

KLUCZE DO OZNACZANIA
OWADÓW POLSKI

Opracowanie zbiorowe

Kolegium Redakcyjne: doc. dr Wł. Bazyluk, dr B. Burakowski,
mag. A. Goljan, prof. dr T. Jaczewski (przewodniczący), dr M.
Mroczkowski (sekretarz), prof. dr J. Nast, prof. dr M. Nunberg,
dr W. Puławski, prof. dr St. Smreczyński, prof. dr J. Stach,
prof. dr K. Strawiński, doc. dr W. Szymczakowski, doc. dr Prz.
Trojan, prof. dr J. Urbański, prof. dr A. Wróblewski

Część XIX

Chrząszcze — *Coleoptera*

Zeszyt 98 b

Ryjkowce — *Curculionidae*

Podrodziny *Otiorhynchinae*, *Brachyderinae*

(z 216 rysunkami)

Opracował

prof. dr STANISŁAW SMRECZYŃSKI

Wydano z zasiłku Polskiej Akademii Nauk

WARSZAWA 1966

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

RYJKOWCE — *CURCULIONIDAE*

Podrodziny *OTIORHYNCHINAE*, *BRACHYDERINAE*

Opracował

prof. dr STANISŁAW SMRECYŃSKI

SPIS TREŚCI

Podrodzina <i>Otiorrhynchinae</i>	3
I. Krótka charakterystyka	3
II. Przegląd systematyczny	5
III. Klucze do oznaczania	10
Podrodzina <i>Brachyderinae</i>	59
I. Krótka charakterystyka	59
II. Przegląd systematyczny	60
III. Klucze do oznaczania	64
Piśmiennictwo	120
Skorowidz nazw systematycznych łacińskich	123

PODRODZINA *OTIORHYNCHINAE*

I. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA

Ryjek krótki i gruby, zazwyczaj z dobrze wykształconymi i rozchylonymi na zewnątrz pterygiami (rys. 1, 6). Rowek na czułki krótki, często w kształcie dołka (rys. 82), z reguły w całości widoczny przy patrzeniu z góry. Czułki smukłe, trzonek stale sięga poza oczy. Ciało często tylko owłosione, bez łusek, lub z nielicznymi łuskami, u niewielu gatunków łuski ustawione tak gęsto, że w zupełności zakrywają podłoże. Pazurki najczęściej nie zrosnięte ze sobą.

Do tej licznej podrodziny, obejmującej ponad 4100 opisanych gatunków, należą ryjkowce drobne i średniej wielkości, od 2 do 22 mm długości. Kształt ciała dość różnorodny, ale przeważają formy owalne, mniej lub bardziej wydłużone, rzadziej występują formy kuliste. Rysem charakterystycznym dla ogromnej większości gatunków tej podrodziny jest zupełny brak barków, co łączy się z brakiem skrzydeł. Spowodowane tym ograniczenie zdolności migracyjnej sprawia, że bardzo wiele gatunków występuje na niewielkich obszarach, zwłaszcza w terenach górskich.

Trzon podrodziny tworzy bardzo liczny, wyłącznie palearktyczny, rodzaj *Otiorrhynchus* GERM., o jednolitej budowie. W Obszarze Palearktycznym występuje

połowa gatunków podrodziny zgrupowanych w szeregu licznych rodzajów. Pozostałe gatunki występują licznie w Obszarze Orientalnym i Etiopskim, dużo mniej licznie w Neotropikalnym, a niewielu przedstawicieli podrodziny żyje w Obszarach Australijskim i Nearktycznym.

Podrodzinę tę dzieli się na 15 plemion, z których 6 jest reprezentowanych w faunie Polski.

II. PRZEGLĄD SYSTEMATYCZNY

Gatunki znalezione w Polsce oznaczono gwiazdką. Synonimy wyróżniono petitem.

Rodzina: *Curculionidae*.

Podrodzina: *Otiorhynchinae*.

Plemię: *Otiorhynchini*.

Rodzaj: *Otiorhynchus* GERMAR, 1824.

Podrodzaj: *Dodecastichus* STIERLIN, 1861.

- Gatunki: *Otiorhynchus* (*Dodecastichus*) *mastix* (OLIVIER, 1807).
Otiorhynchus (*Dodecastichus*) *inflatus* GYLLENHAL, 1834.
* *Otiorhynchus* (*Dodecastichus*) *inflatus* var. *salebrosus* BOHEMAN, 1843.
Otiorhynchus (*Dodecastichus*) *pulverulentus* GERMAR, 1824.
* *Otiorhynchus* (*Dodecastichus*) *pulverulentus* var. *rumicis* APFELBECK, 1895.
Otiorhynchus (*Dodecastichus*) *geniculatus* (GERMAR, 1817).

Podrodzaj: *Otiorhynchus* s. str.

- Gatunki: * *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *perdix* (OLIVIER, 1807).
Otiorhynchus (*Otiorhynchus*) *armadillo* (ROSSI, 1792).
Otiorhynchus (*Otiorhynchus*) *armadillo* ab. *obsitus* GYLLENHAL, 1834.
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *bisulcatus* (FABRICIUS, 1781).
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *multipunctatus* (FABRICIUS, 1792).
Otiorhynchus irritans (HERBST, 1795).
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *repletus* BOHEMAN, 1843.
Otiorhynchus (*Otiorhynchus*) *lugdunensis* BOHEMAN, 1843.
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *niger* (FABRICIUS, 1775).
Otiorhynchus niger ab. *villosopunctatus* GYLLENHAL, 1834.
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *fuscipes* (OLIVIER, 1807).
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *laevigatus* (FABRICIUS, 1792).
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *morio* (FABRICIUS, 1781).
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *arcticus* (O. FABRICIUS, 1780).
Otiorhynchus (*Otiorhynchus*) *lithanthracius* BOHEMAN, 1843.
Otiorhynchus denigrator BOHEMAN, 1843.
* *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *raucus* (FABRICIUS, 1776).

- * *Otiorhynchus (Otiorhynchus) dubius* (STRÖM, 1765).
Otiorhynchus maurus (GYLLENHAL, 1813).
- Otiorhynchus (Otiorhynchus) rugosostriatus* GOEZE, 1877.
- * *Otiorhynchus (Otiorhynchus) porcatus* (HERBST, 1795).
- * *Otiorhynchus (Otiorhynchus) scaber* (LINNAEUS, 1758).
- * *Otiorhynchus (Otiorhynchus) scaber* var. *oblongus* SMRE-
CZYŃSKI, 1936.
- Otiorhynchus (Otiorhynchus) uncinatus* GERMAR, 1824.
- * *Otiorhynchus (Otiorhynchus) proximus* STIERLIN, 1861.
- Otiorhynchus (Otiorhynchus) proximus* var. *oblongus*
SMRECYŃSKI, 1959.
- Otiorhynchus (Otiorhynchus) poianae* PENECKE, 1927.
- Otiorhynchus (Otiorhynchus) depilis* SMRECYŃSKI, 1936.
- Otiorhynchus (Otiorhynchus) noskiewiczzi* SMRECYŃSKI,
1959.
- Otiorhynchus (Otiorhynchus) hypsibatus* GANGLBAUER,
1896.

Podrodzaj: *Dorymerus* SEIDLITZ, 1890.

- Gatunki: *
- Otiorhynchus (Dorymerus) austriacus* (FABRICIUS, 1801).
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) kollari* GYLLENHAL, 1834.
 - Otiorhynchus (Dorymerus) deubeli* GANGLBAUER, 1896.
 - Otiorhynchus (Dorymerus) kuenburgi* STIERLIN, 1866.
 - Otiorhynchus granulipennis* FORMÁNEK, 1926.
 - Otiorhynchus (Dorymerus) schaumii* STIERLIN, 1861, nec
PENECKE, 1926.
 - Otiorhynchus stephanimagni* PENECKE, 1926.
 - Otiorhynchus (Dorymerus) peneckianus* SMRECYŃSKI, 1963.
 - Otiorhynchus schaumii* PENECKE, 1926, nec STIERLIN, 1861.
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) equestris equestris* (RICHTER,
1821).
 - Otiorhynchus latipunctus* PENECKE, 1928.
 - Otiorhynchus (Dorymerus) equestris mehelyi* STIERLIN,
1895.
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) obtusus* BOHEMAN, 1843.
 - Otiorhynchus graniventris* MILLER, 1859.
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) singularis* (LINNAEUS, 1767).
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) subdentatus* BACH, 1854.
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) novellae* LONA, 1925.
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) salicis* (STRÖM, 1788).
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) apfelbecki* STIERLIN, 1887.
 - Otiorhynchus kotulae* SMULIKOWSKI, 1922.
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) sulcatus* (FABRICIUS, 1775).
 - Otiorhynchus (Dorymerus) alpicola* BOHEMAN, 1843.
 - * *Otiorhynchus (Dorymerus) opulentus* GERMAR, 1834.
 - Otiorhynchus millerianus* REITTER, 1913.

- Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus rugosus* HUMMEL, 1827.
 * *Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus krattereri* BOHEMAN, 1843.
Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus krattereri var. *curvipes* STIERLIN, 1861.
Otiorhynchus egregius MILLER, 1870.
Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus krattereri var. *denssquamosus* SMRECZYŃSKI, 1936.
 * *Otiorhynchus (Dorymerus) corvus* BOHEMAN, 1843.
 * *Otiorhynchus (Dorymerus) obsidianus* BOHEMAN, 1843.
Otiorhynchus (Dorymerus) asplenii MILLER, 1868.
Otiorhynchus (Dorymerus) pinastri (HERBST, 1795).

Podrodzaj: *Tournieria* STIERLIN, 1861.

- Gatunki: * *Otiorhynchus (Tournieria) fullo* (SCHRANK, 1781).
 * *Otiorhynchus (Tournieria) coarctatus* STIERLIN, 1861.
 * *Otiorhynchus (Tournieria) rotundatus* SIEBOLD, 1837.
Otiorhynchus dzieduszyckii ŁOMNICKI, 1881.
 * *Otiorhynchus (Tournieria) pauxillus* ROSENHAUER, 1847.
Otiorhynchus (Tournieria) desertus ROSENHAUER, 1847.
 * *Otiorhynchus (Tournieria) ovatus* (LINNAEUS, 1758).

Podrodzaj: *Arammichnus* GOZIS, 1882.

- Gatunki: * *Otiorhynchus (Arammichnus) conspersus* GERMAR, 1824.
 * *Otiorhynchus (Arammichnus) tristis* (SCOPOLI, 1763).
 * *Otiorhynchus (Arammichnus) ligustici* (LINNAEUS, 1758).
 * *Otiorhynchus (Arammichnus) atroapterus* (DEGEER, 1781).
 * *Otiorhynchus (Arammichnus) velutinus* GERMAR, 1824.

Rodzaj: *Stomodes* SCHÖNHERR, 1826.

Gatunek: *Stomodes gyrosicollis* BOHEMAN, 1843.

Plemię: *Peritelini*.

Rodzaj: *Peritelus* GERMAR, 1824.

Podrodzaj: *Homorhythmus* BEDEL, 1883.

Gatunek: * *Peritelus (Homorhythmus) hirticornis* (HERBST, 1795).

Podrodzaj: *Ctenochirus* SEIDLITZ, 1890.

Gatunek: * *Peritelus (Ctenochirus) leucogrammus* GERMAR, 1824.

Podrodzaj: *Peritelus* s. str.

Gatunki: *Peritelus (Peritelus) sphaeroides* GERMAR, 1824.

Peritelus (Peritelus) familiaris BOHEMAN, 1834.

Plemię: *Trachyphloeini*.

Rodzaj: *Trachyphloeus* GERMAR, 1817.

Gatunki: * *Trachyphloeus alternans* GYLLENHAL, 1834.

* *Trachyphloeus scabriculus* (LINNAEUS, 1771).

* *Trachyphloeus parallelus* SEIDLITZ, 1868.

* *Trachyphloeus spinimanus* GERMAR, 1824.

Trachyphloeus ventricosus GERMAR, 1824.

- * *Trachyphloeus bifoveolatus* BECK, 1817.
- * *Trachyphloeus bifoveolatus* var. *angustisetulus* HANSEN, 1915.
- * *Trachyphloeus inermis* BOHEMAN, 1843.
- * *Trachyphloeus aristatus* (GYLLENHAL, 1827).
- * *Trachyphloeus olivieri* BEDEL, 1883.

Plemię: *Holcorhinini*.

Rodzaj: *Argoptochus* WEISE, 1883.

Podrodzaj: *Argoptochus* s. str.

Gatunek: * *Argoptochus (Argoptochus) quadrisignatus* (BACH, 1856).

Podrodzaj: *Henschia* REITTER, 1906.

Gatunek: *Argoptochus (Henschia) periteloides* (FUSS, 1861).

Plemię: *Mylacini*.

Rodzaj: *Mylacus* BOHEMAN, 1843.

Gatunki: * *Mylacus rotundatus* (FABRICIUS, 1792).

* *Mylacus globulus* (BOHEMAN, 1843).

Rodzaj: *Omius* SCHÖNHERR, 1826.

Gatunki: * *Omius hanaki* FRIVALDSZKY, 1866.

* *Omius rufipes* BOHEMAN, 1834.

* *Omius mollinus* BOHEMAN, 1834.

Omius villosus FORMÁNEK, 1911.

Rodzaj: *Rhinomias* REITTER, 1894.

Gatunek: * *Rhinomias forticornis* (BOHEMAN, 1843).

Plemię: *Phyllobiini*.

Rodzaj: *Phyllobius* GERMAR, 1824.

Podrodzaj: *Pseudomylocerus* DESBROCHERS, 1873.

Gatunki: * *Phyllobius (Pseudomylocerus) cinerascens* (FABRICIUS, 1792).

* *Phyllobius (Pseudomylocerus) sinuatus* (FABRICIUS, 1801).

Podrodzaj: *Parnemoicus* SCHILSKY, 1911.

Gatunek: * *Phyllobius (Parnemoicus) viridicollis* (FABRICIUS, 1792).

Podrodzaj: *Udanellus* REITTER, 1916.

Gatunek: * *Phyllobius (Udanellus) brevis* GYLLENHAL, 1834.

Phyllobius sulcirostris BOHEMAN, 1834.

Podrodzaj: *Subphyllobius* SCHILSKY, 1911.

Gatunki: *Phyllobius (Subphyllobius) parvulus* (OLIVIER, 1807).

* *Phyllobius (Subphyllobius) virideaeris* (LAICHARTIG, 1781).

Podrodzaj: *Nemoicus* STEPHENS, 1831.

Gatunek: * *Phyllobius (Nemoicus) oblongus* (LINNAEUS, 1758).

Podrodzaj: *Phyllobius* s. str.

Gatunki: * *Phyllobius (Phyllobius) piri* (LINNAEUS, 1758).

* *Phyllobius (Phyllobius) contemptus* STEVEN, 1829.

* *Phyllobius (Phyllobius) maculicornis* GERMAR, 1824.

* *Phyllobius (Phyllobius) argentatus* (LINNAEUS, 1758).

Phyllobius (Phyllobius) seladonius BRULLÉ, 1832.

- * *Phyllobius (Phyllobius) betulae* (FABRICIUS, 1801).
Phyllobius (Phyllobius) betulae var. *aurifer* BOHEMAN,
1843.
- * *Phyllobius (Phyllobius) arborator* (HERBST, 1797).
Phyllobius psittacinus GERMAR, 1824.
- * *Phyllobius (Phyllobius) scutellaris* REDTENBACHER, 1849.
- * *Phyllobius (Phyllobius) alpinus* STIERLIN, 1859.
- * *Phyllobius (Phyllobius) incanus* GYLLENHAL, 1834.
- * *Phyllobius (Phyllobius) calcaratus* (FABRICIUS, 1792).
Phyllobius (Phyllobius) transsylvanicus STIERLIN, 1894.
- * *Phyllobius (Phyllobius) urticae* (DEGEER, 1775).

Podrodzaj: *Hoplophyllobius* APFELBECK, 1916.

Gatunek: * *Phyllobius (Hoplophyllobius) pilicornis* DESBROCHERS, 1873.
Phyllobius hungaricus STIERLIN, 1886.

III. KLUCZE DO OZNACZANIA

Klucz do oznaczania plemion

1. Rowek na czułki krótki, w kształcie dołka (rys. 85), zwykle widoczny z góry, jego brzeg zewnętrzny tworzy fałd podniesiony i odchylony na zewnątrz (pterygia, rys. 6), albo nie jest podniesiony i zanika bezpośrednio poza nasadą czułków, nie przedłużając się ku tyłowi (rys. 75) 2.
- Rowek na czułki wydłużony, leżący na bokach ryjka i przedłużający się w stronę oka (rys. 61, 68), jego brzeg zewnętrzny tworzy wyraźną krawędź ustawioną prawie równolegle do brzegu wewnętrznego, lub — wyjątkowo — zagina się bardzo silnie ku dołowi *Trachyphloeini*, str. 40.
2. Pazurki nie zrosnięte ze sobą 3.
- Pazurki w podstawowej części zrosnięte ze sobą 4.
3. Uda silnie zgrubiałe w środkowej części (rys. 17, 28, 35, 51), często z ząbkami. Pterygia z reguły silnie rozchylone na zewnątrz. Ciało owłosione lub częściowo, rzadziej w całości pokryte łuskami *Otiorrhynchini*, str. 10.
- Uda nieznacznie zgrubiałe w środkowej części (rys. 56), zawsze bez ząbków. Pterygia słabo rozchylone na zewnątrz (rys. 57). Całe ciało gęsto i równomiernie pokryte okrągłymi łuskami *Peritelini*, str. 37.
4. Pokrywy owalne lub kuliste, bez barków (rys. 71, 73) 5.
- Pokrywy silnie wydłużone, z dobrze wykształconymi barkami (rys. 81) *Phyllobiini*, str. 49.
5. Biodra nóg tylnych odsunięte daleko od siebie, nasady nóg tylnych położone blisko brzegów zapiersia. Episterny zapiersia nie oddzielone szwem (rys. 59) *Peritelini*, str. 37.
- Biodra nóg tylnych ustawione blisko siebie, nasady nóg tylnych położone blisko środka zapiersia. Episterny zapiersia oddzielone delikatną linią (rys. 72) 6.
6. Ciało gęsto pokryte owalnymi łuskami *Holcorhinini*, str. 44.
- Ciało nagie, owłosione lub pokryte nadzwyczaj wydłużonymi, prawie włosowatymi łuskami *Mylacini*, str. 46.

Plemię: OTIORHYNCHINI

Klucz do oznaczania rodzajów

1. Pterygia duże, wyraźnie rozchylone na zewnątrz. Ryjek wyraźnie przewężony między podstawą a szczytem (rys. 13, 54) *Otiorrhynchus* GERM., str. 11.
- Pterygia małe, nie rozchylone na zewnątrz. Ryjek równoległoboczny *Stomodes* SCHÖNH., str. 37.

Rodzaj: *Nadrach* — *Otiorhynchus* GERM.

Rodzaj ten, najliczniejszy w rodzinie *Curculionidae*, obejmuje około 1000 gatunków występujących wyłącznie w Palearktyce. Przeważają gatunki górskie, choć nie brak również nizinnych, szczególnie licznych w podrodzajach *Tournieria* STIERL. i *Arammichnus* GOZIS. W Polsce stwierdzono dotąd 40 gatunków.

Należą tu ryjkowce średniej wielkości, przeciętnie długości około 10 mm, nieznaczne dochodzą do 20 mm, niewiele jest również gatunków drobnych, o długości 3—4 mm.

Ryjek gruby, zwykle takiej długości jak głowa albo nieco dłuższy, rzadko krótszy, na szczycie silnie lub słabo wycięty, na wierzchu z żeberkiem środkowym albo rzadziej z rowkiem. Pterygia dobrze wykształcone, mniej lub bardziej rozchylone na boki. Czułki smukłe, trzonek sięga poza przedni brzeg przedplecza, biczyk złożony z 7 członów, buławka zwykle owalna, mniej lub bardziej wydłużona.

Przedplecze zwykle na bokach zaokrąglone i sklepione na wierzchu. Długość przedplecza równa jego szerokości lub wyraźnie od niej mniejsza.

Tarczka bardzo mała, zazwyczaj niewidoczna. Pokrywy owalne, rzadko bardziej wydłużone, z 10 lub 12 rowkami złożonymi z mniejszych lub większych, różnie wgłębionych punktów, punkty te czasami prawie zupełnie zanikają. Rzeźba ciała składa się zwykle z punktów różnej wielkości, albo z ziarenek różnych rozmiarów, które na bokach przedplecza, na bokach i w tyle pokryw są stale lepiej wykształcone niż na środku, gdzie stają się bardziej płaskie, słabiej wyodrębniają się od podłoża i często łączą się ze sobą. Ciało owłosione lub częściowo, rzadziej w całości pokryte łuskami bardzo różnych kształtów i często z odstającymi szczecinkami tkwiącymi na ziarenkach przedplecza i pokryw. Skrzydeł brak.

Uda zgrubiałe maczugowato w środkowej części, z ząbkami lub bez ząbków, golenie przednich nóg zwykle na szczycie zagięte nieco ku środkowi. Pazurki równej wielkości, nie zrosnięte ze sobą.

Samce na ogół smuklejsze od samic, mają pokrywy węższe, zapiersie i pierwszy sternit odwłoka zwykle wgłębione, golenie przednich nóg na szczycie silniej zakrzywione ku środkowi. U wielu gatunków samce różnią się od samic jeszcze innymi cechami, jak np. podłużnym rowkowaniem ostatniego sternitu odwłoka, dołkiem na nim, często specjalnie owłosionym i innymi. Szczegóły te, o dużym znaczeniu taksonomicznym, podane są przy opisach poszczególnych gatunków. Prącie ma kształt rurki spłaszczonej grzbietowobrzusnie (rys. 23, 40), w różnym stopniu zakrzywionej, z różnie wykształconą częścią szczytową (tępo obcięta, zaokrąglona, szpiczasta lub rozdwojona i rozchyloną na boki). U wielu gatunków występują w worku wewnętrznym (wpukłonej części przewodu wytryskowego) różne kutikularne wyrostki.

Postacie dojrzałe spotyka się na liściach, we mchu, pod kamieniami. Poruszają się powoli i w większości prowadzą nocny tryb życia, za dnia kryją się w ściółce lub w ziemi. Na ogół polifagiczne i tylko niewiele gatunków jest ściślej związanych z poszczególnymi roślinami żywicielskimi. Niektóre gatunki mogą, przy masowym pojawie, powodować znaczne szkody.

Jaja zwykle znoszone do ziemi, rzadziej składane na liściach, ale nie przyczepiane do nich jakimiś specjalnymi wydzielinami.

Larwy żerują na korzeniach różnych roślin i krzewów i mogą również powodować szkody, ale na ogół nie tak wielkie jak postacie dojrzałe. Larwy kilku gatunków, których biologia została dokładnie zbadana [*Otiorrhynchus (Dorymerus) sulcatus* (F.), *O. (Otiorrhynchus) raucus* (F.), *O. (Arammichnus) ligustici* (L.)], żyją 8—10 miesięcy, postacie dojrzałe 40—90 dni.

Liczne gatunki, w tym również występujące w faunie Polski, rozmnażają się partenogenetycznie na wielkich częściach swych zasięgów.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Pokrywy z 10 rowkami 2.
- Pokrywy z 12 rowkami, które w przedniej części pokryw są na bokach mniej wyraźne, tak że lepiej liczyć je z tyłu pokryw *Dodecastichus* STIERL., str. 12.
2. Golenie przednich nóg na końcu rozszerzone ku środkowi i na zewnątrz (rys. 53) *Arammichnus* GOZIS, str. 34.
- Golenie przednich nóg na końcu rozszerzone tylko ku środkowi, na zewnętrznym brzegu proste lub lekko zagięte ku środkowi (rys. 8); tylko zupełnie wyjątkowo rozszerzone na zewnątrz, u samców słabo, u samic nieco silniej [*O. (Dorymerus) corvus* BOH., *O. (D.) asplenii* MILL., gatunki te, czarne, zupełnie nagie i silnie lśniące, uwzględniono również pod punktem 2] 3.
3. Uda bez ząbków *Otiorrhynchus* s. str., str. 13.
- Uda z ząbkami, zwykle dużymi i ostrymi; u niektórych gatunków jednak ząbki bardzo drobne, niekiedy wyraźnie zaznaczone tylko na udach nóg przednich albo tylnych, a na pozostałych prawie niedostrzegalne (rys. 17, 20, 35) 4.
4. Ząbek na udach nóg przednich ma brzegi gładkie (rys. 32) *Dorymerus* SEIDL., str. 22.
- Ząbek na udach nóg przednich ma brzeg wewnętrzny gładki, zewnętrzny z jednym lub kilkoma drobnymi ząbkami (rys. 51) *Tournieria* STIERL., str. 31.

Podrodzaj: *Dodecastichus* STIERL.

Podrodzaj ten, wyróżniający się bardzo ostro od innych 12 rowkami na pokrywach, obejmuje około 25 gatunków zamieszkujących głównie Półwysep Bałkański i Apeniński oraz przyległe części południowo-wschodniej Europy. Poszczególne gatunki tworzą dużo lokalnych ras, które niejako przechodzą w siebie, tak że odróżnianie gatunków jest bardzo trudne i w wielu przypadkach sporne. W Polsce występują dwa gatunki.

Samce mają przedplecze nieco szersze niż samice, najszersze w $\frac{1}{3}$ długości od przodu. Pokrywy węższe, najszersze tuż poza barkami lub w przedniej części, ku tyłowi silnie zwężone, o zarysie nieco jajowatym. Zagonik 6 w tylnej części pokryw odgranicza ostro górną powierzchnię pokryw od ich części bocznych, opadających ku dołowi. Pierwszy sternit odwłoka szeroko wgięty w środku.

Golenie wszystkich nóg na końcach zakrzywione ku środkowi. Na wewnętrznej krawędzi goleni nóg środkowych, a zwłaszcza tylnych, brodawkowate guzki.

Samice mają przedplecze węższe niż samce. Pokrywy znacznie szersze i regularniej owalne. Pierwszy sternit odwłoka bez wgłębienia. Golenie na końcach proste lub tylko słabo zakrzywione ku środkowi. Guzki na wewnętrznych krawędziach goleni nóg środkowych i tylnych bardzo drobne.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Przedplecze i pokrywy z bardzo drobnymi, prawie jednakowymi ziarenkami. Owłosienie pokryw prawie równomierne.

Długość 6,5—7,5 mm. Ciało czarne, szaro owłosione, czułki i nogi ciemnoczerwone, okolica stawu kolanowego ciemniejsza. Wschodnie Alpy, Węgry, Słowacja, północne Włochy, Półwysep Bałkański. W r. 1867 zbierany na północnych zboczach Czarnohory w Karpatach Wschodnich, od tego czasu nie odszukany więcej na tym terenie. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) mastix* (OL.).

- Przedplecze i pokrywy z drobnymi ziarenkami niejednakowej wielkości. Owłosienie pokryw tworzy wyraźne, drobne plamki 2.

2. Owłosienie ciała z silnym metalicznym połyskiem.

Długość 6,8—8 mm. Ciało czarne, czułki i nogi ciemnoczerwone, kolana ciemniejsze. Południowo-wschodnie Niemcy, Alpy, północne Włochy, Kotlina Pannońska, północna część Półwyspu Bałkańskiego. Dawniejsze dane o występowaniu tego gatunku na Śląsku oraz w słowackiej części Pienin wymagają sprawdzenia.

..... *O. (D.) geniculatus* (GERM.).

- Owłosienie ciała szare 3.

3. Głowa czarna, przedplecze i pokrywy ciemnoczerwone lub brunatnoczerwone. Czułki i nogi tak samo zabarwione jak pokrywy lub jaśniejsze, prócz kolan zawsze ciemniejszych.

Długość 5,8—7,5 mm. Spotykany na drzewach, krzewach i niskiej roślinności nad potokami. Środkowa Europa po północne Włochy i Bośnię. Okazy z Polski należą do rasy środkowo-europejskiej, var. *salebrosus* BOH., która jest mniejsza od ras południowych, ma jaśniej zabarwione ciało i czerwone nogi. W Polsce w Sudetach i Karpatach od około 450 m n.p.m. wwyż, ponadto na nizinie na kilku wyspowych stanowiskach w dolinie Wisły (Kazimierz Dolny, Morysinek pod Warszawą, nadleśnictwo Dębowo nad dolną Wisłą, pow. Świecie) oraz w okolicach Pucka.

..... *O. (D.) inflatus* var. *salebrosus* BOH.

- Głowa, przedplecze i pokrywy czarne. Czułki i nogi ciemnoczerwone lub czerwone z ciemniejszymi kolanami.

Długość 7—9 mm. Żeruje na różnych drzewach i krzewach. Góry wschodniej części środkowej Europy. Okazy z Karpat należą do var. *rumicis* APFLB., różniącej się od formy typowej znacznie grubszą rzeźbą przedplecza i pokryw. W Polsce występuje na Babiej Górze, w Tatrach, Pieninach i Bieszczadach.

..... *O. (D.) pulverulentus* var. *rumicis* APFLB.

Podrodzaj: *Otiorrhynchus* s. str.

Do tego podrodzaju, obejmującego największych przedstawicieli rodzaju *Otiorrhynchus* GERM., należy około 300 gatunków rozmieszczonych przede wszystkim w górach środkowej i południowej Europy. W Polsce wykryto 13 gatunków.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Ciało wąskie i wydłużone (rys. 1). Zagonik 7 tworzy w tyle pokryw ostrą krawędź ciągnącą się do końca pokryw.

Długość 7—8 mm. Ciało czarne. Przedplecze dość silnie zaokrąglone na bokach, z dużymi, spłaszczonymi i lśniącymi ziarenkami, które na środku przedplecza zlewają się ze sobą, przechodząc w nieregularne, grube i dość rzadkie punktowanie. Pokrywy na wierzchu silnie spłaszczone, z tyłu zaostrome, zagoniki płaskie, lśniące, z jednym rzędem łuskowatych ziarenek, które na bokach pokryw są dużo ostrzejsze. Na pokrywach drobne plamki z długich włosów z silnym metalicznym połyskiem. Nogi ciemnoczerwone lub brunatne. Samce nie znane. Rozmieszczony od środkowych Czech i wschodnich Alp po Półwysep Bałkański, występuje również na południowych zboczach Karpat. Tworzy liczne lokalne rasy. W Polsce podany z Beskidów Śląskich.

..... *O. (O.) perdis* (OL.).

- Ciało owalne (rys. 7, 9, 11). Zagonik 7 nie tworzy z tyłu pokryw żadnej krawędzi 2.

2. Cały wierzch ryjka położony w jednej płaszczyźnie 3.

- Wierzch ryjka podzielony w okolicy nasady czułków wyraźnie zaznaczoną poprzeczną krawędzią na dwie części: przednią, pochyloną silniej ku przodowi, nie owłosioną, lśniącą i mniej więcej gładką (tzw. nos) oraz tylną, ustawioną na innym poziomie, gęsto owłosioną lub pokrytą łuskami 20.

3. Pokrywy wydłużone. Punkty w rowkach pokryw bardzo duże, okrągłe, przegrody rozdzielające je mniej więcej takiej szerokości jak zagoniki parzyste.

Zagoniki nieparzyste wyższe od parzystych, ciało czarnobrunatne. (Ząbki na udach nóg tylnych są u tego gatunku niekiedy trudno dostrzegalne).

..... *O. (Dorymerus) kuenburgi* STIERL., str. 24.

- Pokrywy owalne. Punkty w rowkach drobne lub średniej wielkości, przegrody rozdzielające je zawsze węższe od zagoników parzystych 4.

4. Ciało czarne. Uda i golenie czerwone lub ciemnoczerwone 5.

- Ciało czarne lub brunatne. Nogi tak samo zabarwione jak ciało, lub u gatunków brunatnych niekiedy jaśniejsze 10.

5. Czułki smukłe, człony biczyka 3—7 wyraźnie dłuższe od swej szerokości na szczycie, stożkowate (rys. 3) 6.

- Czułki dość krótkie, człony biczyka 3—7 kuliste lub nieco szersze od swej długości (rys. 10) *O. (O.) dubius* (STRÖM), str. 17.

6. Wierzch ciała z podłużnymi łuskami o silnym metalicznym, czerwonym lub zielonkawym połysku.

Długość 7,5—8,2 mm. Czułki czarne, smukłe (rys. 3). Przedplecze z płaskimi, lśniącymi, dość rzadko ustawionymi ziarenkami, które na środku przedplecza zlewają się częściowo ze sobą i przechodzą w nieregularne punktowanie. Pokrywy owalne, nieco zaostrome ku tyłowi, na wierzchu opadające ku tyłowi na dłuższej przestrzeni, każda pokrywa zakończona drobnym szpicem. Rowki na pokrywach nie wgłębione, złożone z drobnych punktów, zagoniki zupełnie płaskie, z drobnymi, płaskimi i słabo wyodrębnionymi ziarenkami. Łuski na pokrywach dość gęste, tworzące liczne drobne plamki. Stopy czarne. Ostatni sternit odwłoka samca na środku równomiernie drobno rowkowany. Żeruje głównie na brzozach. Gatunek o dość ograniczonym zasięgu, występujący w części Karpat Wschodnich, oraz w Polsce w okolicach Warszawy, na Podlasiu i w północnej części woj. lubelskiego.

..... *O. (O.) repletus* BOH.

- Wierzch ciała z cienkimi szarymi włosami 7.

7. Rowki pokryw złożone z szeregów dużych, płytkich, dobrze izolowanych i gęsto owłosionych dołków.

Długość 7—10 mm. Czułki czarne. Przedplecze z płaskimi, lśniącymi ziarenkami, zwykle nie zlewającymi się ze sobą, na bokach dość gęsto, szaro owłosione. Pierwszy rowek na szczycie pokryw nie łączy się z drugim. Kolana i stopy czarne. Ostatni sternit odwłoka samca równomiernie drobno prążkowany. W wyższych partiach gór (Tatry, Sudety, Alpy) występuje rasa dużo mniejsza, smuklejsza, o krótszych czułkach, grubszej rzeźbie pokryw i cieńszym owłosieniu — ab. *montanus* BOHEMAN, która jednak przechodzi wyraźnie w formę typową. Formę z wyraźniejszymi plamkami z włosów w dołkach pokryw określa się często jako ab. *villosopunctatus* GYLL., która jednak nie różni się niczym istotnym od formy typowej. Żeruje głównie na drzewach szpilkowych. W górach i okolicach podgórszych środkowej Europy i Sycylii. W Polsce pospolity w Sudetach i Karpatach, występuje miejscami również na nizinie (okolice Krakowa) i na Wyżynie Lubelskiej.

..... Nadrach czarny — *O. (O.) niger* (F.).

- Rowki pokryw złożone z szeregow drobnych, słabo odgraniczonych punktów, nie owłosionych gęściej od otoczenia, niekiedy w ogóle słabo zaznaczonych 8.

- 8. Owłosienie ciała rzadkie i bardzo delikatne, tak że owad wydaje się nagi; wyjątkowo włosy skupiają się w punktach rowków na bokach pokryw w bardzo drobne plamki, mało wpadające w oczy.

Długość 9—12 mm. Czułki czarne. Wierzch przedplecza w przedniej części nierówno punktowany, w tylnej z drobnymi ziarenkami, podobnie jak na bokach. Boki przedplecza rzadko owłosione, nie odbijają prawie od jego wierzchu. Na zagonikach pokryw wyraźnie widoczne drobne punkty. Stopy czarne.

Samiec. Ostatni sternit odwłoka płaski, drobno i równomiernie prążkowany (rys. 5), na tylnym brzegu gęsto, żółto owłosiony.

Samica. Ostatni sternit odwłoka tak samo punktowany i owłosiony jak pozostałe sternity.

Żeruje na drzewach szpilkowych i liściastych. W górach wschodniej części środkowej Europy. W Polsce w Sudetach i Karpatach, pospolity jak poprzedni gatunek, poza tym w okolicach Ojcowa.

..... *O. (O.) fuscipes* (OL.).

- Owłosienie ciała wyraźne, skupia się w wyraźne plamki w rowkach pokryw 9.

- 9. Pokrywy krótkie i szerokie, najwyżej o $\frac{1}{3}$ dłuższe od swej szerokości. Ziarenka na przedpleczu i pokrywach dość grube *O. (O.) armadillo* ab. *obsitus* GYLL.

- Pokrywy wydłużone, około dwukrotnie dłuższe od swej szerokości. Ziarenka na przedpleczu i pokrywach drobne.

Długość 9—12 mm. Bardzo zbliżony do *O. (O.) fuscipes* (OL.). *O. (O.) fuscipes* (OL.) i *O. (O.) lugdunensis* BOH. odróżniają się dobrze na terenie środkowej Europy podanymi w kluczu cechami, w zachodniej Europie przechodzą zupełnie w siebie, tak że wielu autorów uważa je za formy jednego gatunku. Zagoniki słabo sklepione.

Samiec. Ostatni sternit odwłoka na środku z rzadkimi i dużymi, na bokach z bardzo drobnymi żeberkami, na końcu z poprzecznym dołkiem (rys. 4); tylny brzeg wycięty, z gęstą frędzlą żółtych włosów.

Samica. Ostatni sternit odwłoka normalnie punktowany i owłosiony. Zagoniki pokryw niekiedy płaskie.

Żeruje głównie na biezie tureckim. Środkowa Europa, we wschodniej części tego obszaru występuje głównie w ogrodach po miastach. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (O.) lugdunensis* BOH.

- 10. Wierzch ciała wyraźnie owłosiony lub pokryty łuskami 11.

- Wierzch ciała wydaje się zupełnie nagi, ponieważ włosy na nim są drobne, czarne i trudno dostrzegalne 17.

- 11. Długość ciała 10,5—13 mm. Ciało gęsto i prawie równomiernie pokryte rozszerzonymi włosami o silnym metalicznym połysku.

Przedplecze i pokrywy z gęstymi, drobnymi, perelkowatymi ziarenkami prawie jednakowej wielkości. Rowki na pokrywach bardzo słabo zaznaczone. Każda pokrywa na końcu tępo zaokrąglona, tak że na końcu szwu zaznacza się wyraźne wcięcie (rys. 2). Ostatni sternit odwłoka samca równomiernie drobno rowkowany. Żeruje głównie na leszczynie. Rozmieszczony od wschodnich Alp po Dalmację oraz w łuku Karpat. W Polsce znaleziony tylko w Pieninach i w okolicy Sanoka (zamek Sobień). Okazy z Polski należą do mało wyróżniającej się ab. *subauriculatus* REITTER (ciało pokryte złotawymi włosami, owłosienie przedplecza dłuższe), opisaną z Karpat Wschodnich.

..... *O. (O.) bisulcatus* (F.).

— Długość ciała nie przekracza 8,5 mm. Ciało inaczej owłosione 12.

12. Czułki smukłe, człony biczyka 3—7 wyraźnie dłuższe od swej szerokości, stożkowate (rys. 3) 13.

— Czułki dość krótkie, człony biczyka 3—7 nieznacznie dłuższe od swej szerokości, kuliste lub nieco krótsze od swej szerokości (rys. 10) 14.

13. Ziarenka na przedpleczu dość drobne, na jego środku zlewają się ze sobą i przechodzą częściowo w mniej lub bardziej wyraźne punktowanie. Włosy na pokrywach dość szerokie, z silnym metalicznym połyskiem.

Długość 6,5—8,2 mm. Całe ciało czarne, dość silnie lśniące. Owad za życia często żółtawo opylony. Ryjek z dobrze wykształconymi i rozchylonymi na zewnątrz pterygiami (rys. 6). Ziarenka na zagonikach pokryw słabo wyodrębnione, zlewają się często ze sobą i z podłożem. Boki przedplecza dość gęsto owłosione.

Samiec. Pokrywy dość wąskie. Ostatni sternit odwłoka równomiernie drobno rowkowany. Samica. Pokrywy dużo szersze niż u samca. Ostatni sternit odwłoka normalnie punktowany.

Żeruje na drzewach szpilkowych i liściastych. Rozmieszczony od środkowych Alp po Serbię i Siedmiogród, ku północy sięga po środkową i wschodnią Polskę. W Sudetach i Karpatach pospolity, częsty również na niżu w południowej Polsce. Granica północna zasięgu wymaga zbadania.

..... *O. (O.) multipunctatus* (F.).

— Ziarenka na przedpleczu duże, dobrze od siebie oddzielone. Włosy na pokrywach cienkie, szare.

Długość 7,5—9 mm. Bardzo zmienny. Boki przedplecza dużo rzadziej owłosione niż u *O. (O.) multipunctatus* (F.). Przedplecze i pokrywy w kierunku poprzecznym słabo sklepione. Pokrywy u obu płci jednakowej szerokości. Ziarenka na pokrywach duże, dobrze oddzielone od podłoża. Nogi czarne (forma typowa) lub czerwone z ciemniejszymi stopami (ab. *obsitus* GYLL.).

Samiec. Ostatni sternit odwłoka równomiernie drobno rowkowany.

Samica. Ostatni sternit odwłoka normalnie punktowany.

Wogezy, Alpy, południowe Niemcy, północne i środkowe Włochy, północno-zachodnia część Półwyspu Bałkańskiego. W zbiorze M. RYBIŃSKIEGO (Zakład Zoologii Systematycznej PAN) znajduje się jedyny okaz z Tatr, co wymaga sprawdzenia.

..... *O. (O.) armadillo* (ROSSI).

14. Ciało bez przylegających włosów lub łusek, odstająco, brunatno owłosione.

Długość 6—7 mm. Ciało czarne lub brunatne. Ryjek w przedniej części z ostrym żeberkiem w kształcie litery Y, w tylnej z dość szerokim rowkiem. Oczy słabo sklepione. Przedplecze szersze od swej długości, z jednakowymi, dużymi, spłaszczonymi i lśniącymi ziarenkami. Pokrywy matowe, na zagonikach z dwoma nieregularnymi rzędami dość dużych, lśniących ziarenek, które na zagonikach wewnętrznych zlewają się nieco z otoczeniem. Nogi jaśniejsze ku końcom. Samiec nie różni się wyraźniej od samicy, bardzo rzadki na terenach nizinnych. Żeruje na różnych krzewach. Środkowa i zachodnia Europa, Półwysep Bałkański, Kaukaz. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (O.) rugosostriatus* GOEZE.

— Ciało z przylegającymi włosami lub łuskami, wyjątkowo ponadto z rzadkimi, odstającymi szczecinami 15.

15. Nieparzyste zagoniki pokryw wyższe od parzystych, tworzą podłużne żeberka.

Długość 4—5 mm. Ciało czarne lub brązowe, matowe, na pokrywach z niewielkimi plamkami z bardzo drobnych, rzadko ustawionych łusek. Wierzch ryjka oddzielony od czoła wyraźnym wgłębieniem. Czoło między oczami dwukrotnie szersze od wierzchu ryjka między nasadami czułków. Przedplecze wyraźnie szersze od swej długości, z dość rzadko ustawionymi guzkowatymi ziarenkami. Pokrywy z rowkami złożonymi z dużych punktów, na zagonikach nieparzystych z rzędami guzkowatych ziarenek z odstającymi, krótkimi szczecinami na szczycie. Czułki i nogi jaśniejsze od ciała. Spotykany pod kamieniami, na roślinach zielnych, w zaroślach. Środkowa Europa, Anglia, południowo-zachodnia Norwegia, południowa Szwecja. W Polsce podany ze Śląska i z okolic Gdańska.

..... *O. (O.) porcatus* (HERBST).

— Wszystkie zagoniki jednakowo sklezione 16.

16. Ciało czarne, lśniąca. Pokrywy z plamkami z rzadko ustawionych, bardzo wydłużonych, pręcikowatych łusek, zwykle z metalicznym połyskiem, łuski te niekiedy redukują się bardzo silnie, tak że owad wydaje się nagi.

Długość 5—7,5 mm. Człki dość krótkie, człony biczyka 3—7 kuliste (rys. 10). Głowa i podstawowa część ryjka tworzą stożek zwiężający się ku przodowi, po nasadę pterygiów. Ryjek z żeberkiem środkowym. Przedplecze znacznie szersze od swej długości, na bokach równomiernie zaokrąglone, na wierzchu bardzo słabo sklezione, z dużymi, prawie jednakowymi, spłaszczonymi i lśniącymi ziarenkami. Ziarenka na zagonikach pokryw płaskie, słabo wyodrębnione, niekiedy prawie zatarte. W środkowej Europie występuje w górnej krainie lasu i powyżej, zwykle pod kamieniami. Gatunek borealno-alpejski, zamieszkujący góry środkowej Europy i Półwyspu Bałkańskiego oraz Europę północną i Islandię. Bardzo zmienny, tworzy liczne formy lokalne, które pod względem systematycznym nie zostały jeszcze należycie opracowane. W Polsce w Sudetach (ab. *pseudopauper* REITTER — nogi czarne) oraz w zachodnich Karpatach i Tatrach (ab. *aurosus* REY — nogi ciemnoczerwone lub brunatnoczarne). Stanowisko z dawnych Prus Wschodnich, podane przez CZWALINĘ (Lejbian), leży poza granicami Polski.

..... *O. (O.) dubius* (STRÖM).

— Ciało ciemnobrunatne, matowe. Pokrywy ze zwarcie ustawionymi, żółtawo-brunatnymi łuskami.

Długość 4,7—7 mm. Ryjek wraz z pterygiami takiej szerokości jak głowa na poziomie oczu. Człki jasnobrunatne. Przedplecze silnie zaokrąglone na bokach, silnie sklezione, nieco kuliste, z drobnym żeberkiem na środku, ciemnobrunatne, z pojedynczymi, rzadko ustawionymi, wydłużonymi łuskami, odbija silnie barwą od dużo jaśniejszych pokryw. Nogi jasnobrunatne. Gatunek głównie nizinny, zeruje na różnych roślinach zielnych i krzewach, powoduje przy masowym pojawie szkody w uprawach buraków cukrowych, winorośli i drzew owocowych, zwłaszcza na Węgrzech i we Francji. Południowa i środkowa Europa, część północnej Europy. W całej Polsce.

..... *O. (O.) raucus* (F.).

17. Długość ciała 10—12,5 mm.

Przedplecze na środku nierówno punktowane, na bokach z drobnymi ziarenkami. Zagoniki pokryw jakby z drobnymi zmarszczkami i z widocznymi punktami, które ku tyłowi pokryw i na bokach przechodzą w drobne ziarenka.

Samiec. Zapiersie, wgłębienie na pierwszym i drugim sternicie odwłoka, biodra i podstawowa część wewnętrznej krawędzi ud odstająca, długo, żółto owłosione.

Samica. Owłosienie całego spodu ciała i nóg jednakowe, dość krótkie.

Zeruje na roślinach zielnych w miejscach wilgotnych. Góry środkowej Europy, północnej Hiszpanii, Sycylii, Szkocja. W Polsce na Baraniej i na Babiej Górze, w Gorcach, Bieszczadach. W zachodnich Karpatach występuje forma typowa, ze słabo zaznaczonymi rowkami na pokrywach, w Bieszczadach ab. *ebeninus* GYLLENHAL, o rowkach dużo silniej wgłębionych, zagonikach bardziej sklepionych i bardziej kulistym przedpleczu.

..... *O. (O.) morio* (F.).

— Długość ciała nie przekracza 7 mm 18.

18. Oczy płaskie, nie wystają ponad boki głowy.

Długość 5—6 mm. Wierzch ryjka płaski, dość gęsto punktowany, z zaznaczonym bardzo niskim żeberkiem środkowym albo gładką linią w tym miejscu. Przedplecze niezbyt gęsto, grubo punktowane, między takimi punktami tu i ówdzie występują drobniejsze punkciki.

Rowki pokryw złożone z dużych punktów, zagoniki lekko sklepione, z jednym lub dwoma nieregularnymi rzędami drobnych punktów, w tyle pokryw i na bokach bez śladu ziarenek. W górach wschodniej części środkowej i południowo-wschodniej Europy. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (O.) lithanthracius* BOH.

—. Oczy sklepione, wystają wyraźnie ponad boki głowy 19.

19. Ryjek od podstawy po nasadę czułek obły. Człony biczyka 3—7 nieco dłuższe od swej szerokości na szczycie, stożkowate. Oczy dość duże, słabo sklepione. Pokrywy krótkie (rys. 7).

Długość 4,5—6 mm. Czoło między oczami prawie takiej szerokości jak wierzch ryjka między nasadami czułek. Przedplecze słabo rozszerzone na bokach. Pokrywy owalne, rowki z tyłu na opadającej części pokryw wyraźne. Golenie nóg przednich na końcu rozszerzone tylko ku środkowi (rys. 8).

Samiec. Ostatni sternit odwłoka na środku równomiernie drobno rowkowany.

Samica. Ostatni sternit odwłoka normalnie punktowany.

Żeruje na różnych krzewach i drzewach, w Polsce głównie na dębach. Środkowa Europa, zwłaszcza we wschodniej części, w górach i na nizinie. W Polsce występuje na Śląsku i w południowo-wschodniej części kraju (okolice Przemyśla, Wyżyna Lubelska).

..... *O. (O.) laevigatus* (F.).

—. Wierzch ryjka od podstawy ograniczony z boków wyraźnymi krawędziami. Człony biczyka 3—7 kuliste lub nieco szersze od swej długości. Oczy małe, silnie wypukłe, jakby guziczkowate. Pokrywy dość smukłe (rys. 9).

Długość 6—7 mm. Czoło między oczami nieco szersze niż wierzch ryjka między nasadami czułek. Przedplecze silnie rozszerzone na bokach. Pokrywy owalne, rowki w tyle na opadającej części pokryw słabo widoczne. U samca ostatni sternit odwłoka punktowany, podobnie jak u samicy. Spotykany pod kamieniami, od górnej granicy lasu wznwyż. Gatunek borealno-alpejski zamieszkujący wyższe partie gór środkowej Europy, północną Europę, Islandię i Grenlandię. W Polsce na Śnieżce, Śnieżniku Kłodzkim i w Tatrach.

..... *O. (O.) arcticus* (O. F.).

20. Czoło między oczami prawie takiej szerokości jak wierzch ryjka między nasadami czułek 21.

—. Czoło między oczami prawie dwukrotnie szersze niż wierzch ryjka między nasadami czułek (rys. 13) 22.

21. Czoło nieznacznie szersze od wierzchu ryjka między nasadami czułek. Wszystkie zagoniki pokryw jednakowo sklepione. Długość ciała 3,5—3,8 mm.

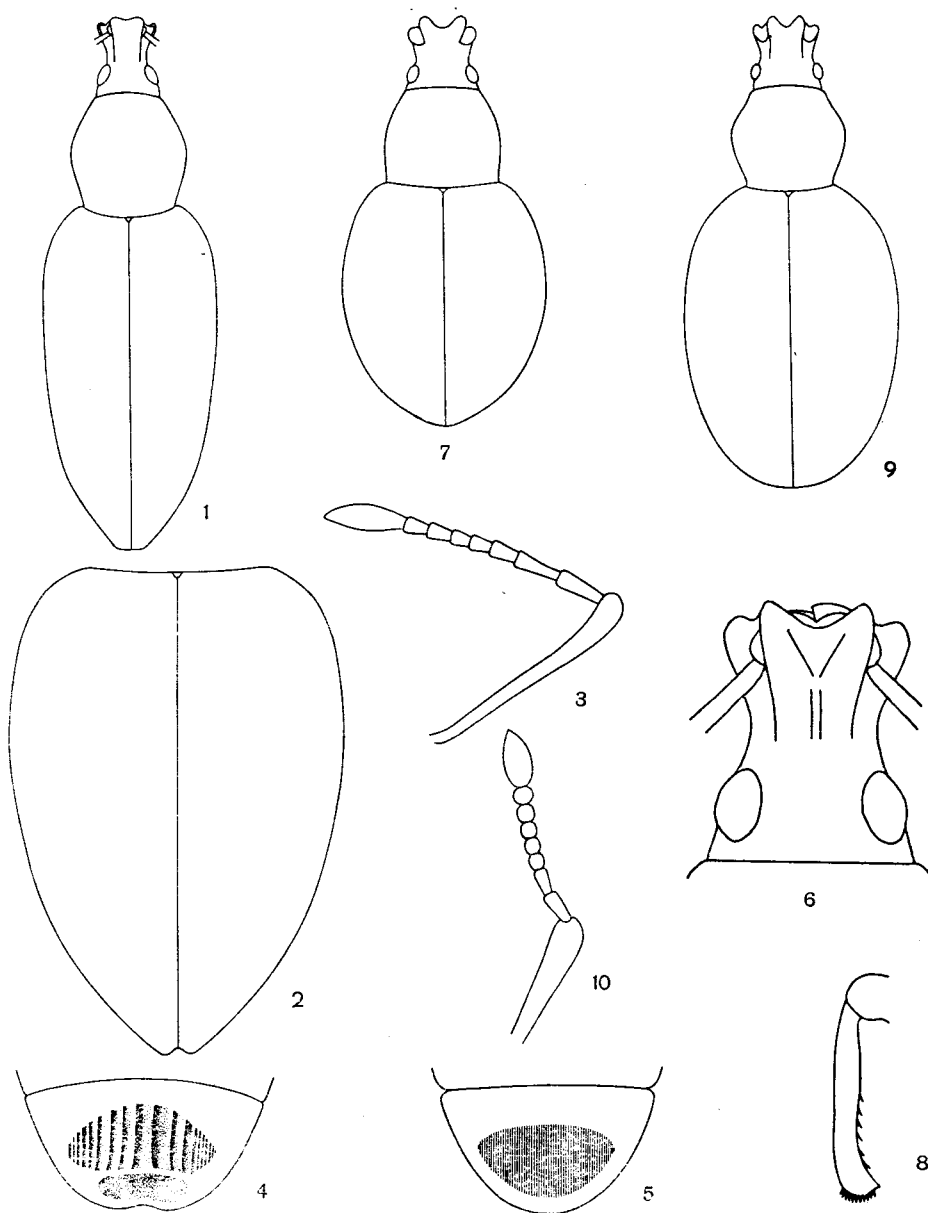
Ciało ciemnobrunatne lub brunatne, z jaśniejszymi czułkami i nogami, pokryte dość równomiernie drobnymi i rzadko ustawionymi łuskami, a ponadto z odstającymi szczecinami, które na pokrywach są bardzo długie, silnie odstające, silnie rozszerzone ku końcom i stoją na zagonikach w regularnych, pojedynczych rzędach. Przedplecze małe, nieznacznie szersze od swej długości, silnie zaokrąglone na bokach, z wysokimi, dość rzadko ustawionymi ziarenkami. Pokrywy dużo szersze od przedplecza, owalne, rowki złożone z dużych punktów. Żyje we mchu i ściółce. W okolicach górskich i podgórskich środkowej Europy, zwłaszcza w zachodniej części, oraz w Danii. W Polsce podany dawniej ze Śląska, co wymaga sprawdzenia.

..... *O. (O.) uncinatus* GERM.

—. Czoło nieznacznie węższe od wierzchu ryjka między nasadami czułek. Zagoniki nieparzyste żeberkowato podniesione. Długość ciała 4,5—5,5 mm.

Zagoniki nieparzyste pokryw z pojedynczymi rzędami drobnych ziarenek, na których osadzone są długie szczeciny odstające i rozszerzone ku końcom. W Polsce występują dwie formy:

Forma typowa, tetraploidalna, tzn. ma 44 chromosomy. Przedplecze wąskie, zwęża się silniej ku przodowi. Pokrywy krótkie, szerokie, na bokach silnie zaokrąglone (rys. 11), w kierunku poprzecznym i podłużnym sklepione, bez śladu spłaszczenia na wierzchu. Łuski duże, okrągłe, nieco jaśniej zabarwione, szczeciny nieco dłuższe, bardziej odstające.

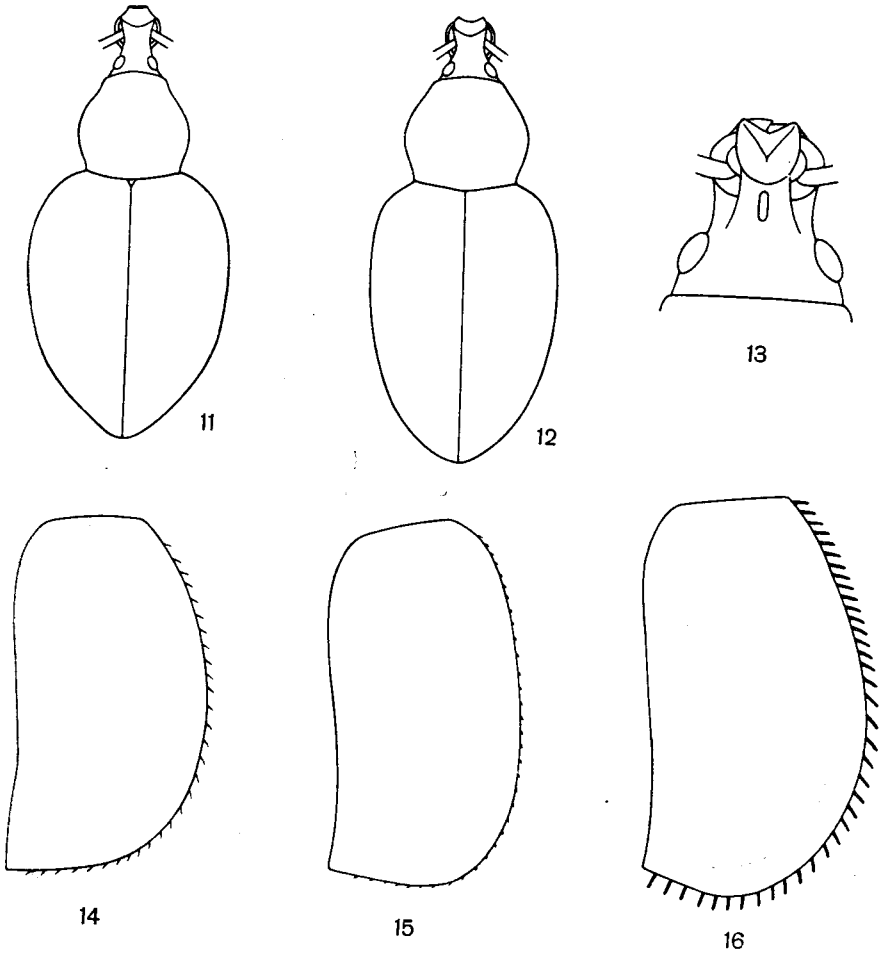
Rys. 1—10. (6 — według SMRECZYŃSKIEGO, pozostałe oryg.).

1 — *Otiorynchus (Otiorynchus) perdix* (OL.), zarys ciała. 2 — *O. (O.) bisulcatus* (F.), zarys pokryw. 3 — *O. (O.) repletus* BOH., czułek. 4 — *O. (O.) lugdunensis* BOH., ostatni sternit odwłoka samca. 5 — *O. (O.) fuscipes* (OL.), ostatni sternit odwłoka samca. 6 — *O. (O.) multipunctatus* (F.), zarys głowy. 7 — *O. (O.) laevigatus* (F.), zarys ciała. 8 — *O. (O.) laevigatus* (F.), goleń przedniej nogi. 9 — *O. (O.) arcticus* (O. F.), zarys ciała. 10 — *O. (O.) dubius* (STRÖM), czułek.

Forma tryploidalna (33 chromosomy), var. *oblongus* SMRE CZ., która ma przedplecze krótsze, nieco szersze. Pokrywy dłuższe, barki bardziej zaznaczone, boki poza nimi na pewnej przestrzeni prawie równoległe, co nadaje pokrywom zarys nieco prostokątny (rys. 12), ich wierzch wyraźnie spłaszczony w przedniej części. Łuski nieco mniejsze, plamy ciemne na pokrywach większe, nadają zwykle okazom ciemniejszą barwę. Szczeciny odstające nieco krótsze, słabiej rozszerzone ku końcom i silniej pochylone.

Zeruje głównie na drzewach szpilkowych. Rozmnaża się partenogenetycznie. Środkowa i północna Europa. W Polsce występuje w Sudetach, Karpatach, Górach Świętokrzyskich, okolicach Ojcowa i miejscami w północnej części kraju. W Sudetach i Karpatach występuje forma typowa i var. *oblongus* SMRE CZ., często razem, na pozostałym obszarze Polski wraz z Górami Świętokrzyskimi pojawia się tylko forma typowa.

..... *O. (O.) scaber* (L.).

Rys. 11—16. (Oryg.).

11 — *Otiorynchus (Otiorynchus) scaber* (L.), zarys ciała. 12 — *O. (O.) scaber* var. *oblongus* SMRE CZ., zarys ciała. 13 — *O. (O.) proximus* STIERL., zarys głowy. 14 — *O. (O.) proximus* STIERL., profil pokrywy. 15 — *O. (O.) depilis* SMRE CZ., profil pokrywy. 16 — *O. (O.) noskiewiczzi* SMRE CZ., profil pokrywy.

22. Odstające szczecinki na pokrywach krótsze od szerokości zagoników (rys. 14, 15) 23.

— Odstające szczecinki na pokrywach mniej więcej takiej długości jak szerokość zagoników (rys. 16) 24.

23. Odstające szczecinki na pokrywach bardzo krótkie, bardzo silnie pochylone ku tyłowi (rys. 15), tak że owad pod małym powiększeniem wydaje się pozbawiony szczecinek.

Długość 3,2—3,7 mm. Wierzch pokryw spłaszczony, szew na opadającej części pokryw wyraźnie przegięty (rys. 15); pokrywy ku tyłowi bardziej rozszerzone niż u *O. (O.) proximus* STIERL. i z tyłu bardziej tępo zaokrąglone. Ziarenka na zagonikach parzystych prawie niedostrzegalne. Łuski przylegające drobne i cienkie, zwykle gęsto ustawione, tworzą nieregularne plamki. Bardzo zbliżony do *O. (O.) proximus* STIERL., różni się od niego dużo słabszym wykształceniem rzeźby i odstających szczecinek. Okazy z Siedmiogrodu mają szczecinki odstające nieco dłuższe i różnią się pod tym względem tylko nieznacznie od *O. (O.) proximus* STIERL. Karpaty Wschodnie, od Czarnohory po Siedmiogród. Z Polski nie wykazany.

. *O. (O.) depilis* SMRE CZ.

— Odstające szczecinki na pokrywach krótkie, pochylone ku tyłowi (rys. 14), pod małym powiększeniem dobrze widoczne.

Długość 3,2—3,8 mm. Czułki brunatnoczerwone. Przedplecze wyraźnie szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone, w kierunku podłużnym dość słabo sklepione, dość grubo, nierówno punktowane, przegrody między punktami tworzą wyraźne ziarenka. Ziarenka na nieparzystych zagonikach pokryw dość duże, ale i na parzystych dobrze widoczne, ustawione w pojedynczych, nieco nierównych rzędach. Łuski na pokrywach drobne, wydłużone, rzadko ustawione, brunatne i szare, te ostatnie tworzą mało wyróżniające się plamki. Okazy z Siedmiogrodu mają szczecinki odstające na pokrywach wyraźnie dłuższe niż okazy z północnych Karpat. Nogi brunatnoczerwone, jaśniejsze ku końcom. Gatunek ten tworzy dwie formy:

Forma typowa o pokrywach niewiele dłuższych od swej szerokości, niekiedy prawie kulistych, owalnych lub nieco jajowatych.

Var. *oblongus* SMRE CZ. o pokrywach $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ raza dłuższych od swej szerokości.

Żyje we mchu i w korzeniach traw, od regla górnego po strefę alpejską. Gatunek wyłącznie karpacki, występujący od Babiej Góry na zachodzie po Alpy Siedmiogrodzkie. W Polsce w Karpatach pospolity, rozmnaża się partenogenetycznie, jest tryploidem (ma 33 chromosomy).

. *O. (O.) proximus* STIERL.

24. Łuski na pokrywach duże, okrągłe lub owalne, gęsto ustawione, zakrywają prawie w zupełności podłoże.

Długość 3,5—3,8 mm. Przedplecze małe, dużo węższe w stosunku do pokryw niż u *O. (O.) proximus* STIERL., na bokach silnie zaokrąglone, z podobną rzeźbą jak u wymienionego gatunku. Pokrywy prawie kuliste lub o zarysie nieco prostokątnym, szczeciny odstające na pokrywach szerokie i długie (rys. 16). Samce nie znane. Żyje podobnie jak *O. (O.) proximus* STIERL., w reglu górnym. Gorgany i Czarnohora. Z Polski nie wykazany.

. *O. (O.) noskiewiczii* SMRE CZ.

— Łuski na pokrywach bardzo drobne, wąskie, bardzo rzadko ustawione . . . 25.

25. Pokrywy wydłużone, często niewiele szersze od przedplecza. Szczeciny odstające, na pokrywach silnie rozszerzone ku końcom, jasnoszare. Nogi i czułki czerwone.

Długość 2,9—3 mm. Ciało dużo smuklejsze niż u poprzednio wymienionych gatunków *O. (O.) proximus* STIERL., *O. (O.) depilis* SMRE CZ. i *O. (O.) noskiewiczii* SMRE CZ. Łuski bardzo zredukowane, tak że owad jest czarny i lśniący. Rzeźba ciała dużo grubsza niż u wymienionych gatunków, zwłaszcza ziarenka na zagonikach dużo większe, na bokach pokryw widoczne jako małe ząbki. Żyje w korzeniach traw w strefie alpejskiej; jeden z bardzo nielicznych w Karpatach, wyłącznie wysokogórskich gatunków. Czarnohora, Alpy Rodniańskie. Z Polski nie wykazany.

. *O. (O.) hypsibatus* GANGLB.

- Pokrywy krótkie, owalne, dużo szersze od przedplecza. Szczeciny odstające na pokrywach wąskie, słabo rozszerzone ku końcom, ciemne, pomieszane z pojedynczymi jaśniejszymi. Nogi i czułki ciemnobrunatne.

Długość 3,2—3,8 mm. Bardzo zbliżony do *O. (O.) proximus* STIERL., od którego różni się tylko grubszą rzeźbą przedplecza i pokryw i wyraźnie dłuższymi odstającymi szczecinami. Nie jest wykluczone, że formę tę stanowią tylko skrajnie rozwinięte okazy *O. (O.) proximus* STIERL. z silniej wykształconą rzeźbą i owłosieniem, ale dotychczas znanych jest zbyt mało okazów, aby to można z pewnością stwierdzić. Samce nie znane. Znalezione tylko w dorzeczu Dorny w Karpatach południowej Bukowiny.

..... *O. (O.) poianae* PENECKE.

Podrodzaj: *Dorymerus* SEIDL.

Podrodzaj ten charakteryzuje się obecnością ząbków o gładkich brzegach na udach wszystkich lub tylko niektórych par nóg. U niektórych gatunków ząbek ten jest bardzo drobny, albo szeroki i tak tępy, że słabo wpada w oczy. Do podrodzaju tego należy około 240 gatunków zamieszkujących głównie góry środkowej i zwłaszcza południowo-wschodniej Europy oraz w znacznie mniejszej liczbie Kaukaz. W Polsce znaleziono dotychczas 14 gatunków.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Zagoniki nieparzyste pokryw wyższe od parzystych, tworzą wyraźne żeberka 2.
- Wszystkie zagoniki pokryw jednakowo sklepione 11.
2. Zagoniki parzyste pokryw płaskie, bez ziarenek, albo tylko z pojedynczymi większymi ziarenkami 3.
- Zagoniki parzyste pokryw z kompletnymi szeregami ziarenek takiej wielkości, lub tylko nieznacznie mniejszych jak ziarenka na zagonikach nieparzystych 10.
3. Wierzch głowy i podstawowa część ryjka po nasadę czułków matowa, z wyraźną mikrorzeźbą, bez większych punktów lub tylko z nielicznymi punktami, bardzo słabo widocznymi.

Długość 5,5—7,5 mm. Czarny, krótki i pękaty, matowy z powodu dobrego wykształcenia mikrorzeźby na powierzchni całego ciała, skąpo pokryty bardzo drobnymi, pręcikowatymi łuskami o silnym miedzianym połysku, na pokrywach zagęszczają się one w nieliczne, drobne plamki. Ziarenka na przedpleczu duże i dość rzadko ustawione, nie spłaszczone na wierzchu. Czulki i nogi czarnobrunatne. Uda z małymi ząbkami. Żeruje na roślinach zielnych nad potokami. Wschodnie Alpy, południowa strona łuku Karpat, Karpaty Południowe, zachodnia część Półwyspu Bałkańskiego (Bośnia, Hercegowina) po północną Albanję. W Polsce znaleziony tylko w dolinie Popradu.

..... *O. (D.) austriacus* (F.).

- Wierzch głowy i ryjek lśniące, bez mikrorzeźby, grubo i dość gęsto punktowane 4.
4. Punkty w rowkach pokryw duże, z szerokim, prawie płaskim dnem i stromymi ściankami bocznymi, zwykle z ostrymi brzegami, gęsto ustawione i poroździelane — zwłaszcza w przedniej części pokryw — wąskimi przegrodami . . . 5.
- Punkty w rowkach pokryw niezbyt wielkie, bez płaskiego dna, o ukośnych ściankach, zwykle bez ostrych brzegów, ustawione niezbyt gęsto . . . 7.

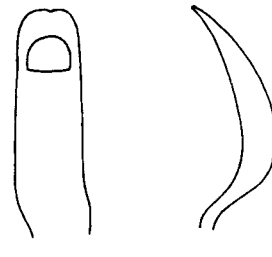
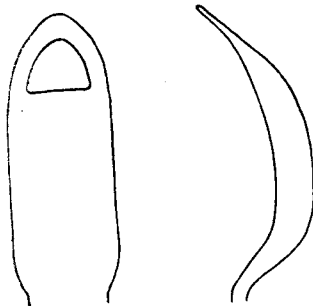
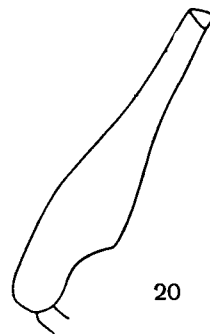
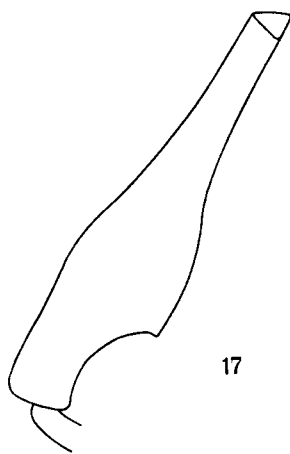
5. Uda przednich nóg z małymi, uda środkowych i tylnych nóg z dużymi ząbkami.

Długość 6,6—9,5 mm. Ciało czarne. Oczy dość silnie sklepione. Wierzch ryjka i głowy, linia środkowa i boki przedplecza pokryte owalnymi łuskami, które tworzą także na pokrywach małe plamki, pozostałe części wierzchu ciała zajęte przez drobniejsze i węższe łuski, o takim samym, silnym połysku metalicznym. Przedplecze w kierunku podłużnym silnie sklepione, z gęstymi i równomiernymi, nieco spłaszczonymi ziarenkami. Wszystkie sternity odwłoka z gęstymi i prawie jednakowymi ziarenkami. Nogi czerwone lub brunatnoczerwone. Żeruje na roślinach zielnych nad potokami. W całym łuku Karpat. W Polsce częsty, zwłaszcza w zachodnich Karpatach. Podany również z Łącka w Górach Kłodzkich.

..... *O. (D.) kollari* GYLL.

— Uda przednich nóg bez ząbków, uda tylnych nóg z bardzo słabymi ząbkami, które niekiedy są trudno dostrzegalne (rys. 17, 20)

6. Długość ciała 6,3—8 mm, przeciętnie 7,2 mm. Oczy słabo sklepione, ale wystające wyraźnie ponad boki głowy.

Rys. 17—22. (18, 19, 21, 22 — według SMRECZYŃSKIEGO, pozostałe oryg.).

17 — *Otiorhynchus (Dorymerus) deubeli* GANGLB., udo tylnej nogi. 18 — *O. (D.) deubeli* GANGLB., prącie widziane od strony brzusznej. 19 — *O. (D.) deubeli* GANGLB., prącie widziane z boku. 20 — *O. (D.) kuenburgi* STIERL., udo tylnej nogi. 21 — *O. (D.) kuenburgi* STIERL., prącie widziane od strony brzusznej. 22 — *O. (D.) kuenburgi* STIERL., prącie widziane z boku.

Ciało ciemnobrunatne lub czarnobrunatne, pokrywy z tłustym połyskiem. Czułki brunatnoczerwone. Pokrywy na wierzchu silniej sklepione niż u *O. (D.) kuenburgi* STIERL., z tyłu opadające stromo, niekiedy prostopadłe, ale szew nie jest nigdy przegięty. Zagoniki parzyste szerokie, zwykle szersze od przegród rozdzielających punkty w rowkach, zagonik 6 bez ziarenek lub tylko z nielicznymi ziarenkami. Łuski na pokrywach większe niż u *O. (D.) kuenburgi* STIERL., z wyraźnym połyskiem metalicznym, ziarenka na zagonikach nieparzystych z cienkimi, odstającymi szczecinami. Ziarenka na drugim sternicie odwłoka nieco większe niż na pierwszym. Uda środkowych, a zwłaszcza tylnych nóg z szerokimi i niskimi, ale wyraźnymi ząbkami (rys. 17). Nogi brunatnoczerwone. Prącie (rys. 18, 19) krótkie, szerokie, z tępyim szpicem na końcu; widziane z boku słabo zakrzywione, zwłaszcza w części środkowej. Karpaty Wschodnie, Siedmiogród. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) deubeli* GANGLB.

- Długość ciała 5—6,5 mm, przeciętnie 5,8 mm. Oczy zupełnie płaskie, nie wystają zupełnie ponad powierzchnię głowy.

Ciało czarnobrunatne. Czułki brunatnoczerwone. Pokrywy na wierzchu bardziej spłaszczone niż u poprzedniego gatunku, z tyłu wyraźnie przegięte, zagoniki parzyste węższe, zwykle nie szersze od przegród rozdzielających punkty w rowkach, zagonik 6 zwykle z kompletnym szeregiem ziarenek. Łuski na pokrywach dużo mniej liczne, dużo mniejsze i węższe, zwykle bez połysku metalicznego, na ziarenkach zagoników nieparzystych tkwią wąskie i wydłużone łuski. Ziarenka na drugim sternicie odwłoka dwukrotnie większe niż na pierwszym. Uda środkowych i tylnych nóg silnie kanciasto zgrubiałe, ale bez wyraźnych ząbków (rys. 20). Nogi brunatnoczerwone. Prącie (rys. 21, 22) dość długie, wąskie, na końcu prawie prosto obcięte, z bardzo słabym wcięciem w środku; widziane z boku zakrzywione nieco silniej i równomierniej niż u *O. (D.) deubeli* GANGLB. Karpaty Wschodnie, Siedmiogród. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) kuenburgi* STIERL.

- 7. Nogi jednobarwne, czerwone lub czerwonobrunatne 8.

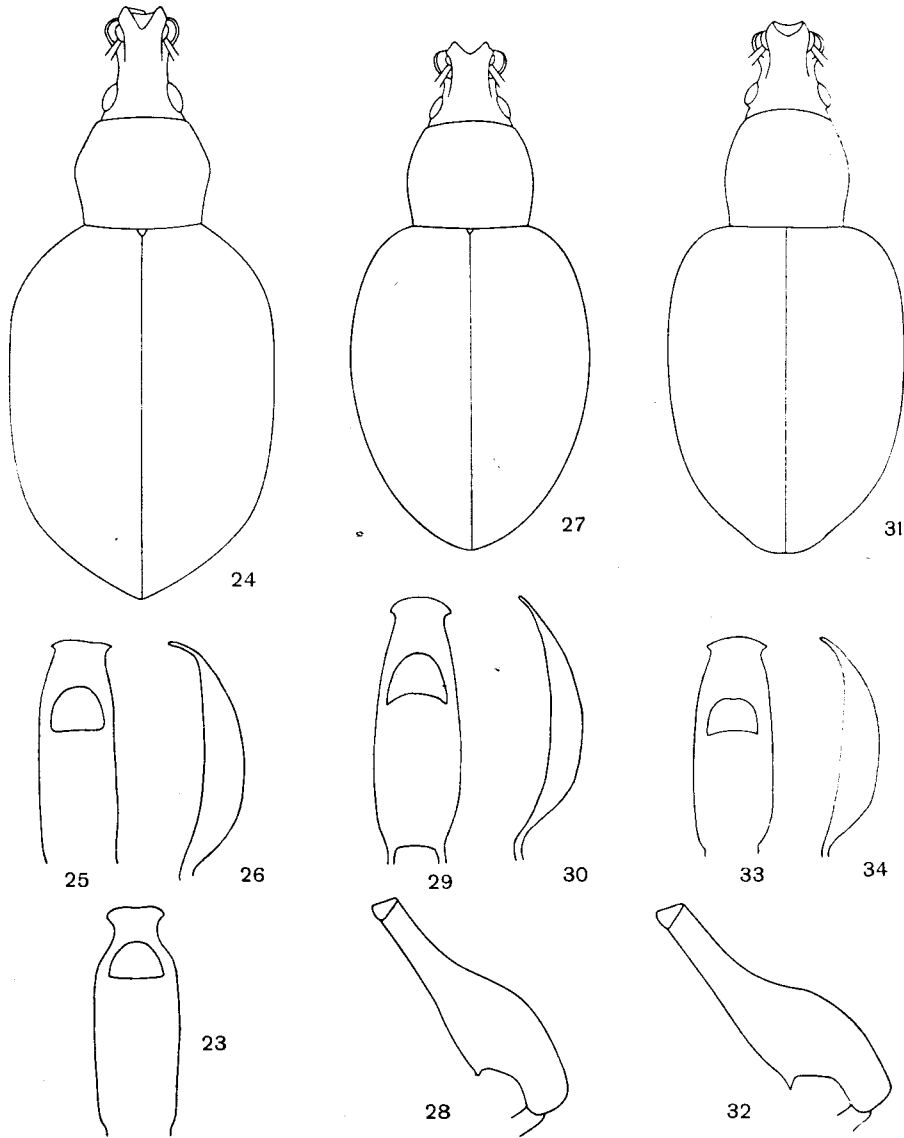
- Nogi dwubarwne, ciemnobrunatne, zgrubiałe części ud czarne.

Długość 5,3—7,2 mm. Ryjek z płytkim rowkiem. Oczy słabo sklepione, ich tylny brzeg nieznacznie podniesiony ponad boki głowy. Przedplecze w kierunku podłużnym słabo sklepione, z dość rzadko ustawionymi szpiczastymi, na szczycie nie spłaszczonymi ziarenkami, zwykle zaznacza się linia środkowa wolna od ziarenek. Ziarenka na zagonikach nieparzystych zwykle bardzo szpiczaste, ustawione z reguły w pojedynczych rzędach, lśniące, w odróżnieniu od reszty pokryw zupełnie matowej z powodu wykształcenia mikrorzeźby. Łuski na pokrywach nierównej wielkości, łuski większe, owalne, tworzą małe plamki, między nimi znajdują się łuski dużo mniejsze, niekiedy tak małeńkie, że pokrywy, poza plamkami, wydają się prawie nagie. Ząbki na udach niezbyt duże, ostre. Wszystkie sternity odwłoka z gęstymi i prawie jednakowymi ziarenkami, ziarenka dobrze od siebie pooddzielane, sternit drugi płaski. Prącie (rys. 23) w części szczytowej silnie zwężone, część końcowa mniej więcej o połowę węższa od podstawowej i wyraźnie od niej oddzielona, na szczycie płasko zaokrąglona. Prącie widziane z boku równomiernie i dość słabo zakrzywione. Gatunek bardzo zmienny, niekiedy bardzo trudny do odróżnienia od najbliższej spokrewnionych. Różni się od nich zawsze rzeźbą sternitów odwłoka oraz budową prącia. Karpaty Wschodnie, Siedmiogród, rzadko spotykany. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) schaumii* STIERL.

- 8. Długość ciała 7—8,8 mm, samicy przeciętnie 8,1 mm, samca 7,3 mm. Pokrywy dość długie, u samicy przeciętnie 1,5 raza dłuższe od swej szerokości (rys. 24), u samca 1,6 raza. Przedplecze w kierunku podłużnym słabo sklepione, z dużymi, niezbyt gęstymi i nieco niejednakowymi, na szczycie lśniącymi ziarenkami. I sternit odwłoka z dość drobnymi ziarenkami, nieco rozszerzonymi poprzecznie, z wyraźną tendencją do łączenia się w poprzeczne rzędy, II sternit w przedniej części podobnie rzeźbiony, z tyłu na środku dość rzadko punktowany, przegrody punktów gładkie jak lustro, III i IV sternit z podobną rzeźbą.

Bardzo podobny do *O. (D.) schaumii* STIERL., za którego zazwyczaj go brano. Ziarenka na przedpleczu nieco większe, bardziej nierówne, nieco rzadziej ustawione niż u wymienionego gatunku, na wierzchu nieco spłaszczone i lśniące. Ziarenka na zagonikach nieparzystych nieco słabiej oddzielone od podłoża i nie tak szpiczaste, na przodzie pokryw, zwłaszcza na zagonikach 3 i 5 ustawione w dwóch lub trzech nieregularnych rzędach. Pokrywy bardziej

Rys. 23—34. (23, 25, 26, 29, 30, 33, 34 — według SMRECZYŃSKIEGO, pozostałe oryg.).

23 — *Otiiorhynchus (Dorymerus) schaumii* STIERL., prącie widziane od strony brzusznej. 24 — *O. (D.) peneckianus* SMRECZ., zarys ciała samicy. 25 — *O. (D.) peneckianus* SMRECZ., prącie widziane od strony brzusznej. 26 — *O. (D.) peneckianus* SMRECZ., prącie widziane z boku. 27 — *O. (D.) equestris equestris* (RICHT.), zarys ciała samicy. 28 — *O. (D.) equestris equestris* (RICHT.), udo przedniej nogi. 29 — *O. (D.) equestris equestris* (RICHT.), prącie widziane od strony brzusznej. 30 — *O. (D.) equestris equestris* (RICHT.), prącie widziane z boku. 31 — *O. (D.) equestris mehelyi* STIERL., zarys ciała samicy. 32 — *O. (D.) equestris mehelyi* STIERL., udo przedniej nogi. 33 — *O. (D.) equestris mehelyi* STIERL., prącie widziane od strony brzusznej. 34 — *O. (D.) equestris mehelyi* STIERL., prącie widziane z boku.

łśniące, z gęstszymi łuskami, które tworzą podobne plamki jak u *O. (D.) schaumii* STIERL. Samce znacznie smuklejsze od samic. Prącie (rys. 25) prawie równoległoboczne, w części szczytowej słabo zwężone, na końcu wyraźnie ząbkowato rozszerzone, bardzo silnie zagięte ku stronie brzusznej (rys. 26). Karpaty Wschodnie, Siedmiogród, rzadko spotykany. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) peneckianus* SMRE CZ.

- Długość ciała 5,9—7,4 mm, samicy przeciętnie 7 mm, samca 6,6 mm. Pokrywy dość krótkie, u samicy przeciętnie 1,35 raza dłuższe od swej szerokości (rys. 27), u samca 1,43 raza. Przedplecze w kierunku podłużnym silnie sklepione, z gęsto ustawionymi, jednakowymi ziarenkami. I sternit odwłoka z niezbyt gęsto ustawionymi ziarenkami, II w przedniej części podobnie rzeźbiony, z tyłu na środku ziarenka spłaszczają się silnie, ale nie przechodzą nigdy w proste punkty o gładkich brzegach, jak to ma miejsce czasem na sternitach III i IV
..... 9.

9. Ząbek na udach nóg przednich mały lub bardzo mały, jego brzeg przedni leży zwykle w przedłużeniu przedniego brzegu uda (rys. 28).

Ziarenka na przedpleczu zwykle dość niskie, na szczycie nieco spłaszczone i łśniące. Najpospolitszy gatunek z tej grupy, bardzo zmienny. Zmienność dotyczy przede wszystkim ilości ziarenek na zagonikach parzystych, które zwykle tworzą kompletne szeregi nie niższe niż na zagonikach nieparzystych, ale u niektórych okazów redukują się znacznie, prawie do zupełnego zaniku (ab. *regularis* STIERLIN). Mikrorzeźba różnie rozwinięta, niektóre okazy mają pokrywy zupełnie matowe, inne wyraźnie łśniące. Łuski na pokrywach zwykle dość równomiernie rozmieszczone, czasem skupiają się jednak w bardzo wyraźne plamki. Prącie (rys. 29) rozszerzone w części środkowej, zwężone w części szczytowej, która jest ząbkowato rozszerzona i zaokrąglona na końcu; widziane z boku słabo zakrzywione (rys. 30). Żeruje na roślinach zielnych, zwykle nad potokami. W górach wschodniej części środkowej Europy i na Syberii, w całym łuku Karpat pospolity. W Polsce w Sudetach i Karpatach, schodzi miejscami również na niż, jest np. w Puszczy Niepołomickiej.

..... *O. (D.) equestris equestris* (RICHT.).

- Ząbek na udach przednich nóg dość duży, zazwyczaj sterczy do przodu na kształt kolca (rys. 32).

Pokrywy krótkie, owalne (rys. 31). Zagoniki nieparzyste zwykle dużo wyższe od parzystych, w przedniej części pokryw, zwłaszcza 3 i 5, z dwoma lub trzema nieregularnymi rzędami ziarenek, zagoniki parzyste płaskie, zwykle z nielicznymi ziarenkami albo zupełnie bez nich, rzadko z kompletnymi szeregami ziarenek. Prącie (rys. 33, 34) bardzo podobne do tegoż u *O. (D.) equestris equestris* (RICHT.), ale stale różni się nieco od niego; na końcu bardziej rozszerzone i słabiej zaokrąglone. Okazy z czułkami i nogami czarnymi tworzą ab. *perniger* PENECKE. Od Czarnohory, gdzie występuje wraz z formą typową, po Siedmiogród. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) equestris mehelyi* STIERL.

10. Uda wszystkich nóg z wyraźnymi ząbkami 9.

- Uda przednich nóg bez ząbków, uda środkowych i tylnych nóg kanciasto zgrubiałe, z ledwo zaznaczonym ząbkiem.

Długość 5,9—7,8 mm. Ciało skąpo pokryte bardzo cienkimi, brunatnymi lub miedzianymi łuskami, ponadto na pokrywach z plamkami z dużo większych, owalnych lub bardziej wydłużonych, jaśniejszych łusek. Ryjek z płaskim rowkiem środkowym, który tylko wyjątkowo zanika, czasem z bardzo drobnym żeberkiem na dnie. Oczy słabo sklepione. Przedplecze z ziarenkami podwójnej wielkości: mikroskopowymi, gęstymi i większymi, rzadko ustawionymi. Zagoniki szerokie, nieparzyste nieznacznie wyższe od parzystych, jedno i drugie z bardzo drobnymi ziarenkami, słabo oddzielonymi od podłoża. Spotykany pod kamieniami, od górnej granicy lasu aż po szczyty. Środkowe i wschodnie Karpaty, Siedmiogród. W Polsce na Babiej Górze i w Tatrach.

..... *O. (D.) obtusus* BOH.

11. Wierzch ryjka podzielony w okolicy nasady czułków poprzeczną krawędzią różnie zaznaczoną na część przednią, nachyloną silnie ku przodowi, nie owło-

- sioną, lśniącą i mniej więcej gładką (tzw. nos) oraz tylną, ustawioną na innym poziomie, pokrytą łuskami lub owłosioną 12.
- Cały wierzch ryjka leży w jednej płaszczyźnie 13.
12. Łuski na pokrywach jednakowe, okrągłe, gęsto ustawione.
 Długość 5,5—7,5 mm. Ciało ciemnobrunatne lub brunatne, czułki i nogi jaśniejsze. Ziarenka na przedpleczu dość rzadko ustawione, nie stykają się ze sobą, na środku przedplecza większe, spłaszczone i lśniące, malejące ku brzegom. Podstawa pokryw głęboko wycięta na nasadę przedplecza. Łuski na pokrywach brunatne i jaśniejsze, te ostatnie tworzą słabo odgraniczone plamki, łuski w punktach rowków takiej samej wielkości jak na zagonikach. Na wszystkich zagonikach z pojedynczymi rzędami drobnych, lśniących ziarenek, na których tkwią odstające, zakrzywione szczecinki, silnie pochylone ku tyłowi. Uda przednich nóg z bardzo drobnymi ząbkami (rys. 35). Samce znaleziono tylko w południowej Francji, na pozostałym obszarze gatunek rozmnaża się partenogenetycznie. Żeruje na różnych krzewach i drzewach szpilkowych i liściastych. Środkowa Europa i południowa część północnej Europy. W Polsce nierzadki w Sudetach i na niżu w zachodniej części kraju, w środkowej Polsce znacznie rzadziej spotykany, głównie w parkach i ogrodach miejskich.
 Nadrach pstrokacz — *O. (D.) singularis* (L.).
- Łuski na pokrywach różnej wielkości, łuski większe, podłużne, owalne, tworzą plamki, między którymi znajdują się łuski znacznie cieńsze, przechodzące niekiedy we włosy.
 Długość 5,2—7,5 mm. Ciało brunatne, nogi i czułki tak samo zabarwione lub jaśniejsze ku końcom. Przedplecze mniej więcej równej długości i szerokości, na bokach słabo zaokrąglone, gęsto pokryte nie spłaszczonymi ziarenkami, dość rzadko pokryte łuskami ustawionymi poprzecznie, na bokach szerszymi, na środku cienkimi. Łuski w punktach rowków pokryw niejednakowe, owalne i dość szerokie w obrębie plam jasnych, cienkie jak włosy na miejscach między plamami. Żeruje na różnych drzewach liściastych i szpilkowych. W górach środkowej Europy. W Polsce w Sudetach, rozmnaża się partenogenetycznie, forma z Sudetów jest tryploidalna (ma 33 chromosomy).
 O. (D.) subdentatus BACH.
13. Pokrywy z łuskami owalnymi lub silnie wydłużonymi, ustawionymi zwarcie albo tworzącymi plamki różnej wielkości 14.
- Pokrywy zupełnie nagie, czarne, lub — co najwyżej — z kilku lub kilkunastu zielonkawymi łuskami na bokach lub z tyłu 21.
14. Łuski na pokrywach ustawione równomiernie 15.
- Łuski na pokrywach tworzą plamki różnej wielkości 16.
15. Łuski na pokrywach okrągłe lub krótkie, owalne, brunatne, z lekkim metalicznym połyskiem. Drugi człon biczka wyraźnie krótszy aniżeli cztery następne razem wzięte, człony końcowe biczka stożkowate, dłuższe od swej szerokości.
 Długość 5,4 mm. Pterygia na przodzie przyrośnięte do boków ryjka. Oczy bardzo słabo sklepione. Pokrywy podłużne, owalne, zagoniki z pojedynczymi rzędami odstających szczecinek, pochylonych bardzo silnie ku tyłowi. Łuski w punktach rowków duże, lekko wydłużone.
 Samiec. Brzegi wycięcia na przodzie ryjka silnie podniesione, tworzą małe rożki. Prącie prawie równoległoboczne w części podstawowej, silnie zwężone ku szczytowi, na końcu szeroko i prawie prosto obcięte.
 Samica. Brzegi wycięcia na przodzie ryjka nie podniesione.
 Chorwacja. Znaleziony przez TRELŁĘ w Brylińcach pod Przemyślem.
 O. (D.) novellae LONA.
- Łuski na pokrywach silnie wydłużone, z silnym miedzianym połyskiem. Drugi człon biczka wyraźnie dłuższy niż cztery następne razem wzięte, człony końcowe biczka wyraźnie szersze od swej długości.

Długość 6—8,5 mm. Całe ciało dość gęsto pokryte wydłużonymi łuskami, ponadto na pokrywach z nielicznymi i drobnymi plamkami z nieco szerszych, gęściej ustawionych łusek. Czułki ciemnoczerwone. Przedplecze szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone i silnie sklepione na wierzchu, z gęstymi, lekko spłaszczonymi ziarenkami. Punkty w rowkach pokryw drobne, słabo wgłębione, zagoniki z jednym rzędem lśniących, nieco łuskowatych ziarenek, które na przodzie pokryw zajmują prawie całą szerokość zagoników, a ku tyłowi stają się dużo mniejsze. Nogi ciemnoczerwone. Ząbek na udach drobny. Żeruje głównie na dębach. W południowej części zasięgu rozmnaża się obupłciowo, z wyspowo oddzielonej północnej części zasięgu znane są tylko samice. Forma północna została opisana jako *O. (D.) kotulae* SMULIKOWSKI, jednakże różni się tak nieznacznie od formy południowej, że nie zasługuje na osobną nazwę. Chorwacja, Kraina, Bośnia, okolice Lwowa. W Polsce koło Przemyśla.

..... *O. (D.) apfelbecki* STIERL.

16. Łuski na pokrywach owalne 17.

— Łuski na pokrywach bardzo wydłużone, prawie włosowate 19.

17. Całe nogi czarne. Łuski zielonkawe z perłowym połyskiem 18.

— Uda prócz kolan i golenie ciemnoczerwone, stopy czarne. Łuski białawe ze słabym metalicznym połyskiem.

Długość 5,8—7,5 mm. Ryjek w części podstawowej obły, z nadzwyczaj cienkim żeberkiem środkowym. Przedplecze nieco szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone, na wierzchu silnie sklepione, nieco kuliste, z niezbyt gęsto ustawionymi, dość dużymi, na wierzchu lśniącymi ziarenkami. Pokrywy dużo szersze od przedplecza (rys. 36), na bokach słabo zaokrąglone, o zarysie nieco prostokątnym, punkty w rowkach dość duże, zagoniki z jednym lub dwoma rzędami nieco dachówkowatych ziarenek, na których tkwią proste szczecinki, silnie pochylone ku tyłowi. Boki pokryw zwykle na całej długości ze zwarcie ustawionymi łuskami. Żeruje głównie na jarzębinie i na drzewach szpilkowych. W Alpach rozmnaża się obupłciowo — *O. (D.) salicis squamosus* MILLER, na pozostałym obszarze partenogenetycznie — *O. (D.) salicis salicis* (STRÖM). Gatunek borealno-alpejski, występujący głównie we wschodniej części środkowej Europy i w północnej Europie. W Polsce w Sudetach i Karpatach (forma tryploidalna, liczba chromosomów 33), podany dawniej z Pojezierza Mazurskiego.

..... *O. (D.) salicis* (STRÖM).

18. Łuski na pokrywach skupione w wyraźne plamki.

Długość 5,5—7,5 mm. Ryjek z szerokim i płytkim rowkiem. Ziarenka na przedpleczu duże, dość płaskie, nie zlewają się ze sobą. Punkty w rowkach pokryw głębokie, rozdzielone przegrodami ustawionymi w poziomie zagoników, zagoniki podzielone na dachówkowate pola. Ząbki na udach duże i ostre.

Samiec. Brzegi wycięcia na przodzie ryjka sterczą do góry w formie małych rożków.

Samica. Brzegi wycięcia na przodzie ryjka nie podniesione.

Żeruje na różnych krzewach i drzewach liściastych i szpilkowych. Gatunek bardzo charakterystyczny dla Karpat Wschodnich. W Polsce podawany dawniej z Pienin, występuje w Karpatach na południe od Przemyśla i w Bieszczadach.

..... *O. (D.) opulentus* GERM.

— Łuski ustawione niezbyt gęsto i dość równomiernie na bokach pokryw.

Przedplecze z bardzo płaskimi ziarenkami, zlewającymi się ze sobą w mniejszym lub większym stopniu.

..... *O. (D.) rugosus krattereri* var. *densesquamosus* SMRE CZ.

19. Długość ciała 3,9—5 mm.

Oczy bardzo słabo sklepione. Ziarenka przedplecza duże, gęsto ustawione i dobrze izolowane, na wierzchu lśniące. Punkty w rowkach pokryw duże i głębokie, zagoniki węższe od nich, z pojedynczymi rzędami dość drobnych ziarenek. Łuski na pokrywach bardzo drobne, precikowate, zielonkawe, tworzą liczne, bardzo drobne plamki. Ząbki na udach bardzo małe. Rozmieszczony od wschodnich Alp przez Chorwację i Bośnię po Siedmiogród i Podole. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) pinastri* (HERBST).

— Ciało powyżej 6,5 mm długości 20.

20. Przedplecze na środku punktowane, na bokach z drobnymi, gęstymi ziarenkami. Zagoniki gęsto punktowane, bez ziarenek.

Długość 6,5—8 mm. Punkty na wierzchu ryjka zlewają się w podłużne rzędy. Przedplecze dużo szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone. Zagoniki płaskie, łuski na pokrywach bardzo wydłużone, precikowate, tworzą drobne plamki. Gatunek bardzo zmienny, występujący w wyższych górach środkowej Europy, podany z licznych stanowisk w Słowacji. Z Polski nie wykazany.

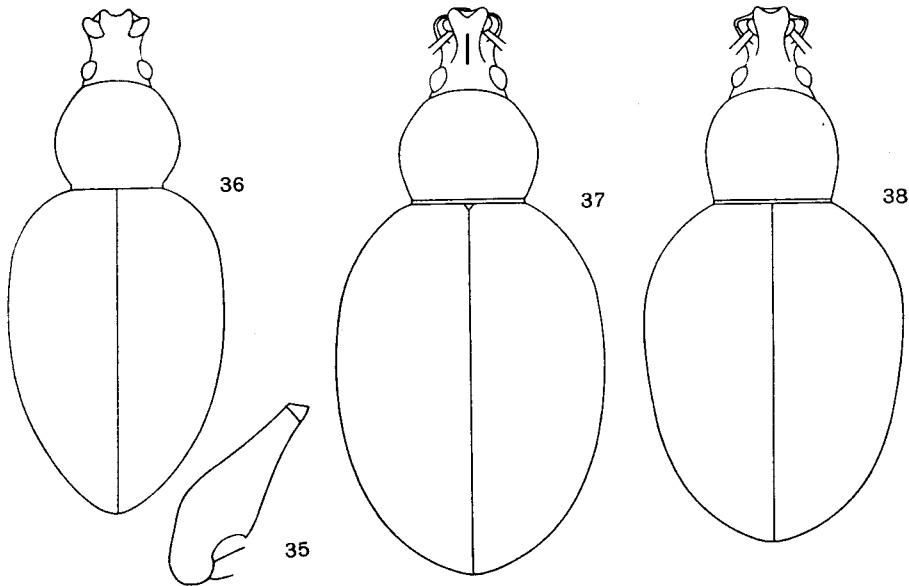
. *O. (D.) alpicola* BOH.

— Przedplecze z dużymi, nie spłaszczonymi ziarenkami. Zagoniki z jednym lub dwoma nieregularnymi rzędami lśniących ziarenek.

Długość 7—9 mm. Ryjek krótki, z głębokim rowkiem w środku, pterygia bardzo słabo rozszerzone. Pokrywy dość matowe, z drobnymi plamkami z silnie wydłużonych, złocistych łusek. Czułki i stopy brunatnoczarne lub brunatne. Bardzo polifagiczny, powoduje często duże szkody w uprawach winorośli, truskawek i malin. W środkowej Europie rozmnaża się partenogenetycznie. Rozmieszczony od północnych Włoch po południową część północnej Europy, zawleczony do Ameryki Północnej, Australii i Nowej Zelandii. W Polsce, zwłaszcza środkowej, występuje głównie w ogrodach po miastach.

. *O. (D.) sulcatus* (F.).

21. Smukły, pokrywy u samicy około 1,5 raza dłuższe od swej szerokości (rys. 37), u samca około dwóch razy. Na bokach i z tyłu pokrywy z pojedynczymi, zielonkawymi łuskami, albo bardzo drobnymi plamkami, złożonymi z kilku do kilkunastu takich łusek.

Rys. 35—38. (Oryg.).

35 — *Otiorhynchus (Dorymerus) singularis* (L.), udo przedniej nogi. 36 — *O. (D.) salicis* (STRÖM), zarys ciała. 37 — *O. (D.) rugosus krattereri* BOH., zarys ciała. 38 — *O. (D.) corvus* BOH., zarys ciała.

Długość 8—9,5 mm. Ryjek z cienkim żeberkiem środkowym. Punkty w rowkach pokryw małe i słabo wgłębione, rozdzielone słabo wyodrębnionymi ziarenkami, zagoniki podzielone poprzecznymi nieregularnymi bruzdami na drobne pola. Polifagiczny, żeruje głównie na roślinach zielnych, nad potokami. Bardzo zmienny, tworzy w różnych częściach Karpat lokalne formy, niezbyt ostro odgraniczone od siebie.

Forma z okolic Leningradu — *O. (D.) rugosus rugosus* HUMMEL — rozmnaża się partenogenetycznie, forma z Karpat jest obupłciowa — *O. (D.) rugosus krattereri* BOH.

Forma występująca w Tatrach jest nadzwyczaj podobna do *O. (D.) rugosus rugosus* HUMMEL kształtem i rzeźbą ciała, oraz silną redukcją łusek. Samce w Tatrach są bardzo rzadkie, w innych częściach Karpat obie płcie spotyka się w normalnym stosunku.

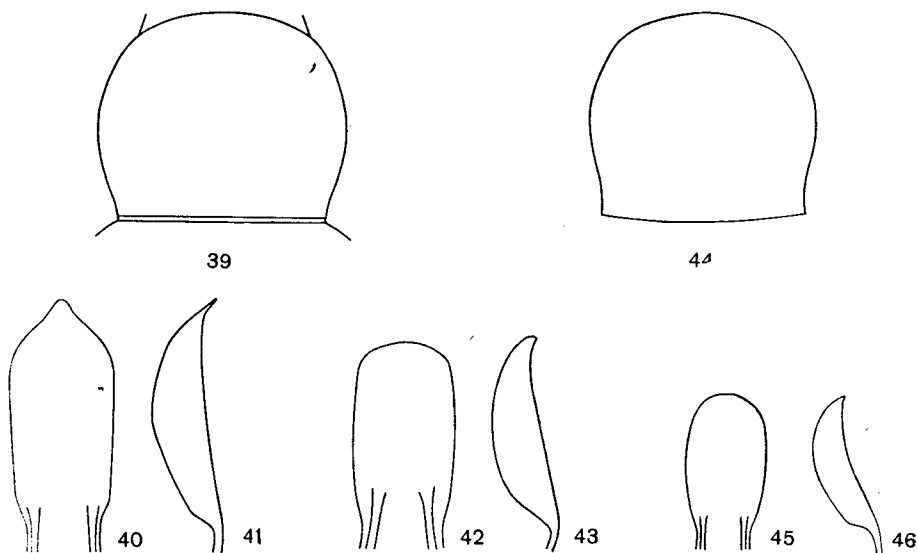
O. (D.) rugosus krattereri var. *curvipes* STIERL. ma przedplecze szersze od *O. (D.) rugosus krattereri* BOH., na bokach bardziej zaokrąglone, rowki na pokrywach z większymi punktami, silniej wgłębione, zagoniki nieraz wypukłe. Plamy z łusek zanikają w zupełności. Nogi i czułki nieco krótsze i grubsze. Forma wysokogórska z Karpat Wschodnich. Z Polski nie wykazana.

O. (D.) rugosus krattereri var. *densesquamosus* SMREČZ. ma przedplecze bardzo płaskie, o bokach prawie równoległych, z dużymi, płaskimi ziarenkami. Łuski dużo liczniejsze, na bokach przedplecza równomiernie ułożone, na bokach pokryw tworzą podłużne smugi, zwłaszcza w rowkach. Dolina Prutu.

Gatunek borealno-karpacki, występujący tylko w okolicach Leningradu i w Karpatach.

..... *O. (D.) rugosus krattereri* BOH.

- Krótki, pokrywy u samicy 1,25 raza dłuższe od swej szerokości (rys. 38), u samca około 1,5 raza. Pokrywy zupełnie bez łusek. 22.
- 22. Na bokach przedplecza, ponad biodrami, znajdują się liczne, bardzo cienkie i długie białe łuski, podobne, ale nieco mniejsze występują na głowie i ryjku oraz na udach.

Rys. 39—46. (Oryg.).

39 — *Otiorhynchus (Dorymerus) corvus* BOH., zarys przedplecza. 40 — *O. (D.) corvus* BOH., prącie widziane od strony brzusznej. 41 — *O. (D.) corvus* BOH., prącie widziane z boku. 42 — *O. (D.) obsidianus* BOH., prącie widziane od strony brzusznej. 43 — *O. (D.) obsidianus* BOH., prącie widziane z boku. 44 — *O. (D.) asplenii* MILL., zarys przedplecza. 45 — *O. (D.) asplenii* MILL., prącie widziane od strony brzusznej. 46 — *O. (D.) asplenii* MILL., prącie widziane z boku.

Długość 6,3—8 mm. Całe ciało silnie lśniące. Bardzo podobny do *O. (D.) corvus* BOH. i *O. (D.) asplenii* MILL. Część podstawowa ryjka obła, ze słabo zaznaczonym żeberkiem środkowym. Ziarenka na przedpleczu duże i płaskie, często na przodzie zlewają się ze sobą. Pokrywy dość gładkie, punkty w rowkach tworzą duże i głębokie dołki, dobrze od siebie oddzielane. Prącie (rys. 42, 43) krótkie i szerokie, o bokach prawie równoległych, na końcu bardzo szeroko obcięte. Polifagiczny. Występuje tylko w Karpatach, od doliny Popradu po Siedmiogród, znacznie pospolitszy we wschodniej części swego zasięgu.

..... *O. (D.) obsidianus* BOH.

— Na bokach przedplecza, głowie i ryjku znajdują się tylko cienkie czarne włosy, tak że ciało wydaje się zupełnie nagie 23.

23. Długość ciała 6,5—7,5 mm. Ryjek z szerokim i płytkim rowkiem środkowym, który rzadko zanika, bez śladu żeberka środkowego. Przedplecze wyraźnie szersze od swej długości (rys. 39), w kierunku podłużnym silnie sklepione, ziarenka na przedpleczu dość drobne, dość rzadko ustawione i słabo oddzielone od podłoża, na środku z reguły zlewają się ze sobą, tak że środek jest nierówno punktowany.

Człony biczyka 3—7 zwykle nieco dłuższe od swej szerokości, stożkowate. Pokrywy u obu płci dość gładkie, punkty w rowkach duże. Zagoniki dość płaskie, dość rzadko porzeźbione poprzecznymi bruzdami. Ząbek na udach dość mały.

Samiec. Punkty w rowkach pokryw dużo większe niż u samicy. Prącie (rys. 40, 41) z wyraźnie oddzielnym szpicem na końcu.

Samica. Punkty w rowkach pokryw mniejsze niż u samca, bruzdy poprzeczne na zagonikach słabo zaznaczone.

Zeruje głównie na świerkach. Beskidy, Karpaty. W Polsce tylko w zachodniej części Karpat, nie spotykany na wschód od Tatr.

..... *O. (D.) corvus* BOH.

— Długość ciała 5,6—6,5 mm. Ryjek płaski, bez rowka i bez śladu żeberka. Przedplecze nieznacznie szersze od swej długości (rys. 44), w kierunku podłużnym bardzo słabo sklepione, ziarenka na nim gęsto ustawione, dobrze oddzielone od podłoża i tylko na niewielkiej przestrzeni na przodzie zlewają się częściowo ze sobą.

Człony biczyka 3—7 zwykle jednakowej długości i szerokości, prawie kuliste. Pokrywy nieco smuklejsze aniżeli u poprzedniego gatunku, zwłaszcza u samicy, rowki podobnie wykształcone, zagoniki silniej rzeźbione. Ząbek na udach nieco większy. Prącie (rys. 45, 46) nieco mniejsze niż u *O. (D.) corvus* BOH., na końcu zaokrąglone. Zeruje głównie na roślinach zielnych. Karpaty Wschodnie. Z Polski nie wykazany.

..... *O. (D.) asplenii* MILL.

Podrodzaj: *Tournieria* STIERL.

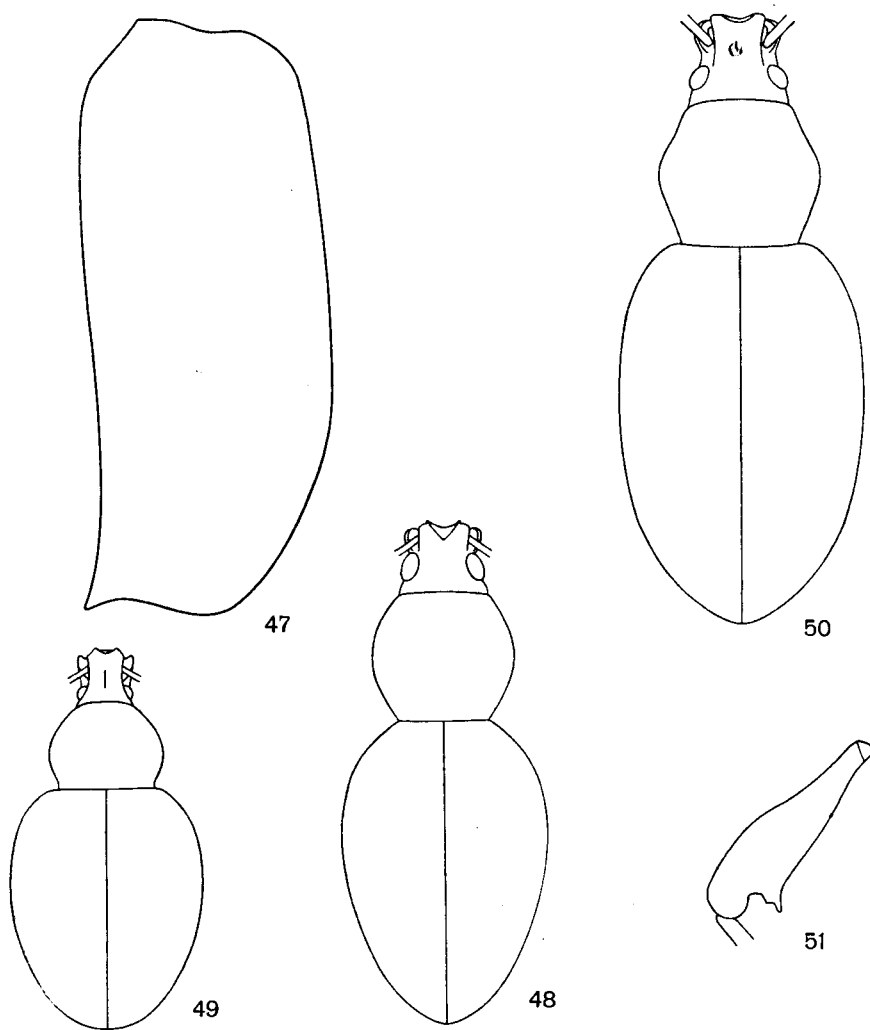
Brzeg zewnętrzny ząbka na udach przednich nóg z dodatkowym ząbkem (rys. 51) lub drobno wycinany. Do tego podrodzaju należy około 135 gatunków, w dużej mierze nizinnych, zamieszkujących południowo-wschodnią Europę, Azję Mniejszą i Środkową oraz Kaukaz. W Polsce występuje 6 gatunków.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Pokrywy z wyraźnie odstającymi szczecinkami oraz z łuskami tworzącymi plamki 2.
- Pokrywy tylko owłosione, włosy przylegają prawie zupełnie do podłoża 5.

2. Pierwszy zagonik na początku opadającej części pokryw rozszerzony nieco i podniesiony, tworzy jakby garb wyraźnie przezięty (rys. 47), gęsto pokryty drobnymi ziarenkami.

Długość 5,2—7,5 mm. Ryjek krótszy od swej szerokości, z żeberkiem. Przedplecze silnie zaokrąglone na bokach, z szerokim i gładkim żeberkiem środkowym i dużymi ziarenkami, które po bokach żeberka często stapiają się ze sobą. Pokrywy podłużne, owalne, rowki złożone z wydłużonych, słabo wgłębionych punktów, zagoniki szerokie i zupełnie płaskie, z pojedynczym rzędem szerokich łuskowatych ziarenek, które w tyle pokryw stają się węższe, ostrzejsze i wyższe. Duże okrągławe łuski, białawe lub z miedzianym połyskiem, ustawione rzadko i równomiernie na bokach przedplecza, a na pokrywach poskupiane w plamki. Go-

Rys. 47—51. (Oryg.).

47 — *Otiorhynchus (Tournieria) fullo* (SCHRANK), profil pokrywy. 48 — *O. (T.) coarctatus* STIERL., zarys ciała. 49 — *O. (T.) rotundatus* SIEB., zarys ciała. 50 — *O. (T.) pauxillus* ROSENH., zarys ciała. 51 — *O. (T.) ovatus* (L.), udo przedniej nogi.

lenie przednich nóg z drobnymi, ostrymi ząbkami na wewnętrznej krawędzi. Ciemnobrunatny, nogi i czułki jaśniejsze. Żeruje na różnych drzewach i krzewach, w Polsce głównie na dębach. Południowo-wschodnia Europa, pojedyncze stanowiska w środkowej Europie, Kaukaz. W Polsce w południowo-wschodniej części kraju i na izolowanych stanowiskach kserotermicznych na Wyżynie Małopolskiej oraz w okolicy Cieszyna. Podany dawniej z Pomorza, i ze Śląska, co wymaga sprawdzenia.

..... *O. (T.) fullo* (SCHRANK).

— Pierwszy zagonik na opadającej części pokryw normalnie wykształcony . . . 3.

3. Łuski na pokrywach duże, okrągłe.

Długość 4,8—5,5 mm. Ciało silnie przewężone w miejscu nasady pokryw, brunatne lub ciemnobrunatne. Przedplecze prawie kuliste (rys. 48), z krótkim, nieregularnym żeberkiem środkowym i niezbyt gęstymi, perełkowatymi ziarenkami. Pokrywy regularnie owalne, rowki z dość głębokimi punktami, zagoniki z pojedynczymi rzędami dość drobnych ziarenek ze szczecinkami, z plamkami z okrągłych łusek. Końcowa część wewnętrznej krawędzi goleni przednich nóg dość gęsto i ostro ząbkowana. Karpaty, południowo-wschodnia Europa. W Polsce znaleziony tylko w dolinie Popradu.

..... *O. (T.) coarctatus* STIERL.

— Łuski na pokrywach drobne, silnie wydłużone 4.

4. Wierzch ryjka między nasadami czułek takiej szerokości jak czoło między oczami. Ciało krótkie, pękate, pokrywy prawie kuliste (rys. 49).

Długość 3,4—4,2 mm. Ciało ciemnobrunatne. Przedplecze nieco szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone, z gęstymi, drobnymi, perełkowatymi ziarenkami. Zagoniki znacznie szersze od rowków, płaskie, z jednym do trzech nieregularnymi rzędami drobnych ziarenek, na których tkwią odstające szczecinki, dość krótkie i silnie pochylone ku tyłowi. Pokrywy dość gęsto, brunatno owłosione, z plamkami z jasnych, większych łusek. Czulki i nogi czerwobrunatne. Środkowa, północno-wschodnia i wschodnia Polska, na południu europejskiej części ZSRR, Kaukaz. W Polsce spotykany głównie w miastach w ogrodach i parkach (Bydgoszcz, Gdańsk, Tomaszów, Warszawa, Płock, Puławy, Białystok), gdzie żeruje przeważnie na bzie i ligustrze; w terenie znajdowany tylko w Hrubieszowskiem.

..... Nadrach lilakowiec — *O. (T.) rotundatus* SIEB.

— Wierzch ryjka między nasadami czułek wyraźnie węższy niż czoło między oczami. Ciało smukłe, pokrywy prawie dwa razy dłuższe od swej szerokości (rys. 50).

Długość 3,3—4 mm. Ciało czarne, pokrywy ciemnobrunatne, nogi i czułki nieco jaśniejsze. Przedplecze na bokach silnie zaokrąglone, gęsto pokryte drobnymi, perełkowatymi ziarenkami, z punktami na wierzchu. Punkty w rowkach pokryw dość głębokie, zagoniki nieparzyste nieco wyższe od parzystych. Szczecinki odstające silnie pochylone ku tyłowi, drobne, szare łuski tworzą na pokrywach nieliczne plamki słabo widoczne. Żyje we mchu w krainie regla. Alpy, Karpaty, góry Półwyspu Bałkańskiego. W Polsce zbierany w Tatrach i na Podhalu. Forma u nas występująca rozmnaża się partenogenetycznie, jest tryploidem (ma 33 chromosomy).

..... *O. (T.) pauxillus* ROSENH.

5. Ziarenka w środkowej części przedplecza, po bokach środkowego żeberka zlewają się w długie, nieregularne, podłużne żeberka, na których poszczególne ziarenka zaznaczają się tylko punktami na wierzchu żeberka. Pokrywy rzadko i zupełnie równomiernie owłosione.

Długość 4—4,5 mm. Ciało czarne, dość silnie lśniące. Przedplecze na bokach silnie zaokrąglone. Zagoniki szerokie, płaskie, ze słabo wyodrębniającymi się łuskowatymi ziarenkami, które w tyle pokryw i na bokach stają się dużo wyraźniejsze. Ząbek na udach przednich nóg o charakterystycznym kształcie (rys. 51). Czulki i nogi brunatnoczerwone. Polifagiczny. Europa, środkowa Azja, Syberia, Ameryka Północna. Pospolity w całej Polsce, zarówno na niżu, jak w górach.

..... *O. (T.) ovatus* (L.).

— Ziarenka w środkowej części przedplecza, po bokach żeberka środkowego, zlewają się w podłużne rzędy swymi partiami podstawowymi, natomiast po-

zostają dobrze od siebie oddzielone w swych częściach górnych. Owłosienie pokryw dość gęste, tworzy czasem bardzo słabo zaznaczające się plamki, złożone niekiedy z włosów nieco szerszych.

Długość 4,4—4,7 mm. Bardzo podobny do poprzedniego gatunku. Ciało ciemnobrunatne, nogi i czułki jaśniejsze. Rzeźba zagoników gęstsza i dlatego pokryw mniej lśniące. Żyje we mchu i ściółce. Pireneje, Alpy, Wielka Brytania, Dania, kraje skandynawskie. Podany dawniej z Pomorza zachodniego, co wymaga sprawdzenia.

..... *O. (T.) desertus* ROSENH.

Podrodzaj: *Arammichnus* GOZIS

Uda z ząbkami lub bez. W podrodzaju tym przewagę mają gatunki nizinne, rozmieszczone głównie w północnej Afryce, na wybrzeżach Morza Śródziemnego, w zachodniej i środkowej Azji oraz w Azji Mniejszej. Znanych jest około 200 gatunków, z tego 5 w Polsce.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Ciało nagie, czarne, silnie lśniące
..... podrodzaj *Dorymerus* SEIDL., punkt 23, str. 31.
- Ciało owłosione albo pokryte łuskami w całości lub częściowo, czarne lub brunatne, słabo lśniące. U jednego gatunku czarnego i nieco lśniącego, u którego owłosienie czarne jest słabo widoczne, nogi są zwykle brunatnoczerwone, a golenie przednich i środkowych nóg mają brzeg zewnętrzny wąski jak ostrze noża 2.
2. Uda z ząbkami, które na nogach tylnych zanikają niekiedy prawie zupełnie 3.
- Uda bez ząbków 4.
3. Długość ciała 8—12,5 mm. Rowki pokryw prawie niewidoczne. Zagoniki z drobnymi ziarenkami, gęsto i bezładnie ustawionymi.

Całe ciało gęsto i dość równomiernie pokryte bardzo wydłużonymi, miedzianobrunatnymi łuskami, ponadto na pokrywach ze słabo wyróżniającymi się plamkami z szerszych i jaśniejszych łusek, które na bokach i z tyłu stają się dużo liczniejsze. Oczy silnie sklepione. Przedplecze dwukrotnie szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone, z drobnymi, nie stykającymi się ze sobą, wysokimi i na wierzchu spłaszczonymi ziarenkami (rys. 52). Ząbek na udach przednich i środkowych nóg drobny, na tylnych zanika niekiedy prawie zupełnie. Golenie przednich nóg na końcu rozszerzone (rys. 53). Na ogromnej większości swego zasięgu rozmnaża się partenogenetycznie. Polifagiczny, żeruje na roślinach zielnych i może powodować duże szkody, np. w uprawach lucerny, buraków cukrowych lub winorośli. Bardzo zmienny, tworzy — zwłaszcza w południowej i południowo-wschodniej Europie — formy lokalne, z których wiele opisano jako osobne gatunki, co jednak nie jest uzasadnione, bo formy te można uważać tylko za odmiany. W Polsce występują cztery formy.

Forma typowa *O. ligustici* (L.). Ząbek na udach przednich nóg ostry. Owłosienie pokryw gęste, nieco pasiaste, co podkreślają jeszcze plamki z jaśniejszych łusek, ustawione w podłużne rzędy. Partenogenetyczny, pospolity w całej Polsce.

O. (A.) ligustici ab. *polonicus* SOLARI. Ząbek na udach nóg przednich bardzo drobny, czasem ledwo zaznaczony, albo zanika w zupełności, tak że udo jest tylko kanciasto zgięte na swej przedniej powierzchni. Ziarenka na przedpleczu większe i rzadsze niż u poprzedniej formy, ziarenka na pokrywach większe, bardziej równomierne. Owłosienie rzadsze, brunatne, słabiej plamiste, nie wykazuje pasiastości. Tylko w Karpatach i na pogórzu Karpat, ponadto na zachodnim Podolu. Rzadko spotykany, partenogenetyczny.

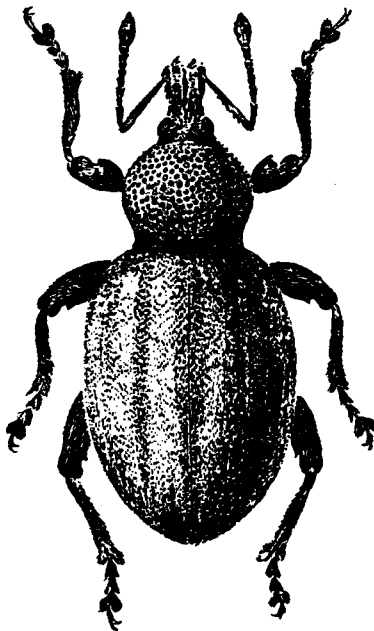
O. (A.) ligustici ab. *hormuzachii* SOLARI, nec PENECKE. Ryjek nieco krótszy, niż u obu poprzednich form, jego wierzch rozszerza się nieco ku podstawie (u obu poprzednich form ma boki równoległe). Przedplecze mniejsze, wszystkie łuski znacznie cieńsze, różnią się tylko

nieznacznie od włosów. Tylko w południowej części doliny Popradu, poza tym wzdłuż Karpat Wschodnich. Rozmnaża się obupłciowo, stosunek płci 1:1.

O. (A.) ligustici ab. *subseriatus* SOLARI. Żeberko środkowe ryjka z rowkiem w części końcowej (czego nie ma u żadnej z poprzednio wymienionych form). Przedplecze mniejsze, ziarenka większe, gęstsze. Ziarenka pokryw bardziej równomierne, rowki nieco lepiej zaznaczone, owłosienie dużo równomierniejsze, bez plamek z jaśniejszych łusek, co umożliwia odróżnienie tej formy na pierwszy rzut oka. Nogi nieco krótsze i grubsze, ząbek na udach przednich nóg duży. Partenogenetyczny. Znalezione tylko na Białej Górze koło Miechowa, spoza Polski pojedynczo okazy znane są z Bośni, Hercegowiny, Szwajcarii, Apeninów Liguryjskich i Alp Nadmorskich francuskich.

Południowa i środkowa Europa oraz południowa część północnej Europy, Kaukaz, Azja Mniejsza.

..... *O. (A.) ligustici* (L.).

Rys. 52. *Otorhynchus (Arammichnus) ligustici* (L.). (Według HOFFMANNA).

- Długość ciała 6,8—8,2 mm. Rowki pokryw dobrze wykształcone. Zagoniki z pojedynczymi rzędami dużych, szerokich, nieco dachówkowatych ziarenek.

Ciało czarne, dość lśniące, rzadko owłosione, na pokrywach z drobnymi plamkami ze złocistych, silnie wydłużonych łusek. Oczy słabo sklepione. Przedplecze z dużymi, dość gęsto ustawionymi, silnie spłaszczonymi ziarenkami. Uda wszystkich nóg z dość dużymi, ostrymi ząbkami. Żeruje często na różnych gatunkach *Rubus* L. Środkowa Europa, południowa część północnej Europy, europejska część ZSRR, Turkmenia. Prawdopodobnie w całej Polsce na niżu, nie występuje w wyższych partiach gór.

..... *O. (A.) tristis* (SCOP.).

- 4. Ciało bez łusek, owłosione 5.
- Ciało z małymi plamami z łusek, z nielicznymi włosami.

Długość 5—7,3 mm. Całe ciało czarne, łuski dość duże, podługne, owalne, szarobiałe, niekiedy z metalicznym połyskiem. Ryjek z rowkiem środkowym. Oczy dość słabo sklepione. Przedplecze z dużymi, niezbyt gęsto ustawionymi, na wierzchu silnie spłaszczonymi, lśniącymi ziarenkami. Punkty w rowkach pokryw duże i głębokie, zagoniki z nieregularnymi, dachówkowatymi ziarenkami, na których tkwią szczecinki odstające, dość długie i silnie pochylone ku

tyłowi. Żeruje głównie na *Echium vulgare* L. Południowo-wschodnia część środkowej Europy, na południu europejskiej części ZSRR, Kaukaz, Azja, po wschodnią Syberię. W Polsce na południowym wschodzie i na Wyżynie Małopolskiej, w okolicach Miechowa i Ojcowa.

..... *O. (A.) conspersus* GERM.

5. Długość ciała 6—8 mm. Ciało czarne, skąpo czarno owłosione, tak że wydaje się na pierwszy rzut oka nagie. Czułki i nogi brunatnoczerwone lub czarne.

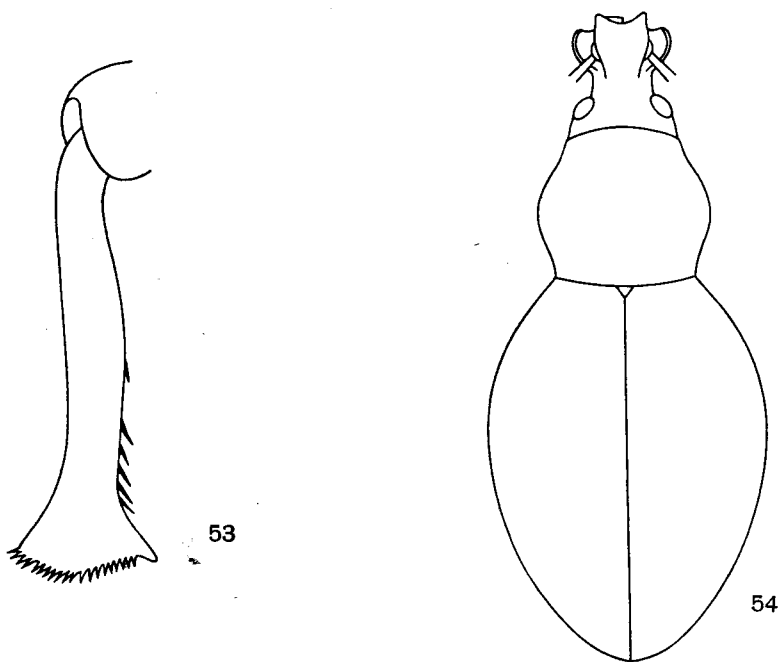
Ryjek z ostrym żeberkiem środkowym, pterygia silnie rozchylone na zewnątrz (rys. 54). Przedplecze na wierzchu gęsto i nierównomiernie punktowane, czasem z gładką przestrzenią pośrodku, na bokach z drobnymi ziarenkami. Pokrywy bez widocznych rowków, z rzadko ustawionymi, drobnymi i ostrymi ziarenkami, między nimi podzielone na bardzo drobne pola. Golenie przednich i środkowych nóg z ostrym brzegiem zewnętrznym. Żyje prawdopodobnie na *Ammophila arenaria* LINK. Gatunek nadmorski, występujący na wydmach nadbrzeżnych Atlantyku, Morza Północnego i Bałtyku, od północnej Hiszpanii po południowy Bałtyk (tu również na wybrzeżach północnych, w południowej Norwegii i Szwecji). W Polsce prawdopodobnie na całym wybrzeżu Bałtyku, nierzadki w okolicach Gdańska.

..... *O. (A.) atroapterus* (DEG.).

- Długość ciała 4,8—5,8 mm. Ciało ciemnobrunatne, pokrywy podwójnie, dość gęsto, brunatno owłosione, włosy przylegające krótsze, odstające dłuższe. Czułki i nogi jaśniejsze od ciała.

Przedplecze silnie zaokrąglone na bokach, gęsto pokryte drobnymi, perełkowatymi ziarenkami, zwykle z krótką i gładką linią środkową. Pokrywy owalne, z szerokimi i płaskimi zagonikami, na których występują rzadko i nieregularnie rozmieszczone małe, ostre ziarenka. Żyje na suchych trawiastych zboczach. Południowa część środkowej Europy, południowo-wschodnia Europa, Kaukaz, zachodnia i środkowa Azja. W południowo-wschodniej Polsce i miejscami na Wyżynie Małopolskiej, na stanowiskach kserotermicznych.

..... *O. (A.) velutinus* GERM.

Rys. 53, 54. (Oryg.).

53 — *Otiorhynchus (Arammichnus) ligustici* (L.), goleń przedniej nogi. 54 — *O. (A.) atroapterus* (DEG.), zarys ciała.

Rodzaj: *Stomodes* SCHÖNH.

Blisko spokrewniony z *Otiorhynchus* GERM., od którego różni się przede wszystkim bardzo niskimi i nie rozchyłonymi na zewnątrz pterygiami, przez co ryjek jest równoległoboczny. Przedplecze silnie zaokrąglone na bokach, niewiele węższe od wydłużonych pokryw. Skrzydeł brak. Ciało owłosione, bez łusek. Rodzaj ten obejmuje drobne ryjkowce, o długości 2,5—5 mm. Znanych około 10 gatunków, głównie z południowo-wschodniej Europy. Tylko jeden dociera do środkowej Europy.

Długość 2,7—3,4 mm. Ciało czarne, lśniące, podwójnie (krótko i prawie przylegająco i długo, odstająco) ciemno owłosione. Ryjek nieco krótszy od swej szerokości na szczycie, wierzch ryjka i czoło drobno, podłużnie rowkowane. Oczy małe, dość silnie sklepione. Przedplecze o zarysie prawie kolistym, na przodzie nieco szersze niż u podstawy, na wierzchu dość grubo punktowane, punkty łączą się w podłużne rzędy. Pokrywy podłużne, jajowate, w kierunku podłużnym spłaszczone, z szeregami dość dużych punktów w rowkach, zagoniki bardzo drobno punktowane. Uda dość silnie zgrubiałe, uda przednich i środkowych nóg z bardzo drobnym zębkiem. Czułki i nogi brunatnoczerwone.

Samiec. Zapiersie i I sternit odwłoka silnie wgłębione.

Samica. Zapiersie i I sternit odwłoka płaskie.

Larwa żeruje na korzeniach różnych roślin, postać dojrzała spotyka się na suchych, słonecznych zboczach między korzeniami roślin. Południowo-wschodnia część środkowej Europy, okolice Paryża (zawleczony), na południu europejskiej części ZSRR. Z Polski nie wykazany.

..... *S. gyrosicollis* BOH.

Plemię: *PERITELINI*

Należą tutaj 33 rodzaje z bardzo licznymi gatunkami występującymi w Obszarach Etiopskim i Nearktycznym, trzy rodzaje występują w Obszarze Palearktycznym, z nich jeden ma przedstawicieli w faunie Polski.

Rodzaj: *Peritelus* GERM.

Rodzaj ten, w podanym tutaj ujęciu, obejmuje również podrodzaj *Homorhythmus* BEDEL, zgodnie z poglądem jego autora. Podrodzaj ten został przez REITTERA, a za nim przez wielu późniejszych badaczy zaliczony do rodzaju *Otiorhynchus* GERM. Podrodzaj *Homorhythmus* BEDEL wykazuje cechy do pewnego stopnia pośrednie między rodzajem *Otiorhynchus* GERM. a pozostałymi gatunkami rodzaju *Peritelus* GERM., co jednakże nie uzasadnia dostatecznie włączania go do rodzaju *Otiorhynchus* GERM. W najnowszych opracowaniach niektórzy badacze uważają *Homorhythmus* BEDEL za osobny rodzaj, co również nie wydaje się uzasadnione.

Rodzaj *Peritelus* GERM. obejmuje około 130 gatunków, prawie wyłącznie palearktycznych (tylko trzy podane są ze środkowej i południowej Afryki), które w ogromnej większości ograniczone są do zachodniej części basenu Morza Śródziemnego. Wiele form, zamieszkujących głównie wyspy Morza Śródziemnego i północno-zachodnią Afrykę, występuje na bardzo ograniczonych obszarach i stanowi może raczej formy lokalne aniżeli osobne gatunki.

Należą tu ryjkowce drobne, o długości 2—8 mm, z wyjątkiem jednego gatunku, gęsto pokryte okrągłymi łuskami i u niewielu gatunków ponadto z odstającymi, dość krótkimi szczecinkami. Łuski zwykle szare, brunatne, lub ze słabym metalicznym połyskiem. Dolek na czułki krótki, widoczny w całości z góry. Ciało owalne

(rys. 57), rzadziej wydłużone (rys. 55). Skrzydeł brak. Uda nieznacznie zgrubiałe (rys. 56), bez ząbków, pazurki zrosnięte ze sobą lub nie zrosnięte. Samce na ogół smuklejsze od samic, mają zapierście i początek odwłoka wgłębione. Gatunki tu zaliczane prowadzą przeważnie tryb życia nocny, żerują na różnych roślinach, zwykle zielnych.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Pazurki nie zrosnięte. Trzonek czułków od nasady zgrubiały *Homorhythmus* BEDEL, str. 38.
- Pazurki w podstawowej części zrosnięte ze sobą. Trzonek czułków grubiej wyraźnie ku końcowi 2.
2. Golenie nóg przednich na końcu na zewnętrznym brzegu rozszerzone, na rozszerzeniu tym występują dwa ciemne kolce, przylegające do siebie na całej długości, sam koniec goleni przedłuża się w płąt z trzema do pięciu kolcami, skierowany nieco na zewnątrz. Dalsze podobne kolce w liczbie od jednego do trzech są osadzone blisko wewnętrznego brzegu goleni, obok jasnego kolca na wewnętrznym narożu, skierowanego ku środkowi (rys. 58) *Ctenochirus* SEIDL., str. 38.
- Golenie nóg przednich równomiernie zaokrąglone na szczycie, z gęstymi, cienkimi, jasnymi szczecinkami *Pteritelus* s. str., str. 39.

Podrodzaj: *Homorhythmus* BEDEL

Obejmuje 12 gatunków, zamieszkujących głównie południową Francję i Sycylię. Jeden występuje w Polsce.

Długość 4,3—5,4 mm. Wąski, silnie wydłużony (rys. 55). Głowa tworzy z podstawową częścią ryjka jednolity stożek, pterygia silnie odchylone. Wierzch ryjka między nasadami czułków o połowę węższy od czoła. Oczy słabo sklepione, nie wystają z zarysu głowy. Dwa pierwsze człony biczyka wydłużone, pozostałe szersze od swej długości. Przedplecze nieznacznie szersze od swej długości, na bokach lekko zaokrąglone, z głębokimi, rzadko ustawionymi, nagimi punktami. Pokrywy na dłuższej przestrzeni równoległoboczne, na wierzchu zupełnie płaskie, łuski okrągłe zachodzą dachówkowato na siebie, szare i miedzianobrunatne, tworzą niewyraźne plamki; zagoniki pokryw z pojedynczymi rzędami cienkich, krótkich szczecinek, zakrzywionych i silnie pochylonych ku tyłowi. Uda i golenie również pokryte łuskami i odstającymi szczecinkami. Uda bez ząbków (rys. 56). Żeruje na różnych drzewach liściastych i szpilkowych; rozmnaża się partenogenetycznie. Środkowa Europa, południowa Szwecja, Włochy. W Polsce w Sudetach.

. *P. (H.) hirticornis* (HERBST).

Podrodzaj: *Ctenochirus* SEIDL.

Należy tu tylko jeden gatunek.

Długość 2,4—3,5 mm. Całe ciało gęsto pokryte okrągłymi łuskami, srebrnoszarymi lub brunatnymi, często z metalicznym połyskiem, łuski ciemniejsze tworzą deseń bardzo zmienny indywidualnie, na który składają się dwa pasy po bokach przedplecza i podłużne smugi na szwie a także na zagonikach 3 oraz 5 i 6. Biodra nóg tylnych odsunięte daleko od siebie, nasady nóg tylnych położone blisko brzegów zapierścia (rys. 59). Golenie nóg przednich na końcach charakterystycznie rozszerzone (rys. 58). Żeruje na różnych roślinach zielnych. Środkowa i południowo-wschodnia Europa, południowa Syberia. W Polsce na wielu stanowiskach kserotermicznych na Wyżynie Lubelskiej i Małopolskiej oraz na Śląsku, miejscami w wielkich ilościach.

. *P. (C.) leucogrammus* GERM.

Podrodzaj: *Peritelus* s. str.

Obejmuje około 30 gatunków, zamieszkujących przeważnie południowo-zachodnią Europę.

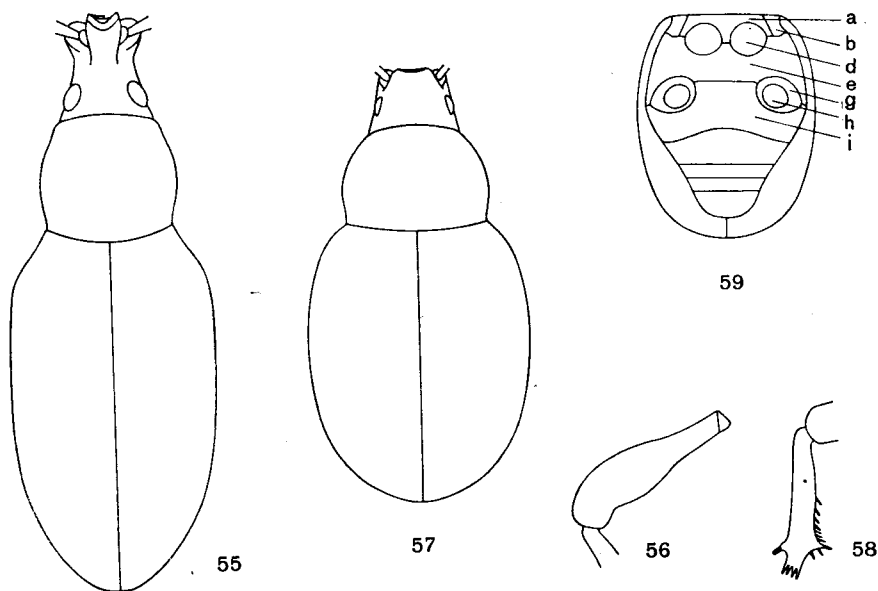
Klucz do oznaczania gatunków

1. Ryjek od oczu do szczytu wyraźnie dłuższy od swej szerokości na końcu. Czułki dość rzadko owłosione, człony biczyka, od trzeciego począwszy o zarysie zwykle stożkowatym.

Długość 4,3—6 mm. Ciało ciemnobrunatne, gęsto pokryte brunatnymi łuskami, miejscami jaśniej zabarwionymi i tworzącymi mało wyraźne i bardzo zmienne linie i plamki, czułki i nogi jaśniejsze. Przedplecze nieznacznie szersze od swej długości, z wyraźnymi większymi punktami, dość rzadko ustawionymi. Pokrywy podłużne, owalne. Polifagiczny, powoduje czasem duże szkody w sadach i winnicach przez zjadanie liści i pączków. Larwa żeruje na korzeniach różnych roślin i może również powodować szkody. Zachodnia Europa, zachodnia część środkowej Europy, środkowe i północne Włochy, zawleczony do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. W Polsce znaleziony na Lubelszczyźnie (Wolica), zapewne zawleczony.

..... *P. (P.) sphaeroides* GERM.

- Ryjek od oczu do szczytu takiej długości jak jego szerokość na końcu. Czułki gęsto pokryte wydłużonymi łuskami, człony biczyka od trzeciego począwszy nieco szersze od swej długości, o zarysie prawie prostokątnym.

Rys. 55—59. (Oryg.).

55 — *Peritelus (Homorhythmus) hirticornis* (HERBST), zarys ciała. 56 — *P. (H.) hirticornis* (HERBST), udo przedniej nogi. 57 — *P. (Ctenochirus) leucogrammus* GERM., zarys ciała. 58 — *P. (C.) leucogrammus* GERM., goleń przedniej nogi. 59 — *P. (C.) leucogrammus* GERM., śród- i zapiersie oraz odwłok widziane od spodu: *a* — śródpiersie, *b* — episterna śródpiersia, *d* — biodro środkowej nogi, *e* — zapiersie, *g* — biodro tylnej nogi, *h* — nasada tylnej nogi, *i* — I sternit odwłoka.

Długość 3,4—5 mm. Ciało czarne lub ciemnobrunatne, gęsto pokryte okrągłymi łuskami szarymi lub brunatnymi, bardzo zmienne w szczegółach ubarwienia, czułki i nogi brunatno-czarne lub jaśniejsze. Oczy nieco mniejsze niż u poprzedniego gatunku. Przedplecze dużo szersze od swej długości, z mało wyraźnymi punktami. Pokrywy krótkie, owalne, niewiele dłuższe od swej szerokości. Równie polifagiczny jak poprzedni gatunek, powoduje szkody w uprawach wielu roślin, między innymi buraków i w sadach. Południowo-wschodnia część środkowej Europy, wschodnia Europa. Z Polski nie wykazany.

..... *P. (P.) familiaris* BOH.

Plemię: *TRACHYPHLOEINI*

Ciało gęsto pokryte łuskami barwy gliniastej, często pokryte skorupą z gliny. Obejmuje 17 rodzajów, z których najliczniejsze występują w Palearktyce. Nieliczne rodzaje zamieszkują Obszar Nearktyczny, pojedyncze Australię i Nową Zelandię. W faunie Polski tylko jeden rodzaj.

Rodzaj: *Trachyploeus* GERM.

Rodzaj ten obejmuje drobne ryjkowce, o długości 2—6,5 mm, o zarysie ciała owalnym, rzadko kulistym. Rowek na czułki różnie wykształcony, u niektórych gatunków leży w całości na stronie grzbietowej ryjka, u innych ustawiony na jego bokach i ograniczony od zewnątrz wyraźną krawędzią, co przypomina budowę charakterystyczną dla podrodziny *Brachyderinae*. Z tego powodu wielu dawniejszych badaczy zaliczało rodzaj *Trachyploeus* GERM. do tej podrodziny. Trzonek silnie maczugowato zgrubiału ku końcowi, pierwszy człon biczka dużo grubszy od następnych. Przedplecze krótkie, dużo szersze od swej długości. Pokrywy krótkie, najwyżej 1,5 raza dłuższe od swej szerokości, niekiedy kuliste. Ciało pokryte brunatnymi lub szarymi łuskami, niekiedy ze słabym metalicznym połyskiem i ponadto z odstającymi szczecinkami rozszerzającymi się zwykle ku końcom; są one zazwyczaj ustawione na zagonikach w pojedynczych rzędach. Uda bez ząbków, końce goleni nóg przednich często z palcowatymi wyrostkami, na których osadzone są kolce. Pazurki zwykle nie zrośnięte, rzadziej zrośnięte na dłuższej przestrzeni. Bardzo często całe ciało pokryte cienką gliniastą skorupą.

Rodzaj ten obejmuje około 100 gatunków, w znacznej większości palearktycznych. Najwięcej gatunków występuje w basenie Morza Śródziemnego, 5 jest znanych z Ameryki Północnej, 6 z południowej i wschodniej Afryki, 5 z Nowej Zelandii.

Przedstawiciele tego rodzaju żyją na ziemi, między korzeniami roślin, rzadziej pod opadłymi liśćmi i tylko rzadko wychodzą na rośliny. Mało ruchliwe, prowadzą nocny tryb życia. Występują zwykle na suchych, nasłonecznionych zboczach. Wiele gatunków, w tym większość naszych, rozmnaża się partenogenetycznie. Podobnie jak w rodzaju *Otiorynchus* GERM. partenogeneza ma charakter geograficzny, ale brak bliższych danych dotyczących tych zagadnień. Biologia bardzo nielicznych gatunków została dokładniej prześledzona. Larwy odżywiają się korzeniami roślin, zimują w stadium larwy i przeobrażają się w otoczkach z ziemi z wiosną następnego roku.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Pazurki od podstawy nie zrośnięte, albo na krótkiej przestrzeni zrośnięte, a dalej silnie rozchylone, tak że na pierwszy rzut oka wydają się nie zrośnięte 2.
- Pazurki zrośnięte na dłuższej przestrzeni, ustawione równolegle do siebie.
Długość 3,3—3,7 mm. Drobne łuski pokrywają zwarcie całe ciało. Wierzch ryjka wyraźnie rozszerzony ponad nasadą czułek, zwęża się ponownie ku przodowi, z głębokim rowkiem, zajmującym całą jego szerokość. Czoło wgłębione, z wąskim rowkiem w środku. Czułki krótkie i grube, trzonek i biczyk gęsto pokryte drobnymi łuskami. Przedplecze znacznie szersze od swej długości, w części podstawowej prawie równoległoboczne, ku przodowi bardzo zwężone, z dużymi, powyginanymi, nieregularnymi wgłębieniami. Pokrywy kuliste, z szerokimi, sklepionymi zagonikami, na których znajdują się krótkie i wąskie, odstające szczecinki, silnie pochylone ku tyłowi. Jasne i ciemne łuski na pokrywach tworzą bardzo wyraźne marmurkowanie. Austria, Węgry, Słowacja, Podole, Siedmiogród, Serbia. Z Polski nie wykazany.
. *T. ventricosus* GERM.
2. Golenie nóg przednich na końcu z krótszymi lub dłuższymi palcowatymi wyrostkami, na których osadzone są brunatne, grube kolce w różnej liczbie (rys. 63) 3.
- Golenie nóg przednich na końcu lekko zaokrąglone lub prosto obcięte, z jednokowymi, ciemnymi kolcami (rys. 65) lub z cienkimi, jasnobrunatnymi szczecinkami (rys. 69) 6.
3. Wszystkie zagoniki pokryw z długimi, odstającymi szczecinami 4.
- Tylko zagoniki nieparzyste z długimi, odstającymi szczecinami.
Długość 2,3—2,9 mm. Całe ciało gęsto pokryte brunatnoszarymi łuskami jednakowego koloru. Przedplecze wyraźnie węższe od pokryw. Pokrywy regularnie owalne, zagoniki nieparzyste zwykle nieco wyższe od sąsiadujących, szczecinki odstające długie, rozszerzone silnie ku końcom. Palcowate wyrostki na końcu goleni przednich i osadzone na nich kolce dość krótkie. Rozmnaża się partenogenetycznie na całym prawie obszarze swego zasięgu, samce występują w proporcji normalnej w południowej Francji. Występuje na suchych zboczach piaszczystych, gliniastych i wapiennych. Południowa i środkowa Europa, południowa Szwecja, na południu europejskiej części ZSRR, Kaukaz. W Polsce na południu.
. *T. alternans* GYLL.
4. Boki przedplecza poza przednim brzegiem silnie przewężone, przez co powstaje jakby kołnierz, w którym tkwi głowa (rys. 60). Wierzch ryjka rozszerza się zazwyczaj wyraźnie od podstawy po nasadę czułek, po czym zwęża się ku przodowi, rzadko w podstawowej części równoległoboczny.
Długość 2,6—3 mm. Przedplecze dużo szersze od swej długości, o bokach prawie równoległych w części podstawowej, gęsto punktowane, punkty niezupełnie wypełnione przez tkwiące w nich łuski, z szerokim i dość głębokim rowkiem środkowym i z podobnymi wgłębieniami po bokach rowka środkowego idącymi od podstawy mniej więcej do połowy długości przedplecza. Rowki na pokrywach dobrze widoczne, dość silnie wgłębione, zagoniki z gęsto ustawionymi, długimi, na końcach silnie rozszerzonymi szczecinkami. Łuski o niewyraźnych brzegach, jaśniejsze i ciemniejsze, łuski jasne, czasem ze słabym perłowym połyskiem, tworzą drobne i nieregularne plamki.
Samiec. Palcowate wyrostki na końcu goleni nóg przednich krótkie.
Samica. Palcowate wyrostki na końcu goleni nóg przednich znacznie dłuższe niż u samca. Larwa żyje od wiosny do końca marca następnego roku, wchodząc w diapauzę od pierwszych chłodów. Przeobrażenie w ziemi, trwa około 30 dni. Występuje na terenach piaszczystych i gliniastych. Środkowa i południowa Europa, południowa Szwecja. W całej Polsce niżowej, nie spotykany w Karpatach, na ich pogórzcu i na Wyżynie Małopolskiej.
. *T. scabriculus* (L.).
- Boki przedplecza poza przednim brzegiem nie przewężone lub przewężone bardzo słabo (rys. 61, 62). Wierzch ryjka zazwyczaj od podstawy zwęża się ku przodowi 5.

5. Długość ciała 2,9—3,3 mm. Szczecinki odstające na pokrywach znacznie dłuższe od szerokości zagoników, silnie rozszerzone ku końcom.

Trzonek bardzo silnie maczugowato zgrubiał ku końcowi. Przedplecze bardzo szerokie, niewiele węższe od pokryw (rys. 61), o zarysie w przybliżeniu pięciokątnym, najszersze w $\frac{1}{3}$ swej długości od przodu. Pokrywy dość długie, na bokach słabo zaokrąglone, z rzadko ustawionymi, bardzo długimi szczecinkami, rowki dobrze widoczne. Łuski na pokrywach niezupełnie przylegające, prawie jednobarwne, ciemnobrunatne. Palcowate wyrostki i kolce na końcu goleni przednich nóg dość krótkie. Występuje na dobrze nasłonecznionych zboczach lessowych, wapiennych i gipsowych. Turynia, Austria, Węgry, Słowacja, Podole. W Polsce w okolicach Miechowa i Krakowa.

..... *T. parallelus* SEIDL.

- Długość ciała 2,3—2,8 mm. Szczecinki odstające na pokrywach krótsze lub najwyżej takiej długości jak szerokość zagoników, słabo rozszerzone ku końcom.

Przedplecze znacznie szersze od swej długości, o zarysie nieco zmiennym, u niektórych okazów najszersze nieco przed połową długości, u innych w połowie długości. Pokrywy w przybliżeniu prostokątne (rys. 62), odstające szczecinki krótkie i wąskie, często na zagonikach parzystych rzadsze, niż na nieparzystych. Wszystkie zagoniki jednakowo sklezione. Palcowate wyrostki na końcu goleni nóg przednich dłuższe niż u poprzedniego gatunku, podobnie jak i osadzone na nich kolce (rys. 63). Rozmnaża się partenogenetycznie, samce występują w południowej Francji. Żyje podobnie jak *T. alternans* GYLL. Środkowa i południowa Europa, południowa Szwecja, na południu europejskiej części ZSRR, Kaukaz. W Polsce głównie w południowej części kraju.

..... *T. spinimanus* GERM.

6. Golenie nóg przednich na szczycie zwykle z 5 czarnymi kolcami (rys. 65). Ryjek od podstawy rozszerza się nieco do przodu, tak że jest oddzielony od głowy wyraźnym przewężeniem (rys. 64). Oczy duże, płaskie lub bardzo słabo sklezione 7.

- Golenie nóg przednich na szczycie z licznymi, cienkimi, jasnożółtymi szczecinkami (rys. 69). Ryjek od podstawy zwęża się równomiernie ku przodowi i nie jest oddzielony od głowy żadnym przewężeniem (rys. 68). Oczy małe, wyraźnie sklezione 8.

7. Oczy zupełnie płaskie. Przedplecze dużo szersze od swej długości, ku podstawie słabo zwężone i przez to słabo oddzielone od pokryw. Pokrywy dość wąskie, od podstawy rozszerzają się ku tyłowi na dłuższej przestrzeni (rys. 64).

Długość 2,8—3,5 mm. Wierzch ryjka zwęża się silnie ku przodowi, rowki na czułki zupełnie odsunięte od zewnętrznego brzegu ryjka. Przedplecze bardzo krótkie i szerokie. Łuski na pokrywach dwojaki: drobne, ze słabym perlowym połyskiem i nieco większe, ciemne, ustawione na zagonikach na przemian, tworzą jakby nieregularną szachownicę. Szczecinki odstające w przedniej części pokryw bardzo krótkie, bardzo silnie pochylone ku tyłowi, prawie przylegające, z tyłu dłuższe, silniej rozszerzone ku końcom i bardziej odstające. Rozmnaża się partenogenetycznie. Europa, Kaukaz, Wyspy Kanaryjskie, Madera. W całej Polsce pospolicie, zachodzi w górach po 1000 m n. p. m.

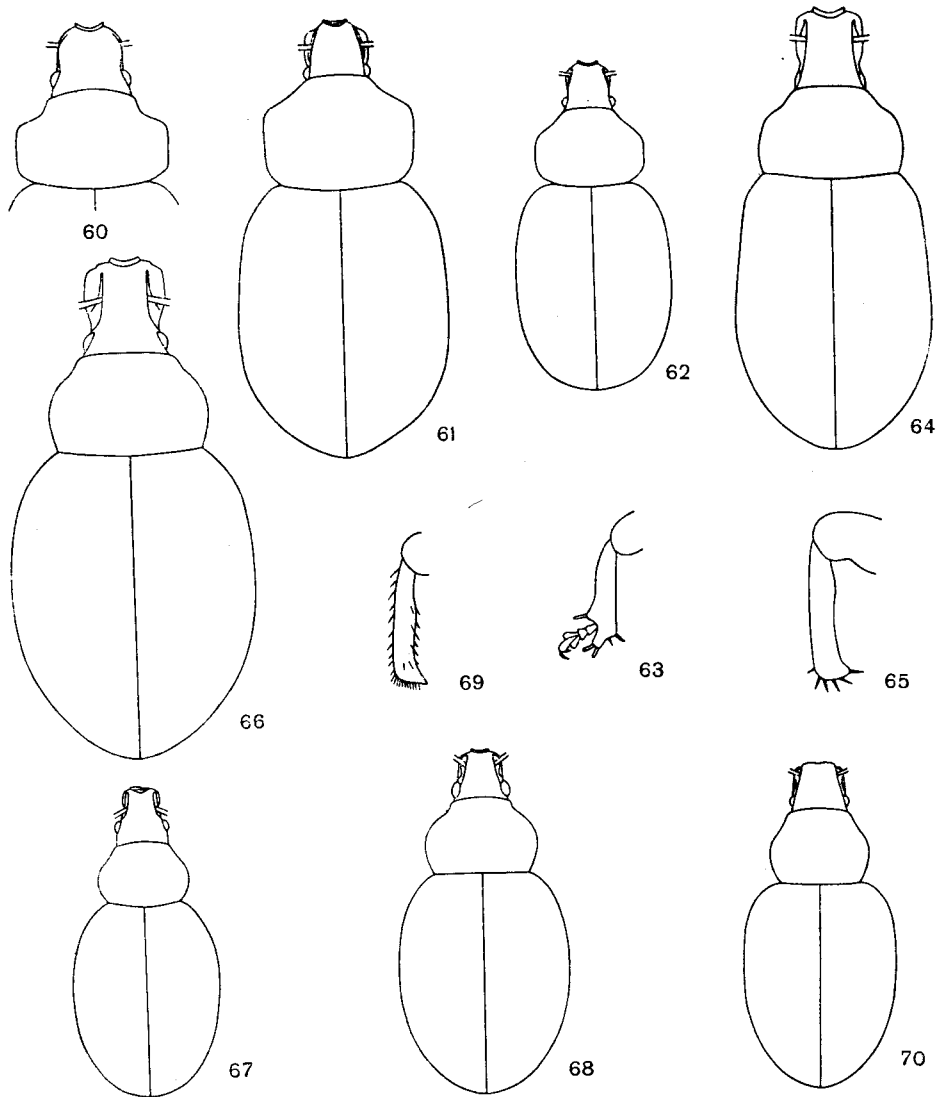
..... *T. bifoveolatus* BECK.

- Oczy nieco sklezione. Przedplecze szersze od swej długości, ku podstawie dość silnie zwężone i przez to wyraźnie oddzielone od pokryw. Pokrywy dość szerokie, od podstawy początkowo silniej rozszerzone, dalej prawie równoległoboczne na pewnej przestrzeni, o zarysie nieco prostokątnym (rys. 66).

Ryjek zwykle nieco wyraźniej oddzielony od głowy niż u formy typowej. Szczecinki odstające krótsze, zwykle słabiej rozszerzone ku końcom. Opisany jako osobny gatunek, później uznany przez HUSTACHE'A i HOFFMANNA za synonim poprzedniego. We wschodniej części środkowej Europy i w Danii wyraźnie odmienny od typowego *T. bifoveolatus* BECK, natomiast w zachodniej Europie wyraźnie zbliża się swoim wyglądem do formy typowej. Rozmnaża się również partenogenetycznie. W Polsce dużo rzadziej spotykany od formy typowej, znaleziony na południu kraju, w okolicach Krakowa i Tarnowa.

..... *T. bifoveolatus* var. *angustisetulus* HANSEN.

8. Rowek na czułki o krawędziach prawie równoległych, dochodzi do przedniego brzegu oka. Ryjek nieznacznie węższy niż głowa poza oczami. Szczecinki odstające na pokrywach silnie rozszerzone ku końcom 9.

Rys. 60—70. (Oryg.).

60 — *Trachyploeus scabriculus* (L.), zarys głowy i przedplecza. 61 — *T. parallelus* SEIDL., zarys ciała. 62 — *T. spinimanus* GERM., zarys ciała. 63 — *T. spinimanus* GERM., goleń przedniej nogi. 64 — *T. bifoveolatus* BECK, zarys ciała. 65 — *T. bifoveolatus* BECK, goleń przedniej nogi. 66 — *T. bifoveolatus* var. *angustisetulus* HANSEN, zarys ciała. 67 — *T. inermis* BOH., zarys ciała. 68 — *T. aristatus* (GYLL.), zarys ciała. 69 — *T. aristatus* (GYLL.), goleń przedniej nogi. 70 — *T. olivieri* BEDEL., zarys ciała.

- Rowek na czułki rozszerza się ku tyłowi, jego górna krawędź biegnie równolegle do wierzchu ryjka i zanika w połowie odległości przed okiem, krawędź dolna zagina się bardzo silnie ku dołowi. Ryjek wyraźnie węższy niż głowa poza oczami. Szczecinki odstające na pokrywach cienkie, nie rozszerzone silniej ku końcom.

Długość 2,2—2,4 mm. Ciało ciemnobrunatne, końce goleni, stopy, biczyk i buławka czułków czerwone. Pokrój ciała przypomina bardziej przedstawicieli rodzaju *Brachysomus* STEPH. niż *Trachyphloeus* GERM. Przedplecze znacznie węższe od pokryw, ku podstawie słabo, ku szczytowi znacznie silniej zwężone, przód łukowato wysunięty ponad głowę. Pokrywy dość regularnie owalne (rys. 67), na wierzchu wyraźnie spłaszczone, gęsto pokryte ciemnobrunatnymi łuskami. Turynia, południowo-wschodnia część Europy środkowej, na południu europejskiej części ZSRR, Kaukaz. W Polsce zbierany przez KORULĘ w okolicach Krakowa w r. 1873 i w okolicach Przemyśla w r. 1883, od tego czasu więcej nie odszukany. Również dane o występowaniu na Śląsku pochodzą z dawniejszych czasów.

..... *T. inermis* BOH.

- 9. Przedplecze około dwóch razy szersze od swej długości, z płytkim, ale wyraźnym rowkiem podłużnym na środku. Pokrywy o zarysie regularnie owalnym (rys. 68), z szerokimi, odstającymi szczecinkami, które są takiej długości lub nieco dłuższe jak szerokość zagoników.

Długość 2,6—3,1 mm. Wierzch ryjka lekko rynienkowato wgłębiony, rowki na czułki widoczne z góry, w całej długości ustawione na zewnętrznym brzegu ryjka. Boki przedplecza pokryte jasnymi łuskami, wierzch brunatny, podobnie jak głowa i wierzch pokryw. Wierzch pokryw słabo sklepiony. Golenie nóg przednich na szczycie z jasnożółtymi szczecinkami (rys. 69). Rozmnaża się partenogenetycznie. Spotykany wśród trawy, pod opadłymi liśćmi, również na miejscach wilgotniejszych niż inne gatunki tego rodzaju. Europa, Kaukaz. W całej Polsce.

..... *T. aristatus* (GYLL.).

- Przedplecze około 1,5 raza szersze od swej długości, bez rowka środkowego. Pokrywy o zarysie nieco prostokątnym (rys. 70), szczecinki odstające wąskie, krótsze lub co najwyżej takiej długości jak szerokość zagoników.

Długość 2,4—2,7 mm. Wierzch ryjka płaski, z wąskim rowkiem w środku, zwęża się silnie ku przodowi. Rowki na czułki, widoczne również z góry, w przedniej części odsuwają się od zewnętrznego brzegu ryjka. Wierzch pokryw wyraźnie spłaszczony w przedniej części. Rozmnaża się partenogenetycznie. Środkowa i południowa Europa. W Polsce znaleziony tylko na Winnej Górze koło Przemyśla.

..... *T. olivieri* BEDEL.

Plemię: *HOLCORHININI*

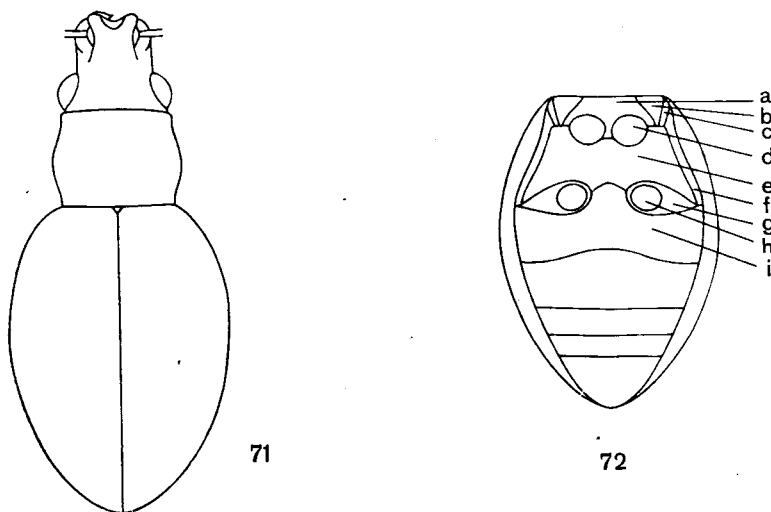
Obejmuje 16 rodzajów mało licznych, wyłącznie palearktycznych. Tylko jeden rodzaj jest reprezentowany w faunie Polski.

Rodzaj: *Argoptochus* WEISE

Do rodzaju tego należą drobne ryjkowce, o długości 2,5—4,5 mm. Głowa wraz z oczami takiej lub prawie takiej szerokości jak przedplecze. Czułki smukłe. Pokrywy owalne. Ciało pokryte łuskami i zwykle z odstającymi szczecinkami różnej długości. Skrzydeł brak. Samce smuklejsze od samic. Należy tutaj około 24 gatunków zamieszkujących głównie południowo-wschodnią Europę.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Wewnętrzne krawędzie rowków na czułki ku tyłowi zbliżają się wyraźnie ku sobie i zanikają w niewielkiej odległości poza nasadą czułków. Trzonek czułków długi, wyraźnie wygięty *Argoptochus* s. str., str. 45.
- Wewnętrzne krawędzie rowków na czułki na przodzie równoległe, ku tyłowi zaginają się na zewnątrz. Trzonek dość krótki, prawie prosty
. *Henschia* REITT., str. 46.

Rys. 71, 72. *Argoptochus (Argoptochus) quadrisignatus* (BACH). (Oryg.).

71 — zarys ciała. 72 — śród- i zapiersie oraz odwłok widziane od spodu: *a* — śródpiersie, *b* — episterna śródpiersia, *c* — epimera śródpiersia, *d* — biodro środkowej nogi, *e* — zapiersie, *f* — episterna zapiersia, *g* — biodro tylnej nogi, *h* — nasada tylnej nogi, *i* — I sternit odwłoka.

Podrodzaj: *Argoptochus* s. str.

Oczy dość duże. Episterny zapiersia oddzielone delikatną linią (rys. 72). Do tego podrodzaju należy około 20 gatunków, z których jeden występuje w Polsce.

Długość 2,4—3 mm. Ryjek nieco krótszy od swej szerokości na szczycie. Głowa z oczami takiej szerokości jak przedni brzeg bardzo krótkiego, na bokach dość słabo zaokrąglonego przedplecza. Pokrywy owalne (rys. 71). Ciało pokryte nieco wydłużonymi łuskami o zielonkawym lub złocistym, metalicznym połysku, środek przedplecza w przedniej części, okrągła plama na zagonikach 4—6 w przedniej części pokryw oraz przepaska w kształcie litery V w tylnej części pokryw z czarnymi, wąskimi łuskami. Deseń ten wykazuje dość silną zmienność u poszczególnych osobników. Ciało ponadto z odstającymi białymi szczecinkami, krótkimi na głowie i przedpleczu, dwukrotnie dłuższymi na pokrywach i ustawionymi w pojedynczych rzędach na zagonikach. Czułki i nogi żółto-czerwone. Turynia, Podole, Bukowina. W Polsce w okolicach Przemyśla i w kilku miejscowościach na Wyżynie Małopolskiej (okolice Ojcowa, Miechowa), na kserotermicznych zboczach. Dawne dane o występowaniu tego gatunku na Śląsku (Strzegom koło Świdnicy) wymagają sprawdzenia.

. *A. (A.) quadrisignatus* (BACH).

Podrodzaj: *Henschia* REITT.

Oczy małe. Należą tutaj trzy gatunki, z których jeden dociera do środkowej Europy.

Długość 2,9—3,1 mm. Ryjek takiej długości jak jego szerokość, ku szczytowi nieco zwężony. Przedplecze znacznie szersze od swej długości, na bokach bardzo słabo zaokrąglone. Pokrywy owalne. Całe ciało gęsto pokryte okrągłymi łuskami, szarymi lub z metalicznym połyskiem i ciemniejszymi, które tworzą na zagonikach podłużne plamy bardzo słabo wyróżniające się i bardzo zmienne u poszczególnych osobników. Ponadto na pokrywach z odstającymi, bardzo krótkimi szczecinkami, które tylko z tyłu pokryw są z profilu lepiej dostrzegalne. Czułki i nogi brunatnoczerwone, podstawowa część buławki i uda w środkowej części ciemniejsze. Podole, Bukowina, Siedmiogród, Węgry, Chorwacja, Serbia. Z Polski nie wykazany.

..... *A. (H.) periteloides* (Fuss).

Plemię: *MYLACINI*

Obejmuje 14 rodzajów niezbyt licznych, rozprzestrzenionych prawie wyłącznie w Palearktyce. Trzy z nich występują w faunie Polski.

Klucz do oznaczania rodzajów

1. Wierzch ryjka między wewnętrznymi krawędziami rowków na czułki wysoki (rys. 76), dużo wyższy od części bocznych ryjka, oddzielony od czoła silnym poprzecznym wgłębieniem. Trzonek czułek prawie od nasady silnie zgrubiały, matowy, odstający owłosiony. Pokrywy podłużne, owalne *Rhinomias* REITT., str. 49.
- Wierzch ryjka płaski, leży w poziomie czoła, lub — co najwyżej — jest od niego oddzielony słabym poprzecznym wgłębieniem. Trzonek zgrubiały tylko na końcu, lśniący, przylegający owłosiony. Pokrywy kuliste lub prawie kuliste 2.
2. Owłosienie na środku przedplecza ustawione w większości poprzecznie *Mylacus* SCHÖNH., str. 46.
- Owłosienie na środku przedplecza ustawione podłużnie albo przedplecze nagie *Omius* SCHÖNH., str. 47.

Rodzaj: *Mylacus* BOH.

Rodzaj ten obejmuje około 40 gatunków palearktycznych, prócz jedyne go znanego z Kalifornii, zamieszkują one w większości wschodnią część basenu Morza Śródziemnego. Gatunki tu zaliczone są drobne, o długości 2—4 mm, silnie sklezione, o pokrywach często kulistych, czarne, lśniąco, pokryte włosami lub nadzwyczaj cienkimi łuskami, które na przedpleczu są ustawione poprzecznie. Ryjek krótki i gruby, u wielu gatunków dużo węższy od głowy, dołki na czułki leżą zwykle mniej więcej w połowie jego długości. Golenie nóg przednich na końcu nie rozszerzone na zewnątrz. Skrzydeł brak. Samce u większości gatunków mało różne od samic, z wgłębieniem na zapiersiu, u kilku gatunków nie występujących w Polsce ponadto z ząbkami na udach wszystkich lub niektórych par nóg. W Polsce występują dwa gatunki.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Ryjek lekko zwężony ku szczytowi, na wierzchu lekko zakrzywiony, widziany z boku wyższy od swej długości.

Długość 2,4—2,9 mm. Ciało czarne, wierzch ciała silnie lśniący, dość rzadko pokryty cienkimi włosami o metalicznym połysku. Czułki smukłe, brunatnoczerwone, buławka ciemna. Przedplecze szerokie, na bokach dość słabo zaokrąglone, na szczycie nieznacznie węższe niż u podstawy. Wierzch ryjka, głowa i przedplecze jednakowo drobno punktowane. Pokrywy dużo wyższe od przedplecza, prawie kuliste lub nieznacznie wydłużone (rys. 73). Nogi brunatnoczerwone, środkowa część ud ciemna.

Samiec. Pokrywy krótkie, owalne.

Samica. Pokrywy szersze, prawie kuliste.

Zeruje na różnych roślinach zielnych, z południa europejskiej części ZSRR podawany jako szkodnik buraków cukrowych. Występuje na miedzach, suchych, nasłonecznionych zboczach. Środkowa Europa, północne Włochy, na południu europejskiej części ZSRR, Kaukaz. W Polsce głównie w południowej części kraju, nie spotykany jednak w Karpatach i w wyższych partiach pogórza, w Polsce środkowej bardzo lokalnie (okolice Włocławka), podany również z okolic Gdańska.

..... *M. rotundatus* (F.).

- Ryjek wyraźnie rozszerzony ku szczytowi, na wierzchu płaski, widziany z boku niższy od swej długości.

Długość 2—2,6 mm. Ciało czarne, wierzch ciała dużo mniej lśniący niż u *M. rotundatus* (F.), gęsto pokryty szarymi, bardzo wydłużonymi łuskami. Ryjek zupełnie prosty. Wierzch ryjka bardzo delikatnie punktowany, lśniący, głowa grubiej punktowana, przedplecze dwukrotnie grubiej od głowy. Przedplecze dużo silniej zaokrąglone na bokach niż u poprzedniego gatunku, na przodzie wyraźnie węższe niż u podstawy. Pokrywy niewiele wyższe od przedplecza. Stopy i początkowa część trzonka czułek czerwono-brunatne.

Samiec. Pokrywy niewiele szersze i wyższe od przedplecza, bardzo krótkie, owalne.

Samica. Pokrywy dużo szersze i wyższe od przedplecza, kuliste.

Lombardia, Węgry, na południu europejskiej części ZSRR. W Polsce tylko w dolinie Nidy, w rezerwacie stepowym w Chotlu Czerwonym.

..... *M. globulus* (BOH.).

Rodzaj: *Omius* SCHÖNH.

Należą tutaj drobne ryjkowce, o długości 2,5—4 mm, z dołkami na czułki widocznymi z góry, ale położonymi w większej części na bokach ryjka. Zewnętrzna krawędź dołków krótka, zanika prawie bezpośrednio poza nasadą czułek i nie zagina się ku dołowi, jak u bardzo podobnego rodzaju *Barypithes* JACQ. DU VAL. Ryjek gruby, czułki smukłe, przedplecze szerokie, pokrywy kuliste lub owalne. Ciało u niektórych gatunków prawie nagie, u innych wyraźnie przylegająco lub podwójnie (przylegająco i odstająco) owłosione. Uda bez ząbków. Skrzydeł brak. Samce mają zwykle zapiersie wgłębione oraz smuklejsze pokrywy. Rodzaj ten obejmuje około 30 gatunków palearktycznych, tylko jeden występuje w Ameryce Północnej. Gatunki palearktyczne zamieszkują najliczniej basen Morza Śródziemnego. Trzy występują w Polsce.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Końcowy człon stóp z dwoma małymi, zrosniętymi pazurkami równej długości 2.
— Końcowy człon stóp z dwoma zrosniętymi pazurkami bardzo nierównej długości, jeden szczytkowy, często trudny do zauważenia, lub zanika w zupełności.

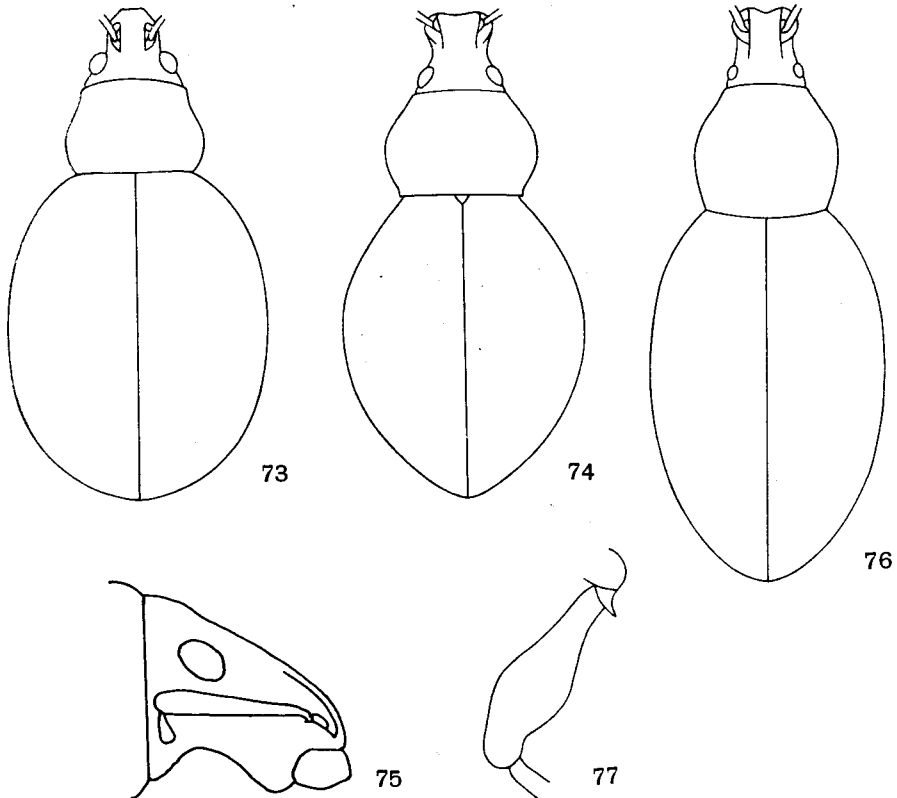
Długość 2,6—3,2 mm. Ciało lśniące, brunatnoczerwone, z drobnymi jak pył żółtymi, rzadkimi włosami, nogi i czułki jaśniejsze. Ryjek takiej długości jak jego szerokość na szczycie lub nieznacznie dłuższy, na wierzchu w przedniej części z rynienkowatym wgłębieniem. Oczy małe (rys. 75), bardzo słabo sklezione. Przedplecze znacznie szersze od swej długości, na bokach słabiej lub silniej zaokrąglone, z wąskim obrzeżeniem u podstawy, drobno i dość rzadko punktowane. Pokrywy bez śladu barków (rys. 74), silnie sklezione, u samicy kuliste, u samca nieco smuklejsze, z dość drobnymi punktami w rowkach zupełnie płaskich, albo niekiedy silniej wgłębionych. Zagoniki szerokie, z bardzo delikatnymi punktami. Var. *montanus* PETRI różni się, według autora, od formy typowej, mającej jeden pazurek, tylko obecnością dwu nierównych pazurków na końcowych członach stóp. Jednakże między obu formami istnieją tak częste przejścia, że wyodrębnianie wspomnianej odmiany nie wydaje się uzasadnione, tym bardziej, że nie wyróżnia się ona ani geograficznie, ani ekologicznie. W ściółce lasów, zwłaszcza bukowych, we mchu, na brzegach polan leśnych. Gatunek bardzo charakterystyczny dla Karpat Wschodnich i na ich obszarze pospolity, pojawia się — choć znacznie rzadziej — dalej na zachód, aż po Gorce i Beskid Wyspowy. W okolicach Sanoka schodzi do około 400 m n. p. m., w zachodniej części swego zasięgu w Polsce występuje na wysokości około 1000 m n. p. m.

..... *O. hanaki* FRIV.

2. Rowki na czułki niewidoczne z góry.

W Katalogach ŁOMNICKIEGO i WINKLERA gatunek ten podany jest z Polski. Jedyne znany dotychczas okaz (typ) zebrany został w Mutniewiczach koło Czezerska we wschodniej Białorusi.

..... *O. villosus* FORM.

Rys. 73—77. (75 — według SMRECZYŃSKIEGO, pozostałe oryg.).

73 — *Mylacus rotundatus* (F.), zarys ciała. 74 — *Omius hanaki* FRIV., zarys ciała samca. 75 — *O. hanaki* FRIV., głowa z profilu. 76 — *Rhinomias forticornis* (BOH.), zarys ciała samca. 77 — *Rh. forticornis* (BOH.), biodro i udo przedniej nogi samca.

— Rowki na czułki widoczne z góry 3.

3. Czarny, wydaje się zupełnie nagi. Czułki i nogi brunatnoczerwone.

Długość 2,5—2,8 mm. Ciało bardzo silnie lśniące. Ryjek węższy od głowy, oddzielony od czoła wyraźnym poprzecznym wgłębieniem. Przedplecze niewiele szersze od swej długości, ku przodowi zwężone silniej niż ku podstawie, drobno i dość gęsto punktowane. Pokrywy o nieco prostokątnym zarysie, na wierzchu nieco spłaszczone, z dość dużymi punktami w płaskich rowkach, zagoniki bardzo drobno punktowane i podzielone na pola, z drobnymi jak pył ciemnymi włosami, dostrzegalnymi dopiero pod silnym powiększeniem. Na zboczach lessowych i kretowinach. Podole, podany dawniej z Turyngii i Karyntii. W Polsce tylko w okolicach Przemyśla. Jak się wydaje, gatunek ten, poza Polską, zanika na stanowiskach zachodnich.

. *O. rufipes* BOH.

— Ciemnobrunatny, przylegająco, szaro, dość rzadko owłosiony i ponadto z odsta-
jącymi, długimi, brunatnymi szczecinkami. Czułki i nogi żółtoczerwone.

Długość 2,9—3,3 mm. Ryjek nieznacznie węższy od głowy, nieco dłuższy od swej szerokości na szczycie, na przodzie z rynienkowatym wgłębieniem. Oczy dość duże, słabo sklepione. Czułki smukłe, trzonek na szczycie nieznacznie zgrubiał. Przedplecze dużo szersze od swej długości, na bokach dość silnie zaokrąglone, gęsto i drobno punktowane. Pokrywy silnie sklepione, silnie zaokrąglone na bokach, rowki wąskie, wgłębione, zagoniki szerokie, lekko sklepione. Na brzegach dróg, trawnikach. Środkowa Europa, Dania, Norwegia, Serbia. W Polsce południowej: okolice Przemyśla, Krakowa, podany dawniej ze Śląska.

. *O. mollinus* BOH.

Rodzaj: *Rhinomias* REITT.

Bardzo blisko spokrewniony z rodzajem *Omius* SCHÖNH., od którego różni się głównie budową ryjka. Oczy małe, nieco owalne. Głowa i przedplecze matowe z powodu bardzo gęstego ustawienia płytkich punktów pooddzielanych bardzo wąskimi, nierównymi przegrodami. Pokrywy owalne, mniej lub bardziej wydłużone. Do rodzaju tego należy 8 gatunków zamieszkujących przede wszystkim wschodnie Alpy, Siedmiogród i Kaukaz. Jeden, szeroko rozmieszczony, występuje w Polsce.

Długość 2,8—3,4 mm. Ciało brunatne, czułki i nogi jaśniejsze. Zewnętrzny brzeg dołków na czułki zaokrąglony i odchylony na zewnątrz. Przedplecze nieznacznie szersze od swej długości, na bokach dość silnie zaokrąglone, dość silnie sklepione. Pokrywy owalne (rys. 76), z wgłębionymi rowkami i lekko sklepionymi zagonikami, lśniące, z bardzo drobnymi, rzadkimi, przylegającymi, szarymi włoskami i na zagonikach z jednym lub dwoma rzędami krótkich, odstaających szczecinek.

Samiec. Pokrywy silnie wydłużone, niewiele szersze od przedplecza. Krętarze nóg przednich z ostrymi ząbkami (rys. 77) sterzącymi ku przodowi, uda nóg przednich nieco zgrubiałe. Ostatni sternit odwłoka w tylnej części wgłębiony, łukowato wycięty na tylnym brzegu, z pękami dłuższych włosów po bokach wycięcia.

Samica. Pokrywy krótsze niż u samca, dużo szersze od przedplecza. Krętarze nóg przednich z bardzo drobnymi ząbkami lub z tępyimi guzkami.

W ściółce lasów bukowych, w maju i czerwcu można go również zbierać czerpakiem na trawach w lasach. Środkowa i południowo-wschodnia Europa, Kaukaz, Azja Mniejsza. W Polsce w Karpatach i Sudetach i na ich pogórzach, w okolicach Ojcowa.

. *Rh. forticornis* (BOH.).

Plemię: *PHYLLOBIINI*

Plemię to obejmuje prócz liczego rodzaju *Phyllobius* GERM., wyłącznie palearktycznego, 7 dalszych nielicznych rodzajów palearktycznych oraz 17 również bardzo nielicznych rodzajów, występujących w Obszarze Nearktycznym, w Indiach oraz w Australii i na Nowej Zelandii. W faunie Polski reprezentowany jest tylko jeden rodzaj.

Rodzaj: Naliściak — *Phyllobius* GERM.

Do rodzaju tego należy około 180 gatunków palearktycznych, o długości 2,6—12 mm. W Polsce występuje 18 gatunków.

Ryjek niewiele węższy od głowy, zwykle takiej długości jak jego szerokość. Dołki na czułki leżą na stronie górnej i są w całości widoczne z góry, albo są położone na bokach ryjka i wtedy widać je z góry tylko częściowo; w takich przypadkach są zawsze bardzo krótkie i zanikają prawie bezpośrednio poza nasadą czułków. Oczy ustawione na bokach głowy, dość silnie sklepione. Przedplecze zwykle szersze od swej długości, z reguły węższe od pokryw. Pokrywy zawsze z dobrze wykształconymi barkami, zwykle wydłużone, tarczka stale dobrze widoczna. Ciało pokryte łuskami różnych kształtów i barw lub przylegającymi włosami, u wielu gatunków ponadto odstająco owłosione, rzadko zupełnie bez łusek. Skrzydła zawsze istnieją. Uda z ząbkami lub bez ząbków, pazurki stale zrosnięte.

Samce mają z reguły przedplecze większe, szersze, na bokach dużo silniej zaokrąglone i zwięzające się ku podstawie (u samicy zarys przedplecza jest często mniej lub więcej prostokątny), pokrywy smuklejsze, bardziej równoległoboczne, uda nóg przednich grubsze, golenie nóg przednich i środkowych nieco szersze.

Jaja są znoszone na liściach, z których zwykle spadają na ziemię. Larwy rozwijają się w ziemi i odżywiają korzeniami różnych roślin, często odmiennych od tych, którymi się żywią postacie dojrzałe. Przeobrażenie odbywa się w prostej otoczce zbudowanej z cząsteczek ziemi. Postacie dojrzałe prowadzą tryb życia dzienny, żywią się głównie liśćmi, rzadziej pączkami lub młodymi owocami, powodując przy masowych pojawach szkody większe niż larwy, głównie w plantacjach drzew owocowych. Gatunki w Polsce występujące mają jedną generację w roku.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Uda z wyraźnym ząbkem 2.
- Uda bez ząbków, lub wyjątkowo na udach nóg tylnych znajdują się ząbki nadzwyczaj małe, trudno dostrzegalne 4.
2. Wierzch ciała bez śladu przylegających włosów lub łusek, odstająco owłosiony *Nemoicus* STEPH., str. 53.
- Wierzch ciała z przylegającymi włosami lub łuskami różnych kształtów, często ponadto odstająco owłosiony 3.
3. Golenie nóg tylnych samca bez specjalnych drugorzędnych cech płciowych *Phyllobius* s. str., str. 53.
- Golenie nóg tylnych samca z głębokim wycięciem po wewnętrznej stronie końcowej części (rys. 89) *Hoplophyllobius* APFLB.¹, str. 58.
4. Łuski zielone, pokrywają gęsto i równomiernie całe ciało *Subphyllobius* SCHILSKY, str. 52.

¹ Samice gatunku *Ph. (H.) pilicornis* DESBR. należącego do tego podrodzaju uwzględniono w kluczu do oznaczania podrodzaju *Phyllobius* s. str., str. 56.

- Łuski inaczej zabarwione; w wyjątkowych przypadkach łuski zielone, ale wtedy pokrywają tylko ryjek, boki głowy i przedplecza oraz tarczkę, pozostawiając pokrywy zupełnie nagie 5.
- 5. Pokrywy zupełnie nagie i lśniące *Parnemoicus* SCHILSKY, str. 51.
- Pokrywy gęsto pokryte łuskami 6.
- 6. Skronie nieco dłuższe od średnicy oka. Łuski na pokrywach silnie wydłużone *Udanellus* REITT., str. 52.
- Skronie krótsze od średnicy oka. Łuski na pokrywach okrągłe
. *Pseudomyllocerus* DESBR., str. 51.

Podrodzaj: *Pseudomyllocerus* DESBR.

Ryjek na przodzie z szerokim i głębokim wycięciem. Łuski na pokrywach gęsto ustawione, brunatne i jaśniejsze, tworzą podłużne pasy albo poprzeczne przepaski. W Polsce występują dwa gatunki.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Czoło dwukrotnie szersze od wierzchu ryjka między nasadami czułków. Oczy małe, zwykle ekscentrycznie sklepione (rys. 78). Wierzch ciała prawie jednostajnie brunatno zabarwiony, boki przedplecza i niekiedy pojedyncze zagoniki położone bliżej szwu jaśniejsze.

Długość 3—4 mm. Krzywizna oczu zmienna indywidualnie, u większości okazów najwyższy punkt sklepienia oka leży poza środkiem, u niektórych jednak oczy są prawie zupełnie równomiernie sklepione (zwłaszcza u okazów ze wschodniej części zasięgu). Szczecinki odstające w przedniej części pokryw bardzo silnie pochylone ku tyłowi, tak że nawet z profilu są trudno dostrzegalne. Żeruje na różnych gatunkach wierzb i na *Hippophaë rhamnoides* L. Włochy, wschodnia część Francji, środkowa Europa, Chorwacja. W Polsce w Karpatach, zwykle lokalnie nad rzekami, na niżu dużo rzadszy.

. *Ph. (P.) cinerascens* (F.).

- Czoło nieco mniej niż dwukrotnie szersze od wierzchu ryjka między nasadami czułków. Oczy duże, regularnie sklepione. Środek przedplecza i dwie ostro odgraniczone przepaski na pokrywach w kształcie litery V ciemnobrunatno zabarwione.

Długość 2,6—3,5 mm. Szczecinki odstające na pokrywach dłuższe niż u poprzedniego gatunku, silnie zakrzywione i pochylone ku tyłowi, ale również na wierzchu pokryw z profilu dobrze widoczne. Czułki i nogi żółtoczerwone. Żeruje głównie na różnych gatunkach rodzaju *Rubus* L., zwłaszcza nad rzekami. Środkowa i południowa Europa, Kaukaz. W południowej i środkowej Polsce, rozmieszczenie w północnej części kraju nie wyjaśnione.

. *Ph. (P.) sinuatus* (F.).

Podrodzaj: *Parnemoicus* SCHILSKY

Obejmuje trzy gatunki, z których jeden występuje w Europie.

Długość 3—4 mm. Ciało czarne. Punkty w rowkach pokryw duże i głębokie, zagoniki płaskie lub lekko sklepione, u świeżych okazów z pojedynczymi rzędami rzadko ustawionych, zupełnie przylegających, jasnych włosów, na pierwszym zagoniku w tylnej części z wydłużonymi, zielonkawymi łuskami. Tył pokryw zaokrąglony, z krótką, odgiętą listewką. Przednia powierzchnia bioder przednich nóg, episterny i epimery śródpiersia i episterny zapiersia gęsto pokryte owalnymi łuskami. Czułki i nogi brunatnoczerwone, uda zwykle ciemniejsze. Żeruje na pokrywach, malinach

i różnych krzewach. Środkowa i północna Europa, Bośnia, Hercegowina, północne i środkowe Włochy, Sardynia. W Polsce w Sudetach i Karpatach i miejscami na niżu (okolice Warszawy, Pomorze, Pojezierze Mazurskie).

..... *Ph. (P.) viridicollis* (F.).

Podrodzaj: *Udanellus* REITT.

Należą tutaj tylko trzy gatunki, jeden z nich występuje w Polsce.

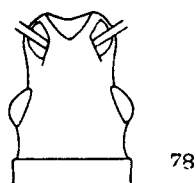
Długość 2,7—3,6 mm. Wierzch ryjka (rys. 79) z wyraźnym rowkiem w przedniej części. Łuski na pokrywach niejednakowe, łuski większe tworzą plamki, między którymi znajdują się łuski bardzo cienkie, powodujące wyraźne marmurkowanie. Ponadto na pokrywach liczne, odstające, jasne szczecinki. Czułki i nogi czerwono-brunatne, zwykle uda i niekiedy buławka ciemniejsze.

Samiec. Golenie nóg przednich i środkowych rozszerzone w części podstawowej, zwężają się następnie i ponownie rozszerzają na szczycie, tak że na ich zewnętrznej krawędzi tworzy się w części podstawowej wyraźny guz, dość zmienny indywidualnie.

Samica. Golenie nóg przednich i środkowych nie rozszerzone w części podstawowej.

Na zboczach dobrze naświetlonych, przy drogach. Rozmieszczony od wschodniej części środkowej Europy poprzez Półwysep Bałkański, oraz południową i środkową europejską część ZSRR po Kaukaz, zachodnią Syberię i środkową Azję. W południowo-wschodniej Polsce pospolity, występuje również miejscami na Wyżynie Małopolskiej, na Śląsku, w rezerwacie stepowym w Biełlinku nad Odrą i w okolicach Gdańska. Nie znaleziony w środkowej i zachodniej części pogórza Karpat.

..... *Ph. (U.) brevis* GYLL.

Rys. 78, 79. Zarysy głów. (Oryg.).

78 — *Phyllobius (Pseudomyllocerus) cinerascens* (F.). 79 — *Ph. (Udanellus) brevis* GYLL.

Podrodzaj: *Subphyllobius* SCHILSKY

Obejmuje gatunki gęsto pokryte zielonymi, lub — wyjątkowo — szarymi, okrągłymi łuskami. Uda bez ząbków lub z ząbkami bardzo drobnymi, trudno dostrzegalnymi. W faunie Polski jeden gatunek.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Odwłok gęsto pokryty zielonymi łuskami. Łuski na głowie i przedpleczu przylegają zwarcie do siebie. Szczecinki odstające na zagonikach bardzo krótkie, prawie przylegają do podłoża, tak że nawet w tyle pokryw z profilu są trudno dostrzegalne. Tył pokryw bez odgiętej listewki.

Długość 3,9—5 mm. Czułki i nogi żółtoczerwone, uda i niekiedy początkowa część buławki czułek ciemniejsze. Żeruje na różnych roślinach zielnych. Europa, Algier, Kaukaz, Syberia, Mongolia. W całej Polsce.

..... *Ph. (S.) virideaeris* (LAICH.).

- Odwłok owłosiony, zupełnie bez łusek. Łuski na głowie i przedpleczu nie przylegają zwarcie do siebie. Szczecinki odstające na zagonikach krótkie, silnie pochylone, ale w tyle pokryw z profilu dobrze widoczne. Tył pokryw z krótką, odgiętą listewką.

Długość 3,8—4,3 mm. Przeciętnie nieco mniejszy od poprzedniego gatunku, czułki i nogi podobnie zabarwione. Golenie przednich i środkowych nóg, zwłaszcza u samca, bardziej rozszerzone. Polifagiczny, żeruje na różnych wierzbach, dębach, *Prunus spinosa* L., *Rubus* L. i roślinach zielnych. Południowa i środkowa Europa, Dania, Wielka Brytania, Algier, Syberia. Z Polski nie wykazany.

..... *Ph. (S.) parvulus* (OL.).

Podrodzaj: *Nemoicus* STEPH.

Do tego podrodzaju należą cztery gatunki zamieszkujące środkową i wschodnią Azję, z których jeden występuje również w całej Europie.

Długość 3,8—5 mm. Ciało wydłużone, czarne, przód ryjka i pokrywy brązowe, u ab. *floricola* GYLL. również pokrywy czarne, czułki i nogi żółtobrunatne. Wierzch ryjka takiej szerokości jak czoło między oczami. Buławka bardzo smukła, nieznacznie grubsza od końcowych członów biczka. Ryjek, głowa i przedplecze punktowane, punkty na przedpleczu dwukrotnie większe niż na głowie i nieco nierówne. Żeruje na różnych drzewach liściastych, również owocowych, powodując niekiedy znaczne szkody. Żywi się liśćmi, pączkami, czasem młodymi owocami. Europa, Syberia. W całej Polsce, odmiana wraz z formą typową.

..... Naliściak pączkojad — *Ph. (N.) oblongus* (L.).

Podrodzaj: *Phyllobius* s. str.

Do podrodzaju tego, obejmującego blisko połowę gatunków zaliczanych do rodzaju *Phyllobius* GERM., należą najwięksi przedstawiciele rodzaju. W Polsce 11 gatunków.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Łuski na pokrywach okrągłe lub krótkie, owalne, równomiernie ułożone, zwykle zielone, czasem złociste, rzadko brązowoniebieskie 2.
- Łuski na pokrywach silnie wydłużone, wyjątkowo owalne i zielonkawe, zwykle nierównomiernie ułożone, różnie zabarwione 9.
2. Pokrywy z długimi, odstającymi włosami lub szczecinkami 3
- Pokrywy bez odstających włosów, albo — rzadko — z bardzo krótkimi, silnie pochylonymi szczecinkami, które są dostrzegalne z profilu w tyle pokryw . . . 7.
3. Tarczka pokryta metalicznymi łuskami lub włosami. Włosy odstające na wierzchu ciała jasne 4.
- Tarczka bez śladu metalicznych łusek, czarno owłosiona. Włosy odstające na wierzchu ciała czarne.

Długość 5,5—8 mm. Ząbki na udach długie i ostre. Czułki i nogi żółtoczerwone lub brunatnoczerwone, zgrubiałe części ud i końcowe człony stóp ciemne. Całe ciało równomiernie pokryte zielonymi, silnie lśniącymi łuskami, które występują również na zgrubiałej części ud. Włosy odstające na pokrywach wychodzą z nagich punktów między łuskami, dobrze widocznych.

Samiec. Uda nóg przednich nieco dłuższe i silniej zgrubiałe niż u samicy, włosy na przedniej krawędzi ud i wewnętrznej krawędzi goleni nóg przednich dłuższe i bardziej odstające.

Samica. Nogi przednie tak samo wykształcone i owłosione jak pozostałe.

Żeruje na różnych drzewach liściastych i krzewach, pospolitszy w górach, gdzie zachodzi w krainę kosodrzewiny. Środkowa i wschodnia Europa, Finlandia. Prawdopodobnie w całej Polsce.

..... *Ph. (Ph.) arborator* (HERBST).

4. Szczecinki odstające na pokrywach rzadkie, takiej długości albo krótsze jak szerokość zagoników. Brzeg pokryw, na zewnątrz od ostatniego zagonika, tworzy z tyłu odgiętą listewkę pokrytą gęsto zielonymi łuskami (rys. 81).

Długość 4,5—5,8 mm. Pokrywy z tyłu zaostrome i nieco rozchylone. Uda i golenie ciemne, albo część końcowa goleni jaśniejsza, brunatnoczerwona.

Samiec. Uda przednich i środkowych nóg silnie zgrubiałe, golenie przednich i środkowych nóg nieco rozszerzone.

Samica. Przednie i środkowe nogi normalne.

Żeruje na różnych drzewach i krzewach. Europa, Syberia. W całej Polsce.

..... *Ph. (Ph.) maculicornis* GERM.

- Szczecinki lub włosy odstające na pokrywach gęste, dłuższe od szerokości zagoników. Brzeg pokryw z tyłu bez odgiętej listewki, lub jeżeli istnieje taka listewka, jest ona na znacznej przestrzeni pozbawiona łusek 5.

5. Odwłok bez łusek, tylko owłosiony.

Długość 3,5—5 mm. Czułki żółtoczerwone. Łuski pokrywają jedynie boki przedplecza, pozostawiając środek ciemny, tylko owłosiony; wyjątkowo łuski pojawiają się i na wierzchu przedplecza, ale wtedy są dużo rzadsze i węższe niż na bokach. Tył pokryw z odgiętą listewką z pojedynczymi łuskami na brzegu (rys. 84). Łuski na pokrywach niezbyt gęste, niekiedy redukują się znacznie, aż do zupełnego zaniku — var. *aurifer* BOH. — u której pokrywy są tylko odstające owłosione. Łuski na spodzie ciała skupione gęsto na przedniej powierzchni bioder nóg przednich i bezpośrednio ponad nimi, na episternach i epimerach śród- i zapiersia, tworzą w tych miejscach jasne plamy, odbijające silnie od pozostałych części spodu ciała tylko owłosionych lub wykazujących jedynie nieliczne łuski. Ząbek na udach duży, szeroki. Golenie przednich i środkowych nóg z ostrą jak nóż krawędzią na zewnętrznym brzegu. Uda ciemne, golenie i stopy żółtoczerwone. Żeruje na różnych krzewach i drzewach, również owocowych. Środkowa i południowa Europa, Kaukaz. W południowej Europie pospolity, tworzy liczne odmiany. W Polsce rzadko spotykany, głównie w południowej części kraju, (Śląsk, okolice Krakowa), najczęściej na brzożach.

..... *Ph. (Ph.) betulae* (F.).

- Odwłok w całości lub częściowo pokryty łuskami 6.

6. Ryjek takiej długości jak jego szerokość na szczycie. Dołki na czułki nie dochodzą do szczytu ryjka, na przodzie zamknięte (rys. 82).

Długość 3,8—5,5 mm. Ryjek nieznacznie węższy od głowy, tworzy wraz z nią prawie jednolity stożek, zwążający się nieco ku przodowi. Dołki na czułki o nerkowatym kształcie. Wierzch ryjka w części podstawowej leży w tej samej płaszczyźnie co czoło, między nasadami czułków bardzo wężony i od tego miejsca opada stromo ku przodowi, przez co powstaje wyraźne załamanie, dobrze widoczne z profilu. Owłosienie odstające gęste, w punktach rowków tkwią również lekko odstające włosy, znacznie mniejsze od włosów na zagonikach, ale zupełnie wyraźne. Tył pokryw z krótką, odgiętą listewką. Uda zwykle ciemniejsze od goleni. Żeruje na różnych drzewach liściastych, niekiedy szkodliwy dla drzew owocowych. Europa, Kaukaz, Syberia, Japonia. W całej Polsce pospolity.

..... *Ph. (Ph.) argentatus* (L.).

- Ryjek krótszy od swej szerokości na szczycie. Dołki na czułki dochodzą prawie do szczytu ryjka, na przodzie otwarte (rys. 83).

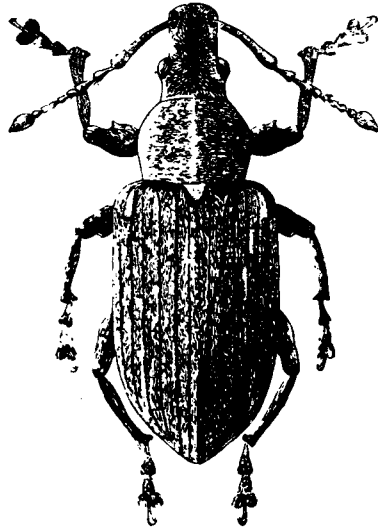
Długość 3,9—5,2 mm. Bardzo podobny do poprzedniego. Wierzch ryjka między nasadami czułków szerszy, obniża się łagodnie ku przodowi, nie tworząc załamania w tym miejscu. Owłosienie odstające nieco krótsze i rzadsze, w punktach rowków tkwią włosy tak drobne, że rowki nawet przy średnim powiększeniu wydają się zupełnie nagie. Pokrywy z tyłu bez śladu odgiętej listewki. Nogi nieco cieńsze i krótsze, uda tak samo zabarwione jak golenie. Żeruje na dębach. Węgry, Podole, południowo-wschodnia Europa. Z Polski nie wykazany.

..... *Ph. (Ph.) seladonius* BRULLÉ.

7. Wierzch ryjka nie oddzielony od czoła żadną poprzeczną bruzdą. Tarczka gęsto pokryta łuskami. Łuski na wierzchu ciała z reguły zielone, wyjątkowo szare. 8.
- Wierzchni ryjka oddzielony od czoła wyraźną poprzeczną bruzdą. Tarczka owłosiona, bez łusek. Łuski na wierzchu ciała brunatnomiedziane.
- Długość 3,5—4,8 mm. Czułki dość krótkie, człony biczyka 4—7 mniej więcej takiej długości jak ich szerokość. Łuski na wierzchu ciała drobne. Uda i buławka czarnobrunatne, pozostałe części czułków i nóg brunatnoczerwone. Żeruje na dębach, rzadziej na grabach. Południowo-wschodnia część środkowej Europy, wschodnia Europa, Półwysep Bałkański, Włochy, Azja Mniejsza. W Polsce południowej miejscami nierzadki (okolice Sanoka, Krakowa, Śląsk).
- *Ph. (Ph.) incanus* GYLL.
8. Dołki na czułki duże, pterygia duże, półkoliste, wystają na boki powodując rozszerzenie ryjka na przodzie (rys. 86). Ciało smukłe, pokrywy ponad dwa razy dłuższe od swej szerokości w barkach.
- Długość 5,3—6,9 mm. Buławka dość krótka, tępo zaokrąglona. Punkty w rowkach pokryw drobne, zagoniki dość wąskie. Łuski na pokrywach okrągłe, ułożone bardzo równomiernie, nie stykają się ze sobą. Nogi czarne, część końcowa goleni i stopy zwykle w różnym stopniu jaśniejsze, podobnie jak podstawa trzonka i biczyk, buławka z reguły ciemna. Żeruje na *Rubus idaeus* L. i na olszach. W wyższych partiach Alp, Sudetów i Karpat. W Polsce podany z Tatr, nierzadki w Bieszczadach.
- *Ph. (Ph.) alpinus* STIERL.
- Dołki na czułki małe, wąskie, pterygia krótkie, nie wystają na boki, brzegi ryjka nie rozszerzają się na przodzie (rys. 85). Ciało dość krótkie, pokrywy około dwóch razy dłuższe od swej szerokości w barkach.
- Długość 4,8—6,8 mm. Buławka smuklejsza niż u poprzedniego gatunku, silniej zaokrąglona. Zagoniki szersze, punkty w rowkach bardzo drobne. Łuski na pokrywach owalne, niezupełnie równomiernie ułożone, miejscami zachodzą częściowo na siebie. Nogi czarne, rozjaśnienie stóp słabsze, początek trzonka, biczyk wraz z buławką czerwobrunatne, niekiedy początkowa część buławki ciemniejsza. Forma typowa ma łuski szarobiałe, czasem ze słabym metalicznym połyskiem, forma z zielonymi łuskami, znacznie częstsza od typowej, tworzy ab. *mutabilis* DESBROCHERS. Żeruje na różnych roślinach zielnych. Południowo-wschodnia i wschodnia Europa, południowo-wschodnia część środkowej Europy. W Polsce występuje lokalnie: okolice Cieszyna i Warszawy oraz nad dolnym Sanem.
- *Ph. (Ph.) scutellaris* REDT.
9. Czoło dwukrotnie szersze niż wierzch ryjka między nasadami czułków . . . 10.
- Czoło nieznacznie szersze lub takiej szerokości jak wierzch ryjka między nasadami czułków 11.
10. Pokrywy w przedniej części bez odstających włosów. Ząbki na udach drobne.
- Długość 4,5—6,5 mm. Golenie przednich i środkowych nóg z ostrą krawędzią na zewnętrznym brzegu. Gatunek bardzo zmienny, zwłaszcza w ubarwieniu (rys. 80). Forma typowa ma głowę dość wąską, łuski na pokrywach rozłożone dość równomiernie na zagonikach parzystych i nieparzystych, nogi i czułki żółtoczerwone, prócz buławki ciemniejszej. Młode okazy z łuskami miedzianymi nazwano ab. *vespertinus* (FABRICIUS). Ab. *mali* (GYLLENHAL) ma głowę szerszą, łuski na zagonikach parzystych dużo gęstsze aniżeli na nieparzystych, czułki i nogi dużo ciemniejsze. Polifagiczny, żeruje na różnych drzewach owocowych, na dębach, leszczynie, ale również na roślinach zielnych, jak *Urtica dioica* L., *Lamium album* L. Może powodować szkody w sadach. Ab. *mali* (GYLL.) uważana często za formę górską, występuje również na niżu. Europa, Syberia, Iran. W całej Polsce.
- *Ph. (Ph.) piri* (L.).
- Całe pokrywy z bardzo długimi, silnie odstającymi włosami. Ząbki na udach duże.
- Długość 3,8—5,5 mm. Boki przedplecza i tarczka pokryte gęstymi łuskami, zwykle jaśniejszymi od otoczenia. Włosy odstające czarne. Człutki prócz czarnej buławki i nogi żółto-

czerwone, środkowa część ud często w różnym stopniu zaciemniona. Żeruje na różnych roślinach zielnych. Na południu i wschodzie europejskiej części ZSRR, Kaukaz, Uzbecka SRR, Iran. W Polsce pospolity w dolinie Sanu, dalej na zachód pojawia się tylko na pojedynczych stanowiskach na Wyżynie Małopolskiej. Kres zachodni swego zasięgu osiąga w rezerwacie Grabowiec nad Nidą.

..... *Ph. (Ph.) contemptus* STEV.

Rys. 80. *Phyllobius (Phyllobius) piri* (L.). (Według HOFFMANNA).

11. Odstające włosy na przedniej części pokryw krótkie, tak silnie pochylone ku tyłowi, że przylegają prawie do podłoża i nawet z profilu są trudno dostrzegalne.

Długość 6—7,8 mm. Wierzch ryjka od nasady czułków nie zwęża się ku podstawie, na bokach nie ma wyraźnych krawędzi i dlatego podstawowa część ryjka wydaje się obłą (rys. 88). Wierzch ryjka płaski lub bardzo lekko poprzecznie sklepiony, leży albo dokładnie w płaszczyźnie czoła, albo jest od niego oddzielony bardzo słabym wgłębieniem. Pokrywy równomiernie i gęsto pokryte bardzo wydłużonymi, zielonkawymi lub złocistymi łuskami, które niekiedy miejscami stają się znacznie cieńsze powodując mało wyraźną plamistość pokryw. Uda pokryte wąskimi łuskami o metalicznym połysku, nogi z reguły czarne, rzadko czerwone — ab. *caesioides* STEPHENS. Żeruje na *Urtica dioica* L. Europa, Kaukaz, Syberia. W całej Polsce.

..... *Ph. (Ph.) urticae* (DEG.).

- Odstające włosy na przedniej części pokryw długie, wyraźnie podniesione, tak że z profilu od razu rzucają się w oczy 12.

12. Łuski na pokrywach krótkie, owalne.

Długość 6—8 mm. Łuski na pokrywach zielone lub złociste z silnym metalicznym połyskiem, tworzą liczne małe plamki, ciemne przestrzenie między nimi, przylegająco czarno owłosione, kontrastują bardzo silnie z plamami z łusek. Nogi i czułki żółtoczerwone.

Samiec. Nasadowa część ud nóg przednich i środkowych na przedniej krawędzi i wewnętrzna krawędź goleni odstająco, długo owłosiona.

Samica. Owłosienie nóg normalne.

Żeruje na leszczynie. Karpaty Wschodnie, Siedmiogród. Z Polski nie wykazany.

..... *Ph. (Ph.) transsylvanicus* STIERL.

- Łuski na pokrywach, o ile istnieją, silnie wydłużone, wąskie 13.

13. Włosy odstające na pokrywach silnie podniesione

..... *Ph. (Hoplophyllobius) pilicornis* DESBR., str. 58.

— Włosy odstające na pokrywach silnie pochylone ku tyłowi.

Długość 5,8—10 mm. Wierzch ryjka od nasady czułków zwęża się silnie ku podstawie i jest na bokach ograniczony wyraźnymi krawędziami; jest on węższy i wyższy od czoła oddzielonego od niego wgłębieniem (rys. 87). Na wierzchu ryjka na przodzie znajduje się mały rowek, niekiedy bardzo słabo wykształcony. Uda owłosione, bez łusek. Nadzwyczaj zmienny w pokryciu z łusek i barwie nóg. Najważniejsze formy są następujące:

Forma typowa nie ma łusek, czarno owłosiona, wydaje się naga, nogi brunatnoczerwone.

Ab. *fuscofumosus* REITTER podobnie ubarwiony, na pokrywach z drobnymi plamkami zielonawymi, nogi czarne.

Ab. *piri* (FABRICIUS), pokrywy z zielonymi i czarnymi lub brunatnymi plamami, nogi brunatnoczerwone, stopy ciemne.

Ab. *nigrofemoratus* GABRIEL, podobnie ubarwiony, nogi czarne.

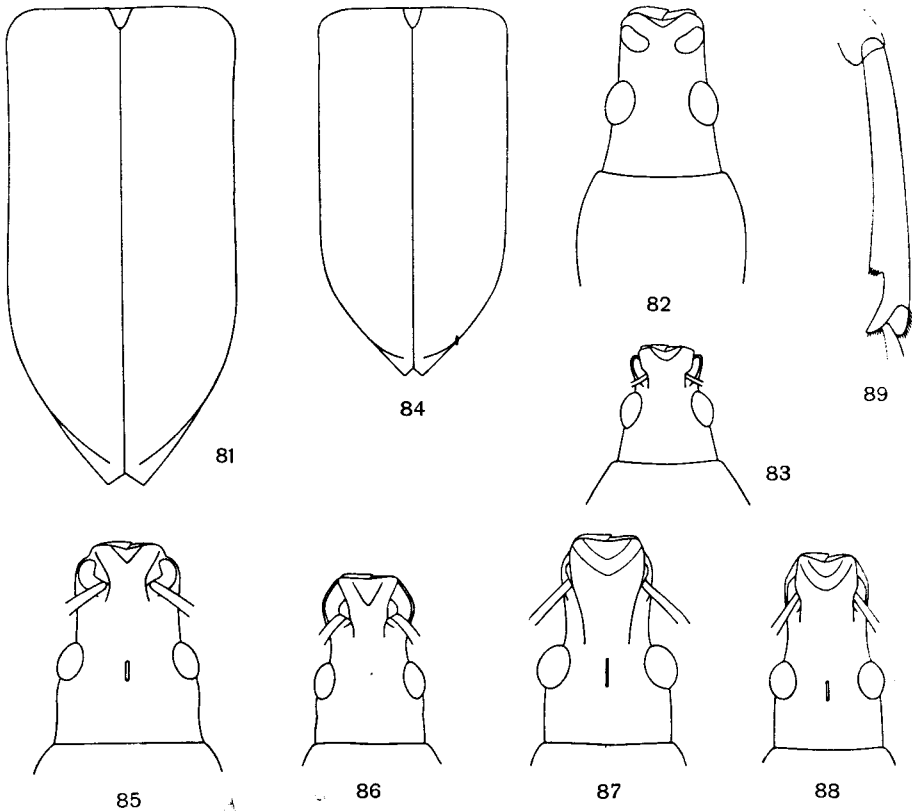
Ab. *tibialis* SCHILSKY, ubarwienie ciała podobne, uda brunatne, reszta nóg czarna.

Ab. *densatus* SCHILSKY, pokrywy jednostajnie zielone, bez plamek, nogi czerwono-brunatne.

Ab. *pseudodensatus* REITTER, podobnie ubarwiony, uda czarne.

Żeruje na *Alnus glutinosa* (L.) GAERTN. i *A. incana* (L.) MNCH., w górach spotyka się go często na roślinach zielnych nad potokami. Europa, Syberia, Kaukaz, Algier, zawleczony do Kanady. W całej Polsce.

..... *Ph. (Ph.) calcaratus* (F.).

Rys. 81—89. (Oryg.).

81 — *Phyllobius (Phyllobius) maculicornis* GERM., zarys pokryw. 82 — *Ph. (Ph.) argentatus* (L.), zarys głowy. 83 — *Ph. (Ph.) seladonius* BRULLÉ, zarys głowy. 84 — *Ph. (Ph.) betulae* (F.), zarys pokryw. 85 — *Ph. (Ph.) scutellaris* REDT., zarys głowy. 86 — *Ph. (Ph.) alpinus* STIERL., zarys głowy. 87 — *Ph. (Ph.) calcaratus* (F.), zarys głowy. 88 — *Ph. (Ph.) urticae* (DEG.), zarys głowy. 89 — *Ph. (Hoplophyllobius) pilicornis* DESBR., goleń tylnej nogi samca.

Podrodzaj: *Hoplophyllobius* APFLB.

Należą tutaj trzy gatunki, z których jeden występuje w Polsce. Przedstawiciele tego podrodzaju różnią się od gatunków zaliczanych do podrodzaju *Phyllobius* s. str. tylko drugorzędnymi cechami płciowymi samców.

Długość 6,8—8 mm. Pierwszy człon biczyka takiej długości albo dłuższy jak drugi, trzonek, prócz końcowej części brunatnoczerwony, na członach biczyka części podstawowe, skracające się znacznie w miarę posuwania się ku szczytowi podobnie zabarwione, człon końcowy biczyka prawie cały czarny, jak i buławka. Przedplecze dość grubo i nierówno punktowane. Wierzch ciała z niezbyt gęstymi, wydłużonymi, złocistymi łuskami, które na pokrywach tworzą małe plamki. Włosy odstające na pokrywach gęste, nogi czarne lub czarnobrunatne.

Samiec. Golenie nóg tylnych rozszerzone, w części szczytowej od strony wewnętrznej z ukośnym wycięciem, ograniczonym od góry małym guzkiem z pęczkiem gęstych, krótkich włosów, a zakończonym szerokim i gładkim zębkiem skierowanym ku środkowi (rys. 89).

Samica. Nogi normalnie zbudowane.

Żeruje na leszczynie. Węgry, Półwysep Bałkański. W Polsce znaleziony tylko w Pieninach i w pow. Lesko.

. *Ph. (H.) pilicornis* DESBR.

PODRODZINA *BRACHYDERINAE*

I. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA

Do podrodziny *Brachyderinae* włączamy tu również plemię *Tropiphorini*, zaliczane przez niektórych specjalistów do podrodziny *Leptopinae*. Gatunki należące do podrodziny *Brachyderinae* na pierwszy rzut oka przypominają bardzo przedstawicieli podrodziny *Otiorrhynchinae*, zarówno wyglądem, jak i rozmiarami ciała, a podobieństwo podnosi jeszcze to, że w obu podrodzinach spotykamy podobne kierunki ewolucyjne, które wytworzyły jakby odpowiadające sobie formy. Najważniejszą cechą podrodziny, wyróżniającą ją od podrodziny *Otiorrhynchinae*, jest budowa rowka na czułki, który jest wąski, wydłużony i leży stale na bokach ryjka. Ryjek krótki i gruby, rzadko dłuższy od swej szerokości. Trzonek czułek często nie sięga poza oczy. Tarczka mało widoczna. U bardzo wielu gatunków pokrywy nie mają zupełnie barków, czemu stale towarzyszy brak skrzydeł. Ciało zwykle gęsto pokryte łuskami, rzadko zupełnie bez łusek, i owłosione. Uda przeważnie bez ząbków, pazurki zrośnięte w części podstawowej, rzadziej nie zrośnięte.

Podrodzina *Brachyderinae* obejmuje około 3500 gatunków opisanych, występujących najliczniej w Obszarze Palearktycznym, liczne gatunki żyją również w Obszarach Etiopskim i Neotropikalnym, znacznie mniej występuje w Obszarze Orientalnym, a tylko pojedyncze w Australii i na Nowej Zelandii.

Podrodzina dzieli się na 14 plemion, z których 6 ma przedstawicieli w faunie Polski.

II. PRZEGLĄD SYSTEMATYCZNY

Gatunki znalezione w Polsce oznaczono gwiazdką. Synonimy wyróżniono petitem.

Rodzina: *Curculionidae*.

Podrodzina: *Brachyderinae*.

Plemię: *Polydrosini*.

Rodzaj: *Polydrosus* GERMAR, 1824.

Podrodzaj: *Metallites* GERMAR, 1824.

- Gatunki: * *Polydrosus (Metallites) impar* GOZIS, 1882.
* *Polydrosus (Metallites) marginatus* STEPHENS, 1831.
* *Polydrosus (Metallites) atomarius* (OLIVIER, 1807).

Podrodzaj: *Tylodrusus* STIERLIN, 1884.

- Gatunki: *Polydrosus (Tylodrusus) viridicinctus* GYLLENHAL, 1834.
* *Polydrosus (Tylodrusus) pterygomalis* BOHEMAN, 1840.
* *Polydrosus (Tylodrusus) corruscus* GERMAR, 1824.
* *Polydrosus (Tylodrusus) flavipes* (DEGEER, 1775).

Podrodzaj: *Eustolus* THOMSON, 1859.

- Gatunki: * *Polydrosus (Eustolus) impressifrons* GYLLENHAL, 1834.
* *Polydrosus (Eustolus) cervinus* (LINNAEUS, 1758).
* *Polydrosus (Eustolus) pilosus* GREDLER, 1866.
* *Polydrosus (Eustolus) inustus* GERMAR, 1824.
* *Polydrosus (Eustolus) confluens* STEPHENS, 1831.

Podrodzaj: *Polydrosus* s. str.

- Gatunki: * *Polydrosus (Polydrosus) tereticollis* (DEGEER, 1775).
Polydrosus undatus (FABRICIUS, 1781).
* *Polydrosus (Polydrosus) ruficornis* (BONSDORFF, 1785).
* *Polydrosus (Polydrosus) picus* (FABRICIUS, 1792).

Podrodzaj: *Metadrosus* SCHILSKY, 1910.

- Gatunek: *Polydrosus (Metadrosus) bithynicus* K. et J. DANIEL, 1903.
Polydrosus pliginskii REITTER, 1910.

Podrodzaj: *Chlorodrosus* DANIEL, 1898.

- Gatunek: * *Polydrosus (Chlorodrosus) amoenus* (GERMAR, 1824).

Podrodzaj: *Thomsoneonymus* DESBROCHERS, 1902.

- Gatunek: * *Polydrosus (Thomsoneonymus) sericeus* (SCHALLER, 1783).

Podrodzaj: *Neodrosus* APFELBECK, 1921.

- Gatunek: * *Polydrosus (Neodrosus) thalassinus* GYLLENHAL, 1834.

- Podrodzaj: *Piezocnemus* CHEVROLAT, 1869.
 Gatunek: *Polydrosus (Piezocnemus) paradoxus paradoxus* STIERLIN, 1859.
Polydrosus (Piezocnemus) paradoxus cejkai ROUBAL, 1928.
- Podrodzaj: *Eudipnus* THOMSON, 1859.
 Gatunek: * *Polydrosus (Eudipnus) mollis* (STRÖM, 1768).
- Rodzaj: *Scythropus* SCHÖNHERR, 1826.
 Podrodzaj: *Scythropus* s. str.
 Gatunek: * *Scythropus (Scythropus) mustela* (HERBST, 1797).
- Rodzaj: *Liophloeus* GERMAR, 1824.
 Podrodzaj: *Liophloeus* s. str.
 Gatunek: * *Liophloeus (Liophloeus) tessulatus* (MÜLLER, 1776).
Liophloeus schmidti BOHEMAN, 1842, nec WEISE, 1894.
- Podrodzaj: *Liophloeodes* WEISE, 1894.
 Gatunek: * *Liophloeus (Liophloeodes) lentus lentus* GERMAR, 1824.
Liophloeus schmidti WEISE, 1894, nec BOHEMAN, 1842.
 * *Liophloeus (Liophloeodes) lentus gibbus* BOHEMAN, 1842.
Liophloeus (Liophloeodes) lentus herbsti GYLLENHAL, 1834.
Liophloeus obsequiosus GYLLENHAL, 1834.
 * *Liophloeus (Liophloeodes) lentus liptoviensis* WEISE, 1894.
Liophloeus gibbus WEISE, 1894, part., nec BOHEMAN, 1842.
- Plemię: *Brachyderini*.
- Rodzaj: *Sciaphobus* DANIEL, 1904.
 Podrodzaj: *Neosciaphobus* APFELBECK, 1921.
 Gatunki: * *Sciaphobus (Neosciaphobus) rubi* (GYLLENHAL, 1813).
Sciaphobus (Neosciaphobus) squalidus (GYLLENHAL, 1834).
- Rodzaj: *Eusomus* GERMAR, 1824.
 Podrodzaj: *Eusomus* s. str.
 Gatunek: * *Eusomus (Eusomus) ovulum* GERMAR, 1824.
 * *Eusomus (Eusomus) ovulum* var. *beckeri* TOURNIER, 1874.
- Rodzaj: *Sciaphilus* STEPHENS, 1831.
 Gatunek: * *Sciaphilus asperatus* (BONSDORFF, 1785).
- Rodzaj: *Paophilus* FAUST, 1890.
 Gatunki: *Paophilus hampei* (SEIDLITZ, 1867).
 * *Paophilus afflatus* (BOHEMAN, 1833).
- Rodzaj: *Brachysomus* STEPHENS, 1831.
 Gatunki: * *Brachysomus setiger* GYLLENHAL, 1840.
Brachysomus villosulus (GERMAR, 1824).
 * *Brachysomus hirtus* (BOHEMAN, 1845).
 * *Brachysomus subnudus* SEIDLITZ, 1868.
 * *Brachysomus echinatus* (BONSDORFF, 1785).
Brachysomus hispidus REDTENBACHER, 1849.
 * *Brachysomus strawinskii* CMOLUCH, 1961.
Brachysomus strawiński CMOLUCH, 1961.

- Rodzaj: *Foucartia* JACQUELIN DU VAL, 1854.
 Gatunki: * *Foucartia squamulata* (HERBST, 1795).
Foucartia ptochoides (BACH, 1856).
 * *Foucartia liturata* STIERLIN, 1884.
- Rodzaj: *Barypithes* JACQUELIN DU VAL, 1855.
 Gatunki: * *Barypithes globus* SEIDLITZ, 1868.
Barypithes liptoviensis WEISE, 1894.
 * *Barypithes araneiformis* (SCHRANK, 1781).
Barypithes araneiformis var. *setosus* FORMÁNEK, 1904.
 * *Barypithes interpositus* ROUBAL, 1920.
 * *Barypithes chevrolati* (BOHEMAN, 1843).
 * *Barypithes pellucidus* (BOHEMAN, 1834).
Barypithes trichopterus GAUTIER, 1863.
Barypithes carpathicus REITTER, 1885.
 * *Barypithes mollicomus* (AHRENS, 1812).
- Rodzaj: *Brachyderes* SCHÖNHERR, 1826.
 Podrodzaj: *Brachyderes* s. str.
 Gatunek: * *Brachyderes (Brachyderes) incanus* (LINNAEUS, 1758).
- Plemię: *Strophosomini*.
 Rodzaj: *Strophosomus* SCHÖNHERR, 1826.
 Podrodzaj: *Leucostrophus* FLACH, 1906.
 Gatunek: *Strophosomus (Leucostrophus) albolineatus* SEIDLITZ, 1867.
 Podrodzaj: *Strophosomus* s. str.
 Gatunki: * *Strophosomus (Strophosomus) fulvicornis* WALTON, 1846.
Strophosomus curvipes THOMSON, 1865.
 * *Strophosomus (Strophosomus) melanogrammus* (FORSTER, 1771).
 * *Strophosomus (Strophosomus) capitatus* (DEGEER, 1775).
 * *Strophosomus (Strophosomus) capitatus* var. *rufipes* STEPHENS, 1831.
 Podrodzaj: *Neliocarus* THOMSON, 1859.
 Gatunki: * *Strophosomus (Neliocarus) faber* (HERBST, 1785).
Strophosomus (Neliocarus) lateralis (PAYKULL, 1792).
- Plemię: *Cneorhinini*.
 Rodzaj: *Philopeton* STEPHENS, 1831.
 Gatunek: * *Philopeton plagiatus* (SCHALLER, 1783).
- Plemię: *Barynotini*.
 Rodzaj: *Barynotus* GERMAR, 1824.
 Gatunki: * *Barynotus obscurus* (FABRICIUS, 1775).
 * *Barynotus moerens* (FABRICIUS, 1792).
 * *Barynotus makolskii* SMRECZYŃSKI, 1953.
Barynotus makólskii SMRECZYŃSKI, 1953.

Plemię: *Sitonini*.

Rodzaj: *Sitona* GERMAR, 1817.

Podrodzaj: *Charagmus* SCHÖNHERR, 1826.

Sitonidius MÜLLER, 1913.

Gatunki: *Sitona (Charagmus) gressoria* (FABRICIUS, 1792).

* *Sitona (Charagmus) grisea* (FABRICIUS, 1775).

Podrodzaj: *Sitona* s. str.

Gatunki: * *Sitona (Sitona) cambrica* STEPHENS, 1831.

* *Sitona (Sitona) cinerascens*, FAHRAEUS, 1840.

Sitona (Sitona) regensteinensis (HERBST, 1794).

* *Sitona (Sitona) tibialis* (HERBST, 1795).

* *Sitona (Sitona) ambigua* GYLLENHAL, 1834.

Sitona (Sitona) lineella (BONSDORFF, 1785).

* *Sitona (Sitona) languida* GYLLENHAL, 1834.

* *Sitona (Sitona) languida* var. *obscuripes* GYLLENHAL, 1834.

* *Sitona (Sitona) lineata* (LINNAEUS, 1758).

* *Sitona (Sitona) suturalis* STEPHENS, 1831.

* *Sitona (Sitona) sulcifrons* (THUNBERG, 1798).

* *Sitona (Sitona) puncticollis* STEPHENS, 1831.

* *Sitona (Sitona) longula* GYLLENHAL, 1834.

* *Sitona (Sitona) flavescens* (MARSHAM, 1802).

* *Sitona (Sitona) callosa* GYLLENHAL, 1834.

* *Sitona (Sitona) callosa montana* SMRECZYŃSKI, 1966.

* *Sitona (Sitona) waterhousei* WALTON, 1846.

* *Sitona (Sitona) crinita* (HERBST, 1795).

* *Sitona (Sitona) hispidula* (FABRICIUS, 1776).

* *Sitona (Sitona) cylindricollis* FAHRAEUS, 1840.

* *Sitona (Sitona) humeralis* STEPHENS, 1831.

* *Sitona (Sitona) inops* GYLLENHAL, 1834.

Plemię: *Psalidiini*.

Rodzaj: *Psalidium* ILLIGER, 1807.

Podrodzaj: *Psalidium* s. str.

Gatunek: *Psalidium (Psalidium) maxillosum* (FABRICIUS, 1792).

Plemię: *Tropiphorini*.

Rodzaj: *Tropiphorus* SCHÖNHERR, 1842.

Gatunki: * *Tropiphorus micans* BOHEMAN, 1842.

Tropiphorus micans var. *obesus* FAUVEL, 1888.

* *Tropiphorus tomentosus* (MARSHAM, 1802).

* *Tropiphorus obtusus* (BONSDORFF, 1785).

* *Tropiphorus carinatus* (MÜLLER, 1776).

III. KLUCZE DO OZNACZANIA

Klucz do oznaczania plemion

1. Pazurki nie zrosnięte ze sobą 2.
- Pazurki zrosnięte u podstawy 4.
2. Żuwaczki normalnie zbudowane. Czoło bez głębokiego poprzecznego rowka 3.
- Żuwaczki na zewnętrznym brzegu z grubym i dość długim, sierpowatym wyrostkiem, skierowanym ku przodowi (rys. 214). Czoło z głębokim rowkiem poprzecznym między oczami *Psalidini*, str. 116.
3. Żuwaczki gęsto pokryte metalicznymi łuskami, bez blizny po larwalnym wyrostku na zewnętrznym brzegu. Pokrywy dużo szersze od przedplecza, z dobrze wykształconymi barkami (rys. 197), o bokach prawie równoległych lub tylko słabo zaokrąglonych, z łuskami owalnymi lub bardziej wydłużonymi *Sitonini*, str. 103.
- Żuwaczki bez metalicznych łusek, z nielicznymi szarymi włosami, z dobrze widoczną blizną po larwalnym wyrostku. Pokrywy u podstawy nieznacznie szersze od przedplecza, bez barków, na bokach dość silnie zaokrąglone (rys. 168), z brunatnymi, wielokątnymi łuskami *Barynotini*, str. 101.
4. Oczy widziane z boku leżą w środku wysokości głowy lub nieco niżej *Tropiphorini*, str. 117.
- Oczy widziane z boku leżą bliżej górnego brzegu głowy 5.
5. Oczy bardzo silnie wystające. Powierzchnia stawowa głowy sięgająca prawie po oczy, na przodzie ograniczona ostrą krawędzią, widoczną na całym wierzchu głowy, lub niekiedy tylko na bokach (rys. 158, 162). Głowa przed oczami z poprzeczną, wgłębioną linią, niekiedy słabo widoczną. Trzonek czułków sięga do tylnego brzegu oka lub przewyższa go tylko nieznacznie *Strophosomini*, str. 96.
- Oczy niezbyt silnie wystające. Powierzchnia stawowa głowy nie jest od przodu ostro odgraniczona. Głowa przed oczami bez poprzecznej linii. Trzonek czułków zwykle sięga wyraźnie poza oczy 6.
6. Golenie nóg tylnych na szczycie na zewnętrznym brzegu z wieńcem szczecinek, ograniczających powierzchnię nasadową stopy, która jest ustawiona prostopadle lub lekko ukośnie w stosunku do podłużnej osi goleni (rys. 132) 7.
- Golenie nóg tylnych na szczycie z ukośnie ustawioną powierzchnią, pokrytą brunatnymi łuskami, która przesuwą powierzchnię nasadową stopy na wewnętrzną stronę goleni, powierzchnia nasadowa stopy obrzeżona wieńcem ciemnych szczecinek (rys. 167). *Cneorhinini*, str. 99.
7. Pokrywy z dobrze wykształconymi barkami, zwykle dużo szersze od przedplecza (rys. 92, 99). Uda zwykle z ząbkami *Polydrosini*, str. 65.

- Pokrywy bez barków (rys. 123, 156) lub — co najwyżej — z lekko zaznaczonymi barkami (rys. 122), u podstawy tylko nieznacznie szersze od nasady przedplecza. Uda z reguły bez ząbków *Brachyderini*, str. 80.

Plemię: *POLYDROSINI*

Plemię to obejmuje 10 rodzajów. Najliczniejszy z nich, rodzaj *Polydrosus* GERM., jest reprezentowany głównie w Palearktyce, nieliczne gatunki występują w Północnej i Środkowej Ameryce. Pozostałe rodzaje są w większości palearktyczne, cztery rodzaje, przeważnie jednogatunkowe, znane są z Meksyku.

Klucz do oznaczania rodzajów

1. Powierzchnia nasadowa stóp nóg tylnych wykazuje wewnątrz wieńca szczecin ustawionych na brzegu gładką i ostrą krawędź, przylegającą bezpośrednio od zewnątrz do powierzchni stawowej stopy (rys. 107). Ciało duże, krępe (rys. 105, 106), pokryte brunatnymi i szarymi łuskami, rzadko z metalicznym połyskiem *Liophloeus* GERM., str. 76.
- Powierzchnia nasadowa stóp nóg tylnych normalna, bez żadnej krawędzi wewnątrz wieńca szczecin ustawionych na brzegu. Ciało dość małe, smukłe (rys. 95, 104), pokryte zwykle łuskami, często zielonymi, o silnym metalicznym połysku 2.
2. Głowa dość smukła. Ryjek zwykle takiej długości jak jego szerokość, rzadko nieco krótszy, bez gładkiej powierzchni na przodzie oddzielonej krawędzią od pozostałej części wierzchu (rys. 96) *Polydrosus* GERM., str. 65.
- Głowa bardzo szeroka. Ryjek dużo krótszy od swej szerokości na szczycie, na przodzie z gładką i nagą powierzchnią, ograniczoną z tyłu półkolistą, niską krawędzią (rys. 103) *Scythropus* SCHÖNH., str. 75.

Rodzaj: *Obryzg* — *Polydrosus* GERM.

Obejmuje około 185 gatunków w ogromnej większości palearktycznych, tylko trzy znane są z Ameryki Północnej, 16 z Ameryki Środkowej. W Polsce występuje 18 gatunków.

Należące tutaj gatunki przypominają bardzo rozmiarami, kształtem i ubarwieniem przedstawicieli rodzaju *Phyllobius* GERM., a wytworzenie się podobnie zróżnicowanych grup w obrębie obu rodzajów podobieństwo to jeszcze podnosi. Jednakże rodzaj *Polydrosus* GERM. odróżnia budowa rowka na czułki, który jest ustawiony zawsze na bokach ryjka w postaci dłuższej lub krótszej rynienki skierowanej ku dołowi.

Ryjek takiej długości jak jego szerokość albo nieco krótszy. Oczy dość duże, zwykle silnie sklepione. Przedplecze zazwyczaj szersze od swej długości. Barki z reguły dobrze wykształcone, pokrywy wydłużone, zwykle nieco rozszerzone ku tyłowi. Skrzydła dobrze wykształcone, prócz bardzo nielicznych wyjątków. Ciało pokryte łuskami zielonymi, szarymi lub brunatnymi, zwykle z silnym metalicznym

połyskiem. Czułki i nogi zazwyczaj smukłe, uda z ząbkami lub bez ząbków, pazurki zrosnięte.

Samce mają pokrywy węższe, równoległoboczne lub słabo rozszerzone ku tyłowi. Golenie nóg przednich na końcu zwykle nieco silniej zagięte ku środkowi, z nieco silniejszym kolcem na szczycie. Ostatni sternit odwłoka na końcu zaokrąglony lub tępo obcięty. Samice mają pokrywy dużo silniej rozszerzone ku tyłowi, ostatni sternit odwłoka o trójkątnym zarysie, zaostrowany ku końcowi, golenie nóg przednich na końcu zwykle proste lub tylko bardzo słabo zagięte ku środkowi.

Biologia przypomina również biologię rodzaju *Phyllobius* GERM. Postacie dojrzałe żerują na różnych drzewach liściastych i szpilkowych, krzewach, a nawet roślinach zielnych. Larwy, bardzo podobne do larw gatunków z rodzaju *Phyllobius* GERM., żyją w ziemi i odżywiają się korzeniami roślin.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Ciało pokryte włosami lub nadzwyczaj wydłużonymi łuskami 2.
- Ciało pokryte w całości lub częściowo okrągłymi lub owalnymi łuskami; niekiedy obok takich łusek występują na części ciała włosy lub łuski bardzo cienkie 3.
2. Pierwszy człon biczyka czułek nieco dłuższy od drugiego, dalsze kuliste lub nieznacznie szersze od swej długości (rys. 90)
. *Metallites* GERM., str. 67.
- Pierwszy człon biczyka czułek wyraźnie krótszy od drugiego, dalsze smukłe, wyraźnie dłuższe od swej szerokości (rys. 102) *Eudipnus* THOMS., str. 75.
3. Trzonek czułek nie sięga poza tylny brzeg oka 4.
- Trzonek czułek sięga poza tylny brzeg oka 7.
4. Czoło między oczami wyraźnie węższe od wierzchu ryjka między nasadami czułek. Czułki smukłe, człony biczyka 3—7 pręcikowate, silnie wydłużone 5.
- Czoło między oczami nieco szersze od wierzchu ryjka między nasadami czułek. Czułki krótkie, człony biczyka 3—7 nieznacznie dłuższe od swej szerokości, kuliste lub nieznacznie krótsze od swej szerokości 6.
5. Tył pokryw normalnie wykształcony, końce pokryw przylegają ściśle do siebie *Thomsononymus* DESBR., str. 74.
- Zagonik 3 i 5 w tyle pokryw łączą się ze sobą i przedłużają aż do końca pokryw oddzielając przez to zagoniki 2 i 10, nie łączące się ze sobą w tyle, końce pokryw nieco rozchylone, nieznacznie zaostrowane *Neodrosus* APFLB., str. 74.
6. Rowek na czułki widziany z boku nie dochodzi do dolnej krawędzi ryjka. Głowa i przedplecze bez śladu odstających szczecinek *Chlorodrosus* DAN., str. 73.
- Rowek na czułki widziany z boku dochodzi do dolnej krawędzi ryjka. Głowa z dość długimi odstającymi szczecinkami, podobne, ale dużo krótsze szczecinki znajdują się na bokach przedplecza *Piezocnemus* CHEVR., str. 74.

7. Czułki smukłe, człony biczyka 3—7 wyraźnie dłuższe od swej szerokości, lub wyjątkowo końcowe człony kuliste 8.
- Czułki krótkie, człony biczyka 3—7 kuliste, albo szersze od swej długości *Metadrosus* SCHILSKY, str. 73.
8. Ryjek dużo krótszy od swej szerokości na szczycie i krótszy od skroni, zwykle zwięzający się ku przodowi; skronie zgrubiałe lub z guzem (rys. 93). Rowek na czułki ma tylko krawędź zewnętrzną wyraźną, wewnętrzna zanika bezpośrednio poza nasadą czułek, tak że część rowka zagięta ku dołowi przechodzi bez ostrej granicy w policzek *Tylodrusus* STIERL., str. 68.
- Ryjek takiej długości jak jego szerokość na szczycie, dłuższy od skroni, zwykle równoległoboczny (rys. 96); skronie nie zgrubiałe. Rowek na czułki w części zagiętej ku dołowi zwykle i od tyłu dobrze odgraniczony od policzków; w rzadkich przypadkach ryjek szerszy od swej długości, ale wtedy ciało pokryte prócz łusek gęstymi, długimi, odstającymi, czarnymi szczecinkami 9.
9. Człony biczyka 3—7 około dwóch razy dłuższe od swej szerokości (rys. 97, 98) *Eustolus* THOMS., str. 69.
- Człony biczyka 3—7 nieznacznie dłuższe od swej szerokości na szczycie (rys. 101), wyjątkowo końcowe człony kuliste *Polydrosus* s. str., str. 72.

Podrodzaj: *Metallites* GERM.

Podrodzaj ten, uważany przez wielu dawniejszych specjalistów za osobny rodzaj, charakteryzuje się pokryciem ciała złożonym wyłącznie z włosów lub bardzo silnie wydłużonych łusek oraz dość masywnymi czułkami. Należy tu 18 gatunków, częściowo bardzo do siebie podobnych, rozmieszczonych głównie w basenie Morza Śródziemnego. Trzy gatunki występują w Polsce.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Długość ciała 6,2—7 mm. Tylna część pierwszego zagonika i zagoniki zewnętrzne pokryte jasnymi włosami, reszta pokryw bardzo wydłużonymi, zaostrozonymi z tyłu, zielonymi łuskami o silnym metalicznym połysku.
Ciało czarnobrunatne lub ciemnobrunatne. Pierwszy człon biczyka nieco dłuższy od drugiego (rys. 90). Czułki i nogi brunatnoczerwone. Ząbki na udach niewielkie. Żeruje na świerkach i sosnach, głównie w okolicach górskich. Środkowa Europa, Włochy. W Polsce w Sudetach, Karpatach, Górach Świętokrzyskich, w okolicach Krakowa i Ojcowa, na Wyżynie Lubelskiej. *P. (M.) impar* GOZIS.
- Długość ciała nie przekracza 5,3 mm. Wszystkie zagoniki z jednakowymi, nadzwyczaj wydłużonymi, szarymi łuskami, zwykle z metalicznym połyskiem 2.
2. Pokrywy znacznie szersze od przedplecza, ku tyłowi wyraźnie rozszerzone, barki bardzo silnie rozwinięte (rys. 92). Tarczka takiej długości jak jej szerokość, owłosiona tak samo jak pokrywy, lub tylko nieznacznie gęściej. Ząbki na udach bardzo drobne.
Długość 4,3—5,3 mm. Ciało ciemnobrunatne, czułki i nogi brunatnoczerwone, lub żółtoczerwone, buławka ciemniejsza. Oczy duże, dość silnie sklezione. Przedplecze nieco szersze od swej długości, na przodzie prawie takiej szerokości jak u podstawy, na bokach słabo za-

okragłone, najszersze w środku, bardzo gęsto punktowane. Pokrywy słabo sklepione. Żeruje na drzewach szpilkowych, rzadziej na liściastych. Środkowa Europa, północne Włochy, Sardinia, Dania. W całej Polsce.

..... *P. (M.) atomarius* (OL.).

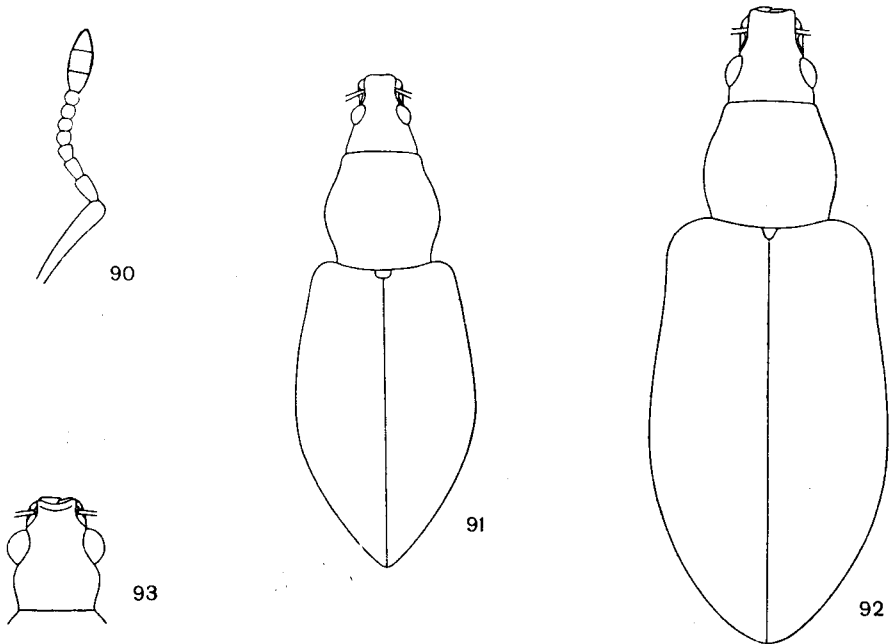
- Pokrywy niewiele szersze od przedplecza, o zarysie owalnym, barki słabo rozwinięte (rys. 91). Tarczka szersza od swej długości, z tyłu gęsto pokryta łuskami. Ząbki na udach drobne.

Długość 4—5 mm. Ciało ciemnobrunatne, czułki i nogi czerwobrunatne lub czerwone, buławka tak samo zabarwiona jak biczyk. Oczy mniejsze niż u poprzedniego gatunku, silnie sklepione. Przedplecze nieznacznie szersze od swej długości lub takiej długości jak jego szerokość, na przodzie węższe niż u podstawy, najszersze poza połową długości, nie tak gęsto punktowane. Pokrywy silniej sklepione niż u *P. (M.) atomarius* (OL.). Polifagiczny, żeruje na drzewach szpilkowych, dębach, różnych różowatych (*Prunus* L., *Crataegus* L., *Sorbus* L.). Środkowa i północno-zachodnia Europa, Włochy. W Polsce tylko na Śląsku.

..... *P. (M.) marginatus* STEPH.

Podrodzaj: *Tylodrusus* STIERL.

Należą tutaj gatunki o bardzo krótkim ryjku, krótszym od skroni. Większość gatunków gęsto pokryta zielonymi łuskami, nieliczne prawie nagie, z małymi plamkami z zielonych łusek. Czułki i nogi smukłe, żółtoczerwone, uda bez ząbków. Do podrodzaju tego zalicza się 11 gatunków, z których trzy występują w Polsce.

Rys. 90—93. (Oryg.).

90 — *Polydrosus (Metallites) impar* GOZIS, czułek. 91 — *P. (M.) marginatus* STEPH., zarys ciała. 92 — *P. (M.) atomarius* (OL.), zarys ciała. 93 — *P. (Tylodrusus) pterygomaļis* BOH., zarys głowy.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Całe ciało gęsto i równomiernie pokryte zielonymi łuskami 2.
 - Zielone łuski tworzą dwie niewielkie plamy na bokach przedplecza oraz dwie plamy w przedniej i dwie w tylnej części pokryw, plamy te niekiedy łączą się w podłużne pasy, pozostałe części wierzchu ciała nagie, lśniąco.

Długość 3,4—3,9 mm. Ciało ciemnobrunatne, przód ryjka, czułki i nogi żółtoczerwone. Przedplecze wąskie, takiej szerokości jak tył głowy, u podstawy nieco węższe niż na szczycie, brzeg przedni zgrubiały. Łuski w plamkach duże, krótkie, owalne. Zagoniki z pojedynczymi rzędami długich, silnie odstających, białych włosów, podobne, ale znacznie krótsze włosy na przedpleczu i głowie. Przednia powierzchnia bioder nóg przednich i przylegające części przedpiersia, boki śród- i zapiersia gęsto pokryte zielonawymi łuskami, reszta spodu naga. Żyje na dębach. Południowo-wschodnia Europa po zachodnie Podole, Słowację, Morawy i Austrię. Z Polski nie wykazany.

. *P. (T.) viridicinctus* GYLL.
 - 2. Ryjek krótszy od swej szerokości na szczycie. Łuski z silnym połyskiem 3.
 - Ryjek takiej długości jak jego szerokość na szczycie. Łuski matowe. (Pokrywy z dość rzadko ustawionymi, krótkimi, odstającymi, czarnymi szczecinkami)

. *P. (Eustolus) impressifrons* GYLL., str. 70.
 - 3. Szczecinki na pokrywach krótkie i tak silnie pochylone w tył, że prawie przylegają do podłoża i często tylko z profilu są dostrzegalne, zwłaszcza z tyłu pokryw.

Długość 4—5,5 mm. Szczecinki na pokrywach jasne. Cały odwłok gęsto i równomiernie pokryty zielonymi łuskami. Żyje na różnych gatunkach wierzb o wąskich liściach, zwłaszcza nad rzekami. Środkowa Europa po środkowe Włochy, Półwysep Bałkański, Azja Mniejsza, Kaukaz. W całej Polsce.

. *P. (T.) corruscus* GERM.
 - Szczecinki na pokrywach długie, wyraźnie odstające 4.
 4. Skronie z dużym, podłużnym guzem, którego ściany górna i boczna tworzą w miejscu zetknięcia się wyraźną krawędź (rys. 93). Szczecinki odstające na pokrywach jasne. Łuski z bardzo silnym połyskiem. Tylko boki dwóch pierwszych sternitów odwłoka z łuskami, środek tych sternitów i pozostałe sternity bez łusek, owłosione.

Długość 4,3—5,7 mm. Oczy bardzo silnie wystające. Żeruje na różnych drzewach: dębach, grabach, brzozech, wierzbach. Środkowa i południowa Europa, południowa Szwecja, Kaukaz, Iran, Syberia. Prawdopodobnie w całej Polsce, na południu pospolity, ku północy dużo rzadszy.

. *P. (T.) pterygomalis* BOH.
 - Skronie nieco zgrubiałe, bez wyraźnych guzów, albo z guzami bardzo tępymi. Szczecinki odstające na pokrywach czarne. Łuski z dość słabym połyskiem. Cały odwłok równomiernie gęsto pokryty zielonymi łuskami.

Długość 4,5—5,5 mm. Końcowa część czułków niekiedy nieco ciemniejsza. Oczy bardzo silnie sklepione. Żeruje głównie na dębach. Północna i środkowa Europa, po środkowe Włochy, Półwysep Bałkański, Kaukaz. W Polsce występuje bardzo lokalnie: okolice Przemyśla, Krakowa, Góry Świętokrzyskie, Śląsk.

. *P. (T.) flavipes* (DEG.).

Podrodzaj: *Eustolus* THOMS.

Należy tu 40 gatunków o bardzo różnym ubarwieniu, przeważnie szarym lub brunatnym, rzadziej jednostajnie zielonym. Grupują się one głównie na Półwyspie Iberyjskim i w północnej Afryce oraz w środkowej Azji. W Polsce 5 gatunków.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Łuski zielone pokrywają równomiernie i gęsto całe ciało.

Długość 3,8—5,6 mm. Gatunek ten zajmuje do pewnego stopnia miejsce pośrednie między podrodzajami *Eustolus* THOMS. i *Tylodrusus* STIERL. i z tego powodu podany jest w kluczach do gatunków obu podrodzajów. Ciało wydłużone, zwłaszcza u samca (rys. 94), czarne. Czoło lekko wgłębione lub płaskie. Łuski matowe lub z bardzo słabym połyskiem. Pokrywy z dość rzadko ustawionymi czarnymi szczecinkami, krótszymi od szerokości zagoników i wychodzącymi z drobnych, nagich punktów. Czułki i nogi bardzo delikatnie owłosione, bladoczerwone lub bladżółte, części końcowe czułek i stóp ciemniejsze. Żeruje na różnych drzewach liściastych, w Polsce głównie na wierzbach i olszach nad rzekami. Południowo-zachodnia i środkowa Europa, po środkowe Włochy, zawleczony do Ameryki Północnej. W Polsce głównie w południowej części, na pogórzu Karpat miejscami pospolicz.

..... *P. (E.) impressifrons* GYLL.

- Łuski szare, brunatne lub miedziane, rzadko zielonkawe, tworzą zwykle plamki lub smugi na pokrywach 2.
- 2. Pokrywy bez odstających szczecin 3.
- Pokrywy z odstającymi, długimi, gęstymi, czarnymi szczecinkami.

Długość 3,6—5,4 mm. Ryjek krótszy od swej szerokości na szczycie, wierzch zupełnie płaski, leży w poziomie czoła. Oczy duże, dość silnie sklepione. Czułki żółtoczerwone, buławka ciemna, często również końcowe człony biczka przyciemnione. Przedplecze szersze od swej długości, u podstawy nieco węższe niż na szczycie. Pokrywy niewiele szersze od przedplecza, ze słabo zaznaczonymi barkami, tarczka mała, zupełnie naga. Wierzch ciała dość równomiernie i dość gęsto pokryty wydłużonymi, szarymi łuskami, często o miedzianym połysku. Uda z małymi, ostrymi ząbkami, czarne, podobnie jak golenie, stopy brunatnoczerwone, ciemniejsze ku końcom. Polifagiczny, żeruje na różach, głogu, tarninie, gruszy i również na roślinach zielnych. Rozmieszczony od środkowej Azji po Rumunię i Polskę, rozprzestrzenia się obecnie szybko na zachód. W Polsce zwarty jego zasięg sięga po San. W latach 1872—1874 KOTULA znalazł jeden okaz w okolicy Krakowa, jednakże później nie obserwowano go na tym obszarze aż po r. 1937, w którym pojawił się na kserotermicznym zboczu lessowym koło Kopca Kościuszki. Na stanowisku tym utrzymał się już stale i stąd rozprzestrzenia się stopniowo. W ostatnich latach znaleziono go na wyspach stanowiskach w Puławach, Górach Pieprzowych koło Sandomierza, w okolicy Nowej Słupi, na wzgórzach gipsowych nad Nidą, a w r. 1956 pojawił się licznie w Poznaniu, powodując szkody w uprawach truskawek.

..... *P. (E.) inustus* GERM.

3. Oczy silnie i nieco ekscentrycznie sklepione. Pokrywy niewiele szersze od przedplecza, barki słabo zaznaczone, ukośnie obcięte (rys. 99).

Długość 3,8—5,6 mm. Ciało czarne, czułki i nogi żółtoczerwone, buławka i czasem końcowe części członów biczka oraz środkowa część ud ciemne. Przedplecze dużo szersze od głowy, u samca nieco szersze od swej długości, u samicy znacznie szersze, na bokach dość silnie zaokrąglone, z pasami jasnych łusek po bokach. Na pokrywach zagonik 3 oraz 7—9 z szerokimi, owalnymi i szarymi łuskami, tworzą podłużne jasne pasy, wyraźnie odbijające od pozostałych zagoników pokrytych dużo cieńszymi i brunatnymi łuskami. Ząbki na udach małe, tępe. Żyje na *Sarothamnus scoparius* (L.) WIMM. i różnych gatunkach *Genista* L. (*G. pilosa* L., *G. sagittalis* L.). Zachodnia i środkowa Europa, po Danię i środkowe Włochy, wschodnia Europa. Prawdopodobnie w całej Polsce.

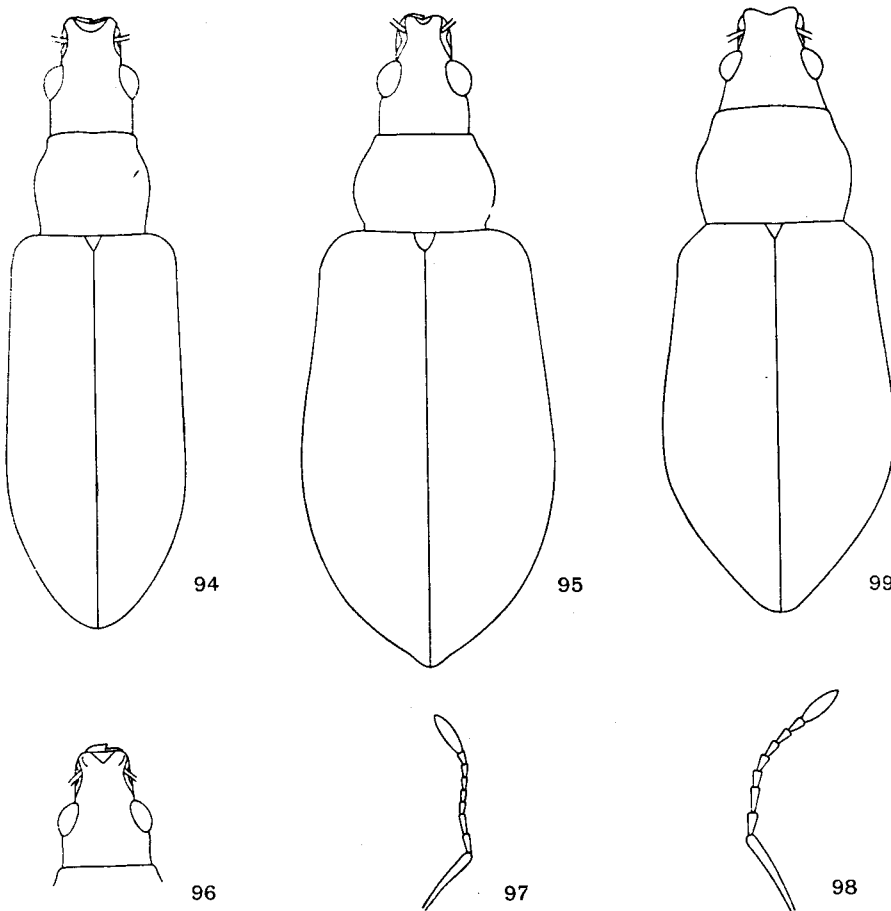
..... *P. (E.) confluens* STEPH.

- Oczy silnie i równomiernie sklepione. Pokrywy znacznie szersze od przedplecza, z silnie sterczącymi, prawie prostokątnymi barkami (rys. 95). (Należą tutaj dwa gatunki z nieregularną szachownicą jasnych i ciemnych plam na pokrywach, bardzo do siebie podobne i trudne do odróżnienia, tym bardziej, że ich narządy kopolacyjne są prawie identyczne.) 4.
- 4. Część szczytowa ryjka nie odgraniczona wyraźną krawędzią, łuski na ryjku i czole dość równomiernie rozłożone. Człony biczka nie rozszerzają się ku końcowi biczka, tak że człon ostatni jest prawie takiej samej grubości jak trzeci (rys. 97).

Długość 3,9—5,7 mm. Barwa łusek dość zmienna, szara, miedziana, brunatna, rzadko zielonawa. Ryjek takiej długości jak jego szerokość, zwykle równoległoboczny (rys. 96). Łuski i włosy na pokrywach znacznie mniejsze, niż u *P. (E.) pilosus* GREDL., plamy ciemne mniejsze i mniej liczne. Ząbki na udach duże, ostre. Uda nóg przednich na wewnętrznej powierzchni, a nóg środkowych i tylnych na zewnętrznej z bardzo licznymi łuskami pomieszanymi z włosami i przez to silnie lśnią metalicznie. Golenie przedniej pary nóg u podstawy żółtawe, bardziej zagięte ku środkowi w części szczytowej. Żeruje na różnych drzewach liściastych, zwłaszcza na dębach i brzozech. Europa, Syberia. W całej Polsce.

..... *P. (E.) cervinus* (L.).

- Część szczytowa ryjka odgraniczona wyraźną, łukowatą krawędzią, łuski w środkowej części ryjka i czoła nieliczne, dużo liczniejsze na bokach, zwłaszcza po wewnętrznej stronie oczu. Człony biczyka rozszerzają się wyraźnie ku końcowi biczyka, tak że człon ostatni jest dużo szerszy od trzeciego (rys. 98).

Rys. 94—99. (Oryg.).

94 — *Polydrosus (Eustolus) impressifrons* GYLL., zarys ciała samca. 95 — *P. (E.) cervinus* (L.), zarys ciała. 96 — *P. (E.) cervinus* (L.), zarys głowy. 97 — *P. (E.) cervinus* (L.), czułek. 98 — *P. (E.) pilosus* GREDL., czułek. 99 — *P. (E.) confluens* STEPH., zarys ciała.

Długość 4,8—6,4 mm. Łuski i włosy na pokrywach znacznie większe niż u poprzedniego gatunku. Nogi smuklejsze, ząbek na udach nieco większy, bardziej prostokątny. Uda pokryte włosami o słabym metalicznym połysku, bez łusek. Golenie przedniej pary nóg od nasady czarne, słabiej zgięte ku środkowi w części szczytowej. Żeruje na bukach, leszczynie, jarzębinie, olszy, głogu. Europa, głównie w okolicach górskich. W Polsce w Karpatach miejscami wczesną wiosną bardzo pospolity (Pieniny, Radziejowa, Tatry), występuje również tu i ówdzie na niżu (Zabierzów koło Krakowa, nadleśnictwo Dębowo nad dolną Wisłą, pow. Świecie).

..... *P. (E.) pilosus* GREDL.

Podrodzaj: *Polydrosus* s. str.

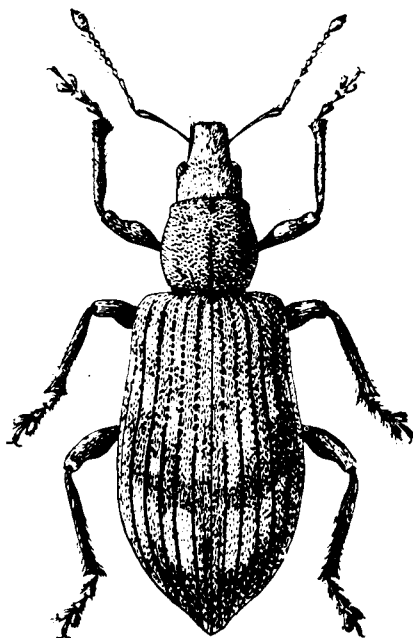
Do podrodzaju tego należy 6 gatunków, z których trzy występują w Polsce.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Ciało brunatne lub czarne, gęsto pokryte łuskami szarymi, brązowymi lub miedzianymi. Uda bez ząbków 2.
- Ciało czarne, silnie lśniące, z niewielkimi plamami z zielonkawych łusek. Uda z drobnymi ząbkami.

Długość 2,7—4,4 mm. Czułki brunatnoczerwone, buławka niekiedy ciemniejsza. Głowa dość gęsto punktowana, przedplecze dużo grubiej, gęściej i nieco nierówno. Boki głowy i przedplecza z pasem z łusek, tarczka gęsto pokryta łuskami, które ponadto tworzą na pokrywach trzy niekompletne przepaski poprzeczne, złożone z pojedynczych plamek. Pozostałe części wierzchu ciała zupełnie nagie, bez włosów. Uda czarne, golenie nieraz brunatne, stopy jaśniejsze, brunatnoczerwone. Żeruje na dębach, brzozech, bukach. Środkowa i południowo-wschodnia Europa. W całej Polsce.

..... *P. (P.) picus* (F.).

100

Rys. 100. *Polydrosus (Polydrosus) tereticollis* (DEG.). (Według ENDRÖDIEGO).

2. Ciało czarne lub czarnobrunatne, nogi i czułki dużo jaśniejsze, czerwobrunatne. Przedplecze cylindryczne, o gładkiej powierzchni, bez poprzecznych wgłębień. Łuski na pokrywach gęste, stykają się ze sobą.

Długość 3,9—5,9 mm (rys. 100). Trzonek czułków sięga do przedniego brzegu przedplecza. Pokrywy z dwiema jaśniejszymi, poprzecznymi przepaskami w kształcie litery V na brunatnym tle, przednia mniej wyraźna, często w środku przerwana, druga wyraźniejsza, w tylnej części. Zagoniki pokryw z pojedynczymi rzędami bardzo krótkich, dość szerokich, odstających szczecinek, pochylonych silnie ku tyłowi. Żeruje na różnych drzewach liściastych. Europa, zachodnia Syberia. W całej Polsce.

..... *P. (P.) tereticollis* (DEG.).

- Ciało brunatnoczerwone, czułki i nogi tak samo zabarwione lub tylko nieznacznie jaśniejsze. Przedplecze z poprzecznym wgłębieniem poza przednim brzegiem, z dwoma nieco głębszymi na bokach i poprzecznym przed podstawą; wgłębienia te niekiedy słabo rozwinięte, ale zawsze istnieją. Łuski na pokrywach niezbyt gęste, nie stykają się ze sobą.

Długość 3,6—5 mm. Trzonek czułków krótszy, nie sięga do przedniego brzegu przedplecza. Człony biczyka 3—7 nieznacznie dłuższe od swej szerokości (rys. 101). Łuski drobniejsze niż u poprzedniego gatunku. Pokrywy z dwiema podobnymi przepaskami, przednia zwykle w środku przerwana. Odstające szczecinki na zagonikach nieco krótsze, ale bardziej podniesione. Żyje na *Alnus incana* (L.) MNCH. i *A. viridis* LAM. et D. C. Północna Europa, góry środkowej Europy, Syberia. W Polsce w Sudetach i Karpatach, schodzi wzdłuż rzek karpackich na niż, np. w okolicach Krakowa.

..... *P. (P.) ruficornis* (BONSD.).

Podrodzaj: *Metadrosus* SCHILSKY

Obejmuje 15 gatunków, zamieszkujących głównie wschodnią część basenu Morza Śródziemnego. W Polsce możliwe jest występowanie jednego gatunku.

Długość 3,6 mm. Ciało brunatne, czułki i nogi jednostajnie brunatnoczerwone. Wierzch ryjka między nasadami czułków węższy od czoła, oddzielony od niego poprzecznym rowkiem. Przedplecze o zarysie prawie prostokątnym, niewiele szersze od swej długości, z szerokim i płytkim wgłębieniem poprzecznym poza przednim brzegiem wyraźnie podniesionym ku górze. Pokrywy dużo szersze od przedplecza, z silnie sterzącymi barkami, mniej więcej dwukrotnie dłuższe od swej szerokości. Wierzch ciała gęsto pokryty okrągłymi łuskami, brązowymi i szarymi, o słabym metalicznym połysku. Łuski jasne tworzą na pokrywach dwie mało odbijające przepaski w kształcie litery V, jedną tuż poza połową długości, drugą z tyłu. Na zagonikach pojedyncze rzędy silnie odstających szczecinek, krótszych od szerokości zagoników i nie rozszerzonych ku końcom. Podobne, ale dużo krótsze szczecinki występują na głowie i przedpleczu. Uda bez ząbków, pokryte łuskami, jak i golenie, na których ponadto znajdują się liczne odstające, szare szczecinki.

Samiec. Kolec na szczycie goleni po wewnętrznej stronie dość długi, zwłaszcza na nogach przednich.

Samica. Kolec na końcach goleni krótki.

Żyje na dębach. Krym, okolice Zaleszczyk. Z Polski nie wykazany.

..... *P. (M.) bithynicus* K. et J. DANIEL.

Podrodzaj: *Chlorodrosus* DAN.

Należą tu cztery gatunki, z których trzy występują w górach środkowej Europy, czwarty we wschodniej Syberii. W Polsce jeden gatunek.

Długość 3,7—4,9 mm. Całe ciało równomiernie i gęsto pokryte drobnymi, owalnymi, zielonymi łuskami o silnym połysku, czarne, czułki i nogi jaśniejsze. Czułki ciemnieją ku końcom, zazwyczaj końcowa część biczyka i buławka ciemne. Ryjek zwęża się nieco ku przodowi. Skronie krótkie. Przedplecze dużo szersze od swej długości, na bokach dość słabo zaokrąglone, tarczka szersza od swej długości. Uda bez ząbków. Nogi jaśniejsze ku końcom, tak że zwykle końcowa część goleni i stopy brunatnożółte.

Samiec. Golenie, zwłaszcza nóg przednich nieznacznie rozszerzone, pierwszy człon stóp nóg przednich na stronie grzbietowej dość silnie sklepiony, ale niewiele wyższy niż człon drugi. Samica. Nogi normalnie zbudowane.

Żyje na różnych roślinach, *Alnus incana* (L.). MNCH., malinach, *Alchemilla* L., *Rosa* L. Góry środkowej Europy, Pireneje, Hiszpania, Syberia. W Polsce w górnym reglu, w Bieszczadach, Tatrach, pasmie Babiej Góry, Sudetach.

..... *P. (Ch.) amoenus* (GERM.).

Podrodzaj: *Thomsononymus* DESBR.

Ryjek zbudowany podobnie jak u gatunków podrodzaju *Eudipnus* THOMS. Ciało czarne, równomiernie i gęsto pokryte zielonymi lub miedzianymi i zielonymi łuskami. Samce wykazują często specjalne, drugorzędne cechy płciowe na goleniach tylnych nóg. Należy tutaj 9 gatunków, zamieszkujących przede wszystkim południową Europę. W faunie Polski jeden gatunek.

Długość 5,8—6,6 mm. Czułki i nogi żółtoczerwone, buławka ciemna. Tylne części tarczki naga i lśniaca. Tył pokryw normalnie wykształcony. Ząbki na udach ledwo dostrzegalne, w postaci mikroskopijnych kolców.

Samiec. Wewnętrzna strona końcowej połowy goleni nóg tylnych łukowato wycięta, z długimi, jasnymi, odstającymi włosami.

Samica. Golenie nóg tylnych bez wycięcia, owłosione tak samo jak na pozostałych parach nóg.

Żeruje na różnych drzewach liściastych i krzewach. Południowa, środkowa i wschodnia Europa, południowa Szwecja, Syberia. W całej Polsce.

..... *P. (T.) sericeus* (SCHALL.).

Podrodzaj: *Neodrosus* APFLB.

Różni się od podrodzaju *Thomsononymus* DESBR. rozchyleniem końców pokryw. Obejmuje trzy gatunki zamieszkujące Półwysep Bałkański, z których jeden występuje również w południowo-wschodniej części środkowej Europy.

Długość 5—6,5 mm. Całe czułki, golenie i stopy żółtoczerwone. Ząbki na udach, zwłaszcza środkowych i tylnych nóg, dobrze widoczne. Uda ciemne, gęsto pokryte zielonymi łuskami.

Samiec. Wewnętrzna strona końcowej połowy goleni nóg tylnych łukowato wycięta, z długimi, jasnymi, odstającymi włosami, wycięcie to na końcu goleni ograniczone małą kwadratową blaszką, sterzącą do wewnątrz.

Samica. Golenie tylnej pary nóg normalnie zbudowane.

Żeruje na dębach, leszczynie, grabie. Południowo-wschodnia Europa po Austrię. W Polsce znaleziony tylko w okolicach Przemyśla.

..... *P. (N.) thalassinus* GYLL.

Podrodzaj: *Piezocnemus* CHEVR.

Podrodzaj ten przypomina nieco podrodzaj *Chlorodrosus* DAN. i różni się od niego przede wszystkim budową nóg. Golenie u obu płci rozszerzone, u samca bardzo silnie, tak że dorównują prawie szerokością udom, silnie spłaszczone w części zewnętrznej, z ostrą krawędzią na zewnętrznym brzegu. Pierwszy człon stóp zwłaszcza nóg przednich, w części końcowej na stronie grzbietowej silnie zgrubiały, tworzy wysoki guzek. Podrodzaj ten obejmuje dwa gatunki górskie, z których jeden rozpada się na lokalne rasy, uważane poprzednio za osobne gatunki. Gatunek ten dochodzi do granic Polski.

Długość 4—5,2 mm. Ciało pokryte bardzo gęsto drobnymi łuskami oliwkowo- lub szarozielonymi, o matowym połysku perłowym, rzadko żywo zielonymi. Uda i golenie z dość gęstymi owalnymi łuskami, o perłowym połysku i z odstającymi, szarymi szczecinkami. Czułki i nogi czerwono-brunatne, uda niekiedy zaciemnione. Forma typowa zamieszkuje szwajcarskie i piemonckie Alpy. Podgatunek *P. (P.) paradoxus cejkai* ROUBAL, biseksualny, występuje w północno-wschodnich Alpach wapiennych i w zachodnich Karpatach, gdzie znaleziono go w Wielkiej Fatrze, Niżnych Tatrach i w Tatrach po słowackiej stronie. Po polskiej stronie Tatr nie odszukany.

..... *P. (P.) paradoxus* STIERL.

Podrodzaj: *Eudipnus* THOMS.

Ryjek rozszerzony ku szczytowi. rowki na czułki ostro wcięte, przedłużają się na dolną stronę ryjka. Należy tutaj 8 gatunków zamieszkujących głównie Półwysep Bałkański. Jeden występuje w Polsce.

Długość 6—8,5 mm. Ciało czarnobrunatne, czułki i nogi żółtoczerwone, buławka ciemna. Pierwszy człon biczyka wyraźnie krótszy od drugiego (rys. 102). Wierzch ryjka między nasadami czułków nieznacznie szerszy od czoła, płaski, oddzielony od czoła wyraźnym wgłębieniem. Przedplecze dużo szersze od swej długości, ku przodowi zwężone silniej niż ku podstawie, grubo punktowane, punkty na środku większe, niż na bokach. Łuski na przedpleczu ułożone promienisto ku środkowi. Łuski wierzchu ciała z bardzo silnym, złocistomiedzianym połyskiem, rzadziej zielonkawe, o słabym połysku — ab. *chlorophanus* WESTH. Golenie przednich i środkowych nóg z ostrą krawędzią na zewnętrznym brzegu. Uda środkowych i tylnych nóg z bardzo drobnymi kolcami. Żeruje na różnych drzewach liściastych i krzewach, głównie dębach, bukach, leszczynie. Rozmnaża się partenogenetycznie prawie w całym swym zasięgu, forma biseksualna występuje tylko w Czarnogórze i północnej Albanii. Forma partenogenetyczna nie jest poliploidalna, jak to jest z reguły u innych partenogenetycznych ryjkowców, tzn. że ma tę samą liczbę chromosomów co i forma biseksualna. Środkowa Europa po środkowe Włochy, północna Europa, Półwysep Bałkański, Syberia. W całej Polsce.

..... *P. (E.) mollis* (STRÖM).

Rodzaj: *Scythropus* SCHÖNH.

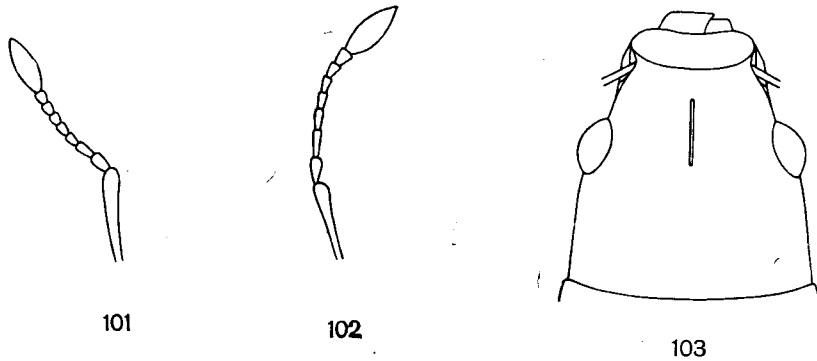
Należą tu ryjkowce niewielkie, o długości 4—10 mm. Ryjek bardzo krótki i szeroki, na przodzie z nagą powierzchnią o wyraźnej mikrorzeźbie i dość matową, zajmującą całą jego szerokość i odgranieczoną od tyłu półkolistą, mało ostrą krawędzią (rys. 103). Głowa bardzo szeroka, oczy niezbyt wielkie, silnie sklepione. Przedplecze niewiele szersze od głowy. Barki silnie sterczące, skrzydła dobrze rozwinięte. Tarczka widoczna. Czułki i nogi smukłe.

Rodzaj ten, podzielony na trzy podrodzaje, obejmuje około 35 gatunków, rozmieszczonych w trzech odległych od siebie obszarach: 9 gatunków zamieszkuje Amerykę Północną, cztery Japonię i Sachalin, reszta ograniczona jest prawie wyłącznie do zachodniej części basenu Morza Śródziemnego. Większość gatunków żyje na drzewach szpilkowych. W faunie Polski tylko jeden gatunek, należący do podrodzaju *Scythropus* s. str.

Długość 5,8—7,6 mm. Rys. 104. Całe ciało z wydłużonymi, na końcu silnie zaostrozonymi łuskami, które na bokach przedplecza, bokach pokryw i szwie oraz przylegających pierwszym i drugim zagonikach są szersze, srebrnawe, na pozostałych częściach znacznie węższe, złote lub brunatne. Poza tym na pokrywach z niezbyt gęstymi, odstającymi, ale silnie pochylonymi szczecinkami. Ciało żółtobrunatne, czułki i nogi żółtoczerwone, buławka, a niekiedy i uda ciemniejsze. Głowa w kierunku poprzecznym dość silnie sklepiona, skronie takiej długości jak ryjek. Przedplecze dużo szersze od swej długości, na bokach słabo zaokrąglone, podobnie jak głowa dość gęsto, niezbyt

grubo punktowane. Podstawa pokryw słabo łukowato wycięta, pokrywy poza tarczką na zagonikach wewnętrznych (do trzeciego lub czwartego) z wyraźnym, poprzecznym wgłębieniem. Żyje na sosnach. Środkowa Europa, od Renu po Siedmiogród. Prawdopodobnie w całej Polsce, częstszy w południowej części kraju.

..... *S. (S.) mustela* (HERBST).

Rys. 101—103. (Oryg.).

101 — *Polydrosus (Polydrosus) ruficornis* (BONSD.), czułek. 102 — *P. (Eudipnus) mollis* (STRÖM), czułek. 103 — *Scythropus (Scythropus) mustela* (HERBST), zarys głowy.

Rodzaj: *Liophloeus* GERM.

Do rodzaju tego należą ryjkowce dość duże, o długości 6—12 mm, ciemno lub szaro zabarwione. Ryjek około 1,5 raza dłuższy od swej szerokości na szczycie. Trzonek czułków sięga poza tylny brzeg oka. Ciało dość masywne. Powierzchnia szczytowa goleni nóg tylnych obrzeżona brunatnymi szczecinkami, wykazuje wewnątrz gładką i ostrą krawędź, ograniczającą bezpośrednio od zewnątrz powierzchnię stawową pierwszego członu stopy (rys. 107). Uda z ząbkami, pazurki zrosnięte u podstawy. Skrzydła szczątkowe lub brak ich zupełnie. Samce węższe i mniejsze od samic, czasem znacznie, stopy przednich nóg samców często rozszerzone. Należy tutaj kilka gatunków nadzwyczaj zmiennych, które zamieszkują głównie wschodnią część środkowej Europy.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Nasada pokryw prawie prosta. Barki silnie sterczące. Pokrywy podłużne, poza barkami słabo rozszerzone lub prawie równoległoboczne (rys. 105). Zapiersie mniej więcej takiej długości jak średnica bioder nóg środkowych. Zagoniki z drobnymi ziarenkami oraz nielicznymi większymi, ustawionymi w nieregularnych rzędach. Skrzydła szczątkowe *Liophloeus* s. str., str. 77.
- Nasada pokryw wycięta łukowato. Barki albo zupełnie zaokrąglone, albo mniej lub bardziej sterczące. Pokrywy dość krótkie, owalne, na bokach silnie zaokrąglone (rys. 106). Zapiersie o połowę krótsze od średnicy bioder nóg środkowych. Zagoniki z płasko-łuskowatą rzeźbą, bez większych ziarenek. Skrzydła bardzo silnie uwstecznione *Liophloeodes* WEISE, str. 77.

Podrodzaj: *Liophloeus* s. str.

Obejmuje cztery gatunki, z których jeden występuje w Polsce.

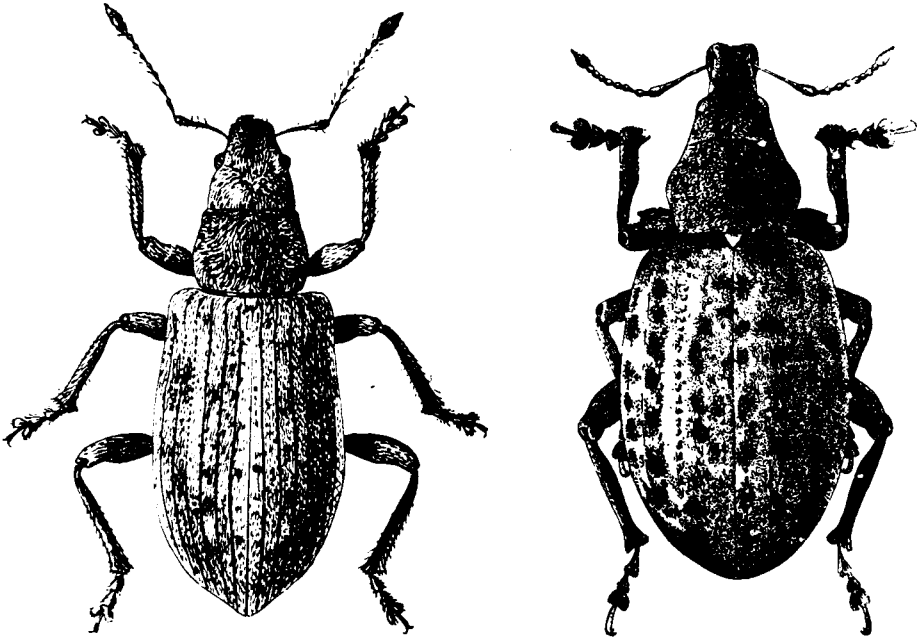
Długość 7—11 mm. Rys. 105. Ciało czarne, trzonek czułek prócz końcowego zgrubienia i biczyk brunatnoczerwone. Barwa łusek nadzwyczaj zmienna, zwykle na zagonikach nieparzystych leżą na przemian plamy jasne i ciemne. Ryjek nieco cylindryczny, na przodzie słabo rozszerzony, na wierzchu zaznacza się bardzo słabo żeberko środkowe i dwie boczne krawędzie, zbieżne ku podstawie. Wierzch ryjka oddzielony od czoła lekkim wgłębieniem. Oczy słabo sklepione. Czułki smukłe, człony biczyka cienkie, stożkowate, buławka zaostrowana. Przedplecze szersze od swej długości, przewężone poza przednim brzegiem i przed podstawą, na bokach słabo zaokrąglone, na wierzchu gęsto i nierówno punktowane, czasem z zaznaczonym żeberkiem środkowym. Tarczka dość duża, zwykle jasno owłosiona. Uda z bardzo małym ząbkem, ząbek na udach tylnych nóg szczątkowy lub zupełnie zanikły. Szczecinki na końcu goleni bardzo ciemnobrązowe, prawie czarne. Obserwowano żerowanie larwy na korzeniach *Heracleum sphondylium* L. i innych gatunków tego rodzaju, postać dojrzałą spotyka się również na różnych innych roślinach. Południowa i środkowa Europa oraz południowa część północnej Europy. W całej Polsce.

..... *L. (L.) tessulatus* (MÜLL.).

Podrodzaj: *Liophloeodes* WEISE

Należą tu tylko dwa gatunki, z których jeden, występujący w Polsce, dzieli się na kilka podgatunków.

Długość 6—9,5 mm. Ryjek silnie rozszerzony na przodzie, niekiedy z zaznaczonym żeberkiem środkowym, nie oddzielony od czoła żadnym wgłębieniem. Przedplecze krótkie, szerokie, nie przewężone poza przednim brzegiem i przed podstawą, na bokach różnie zaokrąglone, na przodzie dużo węższe niż u podstawy (rys. 106), na wierzchu nieco nierówno podwójnie (dość grubo i drobno)

104

105

Rys. 104, 105.

104 — *Scythropus (Scythropus) mustela* (HERBST). (Według ENDRÓDIEGO). 105 — *Liophloeus (Liophloeus) tessulatus* (MÜLL.). (Według HOFFMANNA).

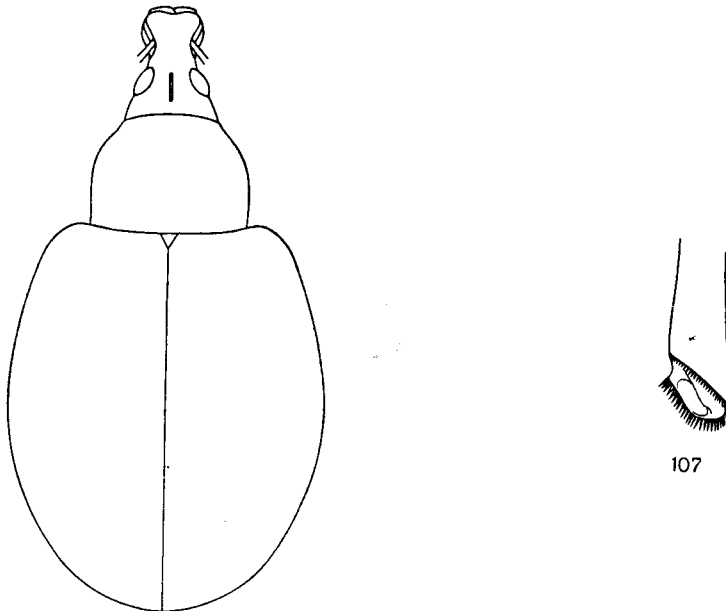
punktowane, zwykle z różnie wykształconą gładką linią w środku. Tarczka mała. Pokrywy z dość gęstymi, równomiernie ułożonymi, zasadniczo szarymi lub brunatnymi łuskami, bardzo zmiennymi w szczegółach ubarwienia. Ząbki na udach dość szerokie, tępe, szczecinki na końcach gołeni żółte lub żółto-brunatne.

Gatunek ten dzieli się na kilka podgatunków, które — wobec wielkiej zmienności wszystkich cech zewnętrznych — można pewnie odróżnić tylko na podstawie budowy prącia, wyraźnie odmiennej u poszczególnych form.

L. (L.) lentus lentus GERM. Ryjek w części podstawowej obły, lub tylko bardzo słabo spłaszczony, z reguły bez żeberka środkowego. Ząbek na udach nóg przednich słabo rozwinięty, na udach nóg środkowych jeszcze słabiej, uda nóg tylnych bez ząbka. U samca stopy nóg przednich dość szerokie, drugi człon silnie rozszerzony, szerszy od swej długości, prostokątny. Prącie zwęża się od podstawy początkowo bardzo słabo, część szczytowa jest ostrzej odgraniczona (rys. 108). Ścianka brzuszna prącia płaska, albo w środku z różnie głęboką i różnie szeroką rynienką. Ścianka grzbietowa w części podstawowej jednolita, albo część środkowa odgranicza się mniej lub bardziej wyraźnie od boków (rys. 109, 110). Forma ta występuje w Szwajcarii, Austrii, Czechach, na Morawach, w Słowacji, w zachodnich Węgrzech, w Rumunii, Jugosławii, Bułgarii. W Polsce zamieszkuje Sudety, Karpaty zachodnie i pogórze Karpat po dolinę Popradu i Dunajca na wschodzie.

L. (L.) lentus gibbus BOH. Wierzch ryjka wyraźnie spłaszczony, brzegi boczne grzbietu słabo zaznaczone, zwykle z bardzo małym żeberkiem środkowym. Ząbki na udach jak u formy typowej, stopy smuklejsze. U samca drugi człon stóp nóg przednich z reguły trójkątny. Prącie równoległoboczne, część końcowa wyraźniej odgraniczona jak u formy poprzedniej, tworzy różnie wysoki trójkąt (rys. 111), ścianka brzuszna zajęta w całości przez szeroką i głęboką rynnę, której brzegi leżą na bokach prącia; część środkowa ścianki grzbietowej na całej długości ostro odgraniczona (rys. 112, 113). Wschodnia Słowacja, Węgry, Rumunia, zachodnie Podole. W Polsce we wschodniej części Karpat i na ich pogórze, od doliny Popradu i Dunajca na wschód.

L. (L.) lentus herbsti GYLL. Ryjek bardziej cylindryczny, równoległoboczny, na wierzchu tylko słabo spłaszczony, w części podstawowej ze słabo zaznaczonym żeberkiem. Ząbki na udach jak u *L. (L.) lentus gibbus* BOH. Prącie niesymetryczne, z boku widziane cieńsze niż u obu poprzednich form (rys. 116), o podobnym zarysie, na stronie brzusznej z niską lub ostrą podłużną listewką, która stale leży blisko lewego boku (rys. 114); część środkowa ścianki grzbietowej ostro odgraniczona (rys. 115). Występuje głównie w Siedmiogrodzie, na zachodnim Podolu i na Bukowinie, pojedyncze stanowiska stwierdzono poza tym w Słowacji, Styrii i na Węgrzech. Z Polski nie wykazany.

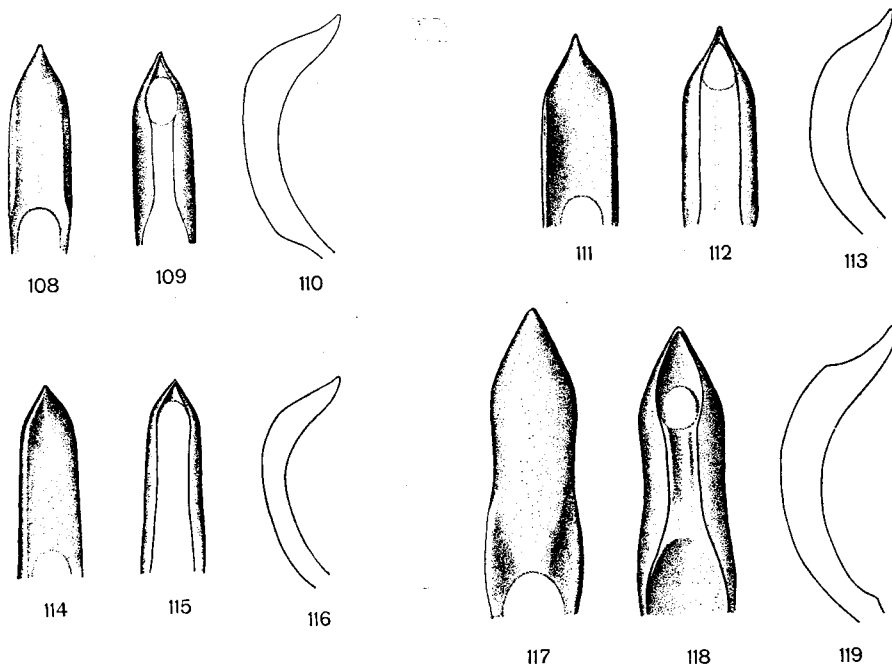
Rys. 106, 107. *Liophloeus (Liophloeodes) lentus lentus* GERM. (Oryg.).

106 — zarys ciała. 107 — goleń tylnej nogi.

L. (L.) lentus lipтовиensis WEISE. Ryjek na przodzie silnie rozszerzony, zwężony w środku, wierzch wyraźnie spłaszczony, ograniczony na bokach wyraźnymi, choć nie ostrymi krawędziami, zbieżnymi ku podstawie, z wyraźnym, różnie wykształconym żeberkiem środkowym. Ząbek na udach nóg przednich i środkowych duży, na udach nóg tylnych bardzo tępy, ale wyraźny. Prącie równoległoboczne, albo — częściej — zwęża się od podstawy ku środkowi, a dalej ponownie słabo się rozszerza i przechodzi w szczytowy szpic (rys. 117); ścianka brzuszna na całej długości równomiernie sklepiona, przez co prącie wydaje się z profilu grubsze, niż u poprzednich form (rys. 119). Część środkowa ścianki grzbietowej wąska, ostro odgraniczona (rys. 118). Słowacja, Węgry, Rumunia, Podole. W Polsce znaleziony na Turnicy koło Przemyśla i w Bieszczadach (Ustrzyki Górne). Forma typowa tego podgatunku ma przedplecze bardzo szerokie, niewiele węższe od podstawy pokryw, na bokach silnie zaokrąglone, podstawę pokryw głęboko wyciętą, ciało gęsto pokryte jednakowymi brunatnymi łuskami. *L. (L.) lentus lipтовиensis* ab. *hoverlanus* SMRECZYŃSKI ma przedplecze węższe i dłuższe, na bokach słabo zaokrąglone, podstawę pokryw dużo płycej wyciętą, żeberko na ryjku duże, ząbki na udach bardzo duże, stopy nóg przednich u samca silnie rozszerzone, łuski rzadsze, bardziej wydłużone, niezupełnie zakrywające podłoże. Forma charakterystyczna dla Karpat Wschodnich, z Polski nie wykazana.

Biologia nie jest dokładnie znana. Postacie dojrzałe spotyka się w miejscach wilgotnych i ciemnych, zwłaszcza nad potokami, głównie na różnych gatunkach z rodzaju *Petasites* MILL.

..... *L. (L.) lentus* GERM.

Rys. 108—119. Prącie. (Według SMRECZYŃSKIEGO).

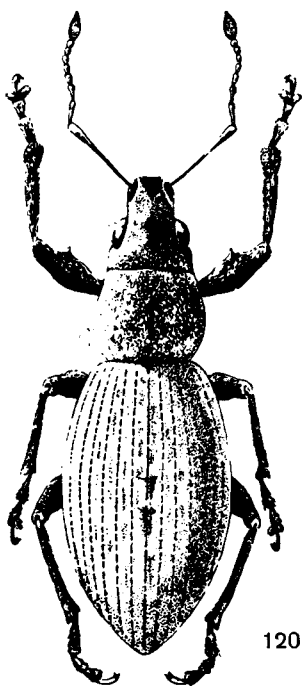
108 — *Liophloeus (Liophloeodes) lentus lentus* GERM., strona brzuszna. 109 — *L. (L.) lentus lentus* GERM., strona grzbietowa. 110 — *L. (L.) lentus lentus* GERM., widziane z boku. 111 — *L. (L.) lentus gibbus* BOH., strona brzuszna. 112 — *L. (L.) lentus gibbus* BOH., strona grzbietowa. 113 — *L. (L.) lentus gibbus* BOH., widziane z boku. 114 — *L. (L.) lentus herbsti* GYLL., strona brzuszna. 115 — *L. (L.) lentus herbsti* GYLL., strona grzbietowa. 116 — *L. (L.) lentus herbsti* GYLL., widziane z boku. 117 — *L. (L.) lentus lipтовиensis* WEISE, strona brzuszna. 118 — *L. (L.) lentus lipтовиensis* WEISE, strona grzbietowa. 119 — *L. (L.) lentus lipтовиensis* WEISE, widziane z boku.

Plemię: *BRACHYDERINI*

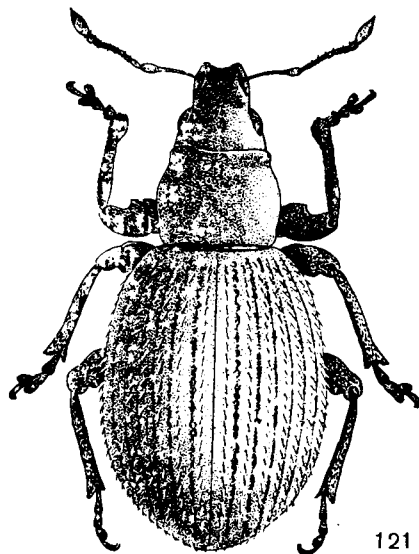
Plemię to, mało liczne, obejmuje 36 rodzajów, z tych 26 zamieszkuje Palearktykę, 5 rodzajów mało licznych występuje w Obszarze Etiopskim, 5 przeważnie jednogatunkowych znanych jest z Ameryki Środkowej.

Klucz do oznaczania rodzajów

1. Golenie nóg tylnych na końcu na zewnętrznym brzegu zaokrąglone, z rzędem szczecinek dość krótkich (rys. 132) 2.
- Golenie nóg tylnych na końcu na zewnętrznym brzegu ukośnie prosto obcięte, z rzędem długich szczecin (rys. 157) *Brachyderes* SCHÖNH., str. 94.
2. Wierzch ciała z łuskami i często z odstającymi szczecinkami 3.

120

121

Rys. 120, 121. (Według HOFFMANNA).

120 — *Eusomus (Eusomus) ovulum* GERM. 121 — *Sciaphilus asperatus* (BONSD.).

- Całe ciało bez łusek, zwykle rzadko owłosione, czasem prawie nagie
. *Barypithes* JACQ. DU VAL, str. 88.
3. Pokrywy bez śladu barków (rys. 120, 123). Trzonek czułków sięga do tylnego brzegu oka lub przewyższa go 4.
- Barki lekko zaznaczone (rys. 122). Trzonek czułków sięga mniej więcej do połowy długości oka *Sciaphobus* DAN., str. 81.
4. Uda z ząbkami 5.

- Uda bez ząbków 6.
- 5. Pokrywy silnie wydłużone (rys. 120). Wycięcie na przodzie ryjka nie odgraniczone wyraźną krawędzią. Wierzch ciała pokryty zielonymi łuskami, z dość gęstymi, silnie pochylonymi szczecinkami. Uda, zwłaszcza nóg przednich, z cienkimi i dość długimi kolcami *Eusomus* GERM., str. 82.
- Pokrywy dość krótkie (rys. 121). Wycięcie na przodzie ryjka otoczone wysoką, ostrą i gładką listewką. Wierzch ciała pokryty brunatnymi lub szarymi łuskami, na zagonikach z pojedynczymi rzędami odstających szczecinek. Uda z małym, ostrym ząbkem *Sciaphilus* STEPH., str. 83.
- 6. Ciało bez odstających szczecinek. Czułki bardzo smukłe *Paophilus* FST., str. 83.
- Ciało z odstającymi szczecinkami różnej długości. Czułki niezbyt smukłe 7.
- 7. Głowa z oczami takiej szerokości jak przedplecze lub nieznacznie węższa (rys. 129). Wierzch ciała gęsto pokryty okrągłymi łuskami *Foucartia* JACQ. DU VAL, str. 87.
- Głowa z oczami zwykle węższa od przedplecza (rys. 128). Wierzch ciała pokryty dość rzadkimi, owalnymi lub silnie wydłużonymi łuskami *Brachysomus* STEPH., str. 84.

Rodzaj: *Sciaphobus* DAN.

Obejmuje ryjkowce drobne, o długości ciała 3—6 mm. Ryjek mniej więcej takiej długości jak jego szerokość na szczycie lub nieco dłuższy. Oczy dość silnie sklepione. Trzonek czułków krótki, nie sięga do tylnego brzegu oczu, biczyk smukły. Pokrywy owalne, ze słabo zaznaczonymi barkami. Ciało gęsto pokryte okrągłymi lub owalnymi łuskami i ponadto u wielu gatunków z odstającymi szczecinkami. Uda bez ząbków lub z bardzo drobnymi ząbkami. Samce smuklejsze od samic. Należy tutaj około 20 gatunków zamieszkujących głównie Półwysep Bałkański. Gatunki te zgrupowane są w dwóch podrodzajach, z których *Sciaphobus* s. str. nie jest reprezentowany w faunie Polski. Jeden gatunek występuje w Polsce, występowanie drugiego jest prawdopodobne.

Klucz do oznaczania podrodzajów

- 1. Ciało pokryte łuskami i odstającymi szczecinkami. Przód ryjka ograniczony od tyłu łukowato wygiętym żeberkiem, położonym między nasadami czułków *Sciaphobus* s. str.
- Ciało pokryte łuskami, bez odstających szczecinek. Przód ryjka nie ograniczony od tyłu żadnym żeberkiem *Neosciaphobus* APFLB., str. 81.

Podrodzaj: *Neosciaphobus* APFLB.

Należy tutaj 8 gatunków, zamieszkujących przede wszystkim Półwysep Bałkański.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Długość ciała 3—4,1 mm. Uda nóg przednich z nadzwyczaj małym zębkiem, uda nóg środkowych i zwłaszcza tylnych z nieco większym.

Czoło między oczami takiej szerokości lub prawie takiej szerokości jak wierzch ryjka między nasadami czułków. Skronie bardzo silnie rozszerzone ku tyłowi. Przedplecze dużo szersze od swej długości, na bokach dość silnie i równomiernie zaokrąglone (rys. 122). Tarczka bardzo mała, z rzadkimi łuskami. Wierzch ciała pokryty okrągłymi lub bardzo krótkimi owalnymi łuskami, szarymi albo ze srebrnym lub miedzianym połyskiem, łuski te na bokach przedplecza i pokryw oraz na szwie, w tylnej części zagonika 3, w przedniej 4 i 6 są nieco większe, gęściej ustawione i tworzą słabo odbijające, podłużne smugi. Czułki i nogi brunatno-czerwone, buławka i uda w środkowej części ciemniejsze. Żeruje na niskiej roślinności, zwłaszcza na *Rubus caesius* L., na suchych nasłonecznionych zboczach i miedzach. Południowo-wschodnia część środkowej Europy po Bośnię i południe europejskiej części ZSRR. W Polsce miejscami w południowej części, w okolicach Krakowa, podany dawniej ze Śląska.

..... *S. (N.) rubi* (GYLL.).

- Długość ciała 4,3—6,2 mm. Uda bez śladu zębków.

Czoło między oczami wyraźnie węższe niż wierzch ryjka między nasadami czułków. Skronie słabiej rozszerzone ku tyłowi niż u poprzedniego gatunku. Przedplecze niewiele szersze od swej długości, na bokach słabiej zaokrąglone, na przodzie węższe nieco niż u podstawy. Tarczka duża, zupełnie zakryta gęsto ustawionymi łuskami. Łuski na wierzchu ciała eliptyczne, na wierzchu głowy i przedplecza znacznie węższe niż na bokach, szare lub szarobrunatne z silnym miedzianym połyskiem. Łuski wzdłuż szwu ustawione dużo gęściej, nie tworzą poza tym żadnych smug, zwykle w przedniej części pokryw rzadsze niż w tyle. U okazów świeżych boki ciała jaśniej zabarwione niż wierzch. Czułki i nogi podobnie zabarwione jak u poprzedniego gatunku, często również końcowa część biczka ciemniejsza. Żeruje na różnych krzewach i drzewach, na brzegach lasów, w zaroślach i ogrodach. W ZSRR znany szkodnik drzew owocowych. Rozmieszczony od Chorwacji i Bośni po Azję Mniejszą i południe europejskiej części ZSRR. Z Polski nie wykazany.

..... *S. (N.) squalidus* (GYLL.).

Rodzaj: *Eusomus* GERM.

Należą tu ryjkowce o długości ciała 4—8 mm. Pokrywy podłużne, owalne, z tyłu zastrzone (rys. 120). Czułki bardzo smukłe. Uda zwykle z ostrymi kolcami. Pierwszy człon stóp nóg tylnych takiej długości jak dwa następne razem. Ciało gęsto pokryte łuskami, zwykle zielonymi, i u wielu gatunków z krótkimi, odstającymi szczecinami, silnie pochylonymi ku tyłowi. Skrzydeł brak. Rodzaj ten obejmuje około 20 gatunków, podzielonych na 5 podrodzajów, zamieszkujących głównie stepowe obszary wschodniej Europy i zachodniej Azji. W Polsce występuje tylko jeden gatunek, należący do podrodzaju *Eusomus* s. str.

Długość 4,9—7,5 mm. Ciało czarne, trzonek czułków prócz końcowego zgrubienia i części podstawowe członów biczka czerwono-brunatne. Ryjek nieco dłuższy od swej szerokości na szczycie. Czoło z wąskim i głębokim rowkiem w środku. Oczy duże, silnie sklepione. Przedplecze najszersze poza połową swej długości, do przodu zwężone silniej niż ku podstawie. Tarczka niewidoczna. Pokrywy z drobnymi punktami w rowkach, z szerokimi, płaskimi zagonikami. Ciało gęsto pokryte zielonymi łuskami o słabym połysku, krótkimi, owalnymi na pokrywach, bardziej wydłużonymi na przedpleczu i głowie, na pokrywach ponadto z krótkimi, odstającymi szczecinkami, bardzo silnie pochylonymi ku tyłowi. Czułki i nogi bardzo smukłe, uda z ostrym kolcem, dużym na nogach przednich, znacznie mniejszym na tylnych.

E. ovulum var. *beckeri* TOURN. Nieco większy od formy typowej. Przedplecze krótsze i szersze, pokrywy nieco smuklejsze. Oczy słabiej sklepione, nieco podłużne. Czułki, zwłaszcza początkowe człony biczka nieco dłuższe. Łuski na pokrywach drobniejsze, gęściej ustawione, z wyraźną tendencją do zagęszczania się na zagonikach nieparzystych, zwłaszcza na bokach pokryw, nieco jaśniejsze i bardziej lśniące. Kolce na udach, zwłaszcza przednich nóg, większe. Rozmnaża się również partenogenetycznie jak forma typowa. Rozmieszczony od Francji po północne Niemcy

(po Westfalię i Harc), ku wschodowi poprzez Półwysp Bałkański po Azję Mniejszą, południe europejskiej części ZSRR i zachodnią Syberię. Var. *beckeri* TOURN. uważana przez wielu autorów za osobny gatunek, jest formą wschodnią, która nieznacznie wyróżnia się od typowej już w okolicach Przemyśla, a dalej ku wschodowi staje się coraz bardziej odmienna, tak że osiąga wygląd wyraźnie różny.

E. (E.) ovulum GERM. rozmnaża się partenogenetycznie. Na słonecznych trawiastych zboczach. Forma typowa występuje w Polsce w południowej części, miejscami licznie, var. *beckeri* TOURN. tylko w okolicach Przemyśla.

..... *E. (E.) ovulum* GERM.

Rodzaj: *Sciaphilus* STEPH.

Rodzaj ten obejmuje około 10 gatunków, o długości ciała 4—5 mm. Wycięcie na przodzie ryjka obrzeżone wysoką i ostrą listewką. Trzonek czułków sięga poza tylny brzeg oczu. Pokrywy bez śladu barków. Uda z ząbkami. Ciało pokryte okrągłymi łuskami i opatrzone odstającymi szczecinkami. Większość gatunków zamieszkuje basen Morza Śródziemnego, tylko jeden występuje w całej prawie Europie, prócz suchego pasa uprawy oliwki na wybrzeżach Morza Śródziemnego.

Długość 4,3—5,7 mm (rys. 121). Ciało czarne, czułki i nogi brunatnoczerwone lub czerwone, zwykle uda nieco ciemniejsze. Szczytowa część ryjka naga, wierzch w części podstawowej zwykle z szerokim i płytkim wgłębieniem. Oczy nieco wydłużone, słabo sklepione. Przedplecze szersze od swej długości, na bokach słabo zaokrąglone, przewężone poza przednim brzegiem i przed podstawą. Tarczka mała, gęsto pokryta jasnymi łuskami. Pokrywy na końcu wyciągnięte w bardzo krótkie ząbki, rozdzielone wcięciem na końcu szwu. Wierzch ciała pokryty okrągłymi łuskami, szarymi lub brunatnymi, często z metalicznym połyskiem, które na pokrywach tworzą wyraźne marmurkowanie. Na zagonikach z pojedynczymi rzędami długich, odstających szczecinek, rozszerzonych ku końcom. Wszystkie uda z wyraźnym, ostrym ząbkami. Larwę obserwowano w korzeniach *Primula officinalis* (L.) HILL., postać dojrzała zeruje na różnych roślinach i krzewach, często na *Rubus caesius* L., w miejscach cienistych i wilgotnych, spotyka się ją także w ściółce i mchu. W całej Polsce.

..... *S. asperatus* (BONSD.).

Rodzaj: *Paophilus* FST.

Zalicza się tutaj 7 gatunków palearktycznych, o długości ciała 3,5—5 mm. Wycięcie na przodzie ryjka nie obrzeżone ostrą listewką, trzonek czułków krótki, nie sięga do tylnego brzegu oka, biczyk i buławka bardzo wydłużone. Pokrywy bez śladu barków, eliptyczne (rys. 123). Ciało pokryte łuskami i włosami, bez odstających szczecinek. Uda bez ząbków. W Polsce jeden gatunek.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Uda czarnobrunatne, golenie i stopy czerwobrunatne lub czerwonożółte. Łuski srebrnoszare lub z lekkim zielonawym połyskiem, na wierzchu pokrywy tworzą drobne plamki, przestrzenie między nimi pokryte bardzo cienkimi, prawie włosowatymi łuskami.

Długość 3,5—3,9 mm. Oczy dość duże, dość silnie wypukłe. Przedplecze znacznie szersze od swej długości, na bokach dość słabo zaokrąglone, na wierzchu gęsto, dość grubo i nierówno punktowane, pokryte cienkimi włosami, na bokach z dużymi, nie przylegającymi do siebie łuskami. Pokrywy podłużne, owalne (rys. 123), u samca niewiele szersze od przedplecza, z tyłu nieco zaokrąglone, na wierzchu równomiernie sklepione, z szeregami dużych punktów w rowkach i znacznie od nich szerszymi zagonikami. Łuski na pokrywach mniejsze niż na bokach przedplecza, gęste na bokach, zwłaszcza w przedniej części i na początku szwu. Tarczka

bardzo mała, naga. Żyje na słonecznych, trawiastych zboczach. Czechy, Morawy, Austria, Węgry, Siedmiogród. W Polsce tylko w okolicach Przemyśla.

..... *P. afflatus* (BOH.).

- Uda czarnobrunatne, golenie prawie tak samo ciemne, tylko stopy jaśniejsze. Łuski zielonawe, na wierzchu pokryw dość gęsto ustawione.

Różni się niewiele od poprzedniego gatunku, tak że jego odrębność gatunkowa wymaga dalszych studiów. Siedmiogród; inne stanowiska podawane odnoszą się według wszelkiego prawdopodobieństwa do poprzedniego gatunku.

..... *P. hampei* (SEIDL.).

Rodzaj: *Brachysomus* STEPH.

Do rodzaju tego, wyłącznie palearktycznego, należą drobne ryjkowce o długości ciała 1,5—3 mm. Głowa wraz z oczami nieco węższa od przedplecza, ryjek takiej długości jak jego szerokość lub nieco dłuższy. Czułki u niektórych gatunków dość smukłe, u innych masywne. Przedplecze szersze od swej długości, czasem znacznie. Pokrywy krótkie, owalne lub bardziej wydłużone. Skrzydeł brak. Uda stale bez ząbków, pazurki w części podstawowej zrosnięte. Ciało pokryte niezbyt gęsto szarymi łuskami, rzadko o metalicznym połysku, oraz odstającymi szczecinkami różnej długości. Samce mają pokrywy dużo węższe od samic. Rodzaj ten obejmuje około 30 gatunków zamieszkujących głównie południowo-wschodnią Europę oraz Algier. W Polsce występuje 6 gatunków. Biologia mało znana.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Szczecinki odstające na pokrywach wyraźnie dłuższe od szerokości zagoników 2.
- Szczecinki odstające na pokrywach takiej długości jak szerokość zagoników lub krótsze 5.

2. Łuski na bokach i wierzchu przedplecza różnią się od siebie znacznie kształtem, a częściowo i barwą, z tego powodu boki przedplecza odbijają silnie od jego wierzchu. Pokrywy silnie zaokrąglone i silnie sklezione, o kształcie nieco kulistym (rys. 128).

Długość 2,2—2,9 mm. Ciało jasno- lub ciemnobrunatne, czułki i nogi żółtoczerwone. Rowek na czułki krótki, zagięty ku dołowi, o brzegach prawie równoległych. Oczy podłużne, owalne, bardzo słabo sklezione. Przedplecze prawie dwukrotnie szersze od swej długości, ku przodowi silniej zwężone niż ku podstawie. Boki przedplecza zwarcie pokryte owalnymi, szaromiedzianymi łuskami, wierzch z rzadko ustawionymi, bardzo wydłużonymi łuskami. Szczecinki odstające na przedpleczu i głowie krótsze niż na pokrywach. Zagoniki z dość rzadko ustawionymi, wydłużonymi łuskami tej samej barwy jak na bokach przedplecza i z pojedynczymi rzędami długich, silnie odstających, na końcach obciętych szczecinek. Samce nie znane. Spotykany pod opadłymi liśćmi, na suchych zboczach. Rozmieszczony od środkowej Francji i środkowych Włoch po północną Europę, Kaukaz i południowo-wschodnią Syberię. W całej Polsce pospolity.

..... *B. echinatus* (BONSD.).

- Łuski na bokach i wierzchu przedplecza różnią się od siebie nieznacznie kształtem i barwą, z tego powodu boki przedplecza nie odbijają od jego wierzchu. Pokrywy krótkie, owalne, lub bardziej wydłużone, na wierzchu dość słabo sklezione 3.

3. Odstające szczecinki na pokrywach rzadko ustawione, w odstępach większych od długości szczecinek. Łuski na wierzchu ciała rozdwojone na końcach.
- Długość 2,1—2,9 mm. Ciało czerwono-brunatne lub ciemno-brunatne, łuski szare, czułki i nogi jaśniejsze. Ryjek z płytkim rowkiem na środku. Czułki bardzo smukłe, trzonek sięga poza przedni brzeg przedplecza. Przedplecze około 1,5 raza szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone, poza przednim brzegiem i przed podstawą silnie przewężone. Gatunek bardzo zmienny, zwłaszcza w długości pokryw, długości odstających szczecinek na nich, oraz w sklepieniu oczu, które niekiedy są dość silnie wypukłe, niekiedy zupełnie płaskie. Środkowa i południowa Europa. W Polsce podany z okolic Warszawy i Przemysła, według dawniejszych danych i ze Śląska.
- *B. hirtus* (BOH.).
- Odstające szczecinki na pokrywach gęsto ustawione, w odstępach dużo mniejszych od długości szczecinek. Łuski na wierzchu ciała nie rozdwojone . . . 4.
4. Odstające szczecinki dużo dłuższe od szerokości zagoników. Przedplecze niewiele szersze od głowy z oczami. Trzonek czułek w szczytowej części silnie zgrubiał, niewiele cieńszy od buławki (rys. 125), cała buławka jednakowo zabarwiona.
- Długość 2,3—3,2 mm. Ciało ciemno-brunatne lub czarno-brunatne, czułki i nogi żółto-czerwone lub czerwono-brunatne. Ryjek szeroki, u samca zwykle z wyraźnie rozchylnymi pterygiami, wierzch ryjka między nasadami czułek nieznacznie węższy od czoła między oczami. Gatunek odznaczający się bardzo skąpymi łuskami na wierzchu ciała oraz szczecinkami na pokrywach, które są długie, cienkie i prawie prostopadle odstające. Na trawiastych słonecznych zboczach. Środkowa Europa, zachodnie Podole, Siedmiogród. Podany ze Śląska przez dawniejszych autorów, co wymaga sprawdzenia; dane o występowaniu na Pomorzu odnoszą się zapewne do *B. setiger* GYLL.
- *B. villosulus* (GERM.).
- Odstające szczecinki niewiele dłuższe od szerokości zagoników. Przedplecze dużo szersze niż głowa z oczami. Trzonek czułek w części szczytowej niezbyt silnie zgrubiał, wyraźnie cieńszy od buławki (rys. 124), część podstawowa buławki ciemniejsza od reszty.
- Długość 2,3—2,9 mm. Ciało jasno- lub ciemno-brunatne, nogi i czułki żółto-czerwone lub czerwono-brunatne. Dymorfizm płciowy jaskrawy.
- Samiec. Pokrywy dużo węższe niż u samicy, niezbyt gęsto pokryte łuskami, z pojedynczymi rzędami szczecinek na zagonikach. Golenie i stopy, szczególnie przedniej pary nóg, silnie rozszerzone. Ostatni sternit odwłoka szeroko wycięty na końcu.
- Samica. Pokrywy krótkie, owalne, zagoniki z nieregularnymi dwoma lub trzema rzędami szczecinek, gęsto pokryte drobnymi łuskami. Golenie i stopy nie rozszerzone.
- Na słonecznych trawiastych zboczach. Środkowa Europa, Bukowina, Siedmiogród. W środkowej Polsce rzadko spotykany, w południowej dużo częstszy (Wyżyna Małopolska, Lubelska).
- *B. setiger* GYLL.
5. Podstawowa część buławki ciemno zabarwiona
- *B. setiger* GYLL., str. 85.
- Cała buławka jednakowo zabarwiona 6.
6. Odstające szczecinki na pokrywach prawie takiej długości jak łuski, bardzo silnie pochylone ku tyłowi, tak że tylko z profilu są dobrze widoczne.
- Długość 2,1—2,9 mm. Najbardziej charakterystyczną cechą tego gatunku są nadzwyczaj krótkie odstające szczecinki tak, że na pierwszy rzut oka wydaje się, jakby owad był ich w zupełności pozbawiony. Całe ciało dość równomiernie i dość gęsto pokryte szarymi łuskami, okrągłymi na pokrywach i bokach przedplecza, nieco wydłużonymi na wierzchu przedplecza i głowie, ciemno-brunatne, czułki i nogi czerwono-brunatne. Rowek na czułki dość krótki, o brzegach równoległych, zagina się silnie ku dołowi, podobnie jak u *B. echinatus* (BONSD.). Człki dość krótkie, ale niezbyt masywne, człony biczyka od trzeciego począwszy szersze od swej długości, skracają się ku końcowi czułek, ale rozszerzają tylko bardzo nieznacznie, tak że biczyk jest prawie jednakowej grubości na całej długości. Buławka jajowata, zaokrąglona

na końcu. Przedplecze około 1,5 raza szersze od swej długości, na bokach dość silnie zaokrąglone.

Samiec. Pokrywy nieco węższe i słabiej sklepione niż u samicy.

Samica. Pokrywy bardzo krótkie, owalne, silnie sklepione, nieco kuliste.

Wykryty w ostatnich latach w Gródku, pow. Hrubieszów, na zboczach nad Bugiem i dotychczas tylko stamtąd znany.

..... *B. strawinskii* CMOLUCH.

- Odstające szczecinki na pokrywach dużo dłuższe od łusek, silnie podniesione. 7.

- 7. Łuski silnie wydłużone, bardzo skąpe. Górny brzeg rowka na czułki prosty, skierowany ku tyłowi, dolny zagina się silnie ku dołowi, tak że rowek rozszerza się ku tyłowi i staje coraz płytszy (rys. 126). Całe ciało żółtobrunatne.

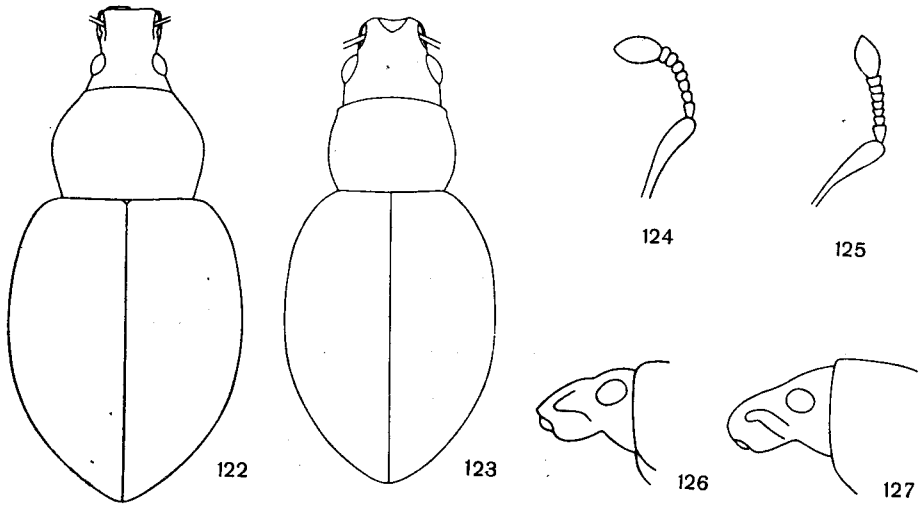
Długość 2—2,8 mm. Człony biczynka od trzeciego począwszy wyraźnie szersze od swej długości. Pokrywy u samca dość wąskie, eliptyczne, u samicy znacznie szersze, nieco kuliste. Długość szczecinek odstających na pokrywach dość zmienna, u niektórych okazów są one prawie takiej długości jak szerokość zagoników, u innych znacznie krótsze. Austria, Słowacja, Podole. W Polsce w okolicach Przemyśla i według dawnych danych na Śląsku, co wymaga sprawdzenia. Na Podolu zbierany w ściółce lasów dębowych.

..... *B. subnudus* SEIDL.

- Łuski owalne, dość gęste. Oba brzegi rowka na czułki równoległe, rowek zagina się silnie ku dołowi (rys. 127). Ciało ciemnobrunatne lub czarnobrunatne, czułki i nogi jaśniejsze.

Długość 2—2,5 mm. Czułki smukłe, człony biczynka od trzeciego począwszy takiej długości jak ich szerokość lub nieznacznie szersze od swej długości. Kształt pokryw u obu płci dużo mniej różny niż u poprzedniego gatunku, u samicy pokrywy szersze niż u samca, ale również owalne. Rozmieszczony od Austrii po Podole, Siedmiogród i Banat. Z Polski nie wykazany.

..... *B. hispidus* REDT.

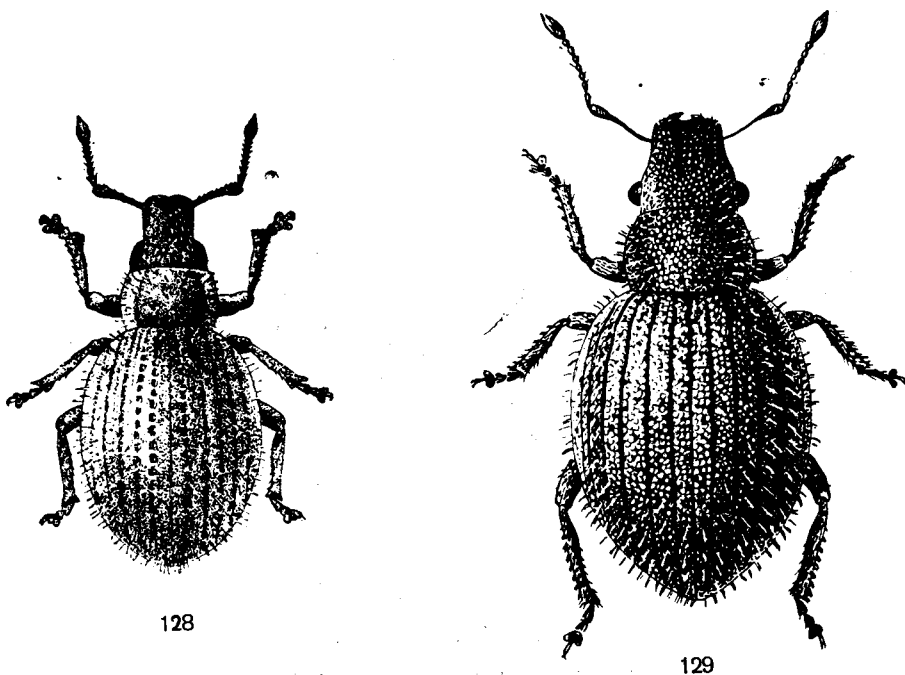

Rys. 122—127. (Oryg.).

122 — *Sciaphobus (Neosciaphobus) rubi* (GYLL.), zarys ciała. 123 — *Paophilus afflatus* (BOH.), zarys ciała. 124 — *Brachysomus setiger* GYLL., czulek. 125 — *B. villosulus* (GERM.), czulek. 126 — *B. subnudus* SEIDL., głowa z profilu. 127 — *B. hispidus* REDT., głowa z profilu.

Rodzaj: *Foucartia* JACQ. DU VAL

Rodzaj ten, bardzo zbliżony do *Brachysomus* STEPH., obejmuje około 12 gatunków, drobnych, o długości ciała 2—3 mm. Głowa wraz z oczami prawie takiej szerokości jak przedplecze lub nieznacznie węższa, oczy dotykają prawie przedplecza, wierzch ryjka zwięża się silnie ku przodowi. Przedplecze dużo szersze od

Rys. 128, 129.

128 — *Brachysomus echinatus* (BONSD.). (Według HOFFMANN). 129 — *Foucartia squamulata* (HERBST). (Według ENDRÖDIEGO).

swej długości. Pokrywy krótkie, owalne lub prawie kuliste. Ciało gęsto pokryte okrągłymi łuskami, z odstającymi szczecinkami, ustawionymi w rzędach na zagonikach. Skrzydeł brak. Czułki smukłe, uda bez ząbków. Samce na ogół smuklejsze od samic, u niektórych gatunków nieznacznie. Biologia nie jest dokładnie znana. Larwy mają się odżywiać korzeniami różnych roślin, postacie dojrzałe żerują na różnych roślinach zielnych. Spotyka się je na nasłonecznionych zboczach. Większość gatunków zamieszkuje południową Europę. Dwa występują w Polsce.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Szczecinki odstające na pokrywach znacznie dłuższe od średnicy łusek, nie rozszerzone ku końcom 2.
- Szczecinki odstające na pokrywach najwyżej dwa razy dłuższe od średnicy łusek, zwykle krótsze, wyraźnie rozszerzone ku końcom.

Długość 2—2,9 mm. Przedplecze o zarysie trapezowatym, najszersze tuż przy podstawie i zwężające się dość silnie, prostolinijnie ku przodowi. Pokrywy u obu płci w kierunku podłużnym bardzo słabo sklepione. Łuski szare i brunatne, łuski brunatne tworzą dwa pasy na przedpleczu po bokach linii środkowej i dużą plamę w przedniej części pokryw. Zachodnie Podole, Węgry, europejska część Turcji. W Polsce tylko między Przemysłem a Żurawicą na lessowych zboczach.

..... *F. liturata* STIERL.

2. Pokrywy prawie kuliste, silnie sklepione (rys. 129). Wierzch ciała pokryty jednakowymi, okrągłymi, białawymi łuskami. Szczeciny odstające na wierzchu pokryw ustawione prawie pionowo, punkty w rowkach pokryw bez szczecinek.

Długość 2,4—3 mm. Oczy silnie wypukłe, często lekko ekscentrycznie sklepione. Ciało czarne, czułki żółtoczerwone, buławka ciemniejsza, golenie brunatnoczerwone, stopy jaśniejsze. Gatunek bardzo łatwy do rozpoznania po kształcie ciała i białawym zabarwieniu. Na słonecznych zboczach, często na *Salvia pratensis* L., na miedzach, w rowach przydrożnych. Rozmieszczony od wschodniej Francji i środkowych Włoch po wyspy Óland i Gotland (w Danii nie występuje), północną część Półwyspu Bałkańskiego, południe europejskiej części ZSRR i Turkmenię. W Polsce głównie w południowej części, miejscami pospolity.

..... *F. squamulata* (HERBST).

- Pokrywy krótkie, owalne, u samca bardzo słabo, u samicy silnie sklepione. Wierzch ciała pokryty dwojakimi łuskami: okrągłymi jasnymi i wąskimi ciemnymi, które tworzą na przedpleczu i pokrywach drobne plamy. Szczeciny odstające na wierzchu pokryw pochylone silnie ku tyłowi, punkty w rowkach pokryw z bardzo krótkimi szczecinkami.

Długość 1,9—2,6 mm. Oczy większe niż u poprzedniego gatunku, słabiej i regularniej sklepione. Plamy ciemne na przedpleczu zanikają czasem zupełnie. Plamy na pokrywach tworzą jakby części dwóch niekompletnych przepasek w kształcie litery V. Ciało czarne, czułki wraz z buławką jednostajnie żółtoczerwone.

Samiec. Pokrywy niewiele szersze od przedplecza, bardzo słabo sklepione. Ząbki na końcach goleni nóg przednich i środkowych większe niż u samicy, na nogach tylnych podwójne, ściśle zrosnięte ze sobą, robią wrażenie pojedynczej blaszki.

Samica. Pokrywy dużo szersze od przedplecza, silnie sklepione. Ząbki na końcach goleni drobne.

Turyngia, Morawy, Austria. Z Polski nie wykazany.

..... *F. ptochoides* (BACH).

Rodzaj: *Barypithes* JACQ. DU VAL

Gatunki zaliczane do tego rodzaju są bardzo podobne do niektórych gatunków rodzaju *Omius* SCHÖNH., od których różnią się przede wszystkim budową rowka na czułki. W rodzaju *Barypithes* JACQ. DU VAL rowek na czułki jest głęboki na przodzie, a ku tyłowi rozszerza się znacznie i staje płytszy, jego górny brzeg, stanowiący zarazem krawędź boczną wierzchu ryjka, jest skierowany ku tyłowi, a dolny zagina się silnie ku dołowi. Przylegająca do niego część rowka na czułki jest wgłębiona jako mniej lub bardziej wyraźna rynienka. Ryjek zwykle takiej długości jak jego szerokość, rzadko nieco dłuższy lub krótszy. Przedplecze zwykle nieco szersze od swej długości. Pokrywy podłużne, owalne lub prawie kuliste. Uda zgrubiałe w środku, bardzo rzadko z drobnym ząbkiem, pazurki zrosnięte ze sobą w podstawowej części. Ciało jasno- lub ciemnobrunatne, rzadko czarne, lśniące, bez śladu łusek, z cienkimi włosami różnej długości, przylegającymi lub silnie odstającymi. Skrzydeł brak, rzadko występują skrzydła szczytkowe. Samce smuklejsze od samic, często golenie nóg przednich na końcu zakrzywione ku środkowi.

Biologia słabo poznana. Postacie dojrzałe prowadzą tryb życia nocny, za dnia przebywają we mchu i ściółce. Żerują na liściach i innych częściach roślin, niektóre gatunki odżywiają się również owocami roślin zielnych i mogą niekiedy powodować szkody, np. w uprawach truskawek. W roku występuje tylko jedno pokolenie. Należy tutaj około 35 gatunków palearktycznych, z których jeden — *B. pellucidus* (BOH.) został zawleczony do Ameryki Północnej. Większość gatunków występuje w środkowej i południowej Europie oraz Algierze, niejednokrotnie na bardzo małych obszarach. W Polsce 6 gatunków.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Pokrywy silnie sklepione, bardzo krótkie, prawie kuliste (rys. 130).

Długość 2,9—3,9 mm. Ryjek w części podstawowej dość silnie zwężony ku przodowi, w części szczytowej prawie równoległoboczny lub bardzo lekko rozszerzony ku przodowi, na wierzchu z różnie zaznaczonym, szerokim i płytkim wgłębieniem. Oczy silnie sklepione. Przedplecze prawie dwukrotnie szersze od swej długości, na bokach silnie zaokrąglone, na wierzchu niezbyt gęsto i niezbyt grubo punktowane. Rowki na pokrywach słabo wgłębione, z niezbyt wielkimi punktami, zagoniki szerokie, lekko sklepione. Boki przedplecza i głowy dość rzadko i krótko owłosione, wierzch przedplecza i pokrywy z włoskami drobnymi jak pył. Uda przednich i środkowych nóg z małym, tępym ząbkem.

Samiec. Pokrywy od podstawy słabo zaokrąglone. Początkowe człony stóp przednich nóg nieco rozszerzone.

Samica. Pokrywy prawie kuliste. Stopy przednich nóg normalne.

Żyje w ściółce, zwłaszcza na brzegach lasów. Znany tylko z Siedmiogrodu i okolic Przemysła.

..... *B. globus* SEIDL.

- Pokrywy słabo sklepione, owalne (rys. 131, 135, 136, 148) 2.

2. Owłosienie pokryw ustawione w kilku nieregularnych rzędach na zagonikach, przylegające. Przedplecze drobno i gęsto punktowane, przegrody punktów znacznie węższe od ich średnicy.

Długość 2,5—3 mm. Włosy na pokrywach drobne. Gatunek wyróżniający się bardzo od pozostałych punktowaniem przedplecza oraz gęstym owłosieniem pokryw. U obu pici przedplecze jest nieznacznie szersze od swej długości. Niżnie Tatry, Wielka Fatra. Z Polski nie wykazany.

..... *B. liptoviensis* WEISE.

- Owłosienie pokryw ustawione w pojedynczych rzędach na zagonikach, zwykle mniej lub bardziej odstające, niekiedy drobne jak pył. Przedplecze dość grubo punktowane, punkty zwykle nie stykają się ze sobą, rzadko gęściej ustawione 3.

3. Uda nóg przednich i środkowych z bardzo drobnym, ostrym ząbkem (rys. 142).

Długość 2,8—3,2 mm. Ryjek silnie zakrzywiony, z wąskim rowkiem środkowym różnie wykształconym. Przedplecze na bokach dość silnie zaokrąglone (rys. 141), dość grubo i zwykle gęsto punktowane. Pokrywy podłużne, owalne.

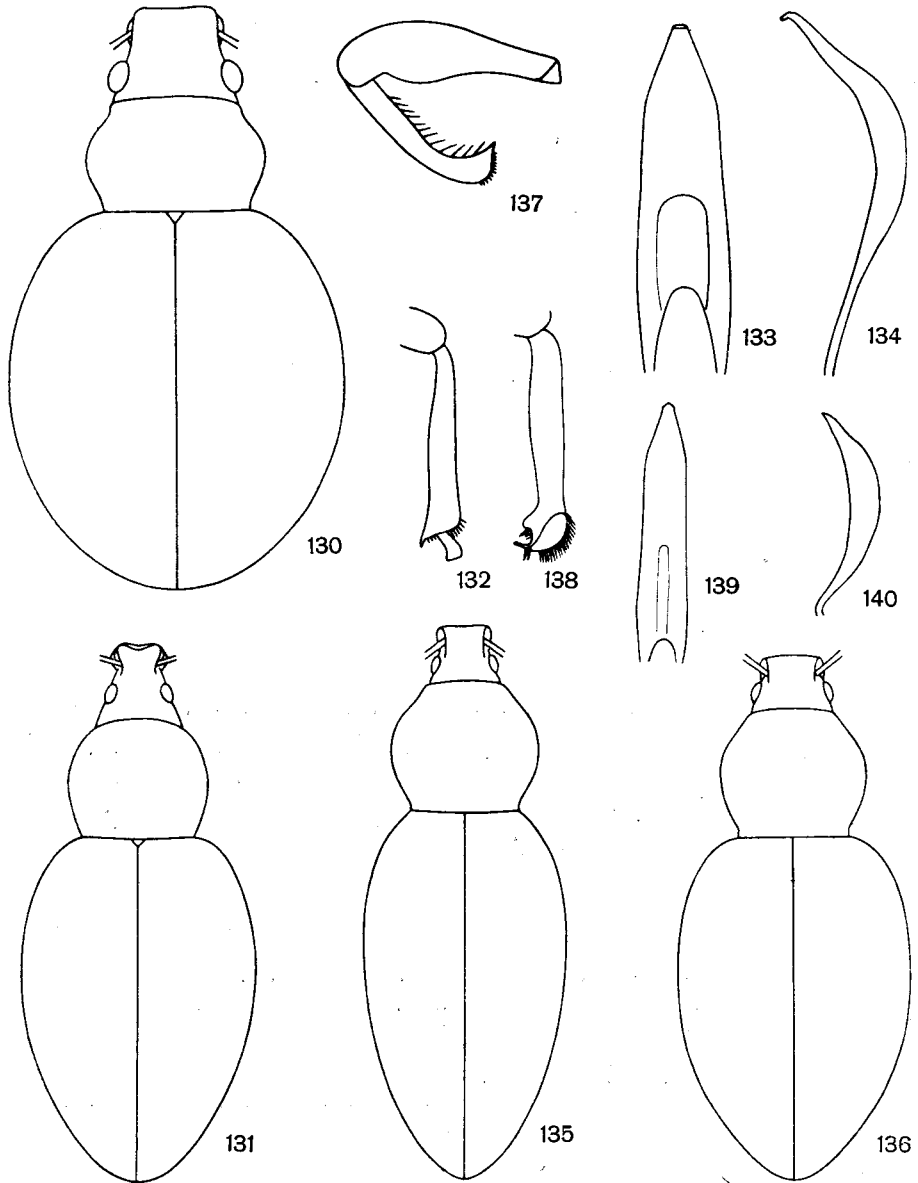
Samiec. Pokrywy bez śladu barków. Golenie nóg przednich w części szczytowej silnie zakrzywione ku środkowi, na brzegu wewnętrznym z długimi włosami.

Samica. Pokrywy z dość wyraźnie zaznaczonymi barkami. Golenie nóg przednich w części szczytowej nie zakrzywione ku środkowi.

Środkowa Europa, południowa Szwecja, północna Bośnia. W Polsce w okolicach Przemysła, ponadto podany przez dawniejszych badaczy ze Śląska.

..... *B. chevrolati* (BOH.).

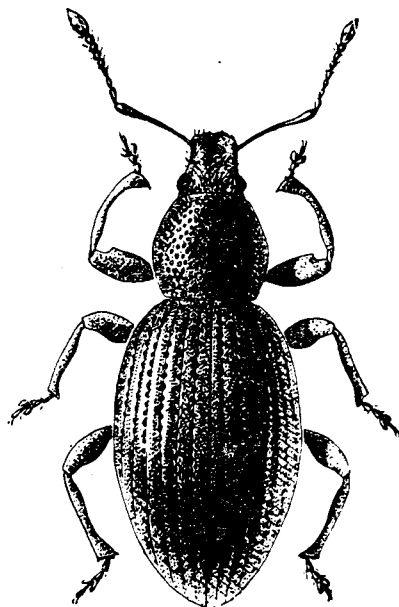
- Uda bez ząbków, wyjątkowo na udach nóg przednich i środkowych z nadzwyczaj małym, ledwo dostrzegalnym kolcem 4.

Rys. 130—140. (139, 140 — według SMRECZYŃSKIEGO, pozostałe oryg.).

130 — *Barypithes globus* SEIDL., zarys ciała. 131 — *B. araneiformis* (SCHRANK), zarys ciała. 132 — *B. araneiformis* (SCHRANK), goleń tylnej nogi. 133 — *B. araneiformis* (SCHRANK), prącie widziane od strony brzusznej. 134 — *B. araneiformis* (SCHRANK), prącie widziane z boku. 135 — *B. interpositus* ROUBAL, zarys ciała samca. 136 — *B. interpositus* ROUBAL, zarys ciała samicy. 137 — *B. interpositus* ROUBAL, udo i goleń przedniej nogi samca. 138 — *B. interpositus* ROUBAL, goleń tylnej nogi samca. 139 — *B. interpositus* ROUBAL, prącie widziane od strony brzusznej. 140 — *B. interpositus* ROUBAL, prącie widziane z boku.

4. Włosy w przedniej części pokryw bardzo silnie pochylone ku tyłowi (u okazów otartych lub źle konserwowanych wydają się czasem przylegające), krótsze lub co najwyżej takiej długości jak szerokość zagoników 5.
- Włosy w przedniej części pokryw silnie odstające, dłuższe od szerokości zagoników 6.

Rys. 141. *Barypithes chevrolati* BOH. (Według ENDRÖDIEGO).

5. Tył głowy (poza oczami) prawie dwukrotnie szerszy niż ryjek na szczycie.

Długość 2,4—3,4 mm. Głowa wraz z podstawową częścią ryjka tworzy krótki stożek, zwężający się silnie ku przodowi, boki ryjka w części szczytowej silnie rozszerzone. Wierch ryjka w przedniej części zwykle z szerokim wgłębieniem. Przedplecze wyraźnie szersze od swej długości, na bokach dość silnie zaokrąglone, na wierzchu grubo i zwykle rzadko punktowane, niekiedy punkty dużo gęstsze, prawie przylegające. Pokrywy zwykle o zarysie jajowatym, najszersze w $\frac{1}{3}$ długości od przodu, ku tyłowi zwężone nieco szpiczasto (rys. 131), rzadko regularnie owalne, na wierzchu słabo sklepione, najwyższe niedaleko nasady, ku tyłowi opadają łagodnie na długiej przestrzeni. Punkty w rowkach dość duże, zwykle nieco wgłębione, rzadziej zupełnie płaskie. Owłosienie bardzo zmienne, forma typowa ma włosy bardzo drobne, u var. *setosus* FORM. włosy są znacznie dłuższe, silnie pochylone ku tyłowi, ale wyraźnie odstające. Czułki i nogi smukłe. Golenie nóg tylnych na końcu z rzędem dość krótkich szczecinek (rys. 132).

Samiec. Prącie (rys. 133) nieco rozszerzone w części podstawowej, dalej na krótkiej przestrzeni równoległoboczne, zwęża się następnie prostolinijnie ku szczytowi, na końcu prosto obcięte, sam koniec zagięty pod kątem prawie prostym ku stronie brzusznej. Widziane z boku (rys. 134) silnie zagięte w części środkowej.

Szeroko rozmieszczony w środkowej Europie, od południowej Francji po Danię, południowo-zachodnią Norwegię i Węgry. W Polsce podany ze Śląska.

. *B. araneiformis* (SCHRANK).

- Tył głowy (poza oczami) najwyżej o połowę szerszy niż ryjek na szczycie.

Długość 2,7—3,5 mm. Wierch ryjka dość wąski, przed nasadą czułków nieznacznie rozszerzony, w przedniej części z niewielkim wgłębieniem. Oczy dość słabo sklepione. Przedplecze w kierunku podłużnym silnie lub słabo sklepione, dość grubo i czasem nierówno

punktowane, z zaznaczoną gładką linią w środku, punkty przylegają do siebie lub nie stykają się ze sobą. Punkty w rowkach pokryw dość duże, lekko wgłębione. Czułki i nogi smukłe. Gatunek bardzo charakterystyczny przez silny dymorfizm płciowy oraz cechy płciowe samca na goleniach nóg tylnych zupełnie wyjątkowe w całym rodzaju.

Samiec. Przedplecze takiej długości jak jego szerokość, zwykle o zarysie nieco kolistym (rys. 135), niewiele węższe od bardzo wydłużonych pokryw, zagoniki nieznacznie szersze od rowków. Uda nóg przednich dość silnie zgrubiałe, u niektórych okazów z ledwo dostrzegalnym małym kolcem, uda nóg środkowych słabiej zgrubiałe, czasem z podobnym kolcem. Golenie nóg przednich w części końcowej silnie zakrzywione ku środkowi, na wewnętrznej krawędzi z długim owłosieniem (rys. 137). Golenie nóg tylnych na końcu po wewnętrznej stronie z krótkim, półkolistym wycięciem, długo owłosionym, zakończonym cienką blaszką sterzącą ku środkowi (rys. 138). Prącie (rys. 139) wydłużone, prawie równoległoboczne, w części końcowej zwęża się i przechodzi w część szczytową słabo lub silniej wyodrębnioną, na końcu zaokrągloną lub nieco szpiczastą. Widziane z boku (rys. 140) słabo i dość równomiernie zagięte.

Samica. Przedplecze nieco szersze od swej długości, dużo węższe od pokryw. Pokrywy owalne, z lekko zaznaczonymi barkami (rys. 136), zagoniki znacznie szersze od rowków. Nogi normalne.

Środkowa i południowo-wschodnia Słowacja. W Polsce znaleziony ostatnio w Orlich Górach koło Sanoka.

..... *B. interpositus* ROUBAL.

6. Tył głowy (poza oczami) prawie dwukrotnie szerszy niż ryjek na szczycie.

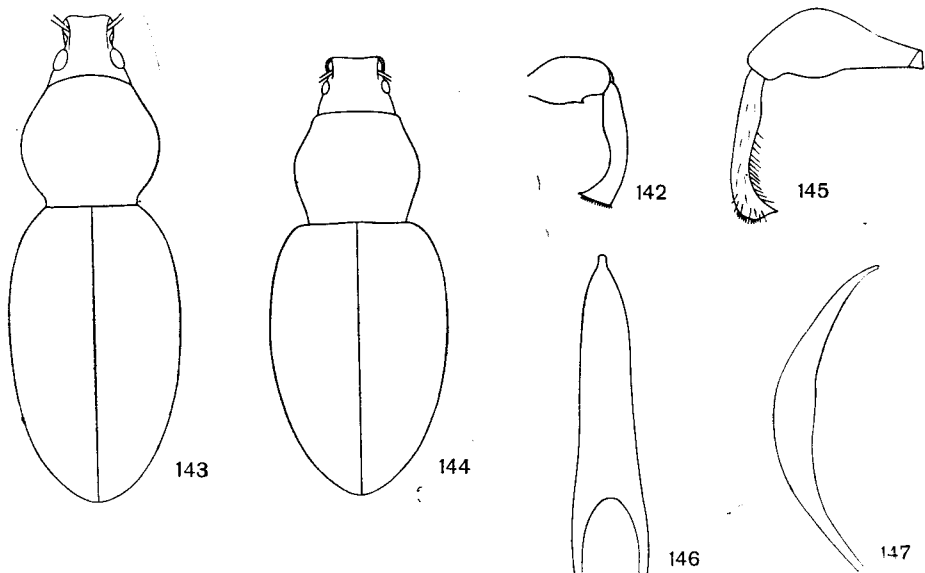
Opis przy *B. araneiformis* (SCHRANK), str. 91.

..... *B. araneiformis* var. *setosus* FORM.

— Tył głowy (poza oczami) najwyżej o połowę szerszy niż ryjek na szczycie

..... 7.

7. Ryjek na wierzchu nie zakrzywiony, leży w jednej płaszczyźnie z czołem.

Rys. 142—147. (Oryg.).

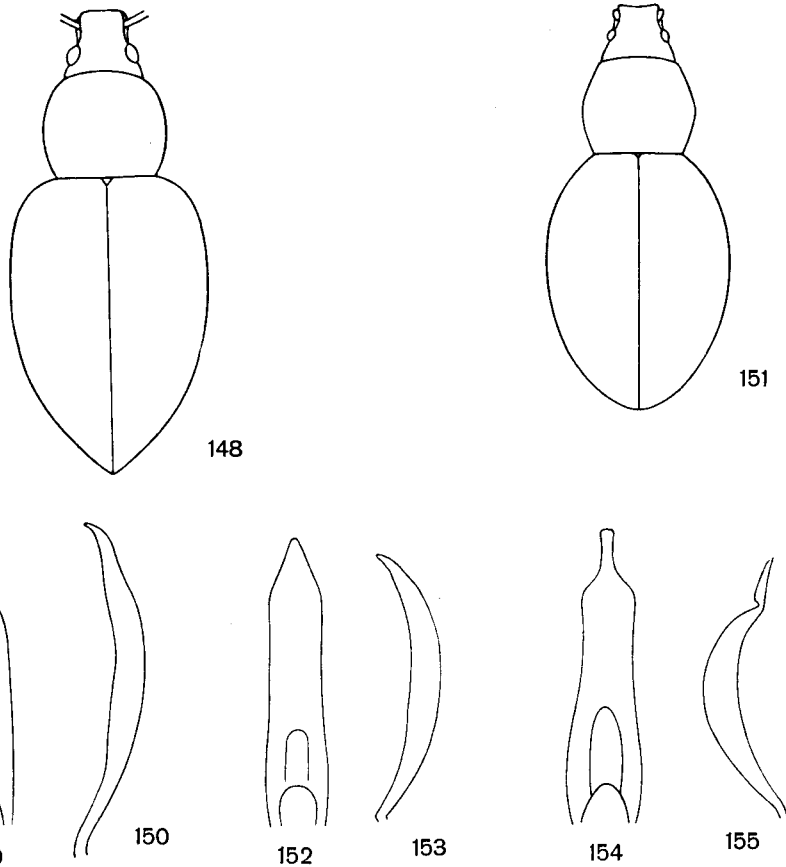
142 — *Barypithes chevrolati* BOH., udo i goleń przedniej nogi samca. 143 — *B. pellucidus* BOH., zarys ciała samca. 144 — *B. pellucidus* BOH., zarys ciała samicy. 145 — *B. pellucidus* BOH., udo i goleń przedniej nogi samca. 146 — *B. pellucidus* BOH., prącie widziane od strony brzusznej. 147 — *B. pellucidus* BOH., prącie widziane z boku.

Długość 3—4,5 mm. Ryjek w przedniej części z płytkim i szerokim rowkiem. Przedplecze dość grubo i zwykle gęsto punktowane. Punkty w rowkach pokryw duże. Owłosienie pokryw dość gęste, bardzo długie, silnie odstające, włosy znacznie dłuższe od szerokości zagoników. Gatunek ten charakteryzuje się również silnym dymorfizmem płciowym, bardzo zmienny we wszystkich szczegółach budowy i rzeźby ciała, zwłaszcza u samca.

Samiec. Przedplecze w przybliżeniu takiej długości jak jego szerokość, o zarysie prawie kolistym, niewiele węższe od silnie wydłużonych pokryw, niekiedy dużo węższe od pokryw. Pokrywy bez śladu barków (rys. 143), zagoniki takiej szerokości jak rowki, lekko sklepione. Uda nóg przednich i środkowych silnie zgrubiałe, golenie nóg przednich na końcu silnie zakrzywione ku środkowi (rys. 145), nóg środkowych znacznie słabiej. Prącie (rys. 146, 147) od podstawy zwęża się łagodnie ku końcowi, część szczytowa oddzielona wyraźnie jako mały, wąski, równoległoboczny, na końcu zaokrąglony wyrostek.

Samica. Przedplecze szersze od swej długości, dużo węższe od owalnych pokryw, ze słabo zaznaczonymi barkami (rys. 144). Uda nie zgrubiałe, golenie na końcu proste.

Żyje w ściółce, korzeniach traw, czasem obserwowano jego żerowanie w ogrodach, zwłaszcza na truskawkach. We wschodniej części środkowej Europy występuje tylko w ogrodach

Rys. 148—155. (Oryg.).

148 — *Barypithes trichopterus* GAUT., zarys ciała samicy. 149 — *B. trichopterus* GAUT., prącie widziane od strony brzusznej. 150 — *B. trichopterus* GAUT., prącie widziane z boku. 151 — *B. carpathicus* REITT., zarys ciała samicy. 152 — *B. carpathicus* REITT., prącie widziane od strony brzusznej. 153 — *B. carpathicus* REITT., prącie widziane z boku. 154 — *B. mollicomus* (AHR.), prącie widziane od strony brzusznej. 155 — *B. mollicomus* (AHR.), prącie widziane z boku.

i parkach po miastach i osiedlach, często w dużych ilościach. Rozmieszczony od Francji po południową część północnej Europy i Bukowinę. W Polsce głównie w południowej części.

..... *B. pellucidus* (BOH.).

— Ryjek na wierzchu lekko zakrzywiony, leży nieco wyżej niż czoło 8.

8. Wierzch ryjka w części podstawowej bez rowka środkowego.

Długość 2,8—3,5 mm. Wierzch ryjka szeroki, bardzo nieznacznie rozszerzony ku przodowi od nasady czułków, bez rowka, lub w przedniej części między nasadami czułków z krótkim, wąskim rowkiem. Przedplecze szersze od swej długości, dość grubo i zwykle gęsto punktowane. Owłosienie ciała dość gęste.

Samiec. Golenie nóg przednich w końcowej części nie zakrzywione ku środkowi. Prącie (rys. 154) rozszerzone w części podstawowej, zwęża się następnie łagodnie ku końcowi, rozszerza nieco ponownie i przechodzi raptownie w bardzo wąską, długą, na końcu tępo obciętą część szczytową. Część ta widziana z boku (rys. 155) jest ostro oddzielona przewężeniem od reszty prącia.

Samica. Pokrywy nieco szersze niż u samca.

Środkowa Europa, od wschodniej Francji po południową część północnej Europy i Siedmiogród. W Polsce w zachodniej części kraju, w okolicy Oświęcimia i na Pojezierzu Mazurskim.

..... *B. mollicomus* (AHR.).

— Wierzch ryjka w części podstawowej z różnie wykształconym rowkiem środkowym 9.

9. Długość ciała 2,7—2,9 mm. Rowek na ryjku płytki. Końcowe człony biczyka nieznacznie szersze od swej długości. Barki lekko zaznaczone, pokrywy z tyłu nieco zaokrąglone (rys. 148).

Rowek na ryjku w części podstawowej niekiedy słabo zaznaczony. Przedplecze nieco szersze od swej długości, na bokach dość słabo zaokrąglone, u obu płci dużo węższe od pokryw, grubo punktowane, punkty na środku ustawione dość rzadko lub gęsto. Rowki pokryw złożone z dużych punktów słabo wgłębionych. Owłosienie pokryw dość rzadkie.

Samiec. Pokrywy smuklejsze niż u samicy. Golenie nóg przednich w części szczytowej silnie zakrzywione ku środkowi. Prącie (rys. 149) prawie równoległoboczne, część szczytowa oddzielona lekkim przewężeniem, tworzy tępy szpic; widziane z boku (rys. 150) bardzo słabo, równomiernie zakrzywione.

Samica. Pokrywy szersze i krótsze niż u samca, z wyraźniej zaznaczonymi barkami (rys. 148). Golenie nóg przednich proste.

Wschodnia Francja, zachodnie Niemcy po Turyngię i Hamburg, południowa Szwecja, wyspa Ösel. Z Polski nie wykazany.

..... *B. trichopterus* GAUT.

— Długość ciała 2,2—2,6 mm. Rowek na ryjku głęboki. Końcowe człony biczyka dużo szersze od swej długości. Barki nie zaznaczone, pokrywy regularnie owalne (rys. 151).

Rowek na całej długości ryjka szeroko rynienkowato wgłębiony. Przedplecze dość słabo zaokrąglone na bokach, grubo i dość rzadko, czasem gęsto punktowane. Punkty w rowkach pokryw duże. Owłosienie ciała dość rzadkie.

Samiec. Golenie nóg przednich bardzo nieznacznie zgięte ku środkowi w części szczytowej. Prącie (rys. 152) prawie równoległoboczne, część szczytowa o zarysie wydłużonego trójkąta, widziane z boku (rys. 153) słabo i równomiernie zakrzywione.

Samica. Pokrywy nieco szersze niż u samca (rys. 151).

Karpaty Wschodnie. Z Polski nie wykazany.

..... *B. carpathicus* REITT.

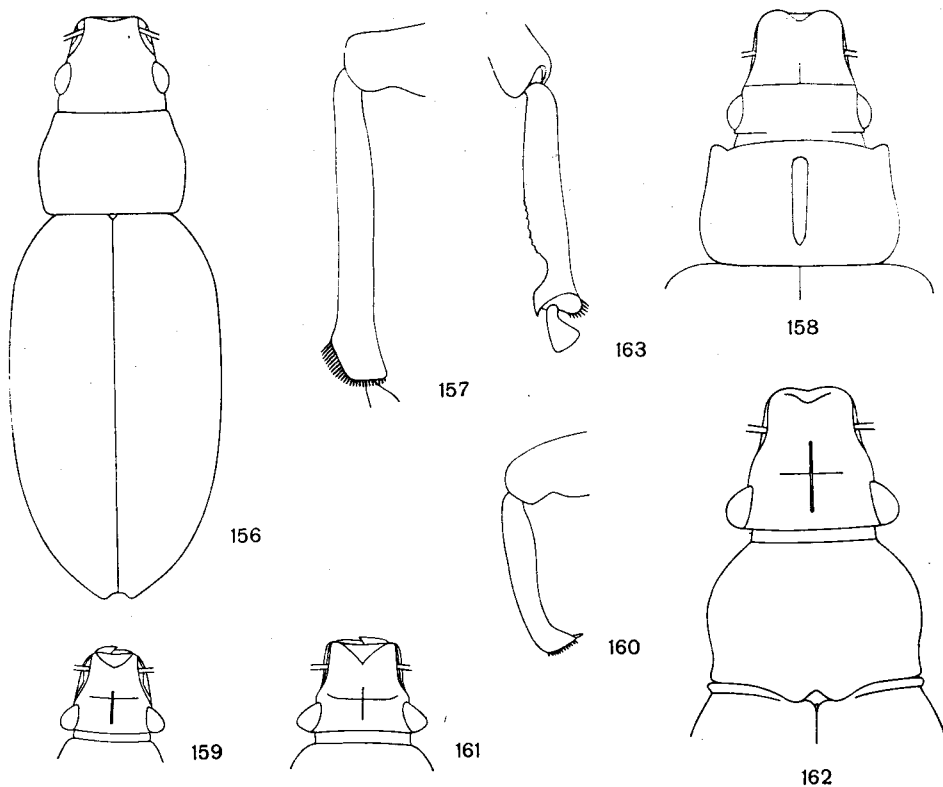
Rodzaj: Choiniak — *Brachyderes* SCHÖNH.

Głowa szeroka, tworzy wraz z krótkim ryjkiem jednolity stożek. Rowki na czułki widoczne w całości z góry, dochodzą do dolnej części oczu, wyraźnie odgraniczone na swym dolnym brzegu. Oczy dość silnie sklepione. Czułki bardzo smukłe,

trzonek sięga do przedniego brzegu przedplecza. Przedplecze krótkie, znacznie szersze od swej długości, jego wierzch leży wyżej niż nasada pokryw. Pokrywy silnie wydłużone, bez śladu barków (rys. 156), na wierzchu silnie spłaszczone. Tarczka nadzwyczaj drobna lub niewidoczna. Skrzydeł brak. Uda bez ząbków. Samce znacznie węższe od samic, z wgłębieniem na środku zapiecia i początku odwłoka, ostatni sternit odwłoka wgłębiony.

Rodzaj palearktyczny, obejmujący około 20 gatunków średniej wielkości, występujących głównie w zachodniej części basenu Morza Śródziemnego. Larwy żerują na korzeniach różnych drzew, zwłaszcza szpilkowych, postacię dojrzałe żyją na tych samych gatunkach roślin co larwy. Rodzaj dzieli się na trzy podrodzaje. Jedyny gatunek z fauny Polski należy do podrodzaju *Brachyderes* s. str.

Długość ciała 7—10,5 mm. Ciało czarne lub brunatnoczarne, końce stóp i czułki brunatnoczerwone. Głowa i przedplecze dość rzadko punktowane, z krótkim, odstającym owłosieniem. Łuski na głowie i przedpleczu nieliczne. Pokrywy z drobnymi ziarenkami, owłosione prawie zu-

Rys. 156—163. (Oryg.).

156 — *Brachyderes (Brachyderes) incanus* (L.), zarys ciała. 157 — *B. (B.) incanus* (L.), goleń tylnej nogi. 158 — *Strophosomus (Leucostrophus) albolineatus* SEIDL., zarys głowy i przedplecza samicy. 159 — *S. (Strophosomus) fulvicornis* WALT., zarys głowy. 160 — *S. (S.) fulvicornis* WALT., goleń tylnej nogi samca. 161 — *S. (S.) capitatus* (DEG.), zarys głowy. 162 — *S. (Neliocarus) faber* (HERBST), zarys głowy i przedplecza. 163 — *S. (N.) faber* (HERBST), goleń tylnej nogi samca.

pełnie przylegająco. Łuski na pokrywach dość gęste, silnie wydłużone, zwykle o miedzianym połysku, ponadto występują wzdłuż rowków w zmiennej liczbie małe plamki z łusek dużo szerszych i jaśniejszych. Końcowe części drugiego zagonika nieco rozszerzone i podniesione, tworzą guzki, otaczające słabo wgłębiony koniec szwu. Nogi dość grube, golenie nóg przednich na końcu zakrzywione ku środkowi, u samca dużo silniej niż u samicy. Golenie nóg tylnych na końcu z rzędem długich szczecin (rys. 157). Żyje na sosnach, larwa żeruje na korzeniach. Północna i środkowa Europa, po środkowe Włochy i północną część Półwyspu Bałkańskiego. W całej Polsce pospolicie w zasięgu sosny, wyrządza na ogół niewielkie szkody.

. *B. (B.) incanus* (L.).

Plemię: *STROPHOSOMINI*

Plemię mało liczne, obejmuje 13 rodzajów, z których największe występują w Palearktyce. 7 mało licznych rodzajów znanych jest z Obszaru Etiopskiego, jeden z Orientalnego. W faunie Polski reprezentowany jest tylko jeden rodzaj.

Rodzaj: *Zmiennik* — *Strophosomus* SCHÖNH.

Należą tu drobne ryjkowce, o długości ciała 3—6 mm. Ryjek szeroki, mniej więcej takiej długości jak jego szerokość u podstawy, silnie zwężony ku przodowi, na wierzchu płaski, przed oczami z poprzeczną wgłębioną linią mniej lub bardziej wyraźną, na czole zwykle z podobną wąską linią środkową, linie te krzyżują się ze sobą u podstawy ryjka (rys. 162). Powierzchnia stawowa głowy sięga po oczy lub prawie po oczy i jest ograniczona albo tylko na bokach głowy, albo na całym obwodzie pionową krawędzią, oddzielającą ją bardzo ostro od reszty głowy (rys. 161). Oczy bardzo silnie wystające, często ekscentrycznie sklepione. Rowek na czułki wąski i głęboki, o ostro zaznaczonych brzegach, skierowany ku dołowi, kończy się na poziomie dolnego brzegu oczu nie dochodząc do nich. Trzonek czułków sięga nieco poza tylny brzeg oczu. Przedplecze szersze od swej długości. Pokrywy owalne, tarczka niewidoczna. Skrzydeł brak. Ciało gęsto pokryte okrągłymi lub bardziej wydłużonymi łuskami, z odstającymi szczecinami, rzadko prawie zupełnie nagie. Uda bez ząbków, pazurki w części podstawowej zrosnięte. Samce węższe i smuklejsze od samic, golenie na końcu po wewnętrznej stronie z małym kolcem.

Rodzaj ten obejmuje około 45 gatunków, zamieszkujących głównie Półwysep Iberyjski i Maroko. Larwy żerują na korzeniach różnych roślin, postacie dojrzałe są na ogół polifagiczne i żerują na różnych drzewach, ale wiele gatunków, zwłaszcza z podrodzaju *Neliocar* THOMS., żyje tylko na *Calluna* SALISB. i *Erica* L.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Podstawa pokryw bez podniesionej listewki 2.
- Podstawa pokryw z podniesioną cienką listewką przylegającą ściśle do podstawy przedplecza, na bokach pokryw listewka ta sterczy na zewnątrz jako mały ząbek (rys. 162) *Neliocar* THOMS., str. 98.

2. Boki przedplecza z tępyim żeberkiem, które na przodzie, poza oczami, tworzy mały ząbek wysunięty ku przodowi i na zewnątrz (rys. 158) *Leucostrophus* FLACH, str. 97.
- Boki przedplecza zaokrąglone, nie tworzą żeberka, ani ząbka poza oczami *Strophosomus* s. str., str. 97.

Podrodzaj: *Leucostrophus* FLACH

Należy tu tylko jeden gatunek.

Długość 3,5—4,5 mm. Oczy równomiernie sklepione, niezbyt silnie wystające. Przedplecze prawie dwa razy szersze od swej długości, najszersze tuż przed podstawą, zwęża się prostolinijnie i niezbyt silnie do przodu (rys. 158). Pokrywy z bardzo drobnymi rowkami, bardzo gęsto pokryte łuskami, z niezbyt gęstymi, dość krótkimi i dość szerokimi odstającymi szczecinkami, ustawionymi na zagonikach w jednym lub dwóch rzędach. Zwykle szew i zagoniki nieparzyste gęściej pokryte łuskami i nieco jaśniejsze.

Samiec. Ząbki na przodzie przedplecza małe, wierzch przedplecza bez żeberka. Pokrywy smuklejsze niż u samicy, na wierzchu słabo sklepione.

Samica. Ząbki na przodzie przedplecza większe, środek przedplecza z dość szerokim i tępyim żeberkiem, pokrytym łuskami. Pokrywy dużo szersze od przedplecza, krótsze niż u samca, na wierzchu dużo silniej sklepione.

Na południu europejskiej części ZSRR, Iran. Podany z Ojcowa, zapewne przez pomyłkę.

. *S. (L.) albolineatus* SEIDL.

Podrodzaj: *Strophosomus* s. str.

Obejmuje 14 gatunków, z których trzy występują w Polsce.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Krawędź odgraniczająca powierzchnię stawową głowy na środku głowy takiej samej wysokości, jak na bokach. Oczy o zarysie stożkowatym (rys. 161). Golenie nóg przednich proste 2.
- Krawędź odgraniczająca powierzchnię stawową głowy na środku głowy bardzo niska, czasem prawie zupełnie zanika. Oczy nie stożkowate (rys. 159). Golenie nóg przednich w części końcowej zagięte nieco ku środkowi.

Długość 3—4,5 mm. Przedplecze nieco szersze na szczycie niż u podstawy, najszersze przed połową swej długości, dość rzadko pokryte łuskami, które nie zakrywają dość rzadkiego punktowania, zwłaszcza w środkowej części. Zwykle w tylnej części przedplecza zaznacza się płaskie i nieco nieregularne żeberko środkowe. Łuski szare lub brunatne, powodują marmurkowanie pokryw, zagoniki z pojedynczymi rzędami dość krótkich, odstających szczecinek.

Samiec. Pokrywy eliptyczne bez śladu barków, na wierzchu spłaszczone, łuski dość rzadko ustawione, nie zakrywają podłoża. Golenie nóg przednich na szczycie dość silnie zakrzywione (rys. 160).

Samica. Pokrywy o zarysie nieco prostokątnym, na wierzchu dużo silniej sklepione aniżeli u samca, dużo gęściej pokryte łuskami. Barki zaznaczone. Golenie przednich nóg na szczycie słabo zakrzywione.

Zyje na *Calluna vulgaris* (L.) SALISB., żeruje głównie nocą. Zachodnia Europa i zachodnia część środkowej Europy, południowa część północnej Europy. Pomorze, zwłaszcza w pobliżu wybrzeża Bałtyku. Reprezentuje w faunie Polski element atlantycki.

. *S. (S.) fulvicornis* WALT.

2. Przednia część szwu naga. Zagoniki z jednym lub dwoma rzędami odstających szczecinek, mniej więcej takiej długości, jak szerokość zagoników. Punkty rowków z bardzo drobnymi, przylegającymi łuskami.

Długość 3,7—5,2 mm. Rys. 164. Łuski na pokrywach najczęściej brunatne, rzadziej szare, często z metalicznym połyskiem. Ciało czarne, czułki i nogi brunatnoczerwone lub czerwone. Rozmnaża się partenogenetycznie, samce nadzwyczaj rzadkie. Larwa żeruje na korzeniach różnych roślin, jak np. *Rumex obtusifolius* L. i *Aira flexuosa* L., postać dojrzała żywi się liśćmi, pączkami i młodymi pędami różnych drzew, świerka, sosny, modrzewia, dębu i innych oraz krzewów. Powoduje niekiedy szkody w młodnikach sosnowych. W całej Europie, zawleczony do Ameryki Północnej i na Wyspy Azorskie. W całej Polsce.

..... Zmiennik czarniawy — *S. (S.) melanogrammus* (FORST.).

- Przednia część szwu pokryta łuskami tak samo jak reszta pokryw, lub co najwyżej na samym początku nieznacznie rzadziej. Zagoniki bez odstających szczecinek (var. *rufipes* STEPH.), lub z pojedynczymi rzędami szczecinek, krótszych od szerokości zagoników. Punkty rowków z krótkimi odstającymi szczecinkami, dobrze widocznymi z profilu.

Długość 2,9—5,2 mm. Całe ciało gęsto pokryte okrągłymi łuskami, szarymi i brunatnymi, często z metalicznym połyskiem. Ciało czarne lub brunatne, czułki i nogi brunatnoczerwone lub czerwone. Nadzwyczaj zmienny w szczegółach ubarwienia i wielkości. Oczy o zarysie stożkowatym (rys. 161). Larwa żeruje na korzeniach *Calluna vulgaris* (L.) SALISB. i zapewne innych roślin, postać dojrzała żyje na wielu drzewach i krzewach, na dębach, grabach, bukach, brzożach, sosnach, leszczynie i innych. Powoduje czasem wielkie szkody w szkółkach i młodnikach. Środkowa i północna Europa, var. *rufipes* STEPH. dominuje we wschodniej części środkowej Europy. W całej Polsce bardzo pospolity, forma typowa częstsza na zachodzie i północy kraju.

..... Zmiennik rudonogi — *S. (S.) capitatus* (DEG.).

Podrodzaj: *Neliocarus* THOMS.

Należy tu 20 gatunków, z których jeden występuje w Polsce, a występowanie drugiego jest możliwe.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Wierzch ciała z dość gęstymi, odstającymi szczecinkami.

Długość 4,6—5,7 mm. Oczy bardzo silnie ekscentrycznie sklezione (rys. 162). Przedplecze prawie dwukrotnie szersze od swej długości, dość płaskie, dość grubo i niezbyt gęsto punktowane, przegrody punktów z bardzo drobnymi punkcikami. Ciało pokryte wydłużonymi, brunatnymi lub szarymi łuskami, nie zakrywającymi w zupełności podłoża, które tworzą zwykle na przedpleczu cztery jaśniejsze, podłużne linie, a na pokrywach liczne, drobne jaśniejsze plamy, złożone z nieco szerszych łusek. Ciało czarne, stopy i czułki brunatnoczarne lub brunatnoczerwone.

Samiec. Nieznacznie smuklejszy od samicy. Na końcu goleni nóg tylnych po wewnętrznej stronie z głębokim półkolistym wycięciem (rys. 163).

Samica. Pokrywy nieco szersze. Golenie nóg tylnych na końcu z dużo słabszym wycięciem.

Larwa żywi się korzeniami *Hordeum murinum* L. i zapewne innych traw, postać dojrzała występuje na miejscach suchych i piaszczystych pod różnymi niskimi roślinami. Południowa i środkowa Europa, południowa część północnej Europy. W całej Polsce.

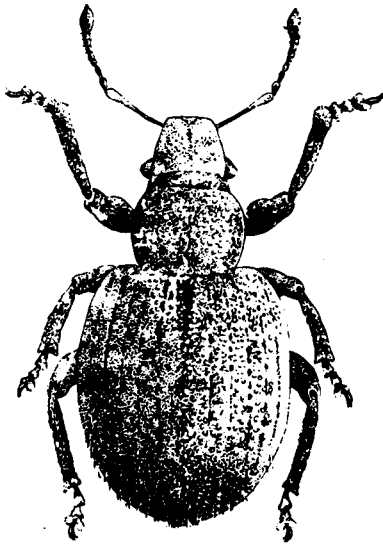
..... *S. (N.) faber* (HERBST).

- Wierzch ciała bez śladu odstających szczecinek.

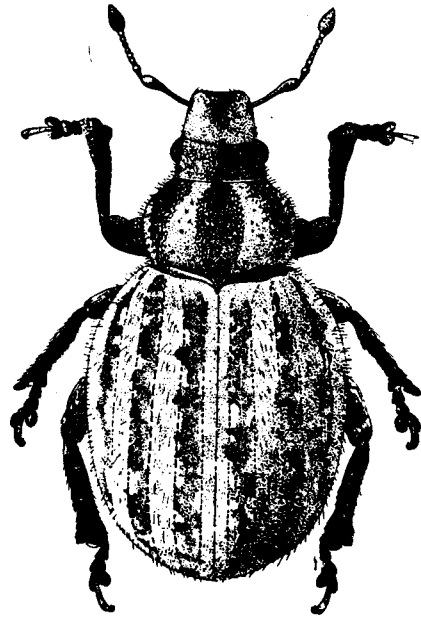
Długość 3,9—4,9 mm. Ciało czarne. Przedplecze dość grubo i dość gęsto punktowane, często z wąskim rowkiem w środku. Rowki pokryw utworzone z szeregów dużych punktów, większych od punktów przedplecza, zagoniki zupełnie płaskie, u samca takiej szerokości jak rowki lub węższe, u samicy dużo szersze, z jednym lub dwoma rzędami niewielkich punktów. Wierzch ciała na znacznej przestrzeni nagi i lśniący, łuski owalne, zielonkawe lub miedziane, ustawione nieco gęściej na bokach przedplecza, na pokrywach tworzą plamkę w okolicy tarczki, często również w tyle szwu oraz smugi na bokach pokryw. Czułki i końcowe

części nóg często brunatnoczerwone. Żyje na *Calluna vulgaris* (L.) SALISB. i na różnych gatunkach rodzaju *Erica* L. Zachodnia i środkowa Europa oraz południowa część północnej Europy. W Polsce podawany dawniej ze Śląska.

..... *S. (N.) lateralis* (PAYK.).

164

165

Rys. 164. 165. (Według HOFFMANNNA).

164 — *Strophosomus (Strophosomus) melanogrammus* (FORST.). 165 — *Philopeton plagiatus* (SCHALL.).

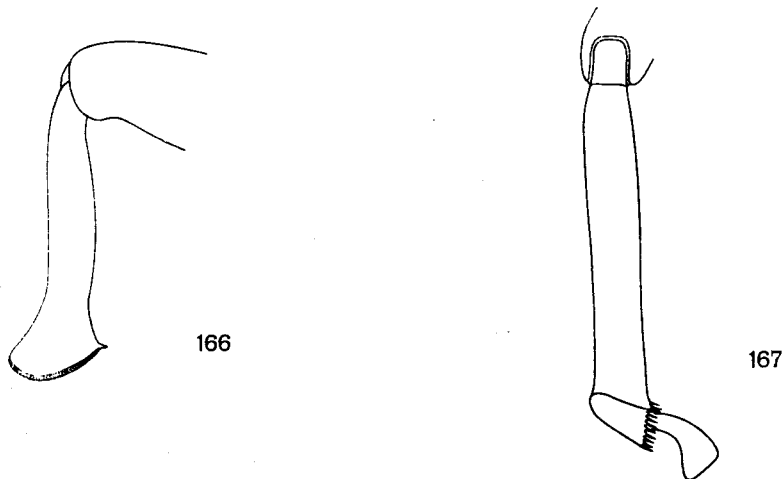
Plemię: *CNEORHININI*

Należy tutaj 28 mało licznych rodzajów, zamieszkujących głównie Obszary Palearktyczny i Etiopski. Tylko jeden rodzaj występuje w Obszarze Orientalnym, dwa w Ameryce Środkowej. W faunie Polski reprezentowany jest tylko jeden rodzaj.

Rodzaj: *Philopeton* STEPH.

Ryjek krótki i szeroki, z półkolistym wycięciem na przodzie, obrzeżonym gładką i ostrą krawędzią, oddzielony od czoła poprzeczną linią dość słabo zaznaczoną. Czułki krótkie, trzonek sięga do połowy oka. Oczy niezbyt silnie wystające, równomiernie sklepione. Przedplecze dużo szersze od swej długości (rys. 165). Pokrywy o kształcie prawie kulistym lub nieco bardziej wydłużone, tarczka bardzo mała

lub niewidoczna. Ciało gęsto pokryte okrągłymi lub krótkimi, owalnymi, szarymi i brunatnymi łuskami, ponadto z krótkimi i cienkimi odstającymi szczecinkami, ustawionymi na zagonikach w jednym do trzech nieregularnych rzędach. Nogi krótkie i grube, golenie nóg przednich na szczycie silnie rozszerzone na zewnątrz w płat zaokrąglony na końcu, brunatno zabarwiony. Powierzchnia nasadowa stopy spłaszczona, na brzegu goleni ledwo zaznaczają się jakby podstawy szczecinek, stopione w jednolitą gładką krawędź (rys. 166). Golenie nóg środkowych

Rys. 166, 167. *Philopeton plagiatus* (SCHALL.), golenie. (Oryg.).

166 — przedniej nogi. 167 — tylnej nogi.

podobnie zakończone, ale rozszerzenie na zewnątrz dużo słabsze. Golenie nóg tylnych rozszerzone ku końcowi, na szczycie ukośnie ścięte, co przesuwają zupełnie powierzchnię nasadową stopy na wewnętrzną stronę goleni (rys. 167). Powierzchnia ta obrzeżona jest normalnym rzędem szczecinek. Pierwszy człon stóp nóg tylnych w części podstawowej silnie wydłużony i wygięty na zewnątrz. Uda bez ząbków, pazurki zrosnięte w części podstawowej. Skrzydeł brak. Należy tutaj 5 gatunków, z których jeden występuje w Polsce.

Długość 3,7—5,6 mm. Bardzo zmienny w rozmiarach i ubarwieniu. Zwykle na przedpleczu zaznaczają się cztery jaśniejsze, podłużne pasy, zagoniki nieparzyste tworzą jaśniejsze pasy na brunatnym tle, albo wierzch ciała jednostajnie szaro lub białoszaro zabarwiony (ab. *parapleurus* MARSHAM). Punkty w rowkach pokryw bardzo drobne, zagoniki szerokie, płaskie. Ciało czarne, czułki brunatnoczerwone lub czerwone, nogi ciemne, końce goleni i stopy jaśniejsze.

Samiec. Golenie nóg przednich na końcu nieco mniej rozszerzone na zewnątrz niż u samicy, ciało mniejsze, bardziej wydłużone.

Samica. Pokrywy szersze, często prawie kuliste.

Larwa żywi się korzeniami *Ammophila arenaria* LINK, postać dojrzała żeruje na różnych roślinach, między innymi na *Sarothamnus scoparius* (L.) WIMM. i *Ammophila arenaria* LINK. Północna Afryka, południowa i zachodnia Europa, południowa część północnej Europy. W zachodniej i środkowej Europie występuje na wydmach nadmorskich i terenach piaszczystych w głębi lądu, w zachodniej Polsce podobnie, ku wschodowi ogranicza się do wąskiego pasa wzdłuż wybrzeża Bałtyku.

..... *Ph. plagiatus* (SCHALL.).

Plemię: *BARYNOTINI*

Plemię to jest bardzo licznie reprezentowane w Ameryce Środkowej, gdzie wyłącznie występuje 28 rodzajów; tylko trzy rodzaje znane są z Palearktyki, po jednym z wysp Oceanu Spokojnego, Australii i Nowej Zelandii. W Polsce tylko jeden rodzaj.

Rodzaj: *Barynotus* GERM.

Obejmuje ryjkowce średniej wielkości. Ryjek nieznacznie dłuższy od swej szerokości na szczycie, na przodzie silnie rozszerzony, w części podstawowej nieco obły, z rowkiem środkowym, sięgającym do czoła. Początkowa część rowka na czułki widoczna z góry, rowek zagina się na bokach ryjka ku dołowi i sięga do dolnego brzegu oka. Oczy dość duże, słabo sklepione. Trzonek czułków sięga mniej więcej do połowy oka. Przedplecze szersze od swej długości. Podstawa pokryw łukowato wycięta, szersza niż podstawa przedplecza, kąty barkowe wystają nieco na boki. Tarczka mało widoczna. Pokrywy bez śladu barków, o owalnym zarysie, gęsto pokryte wielokątnymi, brunatnymi lub szarozółtymi, małowymi łuskami, z rzędami odstających szczecinek. Skrzydeł brak. Poza biodrami przednich nóg znajduje się różnie wykształcony guzek, dobrze widoczny z profilu. Uda bez ząbków, pazurki nie zrosnięte ze sobą. Samce smuklejsze od samic, niekiedy znacznie, ich drugi sternit odwłoka nieco dłuższy i silniej wgłębiony u podstawy.

Rodzaj ten obejmuje około 15 gatunków, zamieszkujących głównie góry środkowej Europy, Pireneje i Apeniny. Jeden gatunek znany jest z Ameryki Północnej. W Polsce występują trzy gatunki. Przedstawiciele tego rodzaju prowadzą tryb życia nocny, biologia ich jest bardzo słabo znana. Spotyka się je w lasach w górach, żerujące na różnych roślinach zielnych, pod kamieniami, często w śmieciach naniesionych przez rzeki. Samce niektórych gatunków są tak rzadkie, że gatunki te rozmnażają się prawdopodobnie partenogenetycznie.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Wszystkie zagoniki pokryw z rzędami odstających szczecinek.

Długość 8—9,5 mm. Ciało czarne, czułki i stopy ciemnobrunatne. Ryjek z rowkiem środkowym, bez żeberka, na wierzchu z podłużnymi punktami, łączącymi się często w podłużne rzędy. Przedplecze rzadko punktowane, na bokach i przy podstawie nieco nierówno, z wąskim, ale wyraźnym rowkiem środkowym (rys. 168). Ryjek i przedplecze, zwłaszcza w przedniej części, dużo rzadziej pokryte łuskami niż pokrywy. Zagoniki nieparzyste nieco wyższe od parzystych, zwłaszcza w przedniej części pokryw. Północna i środkowa Europa, środkowe Włochy, Sycylia, zachodnie i środkowe obszary europejskiej części ZSRR. W całej Polsce, prawdopodobnie rozmnaża się partenogenetycznie.

. *B. obscurus* (F.).

- Tylko zagoniki nieparzyste z rzędami odstających szczecinek 2.
2. Wierzch ryjka widziany z profilu w części podstawowej lekko zakrzywiony, podnosi się wyraźnie ponad czoło. Oczy zupełnie płaskie lub bardzo słabo sklepione (rys. 170).

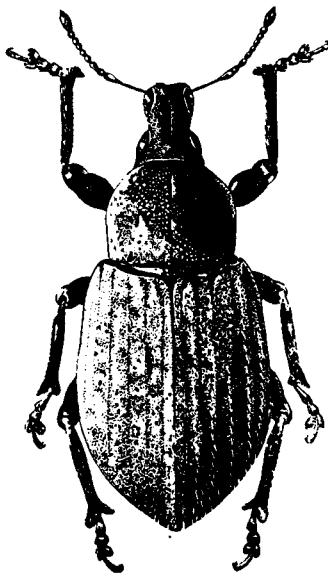
Długość 7—8,3 mm. Żeberka na ryjku zwykle ostrzejsze, rowek środkowy szerszy, niż u *B. makolskii* SMRECZ. Przedplecze dłuższe (rys. 169), na przodzie obcięte, zwykle z dobrze wykształconym rowkiem środkowym, na bokach poza połowę długości z różnie wykształconym wgłębieniem. Na bokach i przed podstawą przedplecza zaznaczają się małe guzki, na których tkwią szczecinki. Podstawa pokryw węższa, słabiej wycięta, kąty barkowe mniej wysunięte ku przodowi, pokrywy regularniej zaokrąglone, najszersze w połowie długości. Zagoniki nieparzyste wyższe od parzystych, zwłaszcza piąty, który zwykle nie łączy się z tyłu z trzecim. Ubarwienie jak u *B. obscurus* (F.), czasem końcowa część goleni ciemnobrunatna. Rzeźba ryjka i przedplecza w szczegółach bardzo zmienna, u niektórych okazów przedplecze prawie gładkie, u innych z bardzo wyraźnymi guzkami.

Samiec. Pokrywy węższe niż u samicy. Prącie (rys. 171) węższe się równomiernie od podstawy, koniec nieco zastrzony, widziane z boku (rys. 172) silnie i dość równomiernie zakrzywione.

Samica. Pokrywy szersze, bardziej zaokrąglone na bokach.

Środkowa Europa, południowa część północnej Europy. W Polsce w Sudetach, Karpatach, Ojcowie.

..... *B. moerens* (F.)

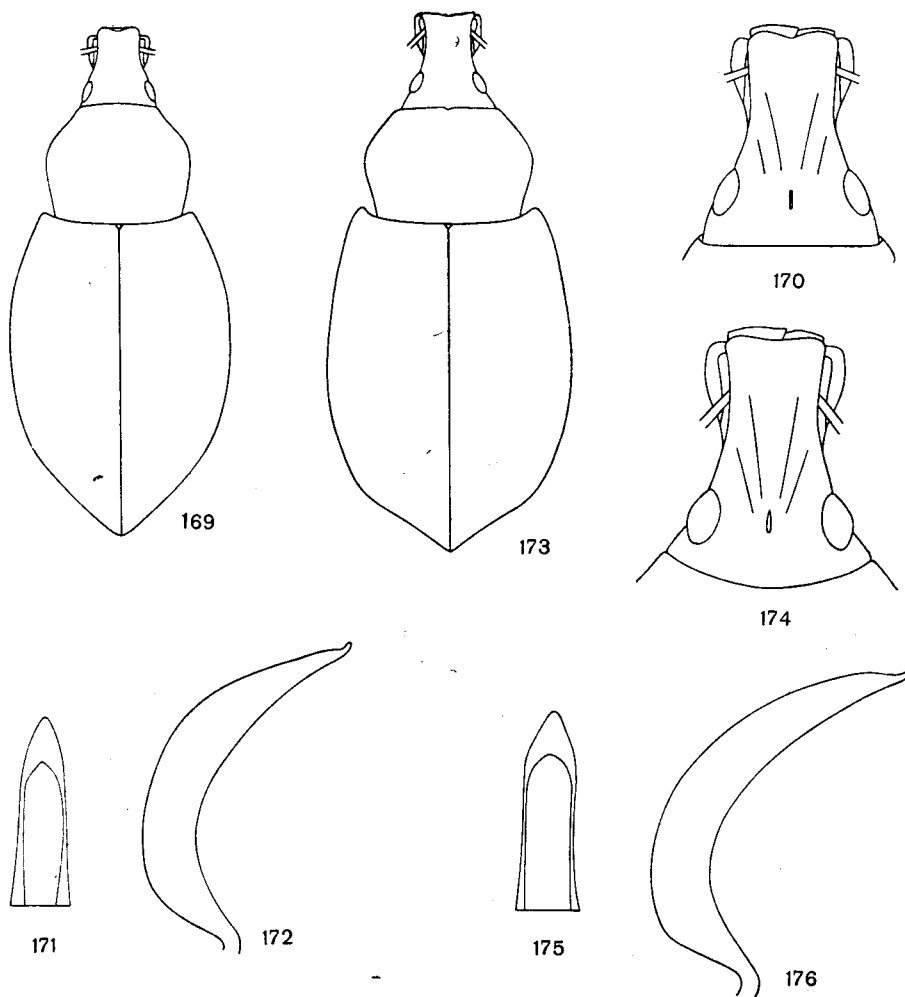
Rys. 168. *Barynotus obscurus* (F.). (Według HOFFMANNA).

- Wierzch ryjka widziany z profilu w części podstawowej zupełnie płaski, leży dokładnie w płaszczyźnie czoła, albo nawet jest od niego oddzielony lekkim wgłębieniem. Oczy wyraźnie sklepione (rys. 174).

Długość 7,3—8 mm. Bardzo podobny do *B. moerens* (F.), guzki na przedpleczu z reguły lepiej wykształcone. Żeberka na ryjku bardziej płaskie niż u poprzedniego gatunku, rowek środkowy wąski. Przedplecze krótkie i szersze (rys. 173), zawsze ze słabym wcięciem na środku przedniego brzegu, bez rowka środkowego lub wyjątkowo z rowkiem szczątkowym, w przedniej części z lepiej wykształconymi i równomierniej rozmieszczonymi drobnymi guzkami. Podstawa pokryw dużo szersza od nasady przedplecza, głębiej wycięta, kąty barkowe bardziej wysunięte do przodu zwłaszcza u samca. Wierzch pokryw słabo sklepiony w kierunku podłużnym, zagonik 5 z tyłu łączy się z 3.

Samiec. Boki pokryw słabo rozszerzone do mniej więcej $\frac{2}{3}$ długości. Prącie podobne jak u poprzedniego gatunku, przed końcem na pewnej przestrzeni równoległoboczne (rys. 175, 176), zwężenie końcowe lepiej odgraniczone, sam koniec lekko przegięty.

Samica. Boki pokryw silniej rozszerzone niż u samca.
 Znaleziony dotychczas tylko w dorzeczu środkowego i górnego Sanu. Biologia nie znana.
B. makolskii SMRE CZ.

Rys. 169—176. (171, 172, 175, 176 — według SMRE CZYŃSKIEGO, pozostałe oryg.).
 169 — *Barynotus moerens* (F.), zarys ciała. 170 — *B. moerens* (F.), zarys głowy. 171 — *B. moerens* (F.), prącie widziane od strony brzusznej. 172 — *B. moerens* (F.), prącie widziane z boku. 173 — *B. makolskii* SMRE CZ., zarys ciała. 174 — *B. makolskii* SMRE CZ., zarys głowy. 175 — *B. makolskii* SMRE CZ., prącie widziane od strony brzusznej. 176 — *B. makolskii* SMRE CZ., prącie widziane z boku.

Plemię: *SITONINI*

Plemię to wyróżnia się ostro od innych plemion podrodziny *Brachyderinae* brakiem wyrostka larwalnego na żuwaczkach i blizny po nim oraz gęstymi łuskami metalicznymi na żuwaczkach. Należą tutaj dość liczne gatunki palearktyczne

i nieliczne nearktyczne, skupione w 5 rodzajach. Trzy niewielkie rodzaje występują w Obszarze Orientalnym, jeden w Etiopskim. W Polsce tylko jeden rodzaj.

Rodzaj: **Oprzędzik** — *Sitona* GERM.

Obejmuje ryjkowce o długości ciała 3—11 mm, najczęściej około 5 mm, o dość jednolitym pokroju (rys. 197). Ryjek zwykle nieco krótszy od swej szerokości, ze słabym wycięciem na przodzie. Oczy duże. Przedplecze zazwyczaj szersze od swej długości, na bokach słabo zaokrąglone, nieco cylindryczne. Tarczka dobrze widoczna, pokrywy szersze od przedplecza, o barkach zwykle silnie sterczących, równoległoboczne lub podłużne, owalne. Skrzydła dobrze rozwinięte. Uda bez ząbków, pazurki nie zrosnięte. Dymorfizm płciowy słabo zaznaczony, samce mają pokrywy węższe, zapiersie i I sternit odwłoka szeroko, ale płytko wgłębione, na końcu goleni nóg przednich po wewnętrznej stronie drobny ząbek.

Gatunki tego rodzaju odznaczają się nadzwyczajną zmiennością. Zmienne są w szerokich granicach: rozmiary i proporcje poszczególnych części ciała, ich kształt, krzywizna oczu, wgłębienie czoła i ryjka u niektórych gatunków, rozmiary i gęstość łusek i szczecinek, a nade wszystko ich barwa. Typowe okazy poszczególnych gatunków wykazują dość charakterystyczne ubarwienie, jednakże jest ono tak zmienne, że często trudno spotkać identycznie ubarwione okazy nawet w tych samych populacjach. U okazów starych łuski stają się bardziej szare, deseń zaciera się, co jeszcze utrudnia ich rozpoznanie.

Znamy 87 gatunków tego rodzaju, zamieszkujących głównie Palearktykę. Nieliczne gatunki są holarktyczne, 9 jest znanych tylko z Kalifornii i Meksyku. W Polsce występuje 19 gatunków.

Larwy i postacie dojrzałe żyją na różnych roślinach motylkowatych, a poszczególne gatunki należą do bardzo znanych i poważnych szkodników. Biologia wielu z nich jest dobrze znana. Postacie dojrzałe żerują głównie nocą, na liściach, powodując nacięcia na brzegach. Samice mogą znosić do 1400 jaj, których produkcja przeciąga się niekiedy do początku lipca. Młoda larwa wchodzi do ziemi i odżywia się początkowo guzkami korzeniowymi, wywoływany przez bakterie wiążące azot z powietrza, później odżywia się korzeniami. Larwa żyje jeden do dwóch miesięcy, stadium poczwarki trwa 10—20 dni. Z powodu długiego okresu znośzenia jaj spotyka się świeżo przeobrażone okazy aż do jesieni, natomiast nie występują wyraźnie oddzielone pokolenia.

Klucz do oznaczania podrodzajów

1. Łuski na tarczce odstające, ustawione promienisto
. *Charagmus* SCHÖNH., str. 105.
- Łuski na tarczce przylegające, ustawione normalnie ku tyłowi
. *Sitona* s. str., str. 105.

Podrodzaj: *Charagmus* SCHÖNH.

Podrodzaj ten obejmuje największych przedstawicieli rodzaju, o długości ciała około 10 mm. Wierzch ciała brunatno zabarwiony, spód biały, granica tych części na ryjku, głowie i przedpleczu bardzo ostra. Należy tu 6 gatunków zamieszkujących basen Morza Śródziemnego, dwa występują w Europie Środkowej.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Przedplecze z wąską i równoległoboczną, białawą linią w środku, odbijającą ostro od dużo ciemniej zabarwionego otoczenia. Oczy podłużne, owalne.

Długość 7—8,6 mm. Głowa smukła, ryjek nieco dłuższy od swej szerokości, słabo zgięty ku dołowi, tak że spód głowy i ryjka — widziane z boku — tworzą łagodny łuk. Boki ryjka pokryte białymi łuskami, nadzwyczaj wydłużonymi, przechodzącymi prawie we włosy. Przedplecze nieznacznie szersze od swej długości. Biała smuga na środku przedplecza przedłuża się na tylną część głowy. Wierzch ciała pokryty drobnymi, brązowomiedzianymi łuskami, niekiedy wzdłuż szwu pojawia się jaśniejsza, dość słabo zaznaczona smuga. Żeruje na *Lupinus albus* L., *L. angustifolius* L., *L. polyphyllus* LDL. i *Sarothamnus scoparius* (L.) WIMM. Basen Morza Śródziemnego, Wyspy Kanaryjskie, zachodnia część środkowej Europy. Gatunek ten rozprzestrzenia się ku północy i wschodowi, w ostatnich latach obserwowany był często w północno-zachodnich Niemczech i w okolicy Lipska. Z Polski nie wykazany.

..... *S. (Ch.) gressoria* (F.).

- Przedplecze bez linii środkowej lub linia ta jest szeroka, rozszerza się w środku i słabo odbija od otoczenia. Oczy nieznacznie wydłużone, o zarysie prawie kolistym.

Długość 5,4—7,5 mm. Ciało czarne, czułki i nogi czarne, tylko podstawa trzonka niekiedy jaśniejsza. Głowa krótsza, niż u *S. (Ch.) gressoria* (F.), ryjek silnie zgięty ku dołowi, tak że spód ryjka i głowy widziane z boku tworzą wyraźny kąt (rys. 177). Boki ryjka pokryte wydłużonymi łuskami, obciętymi na końcu. Przedplecze wyraźnie szersze od swej długości, na bokach dość silnie rozszerzone. Zagoniki nieparzyste zwykle nieco wyższe od parzystych, trzy wewnętrzne zagoniki jaśniej zabarwione, na nieparzystych pojawiają się często na przemian jaśniejsze i ciemniejsze plamy dość nieregularne, na końcu zagonika 5 występuje mała plamka jasna, otoczona od tyłu ciemną, półksiężycowatą. Nieraz jednak cały ten deseń zanika i pokrywy stają się jednostajnie brązowe. Łuski na pokrywach drobne, gęste, ponadto liczne odstające krótkie szczecinki ciemne i jasne. Żyje na *Sarothamnus scoparius* (L.) WIMM. oraz na łąbinie. Włochy, środkowa Europa, południowa Szwecja, południowa Norwegia. W całej Polsce.

..... Oprzędzik wielki — *S. (Ch.) grisea* (F.).

Podrodzaj: *Sitona* s. str.

Należy tutaj reszta gatunków z rodzaju *Sitona* GERM., tj. 81, z których 17 występuje w Polsce.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Wierzch ciała owłosiony, drobne łuski znajdują się tylko na tarczce, w małej plamce na początku zagonika 5 i w małych plamkach na podstawie przedplecza naprzeciw wymienionych 2.
- Wierzch ciała pokryty łuskami lub łuskami i włosami 3.
2. Boczne żeberka na wierzchu ryjka zwykle dość ostre, zbieżne ku tyłowi, tak że ich przedłużenia zetknęłyby się na czole między oczami (rys. 178). Ryjek dość długi, na przodzie nieco rozszerzony. Trzonek i biczyk czułek ciemnobrunatne lub ciemne. Prącie na końcu szeroko obcięte (rys. 179).

Długość 4—5 mm. Całe ciało, prócz trzonka i biczyka czułków czarne. Głowa i ryjek dość wąskie. Oczy duże, silnie wystające. Wierzch ryjka i czoło z głębokim rowkiem. Przedplecze znacznie szersze od swej długości, poza przednim brzegiem i przed podstawą silnie przewężone, na bokach silnie zaokrąglone, nieco nierówno dość grubo i gęsto punktowane, przegrody dużych punktów drobniej punktowane. Pokrywy znacznie szersze od przedplecza, krótkie i szerokie, równoległoboczne, rowki złożone z dużych punktów, malejących znacznie ku tyłowi. Wierzch ciała dość rzadko owłosiony, włosy z metalicznym połyskiem. Żyje na *Lotus uliginosus* SCHK. na wilgotnych łąkach, brzegach stawów i na *Lotus corniculatus* L. Maroko, Włochy, zachodnia i środkowa Europa. W Polsce w okolicach Krakowa i w dolinie Popradu (Rytro).

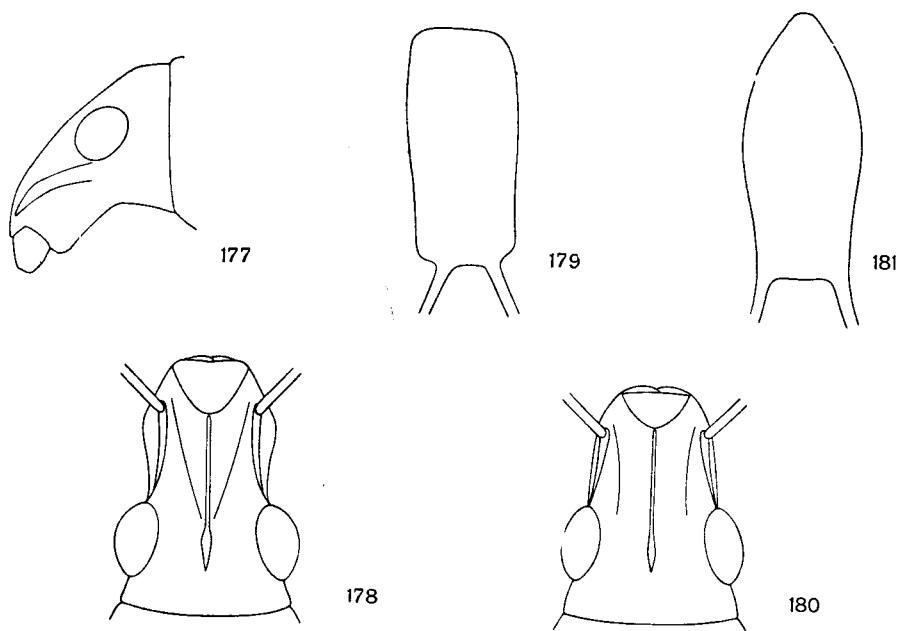
..... *S. (S.) cambrica* STEPH.

- . Boczne żeberka na wierzchu ryjka zwykle niezbyt ostre, równoległe lub bardzo słabo zbieżne, tak że ich przedłużenia nie zetknęłyby się na czole. Ryjek niezbyt długi, zwykle nieznacznie zwężony ku przodowi (rys. 180). Trzonek i biczyk czułków czerwonobrunatne. Prącie na końcu zaostrome (rys. 181).

Bardzo podobny do poprzedniego gatunku, tej samej wielkości. Przedplecze mniej zaokrąglone na bokach, gładziej, różnica między punktami większymi i mniejszymi słabiej zaznaczona. Ciało bardziej lśniącej, owłosienie nieco dłuższe. Żyje na *Lotus corniculatus* L. Północna Afryka, zachodnia, środkowa, południowa i południowo-wschodnia Europa. W Polsce znaleziony w Legnicy. Gatunek ten uważano przeszło 100 lat za synonim poprzedniego i dopiero ostatnio DIECKMANN wykazał jego odrębność.

..... *S. (S.) cinerascens* FAHRS.

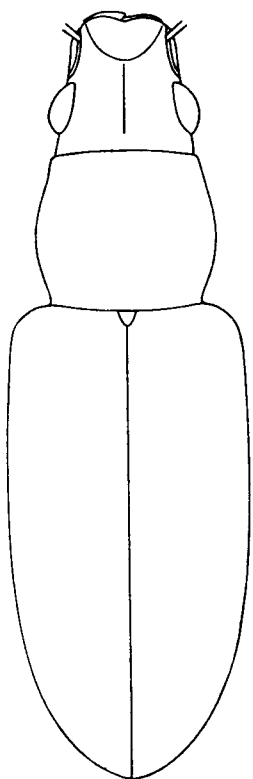
3. Szczecinki na pokrywach odstające, dobrze widoczne z profilu również na przodzie pokryw. Szczecinki te ustawione w mniej lub bardziej regularnych rzędach, zwykle po jednym na zagoniku, zwłaszcza z tyłu pokryw 13.

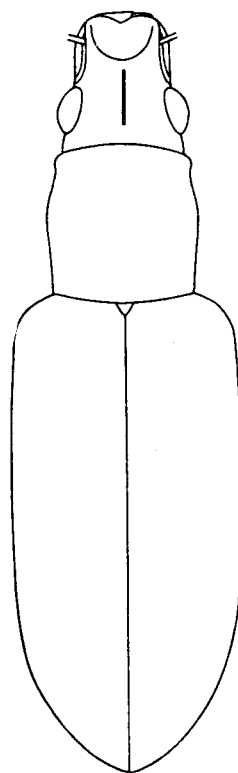
Rys. 177—181. (177 — oryg., pozostałe według DIECKMANN).

177 — *Sitona (Charagmus) grisea* (F.), głowa z profilu. 178 — *S. (Sitona) cambrica* STEPH., zarys głowy. 179 — *S. (S.) cambrica* STEPH., prącie widziane od strony brzusznej. 180 — *S. (S.) cinerascens* FAHRS., zarys głowy. 181 — *S. (S.) cinerascens* FAHRS., prącie widziane od strony brzusznej.

- Szczecinki na pokrywach przylegają na przodzie zupełnie, tak że nawet z profilu nie są dostrzegalne, z tyłu odstają lekko. Szczecinki te ustawione beładnie nie tworzą wyraźnych rzędów 4.
4. Przedplecze wąskie, takiej długości jak jego szerokość lub nieznacznie szersze, na bokach bardzo słabo zaokrąglone, nieznacznie szersze niż głowa z oczami (rys. 182).

182

185

183

184

186

187

Rys. 182—187. (Oryg.).

182 — *Sitona (Sitona) callosa* GYLL., zarys ciała. 183 — *S. (S.) callosa* GYLL., prącie widziane od strony brzusznej. 184 — *S. (S.) callosa* GYLL., prącie widziane z boku. 185 — *S. (S.) callosa montana* SMRE CZ., zarys ciała. 186 — *S. (S.) callosa montana* SMRE CZ., prącie widziane od strony brzusznej. 187 — *S. (S.) callosa montana* SMRE CZ., prącie widziane z boku.

Długość 4,2—5,6 mm. Czoło i wierzch ryjka szerokie, płaskie. Rzęsy (tj. włosy ustawione ponad oczami) długie. Ciało gęsto pokryte krótkimi, owalnymi łuskami, zakrywającymi w zupełności podłoże, na pokrywach z dość długimi, silnie pochylonymi szczecinkami, ciemnymi i jaśniejszymi. Przedplecze z trzema jaśniejszymi liniami, środkowa bardzo słabo zaznaczona a czasem zanika w zupełności, linie boczne dość szerokie. Pokrywy ciemnobrunatne lub szare, często na bokach jaśniejsze, albo z mało wyraźnym marmurkowaniem. Czułki i nogi brunatnoczerwone, buławka i uda w środkowej części ciemne. Gatunek ten dzieli się na dwie formy:

Forma typowa ma ciało krótsze, przedplecze nieco krótsze, na bokach słabo zaokrąglone (rys. 182). Ryjek krótszy, nieznacznie zwązający się ku przodowi, ubarwienie ciała jaśniejsze. Prącie krótsze (rys. 183, 184). Żyje na *Onobrychis viciaefolia* Scop. (*O. sativa* Lam.). Rozmieszczony od zachodniej części basenu Morza Śródziemnego po środkową Azję, w środkowej Europie nie odszukany. W Polsce tylko w południowo-wschodniej części Wyżyny Lubelskiej, na miejscach kserotermicznych.

S. (S.) callosa montana SMRECZ. ma ciało nieco dłuższe i bardziej smukłe, przedplecze węższe, na bokach prawie proste (rys. 185). Ryjek nieco dłuższy, o bokach równoległych, oczy nieco słabiej sklepione. Zabarwienie ciała ciemniejsze, szczecinki ciemniejsze, bardziej przylegające, w przedniej części pokryw niedostrzegalne. Prącie dłuższe (rys. 186, 187). Żeruje na *Trifolium dubium* Sibth. (*T. minus* Sm.). Żyje w Alpach Zachodnich (Digne, Entre-deux-Giers, departament Isère) i Wschodnich (Styria, okolice Grazu) oraz w Karpatach, gdzie występuje na wysokości 400—700 m n. p. m. na zwirowiskach nad rzekami.

..... *S. (S.) callosa* GYLL.

— Przedplecze dość szerokie, z reguły wyraźnie szersze od swej długości, na bokach wyraźnie zaokrąglone, wyraźnie szersze niż głowa wraz z oczami 5.

5. Biała smuga utworzona z łusek, silnie odbijająca od otoczenia, ciągnie się na bokach głowy poniżej oczu, na bokach przedplecza, śród- i zapiersia.

Długość 2,7—4,1 mm. Ciało czarne, czułki i nogi brunatnoczerwone, zwykle biczyk, buławka i uda ciemniejsze. Na przodzie ryjka zaznaczają się wyraźnie trzy krótkie, lśniące żeberka, dwa utworzone przez krawędzie boczne, trzecie w środku (rys. 188). Ryjek i czoło owłosione, włosy na czole ustawione poprzecznie. Oczy silnie i nieco ekscentrycznie sklepione, swym górnym brzegiem wystają nieco ponad powierzchnię płaskiego, gęsto punktowanego czoła. Wypukłość oczu i ich krzywizna zmienia się silnie indywidualnie. Wierzch przedplecza i pokrywy pokryty włosami oraz dość rzadkimi, drobnymi, wydłużonymi łuskami. Boki odwłoka gęsto pokryte białymi łuskami. Żyje na *Medicago sativa* L., *Trifolium pratense* L., *T. medium* L., *Lens esculenta* Mnch. Może powodować szkody w uprawach koniczyny i lucerny. Europa, Kaukaz, Syberia. W całej Polsce pospolity.

..... Oprzędzik koniczynowy — *S. (S.) sulcifrons* (Thunbg.).

— Boki ciała bez białej smugi, często cały spód ciała gęsto pokryty białawymi łuskami 6.

6. Czoło płaskie 7.

— Czoło rynienkowato wgłębione 12.

7. Biodra nóg przednich prawie dotykają wgłębionej linii, która na dolnej stronie przedtułowia biegnie równolegle do jego przedniego brzegu (rys. 191). Bardzo wąska przestrzeń oddzielająca biodra od tej linii jest wgłębiona i — widziana z boku — leży wyraźnie poniżej przedniego brzegu przedtułowia 8.

— Biodra nóg przednich wyraźnie odsunięte od wgłębionej linii na spodzie przedtułowia na odległość równą mniej więcej odległości wgłębionej linii od przodu (rys. 196). Przestrzeń oddzielająca biodra od linii wgłębionej jest podniesiona i — widziana z boku — leży wyraźnie wyżej niż przedni brzeg przedtułowia 9.

8. Ryjek wyraźnie oddzielony od głowy. Wierzch ryjka w przedniej części zupełnie lub prawie zupełnie równoległoboczny, przed oczami rozszerza się silnie na zewnątrz, tak że w miejscu tym powstaje dość silne zgięcie (rys. 190). Oczy dość silnie sklepione, o zarysie prawie kolistym. Przedplecze dość silnie za-

okrągłone na bokach, najszersze poza połowę długości, na przodzie wyraźnie przewężone, przedni brzeg przedplecza lekko zgrubiały. Pokrywy dużo szersze od przedplecza (rys. 189), na wierzchu spłaszczone, szczecinki na nich dobrze widoczne, zwłaszcza z tyłu pokryw.

Długość 3,4—4,7 mm. Przedplecze wyraźnie szersze od swej długości, z wąską linią środkową i dwiema szerszymi bocznymi, złożonymi z jasnych łusek. Pokrywy równoległoboczne. Łuski na pokrywach żółtawoszare, na zagonikach nieparzystych zwykle nieco jaśniejsze, szczecinki na wierzchu pokryw dobrze widoczne, jaśniejsze na zagonikach nieparzystych, co podnosi jeszcze pasiastość pokryw. Często zabarwienie pokryw zupełnie jednolite a także u okazów starych pasiastość zacierza się. Czułki i nogi czerwonożółte, uda w środkowej części czarne. Biologia dokładnie poznana. Larwy żerują na korzeniach licznych roślin motylkowatych dzikich i uprawianych, z rodzajów *Lotus* L., *Trifolium* L., *Medicago* L., *Pisum* L. Jaja znoszone na wiosnę rozwijają się około trzech tygodni, larwa żyje 30—60 dni, stadium poczwarki trwa 10—20 dni. Jaja znoszone w lipcu dają larwy zimujące. Postać dojrzała jest równie wielożerna jak larwa i może powodować szkody w uprawach grochu, lucerny i koniczyny. W całej Palearktyce. W całej Polsce bardzo pospolity.

..... Oprzędzik pręgowany — *S. (S.) lineata* (L.).

- Ryjek nie oddzielony od głowy, tworzy wraz z nią jednolity stożek zwężający się wyraźnie ku przodowi. Wierzch ryjka zwęża się wyraźnie w przedniej części, przed oczami rozszerza się nieznacznie na zewnątrz, tak że zgięcie w tym miejscu jest słabe (rys. 193). Oczy niezbyt silnie sklepione, nieco podłużne, owalne. Przedplecze słabo zaokrąglone na bokach, najszersze w środku, przewężenie na przodzie zaledwo zaznaczone, zgrubienie przedniego brzegu ledwo dostrzegalne, czasem zanika. Pokrywy niewiele szersze od przedplecza (rys. 192), dość silnie sklepione, szczecinki na pokrywach zupełnie niewidoczne.

Długość 3,4—4,8 mm. Przedplecze bardziej cylindryczne niż u poprzedniego gatunku. Pokrywy krótsze, zwykle na bokach nieco zaokrąglone. Czułki i nogi czerwonożółte, biczyk i buławka zwykle ciemniejsze, uda, prócz podstawy czarne. Gatunek nadzwyczaj zmienny w szerokości przedplecza, rozmiarach i kształcie pokryw, wykształceniu łusek i ubarwieniu, tak że różne opisane odmiany (var. *elegans* GYLLENHAL, var. *lateralis* GYLLENHAL, ssp. *ononidis* SHARP — przypominający pokrojem i ubarwieniem *S. (S.) cylindricollis* FAHRS.) nie mają żadnego uzasadnienia. Żyje na *Lathyrus pratensis* L., *Vicia villosa* ROTH, *V. cracca* L. W całej Palearktyce. W całej Polsce, spotykany znacznie rzadziej od poprzedniego.

..... *S. (S.) suturalis* STEPH.

- 9. Głowa i przedplecze podwójnie (grubo i drobno) punktowane.

Długość 3,4—5 mm. Punkty większe na czole zlewają się często w podłużne rzędy. Oczy słabo sklepione, rzęsy wyraźne. Przedplecze zwykle szersze od swej długości, przewężone na przodzie, na bokach różnie zaokrąglone. Punkty większe przedplecza dobrze izolowane, różnie gęsto ustawione, punkty mniejsze czasem o połowę mniejsze od dużych, czasem różnica między nimi mniejsza. Podłużne jasne łuski na przedpleczu dość równomiernie i rzadko ustawione, tak że trzy linie podłużne tylko słabo się zaznaczają. Pokrywy dużo szersze od przedplecza, z silnie sterzącymi barkami, równoległoboczne (rys. 194), słabo sklepione, z gęstymi okrągłymi lub owalnymi łuskami szarymi i ciemnymi, tworzącymi bardzo zmienne plamki. Szczecinki dobrze widoczne, zwłaszcza z tyłu pokryw. Czułki i nogi brunatnoczerwone, uda w części środkowej ciemne. Żyje na *Melilotus albus* MED., *M. officinalis* (L.) LAM., *M. altissimus* THUILL., na brzegach rzek, słonecznych zboczach, miejscach ruderalnych. Rozmieszczony od środkowej Europy i południowej części północnej Europy poprzez Półwysep Bałkański, Azję Mniejszą do środkowej Azji. Prawdopodobnie w całej Polsce.

..... *S. (S.) cylindricollis* FAHRS.

- Głowa i przedplecze równomiernie drobno punktowane 10.

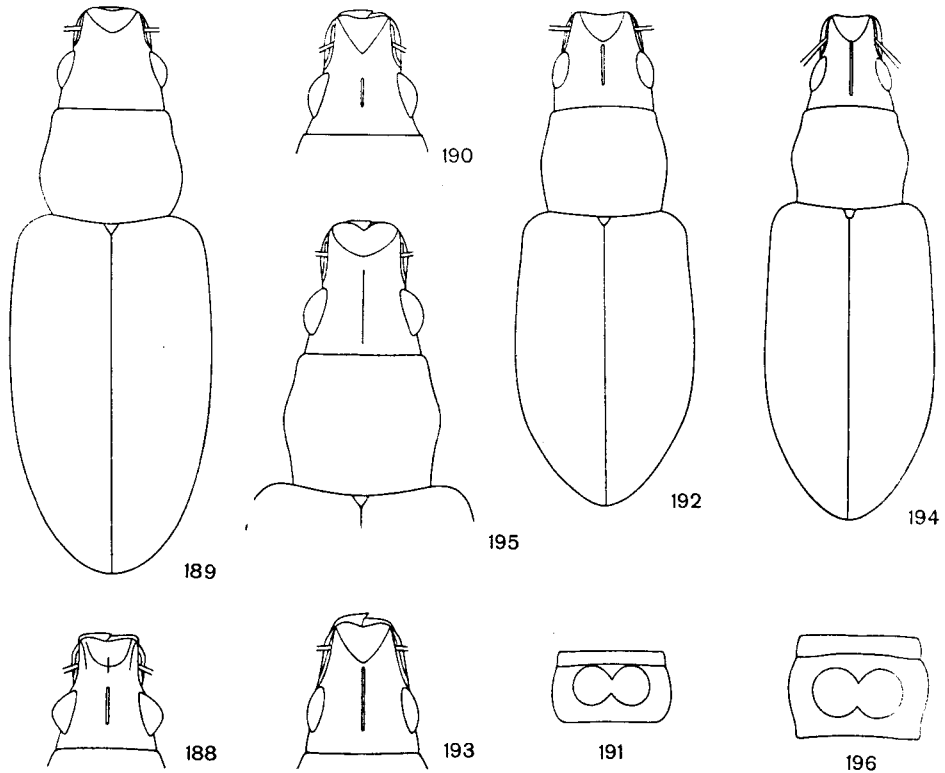
- 10. Rowek na czole dość długi, sięga ku tyłowi mniej więcej po poziom tylnego brzegu oczu. Zagoniki 2 i 3 w tyle pokryw rozszerzają się wyraźnie, ale niezbyt silnie.

Długość 4,3—5,7 mm. Rzęsy krótkie. Przedplecze przewężone poza przednim brzegiem i przed podstawą (rys. 195), z wąską linią środkową i szerszymi bocznymi, często słabo wyróżniającymi się. Pokrywy z bardzo gęstymi, wydłużonymi, brunatnymi łuskami, plamki jaśniejsze nieliczne, mało wpadają w oczy. Czułki i nogi brunatnoczerwone, buławka i uda

w środkowej części ciemne. Żyje na *Lotus uliginosus* SCHK., *Trifolium pratense* L., *Medicago sativa* L., *Vicia faba* L., *Pisum arvense* L. Może powodować szkody w uprawach motylkowatych pastewnych. Europa, basen Morza Śródziemnego, Azja Mniejsza, Syberia, Ameryka Północna. W całej Polsce.

..... *S. (S.) flavescens* (MRSH.).

- Rowek na czole krótki, nie dochodzi ku tyłowi do poziomu tylnego brzegu oczu. Zagoniki 2 i 3 w tyle pokryw nie rozszerzone 11.

Rys. 188—196. (Oryg.).

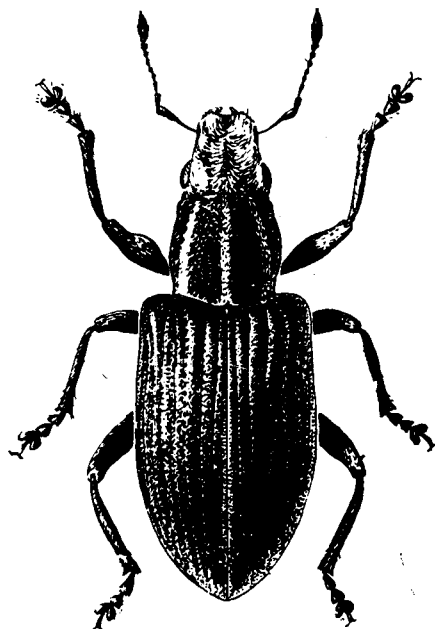
188 — *Sitona (Sitona) sulcifrons* THUNBG., zarys głowy. 189 — *S. (S.) lineata* (L.), zarys ciała. 190 — *S. (S.) lineata* (L.), zarys głowy. 191 — *S. (S.) lineata* (L.), ustawienie bieder przednich nóg. 192 — *S. (S.) suturalis* STEPH., zarys ciała. 193 — *S. (S.) suturalis* STEPH., zarys głowy. 194 — *S. (S.) cylindricollis* FAHRS., zarys ciała. 195 — *S. (S.) flavescens* (MRSH.), zarys głowy i przedplecza. 196 — *S. (S.) flavescens* (MRSH.), ustawienie bieder przednich nóg.

11. Ryjek bez śladu rowka środkowego. Pokrywy znacznie szersze od przedplecza, z silnie wystającymi barkami, o bokach równoległych, na wierzchu nieco spłaszczone (rys. 197). Łuski bardzo drobne, wydłużone, wzdłuż szwu, w rowkach pokryw i czasem również na 5 zagoniku jaśniejsze, powodują słabą pasiastosc. Trzy linie na przedpleczu dość wąskie, wyraźne.

Długość 5—6 mm. Podstawowa część ryjka, czoło i przedplecze matowe. U czystych okazów na ciemieniu trzy małe jaśniejsze plamki i również na przednim brzegu przedplecza kilka takich plamek. Czułki ciemnobrunatne, nogi czarne, prócz goleni i stóp również ciemnobrunatnych. Żyje na *Trifolium pratense* L., *Melilotus albus* MED. i na innych motylkowatych.

Europa, basen Morza Śródziemnego, zachodnia Azja. W całej Polsce, zazwyczaj spotyka się go pojedynczo, rzadko obserwowany masowo na koniczynie.

..... Oprzędzik cętkowany — *S. (S.) puncticollis* STEPH.

Rys. 197. *Sitona (Sitona) puncticollis* STEPH. (Według ENDRÖDIEGO).

- Ryjek z wąskim i słabo wgłębionym, ale zwykle wyraźnym rowkiem środkowym, łączącym się z rowkiem na czole. Pokrywy niewiele szersze od przedplecza, z dość słabo rozwiniętymi barkami, na bokach lekko zaokrąglone, dość silnie sklepione (rys. 198). Łuski dość duże, owalne, szew i rowki bez łusek jaśniejszych, które zwykle występują na zagonikach piątym i siódmym, na przemian z plamami ciemniejszymi. Linie na przedpleczu dość szerokie, mało odbijają od otoczenia.

Długość 4,6—5,6 mm. Czoło i przedplecze nieco lśniące. Nogi dużo jaśniejsze niż u poprzedniego gatunku, brunatnoczerwone, uda w środkowej części, podobnie jak końcowa część biczyka czułków lub tylko buławka ciemniejsze. Żyje głównie na *Medicago falcata* L. Rozmieszczony od środkowej Europy przez południe europejskiej części ZSRR po Kaukaz i Syberię. W południowej Polsce miejscami nierzadki na suchych zboczach, w środkowej i północnej występuje prawdopodobnie tylko wyspowo.

..... *S. (S.) longula* GYLL.

- 12. Czoło i przedplecze podwójnie punktowane. Oczy dość silnie sklepione, rzęsy długie.

Długość 3,4—4,9 mm. Punkty większe na czole łączą się często w podłużne rzędy. Głębokość rowka na czole i ryjku waha się w dość szerokich granicach. Przedplecze słabo sklepione, z wąską linią środkową i szerszymi bocznymi, złożonymi z gęsto ustawionych łusek, często słabo wyróżniających się zabarwieniem. Punkty większe na przedpleczu dobrze izolowane, między nimi występują dużo drobniejsze punkty w zmiennej ilości. Pokrywy znacznie szersze od przedplecza, z silnie sterzącymi barkami, równoległoboczne, na wierzchu spłaszczone (rys. 199). Łuski gęste, na zagonikach z tyłu i na bokach dobrze widoczne szczecinki, bardzo lekko odstające. Zwykle początek zagonika 5 i 6 jaśniej zabarwiony, boki pokryw zwykle jaśniejsze, szew od początku ciemny, tak że środek pokryw zajmuje rozległa brunatna

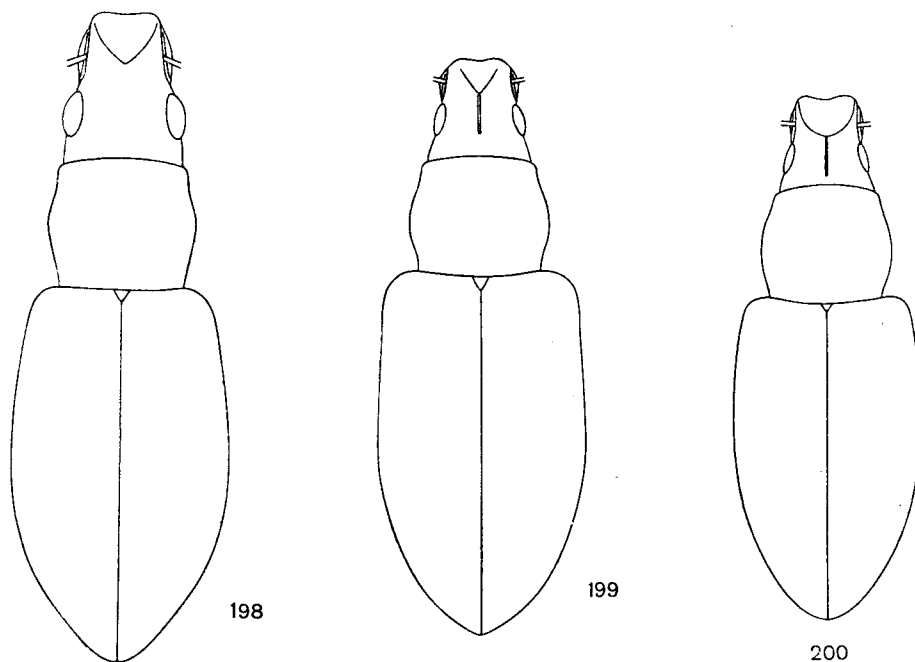
plama. Biodra nóg przednich odsunięte wyraźnie od wgłębionej linii na spodzie przedtułowia. Czulki i nogi czerwono-brunatne, często buławka i zwykle uda w środkowej części ciemniejsze. Larwa żeruje na korzeniach *Medicago sativa* L., *M. lupulina* L., *M. minima* (L.) GRUFB., postać dojrziała ponadto na *Medicago falcata* L., *Trifolium repens* L., *Pisum sativum* L. Europa, z wyjątkiem północnej części, basen Morza Śródziemnego, środkowa Azja, zawleczony do Ameryki Północnej. W całej Polsce, może powodować szkody.

..... *S. (S.) humeralis* STEPH.

- Czoło i przedplecze prawie równomiernie drobno punktowane. Oczy bardzo słabo sklepione, rzęsy bardzo krótkie.

Długość 3—4,3 mm. Przedplecze silniej sklepione, niż u poprzedniego gatunku, nieco cylindryczne, z szerszą linią środkową i bocznymi, słabo zaznaczającymi się, złożonymi zwykle z łusek jaśniejszych, rzadko ustawionych. Pokrywy węższe, ze słabiej rozwiniętymi barkami, krótsze, dużo silniej sklepione (rys. 200). Łuski rzadziej ustawione, między nimi ciemne, przylegające włosy, bez śladu odstających szczecinek. Zwykle zagonik 5 i początek szwu jaśniej zabarwione. Biodra nóg przednich ustawione znacznie bliżej wgłębionej linii na spodzie przedtułowia. Nogi brunatnoczerwone, uda w środkowej części zaciemnione. U samca golenie nóg przednich w części szczytowej zakrzywione dość silnie ku środkowi. Żyje na *Medicago falcata* L. Rozmieszczony od środkowej Europy przez południe europejskiej części ZSRR po Kaukaz i Mongolię. W południowej Polsce dość częsty, w środkowej i północnej prawdopodobnie tylko lokalnie.

..... *S. (S.) inops* GYLL.

Rys. 198—200. Zarys ciała. (Oryg.).

198 — *Sitona (Sitona) longula* GYLL. 199 — *S. (S.) humeralis* STEPH. 200 — *S. (S.) inops* GYLL.

13. Oczy bardzo słabo sklepione, prawie zupełnie płaskie i prawie nie wystające z zarysu głowy (rys. 201).

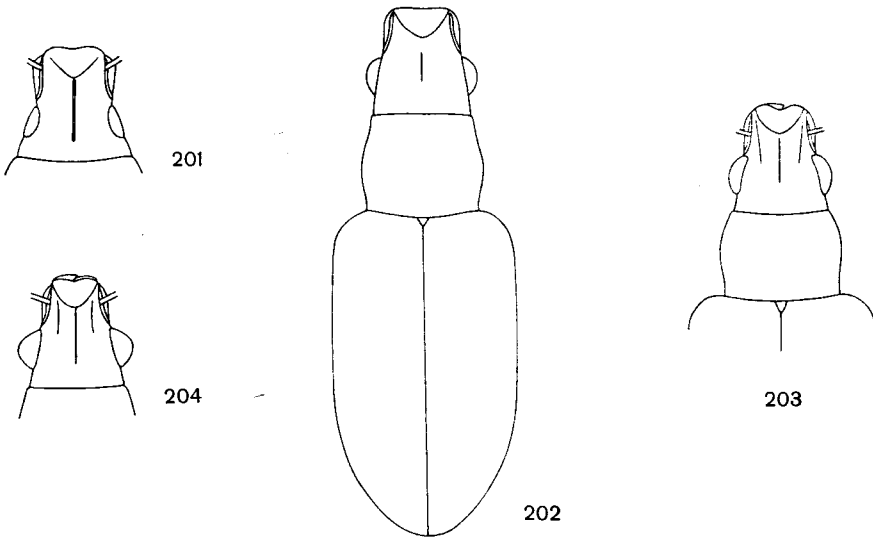
Długość 3,4—4,4 mm. Czoło zupełnie płaskie. Przedplecze z dość rzadko ustawionymi dużymi punktami, z wąską linią środkową i szerszymi bocznymi. Szczecinki odstające na pokrywach długie, na zagonikach białe i czarne, pokrywy brunatnoszare, na zagonikach nieparzystych z na przemian leżącymi plamami jaśniejszymi i ciemnymi, mało odbijającymi

od otoczenia. Czulki i nogi brunatnoczerwone, biczyk, buławka oraz środkowa część ud ciemniejsze. Żyje na różnych gatunkach z rodzajów *Trifolium* L. i *Medicago* L. dzikich i uprawianych; może powodować szkody. Europa, Kaukaz, Syria, Syberia, zawleczony do Ameryki Północnej. W całej Polsce.

- *S. (S.) hispidula* (F.).
- . Oczy silnie sklepione, wystają wyraźnie z zarysu głowy (rys. 203, 205, 206, 211) 14.
14. Przedplecze na bokach silnie zaokrąglone, jego wierzch obniża się silnie ku podstawie. Szczecinki odstające na pokrywach wyraźnie dłuższe od szerokości zagoników, na końcach zaostrome.
- Długość 3—5,3 mm. Przedplecze ze zgrubiałym przednim brzegiem, z dość szeroką linią środkową. Pokrywy bezpośrednio poza podstawą podnoszą się raptownie ku górze, tak że miejsce połączenia przedplecza i pokryw leży dużo niżej od ich wierzchu. Pokrywy z dość równomiernie i dość rzadko ustawionymi podłużnymi, owalnymi łuskami, brązowomiedzianymi lub szarymi, na zagonikach nieparzystych z ciemnymi, nieregularnymi plamami, mało wpadającymi w oczy. U niektórych okazów barki prawie zupełnie zaokrąglone, u innych bardzo wyraźne. Czulki i nogi brunatnoczerwone, biczyk, buławka i uda w środkowej części ciemne. Żyje na *Sarothamnus scoparius* (L.) WIMM. i różnych gatunkach *Genista* L. Zachodnia Europa, zachodnia część środkowej Europy, południowa Szwecja, Włochy, Algier. Z Polski nie wykazany.
- *S. (S.) regensteiniensis* (HERBST).
- . Przedplecze na bokach zwykle słabo zaokrąglone, jego wierzch nie obniża się silniej ku podstawie. Szczecinki odstające na pokrywach nie dłuższe lub tylko nieznacznie dłuższe od szerokości zagoników, na końcach nie zaostrome 15.
15. Odstające szczecinki na pokrywach takiej długości jak szerokość zagoników albo nieznacznie dłuższe 16.
- . Odstające szczecinki na pokrywach krótsze od szerokości zagoników . . . 17.
16. Prząd ryjka, pokryty metalicznymi łuskami, nie jest wyraźnie odgraniczony i leży w tej samej płaszczyźnie co i pozostała część wierzchu ryjka. Żeberka na wierzchu ryjka ustawione bliżej boków niż linii środkowej. Oczy silnie wystające, równomiernie sklepione (rys. 203).
- Długość 2,7—4,3 mm. Rys. 202. Punkty większe na przedpleczu dość gęsto ustawione. Pokrywy z gęstymi łuskami okrągłymi lub owalnymi, z reguły zakrywającymi zupełnie podłoże. Plamy ciemne występujące przede wszystkim na zagonikach nieparzystych nieliczne, nieregularnie ustawione, nierównej długości i bardzo zmienne indywidualnie. Szczecinki na zagonikach dość rzadkie, na parzystych ciemne, na nieparzystych na przemian białe i ciemne. Czulki i nogi czerwono-brunatne, biczyk, buławka i środkowa część ud ciemniejsze. Gatunek nadzwyczaj zmienny w każdym szczególe budowy, odróżnia się od pokrewnych przede wszystkim silnie wystającymi oczami, punktowaniem przedplecza i długością szczecinek na zagonikach. Larwa żyje na korzeniach *Trifolium pratense* L. i prawdopodobnie innych motylkowatych. W połowie czerwca pojawiają się postacie dojrzałe z jaj zniesionych w lecie poprzedniego roku. Z jaj znoszonych na początku lata (czerwiec — początek lipca) pochodzą postacie dojrzałe pojawiające się we wrześniu—październiku, które w większości zimują i mieszają się z przeobrażonymi w czerwcu. Postacie dojrzałe żerują na koniczynie, lucernie, łubinie i mogą powodować duże szkody w uprawach różnych roślin motylkowatych. Południowa Finlandia, środkowa i południowa Europa, basen Morza Śródziemnego, Kaukaz, Syberia, środkowa Azja, Kalifornia. W całej Polsce pospolity.
- Oprzędzik grochowy — *S. (S.) crinita* (HERBST).
- . Prząd ryjka, pokryty metalicznymi łuskami, wyraźnie odgraniczony i silnie nachylony ku przodowi, nie leży w tej samej płaszczyźnie, co pozostała część wierzchu ryjka. Żeberka na wierzchu ryjka leżą w środku między brzegiem a linią środkową. Oczy bardzo silnie wystające, sklepione ekscentrycznie (rys. 204).

Długość 3,5—4,3 mm. Punkty na przedpleczu większe niż u poprzedniego gatunku i nieco rzadsze. Łuski na pokrywach bardzo drobne, silnie wydłużone, nie zakrywają w zupełności podłoża. Plamki ciemne na zagonikach nieparzystych ustawione dość regularnie na przemian z jasnymi. Trzy linie na przedpleczu dość szerokie, mało ostre. Czułki i nogi brunatnoczerwone, buławka i uda w środkowej części ciemne. Żyje na *Lotus corniculatus* L., *L. uliginosus* SCHK., *Medicago lupulina* L. Środkowa, zachodnia i południowa Europa, Algier. W Polsce głównie w południowej części kraju.

..... *S. (S.) waterhousei* WALT.

Rys. 201—204. (Oryg.)

201 — *Sitona (Sitona) hispidula* (F.), zarys głowy. 202 — *S. (S.) crinita* (HERBST), zarys ciała. 203 — *S. (S.) crinita* (HERBST), zarys głowy i przedplecza. 204 — *S. (S.) waterhousei* WALT., zarys głowy.

17. Przód ryjka wyraźnie łukiem odgraniczony, pokryty szerokimi miedzianymi łuskami. Przedplecze dużo szersze niż głowa wraz z oczami, na bokach silnie zaokrąglone (rys. 205), z dużymi, izolowanymi punktami, które na płaskim dnie mają wyraźne ziarenko (dobrze widoczne przy patrzeniu pod pewnym kątem). Uda czerwonożółte, albo — rzadko — w środkowej części nieco ciemniejsze.

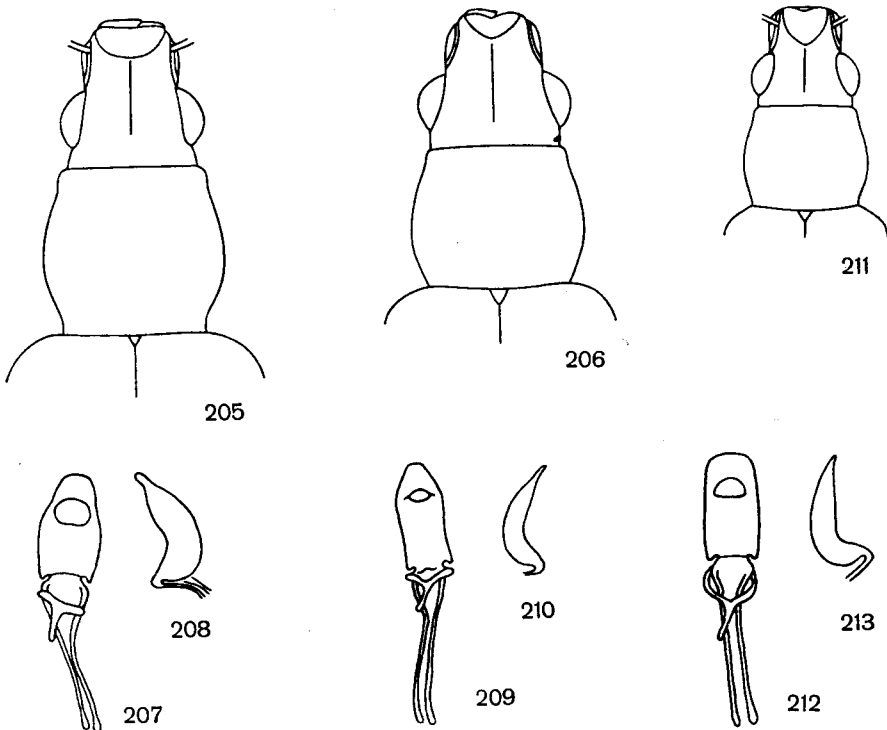
Długość 2,9—4,5 mm. Linia środkowa na przedpleczu wyraźniejsza od bocznych, zwykle nieco szerszych. Łuski na pokrywach dość drobne, dość ciemne. Tarczka i jej najbliższe sąsiedztwo oraz początek zagoników 5 i 6 jaśniej zabarwione, często — zwłaszcza w tyle pokryw — zagoniki nieparzyste jaśniejsze, powodują pewną pasiastą. Czułki i nogi czerwonożółte, u var. *obscuripes* GYLL. uda w środkowej części ciemniejsze. Żyje na *Coronilla varia* L. Środkowa i południowo-wschodnia Europa, Kaukaz. W Polsce głównie w południowej części kraju.

..... *S. (S.) languida* GYLL.

— Przód ryjka nie odgraniczony wyraźnie, z wąskimi metalicznymi łuskami. Przedplecze zwykle niewiele szersze od głowy wraz z oczami, na bokach słabo zaokrąglone (rys. 206, 211), z normalnymi punktami, bez ziarenek na dnie. Ude z reguły czarne. (Należą tutaj trzy gatunki bardzo zmienne i trudne do odróżnienia) 18

18. Biodra nóg przednich dotykają prawie linii wgłębionej na spodzie przedtułowia, oddzielająca je bardzo wąska przegroda leży niżej niż przód przedpiersia.

Długość 2,8—4,7 mm. Oczy silnie sklepione. Przedplecze szersze od swej długości, zwykle wyraźnie szersze od głowy z oczami, na bokach dość silnie zaokrąglone, najszersze w środku lub poza środkiem (rys. 206). Przedplecze gęsto punktowane, punkty podłużne, blisko przylegające, przegrody ich tworzą sieć o wydłużonych oczkach, punkty drobniejsze między nimi bardzo nieliczne. Trzy linie na przedpleczu słabo odbijają od otoczenia. Łuski na pokrywach dość duże, owalne lub z tyłu nieco obcięte, dość rzadko ustawione, miedzianobrunatne lub szare. Tarczka, początek szwu, zagonik 5 oraz początek zagonika 6 jaśniejsze, często również pozostałe zagoniki nieparzyste jaśniejsze, zwłaszcza w tyle, ale kontrast między nimi a parzystymi dość słaby, nieraz zaciera się prawie zupełnie. Czułki i nogi żółtoczerwone, biczyk, buławka i środkowa część ud na dłuższej przestrzeni ciemniejsze. Okazy duże mają zwykle pokrywy ku tyłowi wyraźnie rozszerzone, szerokie przedplecze, silnie zaokrąglone na bokach, najszersze poza środkiem, czoło lekko wgłębione, silniej wystające oczy. Okazy małe mają pokrywy równoległoboczne, przedplecze słabo zaokrąglone i najszersze w środku, płaskie czoło, oczy mniej wystające. Prącie rozszerza się od podstawy mniej więcej do połowy długości, po czym zwęża się ku szczytowi, który jest szeroko zaokrąglony (rys. 207), część szczytowa prącia widziana z boku wyraźnie oddzielona od strony grzbietowej i brzusznej (rys. 208). Żyje na *Sarothamnus scoparius* (L.) WIMM., *Genista anglica* L., *G. pilosa* L., *G. tinc-*

Rys. 205—213. (207—210, 212, 213 — według SMRECYŃSKIEGO, pozostałe oryg.).

205 — *Sitona (Sitona) languida* GYLL., zarys głowy i przedplecza. 206 — *S. (S.) tibialis* (HERBST), zarys głowy i przedplecza. 207 — *S. (S.) tibialis* (HERBST), prącie widziane od strony brzusznej. 208 — *S. (S.) tibialis* (HERBST), prącie widziane z boku. 209 — *S. (S.) lineella* (BONSD.), prącie widziane od strony brzusznej. 210 — *S. (S.) lineella* (BONSD.), prącie widziane z boku. 211 — *S. (S.) ambigua* GYLL., zarys głowy i przedplecza. 212 — *S. (S.) ambigua* GYLL., prącie widziane od strony brzusznej. 213 — *S. (S.) ambigua* GYLL., prącie widziane z boku.

toria L., *G. sagittalis* L., *Cytisus ruthenicus* FISCH. Środkowa i południowa Europa, Kaukaz, zawleczone do Ameryki Północnej. W całej Polsce.

..... *S. (S.) tibialis* (HERBST).

- Biodra wyraźnie odsunięte od linii wgłębionej na spodzie przedtułowia, oddzielająca je przegroda leży wyżej niż przód przedpiersia 19.
19. Ryjek i czoło z okrągłymi, głębokimi punktami izolowanymi lub łączącymi się w podłużne rzędy, między nimi drobno punktowane. Zagoniki nieparzyste z nielicznymi ciemnymi plamami, bardzo zmiennymi indywidualnie. Uda często czerwone.

Długość 2,7—3,4 mm. Gatunek ten przypomina bardzo *S. (S.) crinita* (HERBST) punktowaniem i budową głowy i ryjka, oraz punktowaniem przedplecza, ale różni się dużo krótszymi szczecinkami na pokrywach. Prącie w części podstawowej równoległoboczne, na końcu silnie zwężone (rys. 209, 210). Rozmieszczony od zachodniej Europy (Francja, Włochy) wzdłuż wybrzeża Atlantyku aż po północną Norwegię, ku wschodowi dochodzi do Syberii i Mongolii, natomiast nie został znaleziony we wschodniej części środkowej Europy. W Ameryce Północnej prawdopodobnie zawleczone. Z Polski nie wykazany.

..... *S. (S.) lineella* (BONSD.).

- Ryjek i czoło z podłużnymi, płytkimi punktami, ściśle przylegającymi, wąskie przegrody tworzą sieć o podłużnych oczkach, bez drobniejszych punktów między nimi. Zagoniki nieparzyste bez śladu plam ciemnych. Uda czarne.

Długość 2,8—3,8 mm. Głowa i ryjek tak samo zbudowane jak u *S. (S.) tibialis* (HERBST), oczy słabiej wystające. Przedplecze węższe, o zarysie w przybliżeniu prostokątnym, na bokach słabo, wyjątkowo nieco silnie zaokrąglone (rys. 211), podwójnie punktowane, większe punkty zwykle okrągłe, często zlewają się w podłużne rzędy, rozdzielone różnej szerokości przegrodami, dużo drobniej punktowanymi. Trzy linie podłużne nieco wyraźniejsze. Pokrywy o kształcie podobnie zmiennym jak u *S. (S.) tibialis* (HERBST), łuski drobniejsze i gęściej ustawione, pasiastość dużo wyraźniejsza, zwykle zagoniki jasne i ciemne leżą na przemian, ale nieraz liczba jasnych linii redukuje się znacznie, tak że tylko zagonik 5 i początek 6 pozostają jasne, a wszystkie wewnętrzne są jednakowo ciemne. Czułki często ciemne, prawie czarne. Prącie o zarysie prawie prostokątnym, na końcu szeroko obcięte (rys. 212), część szczytowa widziana z boku oddzielona tylko od strony brzusznej (rys. 213). Niektóre okazy są tak podobne do *S. (S.) tibialis* (HERBST), że można je odróżnić tylko po ustawieniu bioder przednich nóg oraz po budowie prącia. Gatunek ten poprzednio uważano za *S. (S.) lineella* (BONSD.) wszędzie tam, gdzie *S. (S.) lineella* (BONSD.) nie występuje. Żyje na różnych gatunkach *Trifolium* L. Rozmieszczony od środkowej Europy (znany również z północnych Włoch i Bośni) i Finlandii po kraj Ussuryjski i Altaj. W całej Polsce.

..... *S. (S.) ambigua* GYLL.

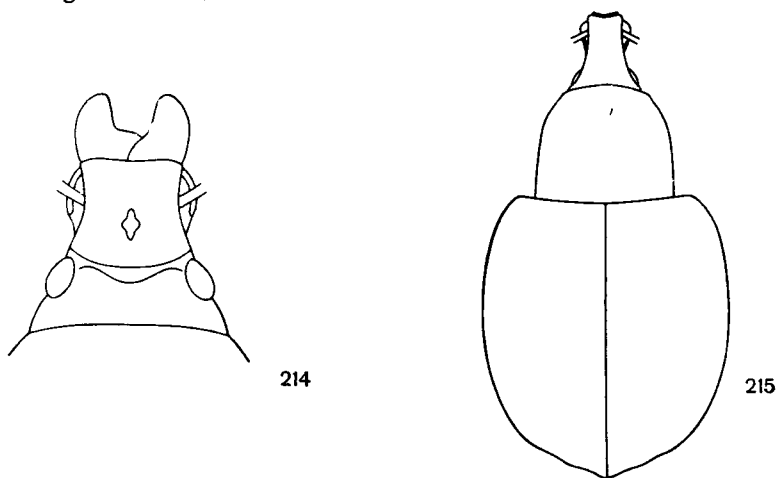
Plemię: *PSALIDIINI*

Należy tutaj tylko jeden rodzaj.

Rodzaj: *Psalidium* ILLIG.

Zuwaczki na zewnętrznym brzegu z dużym, grubym, sierpowatym wyrostkiem, skierowanym ku przodowi (rys. 214). Ryjek nieco krótszy od swej szerokości na szczycie, rowek na czułki w przedniej części widoczny z góry, zagina się bezpośrednio poza nasadą czułek prawie prostopadle ku dołowi. Czoło między oczami z głębokim, poprzecznym rowkiem o ostrych krawędziach. Oczy małe, dość silnie sklezione. Czułki dość krótkie, trzonek sięga nieznacznie poza tył oczu. Przedplecze szerokie, o zarysie jajowatym lub nieco kolistym. Tarczka słabo widoczna. Pokrywy na

bokach dość słabo zaokrąglone, nieco walcowate. Ciało pokryte okrągłymi, wypukłymi łuskami, zabarwionymi albo odmiennie od kutikularnej ściany ciała, albo tak samo jak kutikula, tj. ciemno lub czarno, i wtedy wyglądającymi jak drobne ziarenka. Nogi krótkie i grube, uda bez ząbków, pazurki nie zrosnięte. Samce prawie

Rys. 214, 215. (Oryg.).

214 — *Psalidium (Psalidium) maxillosum* (F.), zarys głowy. 215 — *Tropiphorus micans* Boh., zarys ciała.

wszystkich gatunków znacznie rzadsze od samic, węższe i słabiej sklezione, mają golenie przednich nóg dłuższe od pozostałych, na końcu różnie silnie zakrzywione ku środkowi i rozszerzone tylko na wewnętrznym narożu, na zewnętrznym zaokrąglone. U samic golenie nóg przednich proste albo tylko nieznacznie zagięte ku środkowi i rozszerzone na końcu na obie strony.

Rodzaj ten obejmuje około 35 gatunków częściowo trudnych do odróżnienia, zamieszkujących prawie wyłącznie wschodnią część basenu Morza Śródziemnego. Tylko jeden dochodzi do południowo-wschodniej części środkowej Europy.

Długość 6,3—8,5 mm. Łuski zupełnie czarne, wyglądają na pokrywach jak drobne ziarenka. Przedplecze z niewielkimi, dość rzadko ustawionymi punktami. Punkty w rowkach pokryw na przodzie duże, maleją bardzo ku tyłowi. W tyle pokryw odstające brunatne szczeciny. Całe ciało czarne, niekiedy końcowe części goleni, stopy i czułki ciemnobrunatne. Samce bardzo rzadkie. Rozmieszczony od Austrii i południowych Moraw poprzez Podole i południe europejskiej części ZSRR po Morze Kaspijskie oraz przez Azję Mniejszą po Iran. Z Polski nie wykazany.

..... *P. maxillosum* (F.).

Plemię: *TROPIPHORINI*

Plemię to jest bardzo licznie reprezentowane przede wszystkim w faunie Australii (przez 21 rodzajów). Jeden rodzaj występuje w Nowej Zelandii, 12 rodzajów mało licznych zamieszkuje Amerykę Południową, nieco więcej Amerykę Północną (13 rodzajów), 8 rodzajów jest znanych z Obszaru Etiopskiego, trzy są palearktyczne. W Polsce występuje jeden rodzaj.

Rodzaj: *Tropiphorus* SCHÖNH.

Ryjek mniej więcej dwukrotnie dłuższy od swej szerokości na szczycie, od nasady zwęża się do połowy długości, po czym ponownie rozszerza ku końcowi. Na przodzie ryjek z podniesioną, trójkątną, nagą płytką. Początkowa część rowków na czułki widoczna z góry, rowki zginają się ku oczom, ale zanikają daleko przed

Rys. 216. *Tropiphorus carinatus* (MÜLL.). (Według HOFFMANNA).

nimi. Oczy zupełnie płaskie, wyższe od swej długości, widziane z boku ustawione w połowie wysokości głowy. Przedplecze w części podstawowej równoległoboczne, na przodzie silnie zwężone, zwykle z żeberkiem środkowym. Podstawa pokryw wycięta łukowato na nasadę przedplecza. Wierzch ciała matowy, pokryty bardzo drobnymi, pręcikowatymi łuskami, nie zakrywającymi podłoża. Skrzydeł brak. Pazurki zrosnięte w części podstawowej. Należy tutaj około 15 gatunków, zamieszkujących głównie góry Europy. W Polsce występują cztery.

Klucz do oznaczania gatunków

1. Zagonik 7 tworzy tępą krawędź, oddzielającą część górną pokryw od części bocznej. Pokrywy o zarysie w przybliżeniu kwadratowym, podstawa ich dużo szersza od nasady przedplecza (rys. 215).

Długość 5,6—7,5 mm. Żeberko środkowe na przedpleczu bardzo słabo wykształcone, czasem zanika. Rowki na pokrywach bardzo słabo zaznaczone. Drobne ziarenka występują w pojedynczych rzędach na zagonikach parzystych, w dwóch lub trzech rzędach na nieparzystych. Na wszystkich ziarenkach tkwią drobne, cienkie szczecinki o metalicznym połysku, pochylone ku tyłowi. Zagoniki 3 i 5 w przedniej części podniesione (forma typowa)

lub prawie tak samo sklepione jak sąsiadujące (var. *obesus* FAUV.). Ciało czarne, niekiedy czułki i stopy ciemnobrunatne. Rozmnaża się partenogenetycznie. Biologia nie znana, postacie dojrzałe spotyka się na ziemi, pod kamieniami. Rozmieszczony od Styrii poprzez północną część Półwyspu Bałkańskiego i Podole po południe europejskiej części ZSRR. W Polsce spotykany częściej tylko w okolicach Przemyśla, jeden okaz znaleziony w Pleśnej koło Tarnowa.

..... *T. micans* BOH.

- Zagonik 7 nie tworzy krawędzi oddzielającej część górną pokryw od części bocznej. Pokrywy o zarysie owalnym, ich podstawa niewiele szersza od nasady przedplecza 2.
- 2. Przedplecze z wąskim, ale wyraźnym żeberkiem środkowym na całej swej długości. Zagoniki nieparzyste z rzędami krótkich, rzadkich, silnie pochylonych szczecinek 3.
- Przedplecze bez żeberka środkowego lub — co najwyżej — z jego śladem. Wszystkie zagoniki bez odstających szczecinek.

Długość 5,2—5,4 mm. Ciało czarne, czułki czerwono-brunatne, buławka czarna. Łuski na przedpleczu dość szerokie, owalne lub lancetowate. Wszystkie zagoniki płaskie. Punkty w rowkach pokryw dobrze widoczne, z cienkimi, przylegającymi, krótkimi szczecinkami o metalicznym połysku. Nogi ciemnobrunatne lub czerwono-brunatne. Rozmnaża się partenogenetycznie. Spotykany pod kamieniami, pod roślinami zielnymi, w środkowej Europie głównie w górach, rzadko na niżu. Środkowa Europa, południowa część północnej Europy. W Polsce tylko w Sudetach, Tatrach i na Gubałównie, bardzo rzadko znajduwany.

..... *T. tomentosus* (MRSH.).

- 3. Zagoniki 3, 5, 6 i 7 wyższe od pozostałych. Szew w tyle pokryw podniesiony, części przylegające pokryw wklęsłe. Podstawa pokryw wyraźnie szersza od nasady przedplecza (rys. 216).

Długość 5—6,5 mm. Ciało czarne, czułki brunatnoczerwone, buławka czarna. Zagoniki nieparzyste z jednym lub dwoma rzędami dość długich odstających szczecinek, na zagonikach parzystych podobne, ale nieco krótsze szczecinki występują w pojedynczych rzędach, lub tylko tu i ówdzie. Zagonik 3 w tyle na opadającej części pokryw zupełnie płaski, bez odstających szczecinek, które pojawiają się ponownie tuż przed jego końcem. Końcowe części nóg niekiedy brunatnoczerwone. Ostatni sternit odwłoka samicy z dość głębokim poprzecznym wgłębieniem w tylnej części. Rozmnaża się partenogenetycznie. Żeruje często na *Mercurialis perennis* L., spotykany w miejscach wilgotnych, cienistych. Środkowa Europa, południowa część północnej Europy. Prawdopodobnie w całej Polsce, częstszy w górach i okolicach podgórskich.

..... *T. carinatus* (MÜLL.).

- Wszystkie zagoniki płaskie. Szew w tyle pokryw normalnie wykształcony, nie podniesiony. Podstawa pokryw prawie takiej samej szerokości jak nasada przedplecza.

Długość 5,7—6,5 mm. Szczecinki odstające na zagonikach nieparzystych dość długie, na parzystych nieco krótsze i rzadsze. Ubarwienie ciała jak u *T. carinatus* (MÜLL.), do którego w ogólności jest bardzo podobny. Rozmnaża się partenogenetycznie. Spotykany pod kamieniami. Północna Europa i góry środkowej Europy po środkowe Włochy. W Polsce podany ze Śląska.

..... *T. obtusus* (BONSD.).

PIŚMIENNICTWO

Całość fauny ryjkowców środkowoeuropejskich ujmują trzy dzieła:

1. E. REITTER. *Fauna Germanica*. V. Stuttgart, 1916, 343 str., 18 rys., tabl. 153—168.

Ryjkowce na str. 11—268, tabl. 153—167. Opracowanie to mimo upływu 50 lat od jego ukazania się jest jeszcze powszechnie używane i oddaje dobre usługi, zwłaszcza przy uwzględnieniu poprawek i uzupełnień zestawionych w pracy:

2. A. HORION. Nachtrag zu *Fauna Germanica*. Die Käfer des Deutschen Reiches von Edmund REITTER. Krefeld, 1935, VIII + 358 str., 16 rys.

Ryjkowce na str. 305—348.

3. A. HUSTACHE. *Curculionidae* Gallo-Rhénans. Ann. Soc. Ent. France, Paris, 92, 1923, str. 1—148, rys. 1—33, I cz.; 93, 1924, str. 31—124, rys. 34—69, II cz.; 94, 1925, str. 101—260, rys. 70—126, III cz.; 95, 1926, str. 211—317, rys. 127—139, IV cz.; 96, 1927, str. 271—344, rys. 140—162, V cz.; 98, 1929, str. 1—96, rys. 163—194, VI cz.; 99, 1930, str. 81—272, rys. 195—265, VII cz.; 100, 1931, str. 153—470, rys. 266—362, VIII cz.

Praca napisana przez doskonałego znawcę ryjkowców zawiera klucze do oznaczania i dobre opisy prawie wszystkich gatunków naszej fauny. Ujemną jej stroną jest przede wszystkim rozproszenie w kilku rocznikach wymienionego czasopisma, oraz w innych jeszcze czasopismach, bo *Apioninae* i *Ceutorhynchini* ukazały się oddzielnie, oraz brak klucza do podrodzin i plemion. Utrudnia to korzystanie z niej, zwłaszcza początkującym.

4. A. HOFFMANN. Coléoptères Curculionides. (3 części). Faune de France, Paris, 52, 1950, str. 1—486, rys. 1—225, I cz.; 59, 1954, str. 487—1208, rys. 226—663, II cz.; 62, 1958, str. 1209—1839, rys. 664—1305, III cz.

Zawiera klucze do oznaczania i opisy prawie wszystkich gatunków naszej fauny i jest jedynym łatwo dostępnym i tak obszernym, nowoczesnym opracowaniem. Na szczególne podkreślenie zasługuje, że dane o biologii omawianych gatunków, rozproszone poprzednio w licznych drobnych pracach, zostały w tym dziele zestawione bardzo wyczerpująco i krytycznie.

Należy tu wspomnieć, że w opracowaniu zbiorowym «*Fauna Hungariae*» wydawane są obecnie ryjkowce, opracowane przez S. ENDRÖDIEGO. Wyszły już trzy części, obejmujące podrodziny *Otiiorhynchinae*, *Brachyderinae*, *Tanymecinae*, *Cleoninae*, *Tanyrhynchinae*, *Hylobiinae* i początek *Curculioninae*.

5. S. ENDRÖDI. *Fauna Hungariae*. Budapest, 58, 1961, *Curculionidae* I. 77 str. + 4 nlb. str., 29 rys.; 53, 1960, *Curculionidae* II. 126 str. + 5 nlb. str., 61 rys.; 64, 1963, *Curculionidae* III. 104 str. + 4 nlb. str., 55 rys.

Praca obejmuje faunę kotliny Pannońskiej i otaczających ją gór, ale napisana jest wyłącznie po węgiersku, co czyni ją niedostępną dla większości naszych czytelników.

Opracowania syntetyczne omawianych w niniejszym podszeszyście rodzajów są na ogół nieliczne i ukazały się głównie w formie kluczy do oznaczania w latach przed pierwszą wojną światową. Są one często przestarzałe, ale mimo to niezbędne do bliższego zaznajomienia się z fauną Europy i Obszaru Palearktycznego. Wiele z tych prac, które należy tu wymienić, wyszło w zbiorowym opracowaniu «*Bestimmungs-Tabellen der europäischen Coleopteren*»:

6. E. REITTER. *Curculionidae*, Subgenera der Gattung *Otiorrhynchus*, Paskau, 66, 1912, str. 1—24.

7. E. REITTER. *Curculionidae*, Untergattungen *Arammichnus* GOZIS und *Tyloderes* SCHÖNH. der Gattung *Otiorrhynchus* GERM., [Bestimmungstabellen der Untergattungen *Arammichnus* GOZIS und *Tyloderes* SCHÖNH. des Genus *Otiorrhynchus* GERM. aus der palaearktischen Fauna]. Paskau, 67, 1912, str. 109—154.

8. E. REITTER. *Curculionidae*. Die ungezähnten Arten der Gattung *Otiorrhynchus*, [Bestimmungstabellen der *Otiorrhynchus*-Arten mit ungezähnten Schenkeln aus der palaearktischen Fauna]. Paskau, 69, 1913, str. 25—118.

9. E. REITTER. *Curculionidae*. Die gezähnten Arten der Gattung *Otiorrhynchus* GERM.: *Dorymerus* und *Tournieria*, [Bestimmungs-Tabellen der *Otiorrhynchus*-Arten mit gezähnten Schenkeln aus der palaearktischen Fauna. Abteilung: *Dorymerus* und *Tournieria*]. Brünn, 70, 1913, str. 1—123.

10. E. REITTER. *Curculionidae*. Die mit *Ptochus* SCHÖNH. verwandten Genera, [Bestimmungstabellen der mit *Myllacus* und *Ptochus* verwandten Curculioniden (*Coleoptera*)]. Brünn, 58, 1906, str. 206—256.

11. E. REITTER. *Curculionidae*. Genus *Sitona* GERM. und *Mesagroicus* SCHÖNH. aus der palaearktischen Fauna. Paskau, 52, 1903, str. 1—44.

12. E. REITTER. *Curculionidae*. *Tropiphorini* und *Alophini*, [Bestimmungs-Tabelle der europäischen *Tropiphorini* und *Alophini* (*Coleoptera*, *Curculionidae*)]. Paskau, 45, 1901, str. 1—14.

13. R. FORMÁNEK. *Curculionidae*. Genus *Trachyphloeus* GERM., [Zur Kenntnis der Rüssler-Gattung *Trachyphloeus* GERM. und der verwandten Gattungen]. Paskau, 61, 1907, str. 121—192.

14. K. FLACH. *Curculionidae*. Genus *Strophosomus* STEPHENS, [Bestimmungs-Tabelle der europäischen *Strophosomus*-Arten]. Brünn, 62, 1907, str. 201—230, 1 tabl.

Dalsze monografie lub rewizje poszczególnych rodzajów zawierają prace:

15. R. FORMÁNEK. Zur näheren Kenntnis der Gattungen *Barypithes* DUVAL und *Omius* SCHÖNHERR sensu SEIDLITZ. Münch. Kol. Zeitschr., München, 2, 1904, str. 16—28, 13 rys., str. 151—182, 30 rys.

16. R. FORMÁNEK. Zur näheren Kenntnis der Gattung *Brachysomus* STEPHENS. Wien. Ent. Zeit., Wien, 24, 1905, str. 169—193, 16 rys.

17. J. SCHILSKY, w: H. C. KÜSTER u. G. KRAATZ. Die Käfer Europas, Nürnberg, 45, 1903, IV + 415 nlb. str.; 46, 1910, VIII + 233 nlb. str.; 47, 1911, IV + 216 nlb. str.

Zeszyty te zawierają klucz do oznaczania i opisy większości gatunków palearktycznych rodzaju *Phyllobius* GERM. W zeszycie 46 podany jest klucz do oznaczania i opisy większości gatunków palearktycznych rodzaju *Polydrosus* GERM.

18. G. KERSTENS. Die *Sitona*-Arten Deutschlands. Ent. Bl., Krefeld, 54, 1958, str. 81—100.

Zawiera nowoczesny, bardzo dobrze opracowany klucz do oznaczania oraz opisy wszystkich naszych gatunków tego rodzaju.

19. S. ENDRÖDI. Bestimmungs-Tabelle der *Otiorrhynchus*-Arten des Karpaten-Beckens. Ostrava, 1961, 123 str., 35 rys.

Najnowsze opracowanie gatunków z rodzaju *Otiorrhynchus* GERM. występujących na Węgrzech i w otaczających Węgry górach, uwzględnia bardzo wiele gatunków występujących również w Polsce.

Uwagi systematyczne o gatunkach występujących w Polsce zawierają następujące prace:

20. St. SMREČZYŃSKI. Materiały do fauny Polski. Ryjkowce (*Curculionidae*) Muzeum Fizjograficznego P.A.U. Część I. Spraw. Kom. Fizjogr. PAU, Kraków, 70, (1935) 1936, str. 73—100.

21. St. SMREČZYŃSKI. Uwagi o ryjkowcach (*Curculionidae*, *Coleopt.*) Polski i krain sąsiednich. Pol. Pismo Ent., Wrocław, 19, 1949, str. 149—165.

22. St. SMRECZYŃSKI. *Barynotus makólskii* n.sp. (*Coleoptera, Curculionidae*) et remarques sur les espèces voisines. Pol. Pismo Ent., Wrocław, 23, 1953, str. 71—82, 11 rys.
23. St. SMRECZYŃSKI. Uwagi o krajowych ryjkowcach (*Coleoptera, Curculionidae*) III. Pol. Pismo Ent., Wrocław, 25, 1955, str. 9—31.
24. St. SMRECZYŃSKI. Vorstudien zu einer Monographie des Subgenus *Liophloeodes* WEISE 1894 (Gen. *Liophloeus* GERMAR 1824) (*Coleoptera, Curculionidae*). Acta Zool. Crac., Kraków, 3, 1958, str. 67—120, tabl. 11—17, 1 mapa.
25. St. SMRECZYŃSKI. *Otiorrhynchus noskiewiczii* n. sp., sowie Übersicht der verwandten Arten (Artengruppe *Eumihus* REITT., Subgen. *Otiorrhynchus* s. str.) (*Coleopt., Curculionidae*). Pol. Pismo Ent., Wrocław, 29, 1959, str. 3—15, 1 rys.
26. St. SMRECZYŃSKI. *Sitona lineellus* BONSD., *S. ambiguus* GYLL. sp. propr. und *S. tibialis* var.? *brevicollis* GYLL. (*Coleoptera, Curculionidae*). Acta Zool. Crac., Kraków, 4, 1959, str. 639—654, 17 rys.
27. St. SMRECZYŃSKI. Uwagi o krajowych ryjkowcach (*Coleoptera, Curculionidae*) IV. Acta Zool. Crac., Kraków, 5, 1960, str. 45—86, 10 rys.
28. St. SMRECZYŃSKI. *Otiorrhynchus (Dorymerus) schaumii* STIERL. und seine Verwandten (*Coleoptera, Curculionidae*). Acta Zool. Crac., Kraków, 8, 1963, str. 1—25, tabl. I—II, 23 rys.
29. L. DIECKMANN. *Sitona cambricus* STEPHENS und seine Verwandten (*Coleoptera, Curculionidae*). Reichenbachia, Dresden, 2, 1963, str. 17—27, rys. 6.
- Dane o partenogenezie kilku gatunków *Otiorrhynchus* GERM. zawiera praca:
30. I. MIKULSKA. New Data to the Cytology of the Parthenogenetic Weevils of the Genus *Otiorrhynchus* GERM. (*Curculionidae, Coleoptera*) from Poland. Cytologia, Tokyo, 25, 1960, str. 322—333, 3 rys.
- Rozmieszczenie geograficzne gatunków występujących w Polsce na terenie środkowej Europy podaje:
31. A. HORION. Verzeichnis der Käfer Mitteleuropas (Deutschland, Österreich, Tschechoslowakei) mit kurzen faunistischen Angaben. I, II. Stuttgart, 1951. X + 536 str.
- Podrodziny *Otiorrhynchinae* i *Brachyderinae* podane są na str. 442—459.
- Katalog podrodzin *Otiorrhynchinae* i *Brachyderinae* zawierają prace:
32. C. LONA, w: W. JUNK u. S. SCHENKLING. Coleopterorum Catalogus, *Curculionidae: Otiorrhynchinae* I—III. s-Gravenhage, 148, 1936, str. 1—226; 160, 1937, str. 227—412; 162, 1938, str. 413—600.
33. K. W. von DALLA TORRE u. M. et F. van EMDEN, w: W. JUNK u. S. SCHENKLING. Coleopterorum Catalogus. *Curculionidae: Brachyderinae* I—II. s-Gravenhage, 147, 1936, str. 1—132; 153, 1937, str. 133—196.
34. M. et F. van EMDEN, w: W. JUNK u. S. SCHENKLING. Coleopterorum Catalogus. *Curculionidae: Brachyderinae* III. s-Gravenhage, 164, 1939, str. 197—327.
35. A. WINKLER. Catalogus Coleopterorum regionis palaearticae. Wien, 1927—1932, 1698 str. Ryjkowce na str. 1375—1631.
36. M. ŁOMNICKI. Wykaz chrząszczyw czyli Tęgopokrywych (*Coleoptera*) ziem polskich (Catalogus coleopterorum Poloniae). Kosmos, Lwów, 38, 1913, str. 21—155.

SKOROWIDZ NAZW SYSTEMATYCZNYCH ŁACIŃSKICH

Liczby wytłuszczone oznaczają stronicę, na których znajdują się opisy, liczby z gwiazdkami stronicę, na których znajdują się rysunki.

- afflatus* (BOH.), *Paophilus* 61, **84**, 86*
- Aira flexuosa* L. 98
- albolineatus* SEIDL., *Strophosomus* (*Leucostrophus*) 62, 95*, 97
- album* L., *Lamium* 55
- albus* L., *Lupinus* 105
- albus* MED., *Melilotus* 109, 110
- Alchemilla* L. 74
- Alnus glutinosa* (L.) GAERTN. 57
- Alnus incana* (L.) MNCH. 57, 73, 74
- Alnus viridis* LAM. et D. C. 73
- Alophini* 121
- alpicola* BOH., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*), 6, **29**
- alpinus* STIERL., *Phyllobius* (*Phyllobius*) 9, 55, 57*
- alternans* GYLL., *Trachyphloeus* 7, **41**, 42
- altissimus* THUILL., *Melilotus* 109
- ambigua* GYLL., *Sitona* (*Sitona*) 63, 115*, 116
- ambiguus* GYLL., *Sitona* 122
- Ammophila arenaria* LINK. 36, 100
- amoenus* (GERM.), *Polydrosus* (*Chlorodrosus*) 60, 74
- anglica* L., *Genista* 115
- angustifolius* L., *Lupinus* 105
- angustisetulus* HANSEN, *Trachyphloeus bifoveolatus* var. 8, **42**, 43*
- apfelbecki* STIERL., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 6, 28
- Apioninae* 120
- Arammichnus* GOZIS 7, 11, 12, **34**, 121
- araneiformis* (SCHRANK), *Barypithes* 62, 90*, 91, 92
- araneiformis* var. *setosus* FORM., *Barypithes* 62, 91, 92
- arborator* (HERBST), *Phyllobius* (*Phyllobius*) 9, 54
- arcticus* (O. F.), *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 5, 18, 19*
- arenaria* LINK., *Ammophila* 36, 100
- argentatus* (L.), *Phyllobius* (*Phyllobius*) 8, **54**, 57*
- Argoptochus* WEISE 8, **44**, 45
- aristatus* (GYLL.), *Trachyphloeus* 8, 43*, **44**
- armadillo* ab. *obsitus* GYLL., *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 5, 15, 16
- armadillo* (ROSSI), *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 5, 16
- arvense* L., *Pisum* 110
- asperatus* (BONSD.), *Sciaphilus* 61, 80*, **83**
- aspleni* MILL., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 7, 12, 30*, 31
- atomarius* (OL.), *Polydrosus* (*Metallites*) 60, **68***
- atroapterus* (DEG.), *Otiorhynchus* (*Arammichnus*) 7, **36***
- aurifer* BOH., *Phyllobius* (*Phyllobius*) *betulae* var. 9, 54
- aurosus* REY, *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *du-bius* ab. 17
- austriacus* (F.), *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 6, 22
- Barynotini* 62, 64, **101**
- Barynotus* GERM. 62, **101**
- Barypithes* JACQ. DU VAL 47, 62, 80, **88**, 121
- beckeri* TOURN., *Eusomus* (*Eusomus*) *ovulum* var. 61, 82, 83
- betulae* (F.), *Phyllobius* (*Phyllobius*) 9, **54**, 57*
- betulae* var. *aurifer* BOH., *Phyllobius* (*Phyllobius*) 9, 54
- bifoveolatus* BECK, *Trachyphloeus* 8, **42**, 43*
- bifoveolatus* var. *angustisetulus* HANSEN, *Trachyphloeus* 8, **42**, 43*
- bisulcatus* ab. *subauriculus* REITT., *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 16
- bisulcatus* (F.), *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 5, 16, 19*
- bithynicus* K. et J. DANIEL, *Polydrosus* (*Metadrosus*) 60, 73

- Brachyderes* SCHÖNH. 62, 80, 94, 95
Brachyderinae 3, 40, 59, 60, 103, 120, 122
Brachyderini 61, 65, 80
Brachysomus STEPH., 44, 61, 81, 84, 87, 121
brevicollis GYLL., *Sitona tibialis* var.? 122
brevis GYLL., *Phyllobius (Udanellus)* 8, 52*
- caesius* L., *Rubus* 82, 83
caesius STEPH., *Phyllobius (Phyllobius) urticae* ab. 56
calcaratus ab. *densatus* SCHILSKY, *Phyllobius (Phyllobius)* 57
calcaratus ab. *fuscofumosus* REITT., *Phyllobius (Phyllobius)* 57
calcaratus ab. *nigrofemoratus* GABRIEL, *Phyllobius (Phyllobius)* 57
calcaratus ab. *piri* (F.), *Phyllobius (Phyllobius)* 57
calcaratus ab. *pseudodensatus* REITT., *Phyllobius (Phyllobius)* 57
calcaratus ab. *tibialis* SCHILSKY, *Phyllobius (Phyllobius)* 57
calcaratus (F.), *Phyllobius (Phyllobius)* 9, 57*
callosa GYLL., *Sitona (Sitona)* 63, 107*, 108
callosa montana SMRE CZ., *Sitona (Sitona)* 63, 107*, 108
Calluna SALISB. 96
Calluna vulgaris (L.) SALISB. 97, 98, 99
cambrica STEPH., *Sitona (Sitona)* 63, 106*
cambricus STEPH., *Sitona* 122
capitatus (DEG.), *Strophosomus (Strophosomus)* 62, 95*, 98
capitatus var. *rufipes* STEPH., *Strophosomus (Strophosomus)* 62, 98
carinatus (MÜLL.), *Tropiphorus* 63, 118*, 119
carpathicus REITT., *Barypithes* 62, 93*, 94
cejikai ROUBAL, *Polydrosus (Piezocnemus) paradoxus* 61, 75
cervinus (L.), *Polydrosus (Eustolus)* 60, 71*
Ceutorhynchini 120
Charagmus SCHÖNH. 63, 104, 105
chevrolati (BOH.), *Barypithes* 62, 89, 91*, 92*
Chlorodrosus DAN. 60, 66, 73, 74
chlorophanus WESTH., *Polydrosus (Eudipnus) mollis* ab. 75
cinerascens FAHRS., *Sitona (Sitona)* 63, 106*
cinerascens (F.), *Phyllobius (Pseudomylocerus)* 8, 51, 52*
Cleoninae 120
Cneorhinini 62, 64, 99
coarctatus STIERL., *Otiorhynchus (Tournieria)* 7, 32*, 33
Coleoptera 121, 122
- confluens* STEPH., *Polydrosus (Eustolus)* 60, 70, 71*
conspersus GERM., *Otiorhynchus (Arammichnus)* 7, 36
contemptus STEV., *Phyllobius (Phyllobius)* 8, 56
corniculatus L., *Lotus* 106, 114
Coronilla varia L. 114
corruscus GERM., *Polydrosus (Tylodrusus)* 60, 69
corvus BOH., *Otiorhynchus (Dorymerus)* 7, 12, 29*, 30*, 31
cracca L., *Vicia* 109
Crataegus L. 68
crinita (HERBST), *Sitona (Sitona)* 63, 113, 114*, 116
Ctenochirus SEIDL., 7, 38
Curculionidae 3, 5, 11, 60, 120, 122
Curculioninae 120, 121
curvipes STIERL., *Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus krattereri* var. 7, 30
curvipes THOMSON, *Strophosomus* 62
cylindricollis FAHRS., *Sitona (Sitona)* 63, 109, 110*
Cytisus ruthenicus FISCH. 116
- denigrator* BOH., *Otiorhynchus* 5
densatus SCHILSKY, *Phyllobius (Phyllobius) calcaratus* ab. 57
densesquamosus SMRE CZ., *Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus krattereri* var. 7, 28, 30
depilis SMRE CZ., *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 6, 20*, 21
desertus ROSENH., *Otiorhynchus (Tournieria)* 7, 34
deubeli GANGLB., *Otiorhynchus (Dorymerus)* 6, 23*, 24
dioica L., *Urtica* 55, 56
Dodecastichus STIERL. 5, 12
Dorymerus SEIDL. 6, 12, 22, 34, 121
dubium SIBTH., *Trifolium* 108
dubius ab. *aurosus* REY, *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 17
dubius ab. *pseudopauper* REITT., *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 17
dubius (STRÖM), *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 6, 14, 17, 19*
dzieduszycki ŁOMNICKI, *Otiorhynchus* 7
- ebeninus* GYLL., *Otiorhynchus (Otiorhynchus) morio* ab. 17
echinatus (BONSD.), *Brachysomus* 61, 84, 85, 87*

- Echium vulgare* L. 36
egregius MILL., *Otiorhynchus* 7
elegans GYLL., *Sitona (Sitona) suturalis* var. 109
equestris ab. *regularis* STIERL., *Otiorhynchus (Dorymerus) equestris* 26
equestris mehelyi ab. *perniger* PENECKE, *Otiorhynchus (Dorymerus)* 26
equestris mehelyi STIERL., *Otiorhynchus (Dorymerus)* 6, 25*, 26
equestris (RICHT.), *Otiorhynchus (Dorymerus) equestris* 6, 25*, 26
Erica L. 96, 99
esculenta MNCH., *Lens* 108
Eudipnus THOMS., 61, 66, 74, 75
Eumihus REITT. 122
Eusomus GERM. 61, 81, 82
Eustolus THOMS. 60, 67, 69, 70
- faba* L., *Vicia* 110
faber (HERBST), *Strophosomus (Neliocarus)* 62, 95*, 98
falcata L., *Medicago* 111, 112
familiaris BOH., *Peritelus (Peritelus)* 7, 40
flavescens (MRSH.), *Sitona (Sitona)* 63, 110*
flavipes (DEG.), *Polydrosus (Tylodrusus)* 60, 69
flexuosa L., *Aira* 98
floricola GYLL., *Phyllobius (Nemoicus) oblongus* ab. 53
forticornis (BOH.), *Rhinomias* 8, 48*, 49
Foucartia JACQ. DU VAL 62, 81, 87
fullo (SCHRANK), *Otiorhynchus (Tournieria)* 7, 32*, 33
fulvicornis WALT., *Strophosomus (Strophosomus)* 62, 95*, 97
fuscipes (OL.), *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 5, 15, 19*
fuscofumosus REITT., *Phyllobius (Phyllobius) calcaratus* ab. 57
- geniculatus* (GERM.), *Otiorhynchus (Dodecastichus)* 5, 13
Genista anglica L. 115
Genista L. 70, 113
Genista pilosa L. 70, 115
Genista sagittalis L. 70, 116
Genista tinctoria L. 115
gibbus BOH., *Liophloeus (Liophloeodes) lentus* 61, 78, 79*
gibbus WEISE, *Liophloeus* 61
globulus (BOH.), *Mylacus* 8, 47
globus SEIDL., *Barypithes* 62, 89, 90*
- glutinosa* (L.) GAERTN., *Alnus* 57
graniventris MILL., *Otiorhynchus* 6
granulipennis FORM., *Otiorhynchus* 6
gressoria (F.), *Sitona (Charagmus)* 63, 105
grisea (F.), *Sitona (Charagmus)* 63, 105, 106*
gyrosicollis BOH., *Stomodes* 7, 37
- hampei* (SEIDL.), *Paophilus* 61, 84
hanaki FRIV., *Omius* 8, 48*
hanaki var. *montanus* PETRI, *Omius* 48
Henschia REITT. 8, 45, 46
Heracleum sphondylium L. 77
herbsti GYLL., *Liophloeus (Liophloeodes) lentus* 61, 78, 79*
Hippophaë rhamnoides L. 51
hirticornis (HERBST), *Peritelus (Homorhythmus)* 7, 38, 39*
hirtus (BOH.), *Brachysomus* 61, 85
hispidula (F.), *Sitona (Sitona)* 63, 113, 114*
hispidus REDT., *Brachysomus* 61, 86*
Holcorhinini 8, 10, 44
Homorhythmus BEDEL 7, 37, 38
Hoplophyllobius APFLB. 9, 50, 58
Hordeum murinum L. 98
hornuzachii SOLARI, *Otiorhynchus (Arammichnus) ligustici* ab. 34
hoverlanus SMREČZ., *Liophloeus (Liophloeodes) lentus* *liptoviensis* ab. 79
humeralis STEPH., *Sitona (Sitona)* 63, 112*
hungaricus STIERL., *Phyllobius* 9
Hylobiinae 120
hypsibatus GANGLB., *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 6, 21
- idaeus* L., *Rubus* 55
impar GOZIS, *Polydrosus (Metallites)* 60, 67, 68*
impressifrons GYLL., *Polydrosus (Eustolus)* 60, 69, 70, 71*
incana (L.) MNCH., *Alnus* 57, 73, 74
incanus GYLL., *Phyllobius (Phyllobius)* 9, 55
incanus (L.), *Brachyderes (Brachyderes)* 62, 95*, 96
inermis BOH., *Trachyploeus* 8, 43*, 44
inflatus GYLL., *Otiorhynchus (Dodecastichus)* 5, 13
inflatus var. *salebrosus* BOH., *Otiorhynchus (Dodecastichus)* 5, 13
inops GYLL., *Sitona (Sitona)* 63, 112*
interpositus ROUBAL, *Barypithes* 62, 90*, 92
inustus GERM., *Polydrosus (Eustolus)* 60, 70
irritans (HERBST), *Otiorhynchus* 5

- kollari* GYLL., *Otiorhynchus (Dorymerus)* 6, 23
kotulae SMULIKOWSKI, *Otiorhynchus* 6, 28
krattereri BOH., *Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus* 7, 29*, 30
krattereri var. *curvipes* STIERL., *Otiorhynchus (Dorymerus)* rugosus 7, 30
krattereri var. *densesquamosus* SMRE CZ., *Otiorhynchus (Dorymerus) rugosus* 7, 28, 30
kuenburgi STIERL., *Otiorhynchus (Dorymerus)* 6, 14, 23*, 24

laevigatus (F.), *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 5, 18, 19*
Lamium album L. 55
languida GYLL., *Sitona (Sitona)* 63, 114, 115*
languida var. *obscuripes* GYLL., *Sitona (Sitona)* 63, 114
lateralis GYLL., *Sitona (Sitona) suturalis* var. 109
lateralis (PAYK.), *Strophosomus (Neliocarus)* 62, 99
Lathyrus pratensis L. 109
latipunctus PENECKE, *Otiorhynchus* 6
Lens esculenta MNCH. 108
lentus GERM., *Liophloeus (Liophloeodes) lentus* 61, 78*, 79*
lentus gibbus BOH., *Liophloeus (Liophloeodes)* 61, 78, 79*
lentus herbsti GYLL., *Liophloeus (Liophloeodes)* 61, 78, 79*
lentus liptoviensis ab. *hoverlanus* SMRE CZ., *Liophloeus (Liophloeodes)* 79
lentus liptoviensis WEISE, *Liophloeus (Liophloeodes)* 61, 79*
Leptopinae 59
leucogrammus GERM., *Peritelus (Ctenochirus)* 7, 38, 39*
Leucostrophus FLACH 62, 97
ligustici ab. *hormuzachii* SOLARI, *Otiorhynchus (Arammichnus)* 34
ligustici ab. *polonicus* SOLARI, *Otiorhynchus (Arammichnus)* 34
ligustici ab. *subseriatus* SOLARI, *Otiorhynchus (Arammichnus)* 35
ligustici (L.), *Otiorhynchus (Arammichnus)* 7, 12, 34, 35*, 36*
lineata (L.), *Sitona (Sitona)* 63, 109, 110*
lineella (BONSD.), *Sitona (Sitona)* 63, 115*, 116
lineellus BONSD., *Sitona* 122
Liophloeodes WEISE 61, 76, 77, 122
Liophloeus GERM. 61, 65, 76, 77, 122
liptoviensis ab. *hoverlanus* SMRE CZ., *Liophloeus (Liophloeodes) lentus* 79

liptoviensis WEISE, *Barypithes* 62, 89
liptoviensis WEISE, *Liophloeus (Liophloeodes) lentus* 51, 79*
lithanthracius BOH., *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 5, 18
liturata STIERL., *Foucartia* 62, 88
longula GYLL., *Sitona (Sitona)* 63, 111, 112*
Lotus corniculatus L. 106, 114
Lotus L. 109
Lotus uliginosus SCHK. 106, 110, 114
lugdunensis BOH., *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 5, 15, 19*
Lupinus albus L. 105
Lupinus angustifolius L. 105
Lupinus polyphyllus LDL. 105
lupulina L., *Medicago* 112, 114

maculicornis GERM., *Phyllobius (Phyllobius)* 8, 54, 57*
makolskii SMRE CZ., *Barynotus* 62, 102, 103*
makolskii SMRE CZ., *Barynotus* 62, 122
mali (GYLL.), *Phyllobius (Phyllobius) piri* ab. 55
marginatus STEPH., *Polydrosus (Metallites)* 60, 68*
mastix (OL.), *Otiorhynchus (Dodecastichus)* 5, 13
maurus (GYLL.), *Otiorhynchus* 6
maxillosum (F.), *Psalidium (Psalidium)* 63, 117*
Medicago falcata L. 111, 112
Medicago L. 109, 113
Medicago lupulina L., 112, 114
Medicago minima (L.) GRUFB. 112
Medicago sativa L. 108, 110, 112
medium L., *Trifolium* 108
mehelyi ab. *perniger* PENECKE, *Otiorhynchus (Dorymerus) equestris* 26
mehelyi STIERL., *Otiorhynchus (Dorymerus) equestris* 6, 25*, 26
melanogrammus (FORST.), *Strophosomus (Strophosomus)* 62, 98, 99*
Melilotus albus MED. 109, 110
Melilotus altissimus THUILL. 109
Melilotus officinalis (L.) LAM. 109
Mercurialis perennis L. 119
Mesagroicus SCHÖNH. 121
Metadrosus SCHILSKY 60, 67, 73
Metallites GERM. 60, 66, 67
micans BOH., *Tropiphorus* 63, 117*, 119
micans var. *obesus* FAUV., *Tropiphorus* 63, 118
millerianus REITT., *Otiorhynchus* 6
minima (L.) GRUFB., *Medicago* 112

- minus* SM., *Trifolium* 108
moerens (F.), *Barynotus* 62, **102**, 103*
mollicomus (AHR.), *Barypithes* 62, 93*, **94**
mollinus BOH., *Omius* 8, **49**
mollis ab. *chlorophanus* WESTH., *Polydrosus*
(*Eudipnus*) 75
mollis (STRÖM), *Polydrosus* (*Eudipnus*) 61,
75, 76*
montana SMRE CZ., *Sitona* (*Sitona*) *callosa* 63,
107*, 108
montanus BOH., *Otiorynchus* (*Otiorynchus*)
niger ab. 15
montanus PETRI, *Omius hanaki* var. 48
morio ab. *ebeninus* GYLL., *Otiorynchus* (*Otiorynchus*) 17
morio (F.), *Otiorynchus* (*Otiorynchus*) 5, **17**
multipunctatus (F.), *Otiorynchus* (*Otiorynchus*)
5, **16**, 19*
murinum L., *Hordeum* 98
mustela (HERBST), *Scythropus* (*Scythropus*) 61,
76*, 77*
mutabilis DESBR., *Phyllobius* (*Phyllobius*) *scutellaris* ab. 55
Mylacini 8, 10, **46**
Mylacus BOH. 8, **46**, 121
- Neliocar* THOMS. 62, 96, **98**
Nemoicus STEPH. 8, 50, **53**
Neodrosus APFLB. 60, 66, **74**
Neosciaphobus APFLB. 61, **81**
niger ab. *montanus* BOH., *Otiorynchus* (*Otiorynchus*) 15
niger ab. *villosopunctatus* GYLL., *Otiorynchus*
5, 15
niger (F.), *Otiorynchus* (*Otiorynchus*) 5, **15**
nigrofemoratus GABRIEL, *Phyllobius* (*Phyllobius*)
calcaratus ab. 57
noskiewiczii SMRE CZ., *Otiorynchus* (*Otiorynchus*) 6, 20*, **21**, 122
novellae LONA, *Otiorynchus* (*Dorymerus*) 6, **27**
- obesus* FAUV., *Tropiphorus micans* var. 63, 118
oblongus ab. *floricola* GYLL., *Phyllobius* (*Nemoicus*) 53
oblongus (L.), *Phyllobius* (*Nemoicus*) 8, **53**
oblongus SMRE CZ., *Otiorynchus* (*Otiorynchus*)
proximus var. 6, 20
oblongus SMRE CZ., *Otiorynchus* (*Otiorynchus*)
scaber var. 6, 20*
obscuripes GYLL., *Sitona* (*Sitona*) *languida* var.
63, 114
obscurus (F.), *Barynotus* 62, **101**, 102*
obsequiosus GYLL., *Liophloeus* 61
- obsidianus* BOH., *Otiorynchus* (*Dorymerus*) 7,
30*, **31**
obsitus GYLL., *Otiorynchus* (*Otiorynchus*)
armadillo ab. 5, 15, 16
obtusifolius L., *Rumex* 98
obtusus BOH., *Otiorynchus* (*Dorymerus*) 6, **26**
obtusus (BONSD.), *Tropiphorus* 63, **119**
officinalis (L.) HILL., *Primula* 83
officinalis (L.) LAM., *Melilotus* 109
olivieri BEDEL, *Trachyphloeus* 8, 43*, **44**
Omius SCHÖNH. 8, 46, **47**, 49, 88, 121
Onobrychis sativa LAM. 108
Onobrychis viciaefolia SCOP. 108
ononidis SHARP, *Sitona* (*Sitona*) *suturalis*
109
opulentus GERM., *Otiorynchus* (*Dorymerus*)
6, **28**
Otiorynchinae 3, 5, 59, 120, 122
Otiorynchini 5, 10
Otiorynchus GERM. 3, 5, 10, **11**, 12, 13, 37, 40,
121, 122
Otiorynchus GERM. 121, 122
ovatus (L.), *Otiorynchus* (*Tournieria*) 7, 32*,
33
ovulum GERM., *Eusomus* (*Eusomus*) 61, 80*, **83**
ovulum var. *beckeri* TOURN., *Eusomus* (*Eusomus*)
61, 82, 83
- Paophilus* FST. 61, 81, **83**
paradoxus cejkai ROUBAL, *Polydrosus* (*Piezocnemus*) 61, 75
paradoxus STIERL., *Polydrosus* (*Piezocnemus*)
paradoxus 61, **75**
parallelus SEIDL., *Trachyphloeus* 7, **42**, 43*
parapleurus MARSHAM, *Philopodon plagiatus*
ab. 100
Parnemoicus SCHILSKY 8, **51**
parvulus (OL.), *Phyllobius* (*Subphyllobius*) 8,
53
pauxillus ROSENH., *Otiorynchus* (*Tournieria*)
7, 32*, **33**
pellucidus (BOH.), *Barypithes* 62, 89, 92*, **94**
peneckianus SMRE CZ., *Otiorynchus* (*Dorymerus*)
6, 25*, **26**
perdix (OL.), *Otiorynchus* (*Otiorynchus*) 5,
14, 19*
perennis L., *Mercurialis* 119
Peritellini 7, 10, **37**
periteloides (FUSS), *Argoptochus* (*Henschia*) 8,
46
Peritelus GERM. 7, **37**, 38, 39
perniger PENECKE, *Otiorynchus* (*Dorymerus*)
equestris mehelyi ab. 26

- Petasites* MILL. 79
Philopedon STEPH. 62, 99
Phyllobiini 8, 10, 49
Phyllobius GERM. 8, 49, 50, 53, 58, 65, 66, 121
picus (F.), *Polydrosus* (*Polydrosus*) 60, 72
Piezocnemus CHEVR. 61, 66, 74
pilicornis DESBR., *Phyllobius* (*Hoplophyllobius*) 9, 50, 56, 57*, 58
pilosa L., *Genista* 70, 115
pilosus GREDL., *Polydrosus* (*Eustolus*) 60, 71*, 72
pinastri (HERBST), *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 7, 28
piri ab. *mali* (GYLL.), *Phyllobius* (*Phyllobius*) 55
piri ab. *vespertinus* (F.), *Phyllobius* (*Phyllobius*) 55
piri (F.), *Phyllobius* (*Phyllobius*) *calcaratus* ab. 57
piri (L.), *Phyllobius* (*Phyllobius*) 8, 55, 56*
Pisum arvense L. 110
Pisum L. 109
Pisum sativum L. 112
plagiatus ab. *parapleurus* MARSHAM, *Philopedon* 100
plagiatus (SCHALL.), *Philopedon* 62, 99*, 100*
pliginskii REITT., *Polydrosus* 60
poianae PENECKE, *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 6, 22
polonicus SOLARI, *Otiorhynchus* (*Arammichnus*) *ligustici* ab. 34
Polydrosini 60, 64, 65
Polydrosus GERM. 60, 65, 67, 72, 121
polyphyllus LDL., *Lupinus* 105
porcatus (HERBST), *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 6, 17
pratense L., *Trifolium* 108, 110, 113
pratensis L., *Lathyrus* 109
pratensis L., *Salvia* 88
Primula officinalis (L.) HILL. 83
proximus STIERL., *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 6, 20*, 21, 22
proximus var. *oblongus* SMREZ., *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 6, 20
Prunus L. 68
Prunus spinosa L. 53
Psaliidiini 63, 64, 116
Psalidium ILLIG. 63, 116
pseudodensatus REITT., *Phyllobius* (*Phyllobius*) *calcaratus* ab. 57
Pseudomylocerus DESBR. 8, 51
pseudopauper REITT., *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) *dubius* ab. 17
psittacinus GERM., *Phyllobius* 9
pterygomalis BOH., *Polydrosus* (*Tylodrusus*) 60, 68*, 69
ptochoides (BACH), *Foucartia* 62, 88
Ptochus SCHÖNH. 121
pulverulentus GERM., *Otiorhynchus* (*Dodecastichus*) 5, 13
pulverulentus var. *rumicis* APFLB., *Otiorhynchus* (*Dodecastichus*) 5, 13
puncticollis STEPH., *Sitona* (*Sitona*) 63, 111*
quadrisignatus (BACH), *Argoptochus* (*Argoptochus*) 8, 45*
raucus (F.), *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 5, 12, 17
regensteiniensis (HERBST), *Sitona* (*Sitona*) 63, 113
regularis STIERL., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) *equestris equestris* ab. 26
repens L., *Trifolium* 112
repletus BOH., *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 5, 14, 19*
rhamnoides L., *Hippophaë* 51
Rhinomias REITT. 8, 46, 49
Rosa L. 74
rotundatus (F.), *Mylacus* 8, 47, 48*
rotundatus SIEB., *Otiorhynchus* (*Tournieria*) 7, 32*, 33
rubi (GYLL.), *Sciaphobus* (*Neosciaphobus*) 61, 82, 86*
Rubus caesius L. 82, 83
Rubus idaeus L. 55
Rubus L. 35, 51, 53
ruficornis (BONSD.), *Polydrosus* (*Polydrosus*) 60, 73, 76*
rufipes BOH., *Omius* 8, 49
rufipes STEPH., *Strophosomus* (*Strophosomus*) *capitatus* var. 62, 98
rugosostriatus GOEZE, *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 6, 16
rugosus HUMMEL, *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) *rugosus* 7, 30
rugosus krattereri BOH., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 7, 29*, 30
rugosus krattereri var. *curvipes* STIERL., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 7, 30
rugosus krattereri var. *densesquamosus* SMREZ., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 7, 28, 30
Rumex obtusifolius L. 98
rumicis APFLB., *Otiorhynchus* (*Dodecastichus*) *pulverulentus* var. 5, 13
ruthenicus FISCH., *Cytisus* 116
sagittalis L., *Genista* 70, 116

- salebrosus* BOH., *Otiorhynchus* (*Dodecastichus*)
inflatus var. 5, 13
salicis squamosus MILL., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 28
salicis (STRÖM), *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 6,
 28, 29*
salicis (STRÖM), *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) *salicis* 28
Salvia pratensis L. 88
Sarothamnus scoparius (L.) WIMM. 70, 100, 105,
 113, 115
sativa LAM., *Onobrychis* 108
sativa L., *Medicago* 108, 110, 112
sativum L., *Pisum* 112
scaber (L.), *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*) 6,
 20*
scaber var. *oblongus* SMRE CZ., *Otiorhynchus*
 (*Otiorhynchus*) 6, 20*
scabriculus (L.), *Trachyphloeus* 7, 41, 43*
schaumi PENECKE, *Otiorhynchus* 6
schaumi STIERL., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 6,
 24, 25*, 26, 122
schmidti BOH., *Liophloeus* 61
schmidti WEISE, *Liophloeus* 61
Sciaphilus STEPH., 61, 81, 83
Sciaphobus DAN. 61, 80, 81
scoparius (L.), WIMM., *Sarothamnus* 70, 100,
 105, 113, 115
scutellaris ab. *mutabilis* DESBR., *Phyllobius*
 (*Phyllobius*) 55
scutellaris REDT., *Phyllobius* (*Phyllobius*) 9,
 55, 57*
Scythropus SCHÖNH. 61, 65, 75
seladonius BRULLÉ, *Phyllobius* (*Phyllobius*) 8,
 54, 57*
sericeus (SCHALL.), *Polydrosus* (*Thomsononymus*) 60, 74
setiger GYLL., *Brachysomus* 61, 85, 86*
setosus FORM., *Barypithes araneiformis* var. 62,
 91, 92
singularis (L.), *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 6,
 27, 29*
sinuatus (F.), *Phyllobius* (*Pseudomylocerus*) 8,
 51
Sitona GERM. 63, 104, 105, 121
Sitonidius MÜLL. 63
Sitonini 63, 64, 103
Sorbus L. 68
sphaeroides GERM., *Peritelus* (*Peritelus*) 7,
 39
sphondylium L., *Heracleum* 77
spinimanus GERM., *Trachyphloeus* 7, 42, 43*
spinosa L., *Prunus* 53
squalidus (GYLL.), *Sciaphobus* (*Neosciaphobus*)
 61, 82
squamosus MILL., *Otiorhynchus* (*Dorymerus*)
salicis 28
squamulata (HERBST), *Foucartia* 62, 87*, 88
stephanimagni PENECKE, *Otiorhynchus* 6
Stomodes SCHÖNH. 7, 10, 37
strawinskii CMOLUCH, *Brachysomus* 61, 86
strawiński CMOLUCH, *Brachysomus* 61
Strophosomini 62, 64, 96
Strophosomus SCHÖNH. 62, 96, 97, 121
subauricularis REITT., *Otiorhynchus* (*Otiorhynchus*)
bisulcatus ab. 16
subdentatus BACH, *Otiorhynchus* (*Dorymerus*)
 6, 27
subnudus SEIDL., *Brachysomus* 61, 86*
Subphyllobius SCHILSKY 8, 50, 52
subseriatus SOLARI, *Otiorhynchus* (*Arammichnus*)
ligustici ab. 35
sulcatus (F.), *Otiorhynchus* (*Dorymerus*) 6, 12, 29
sulcifrons (THUNBG.), *Sitona* (*Sitona*) 63, 108,
 110*
sulcistrostris BOH., *Phyllobius* 8
suturalis ononidis SHARP, *Sitona* (*Sitona*) 109
suturalis STEPH., *Sitona* (*Sitona*) 63, 109, 110*
suturalis var. *elegans* GYLL., *Sitona* (*Sitona*) 109
suturalis var. *lateralis* GYLL., *Sitona* (*Sitona*)
 109
Tanymecinae 120
Tanyrhynchinae 120
tereticollis (DEG.), *Polydrosus* (*Polydrosus*) 60,
 72*, 73
tessulatus (MÜLL.), *Liophloeus* (*Liophloeus*) 61,
 77*
thalassinus GYLL., *Polydrosus* (*Neodrosus*) 60, 74
Thomsononymus DESBR. 60, 66, 74
tibialis (HERBST), *Sitona* (*Sitona*) 63, 115*,
 116
tibialis SCHILSKY, *Phyllobius* (*Phyllobius*) *calca-*
ratus ab. 57
tibialis var.? *brevicollis* GYLL., *Sitona* 122
tinctoria L., *Genista* 115
tomentosus (MRSH.), *Tropiphorus* 63, 119
Tournieria STIERL. 7, 11, 12, 31, 121
Trachyphloeini 7, 10, 40
Trachyphloeus GERM. 7, 40, 44, 121
transsylvanicus STIERL., *Phyllobius* (*Phyllobius*)
 9, 56
trichopterus GAUT., *Barypithes* 62, 93*, 94
Trifolium dubium SIBTH. 108
Trifolium L. 109, 113, 116
Trifolium medium L. 108

- Trifolium minus* SM. 108
Trifolium pratense L. 108, 110, 113
Trifolium repens L. 112
tristis (SCOP.), *Otiorhynchus (Arammichnus)* 7, 35
Tropipkorini 59, 63, 64, 117, 121
Tropiphorus SCHÖNH. 63, 118
Tyloderes SCHÖNH. 121
Tylodrusus STIERL. 60, 67, 68, 70

Udanellus REITT. 8, 51, 52
uliginosus SCHK., *Lotus* 106, 110, 114
uncinatus GERM., *Otiorhynchus (Otiorhynchus)* 6, 18
undatus (F.), *Polydrosus* 60
Urtica dioica L. 55, 56
urticae ab. *caesius* STEPH., *Phyllobius (Phyllobius)* 56
urticae (DEG.), *Phyllobius (Phyllobius)* 9, 56, 57*

varia L., *Coronilla* 114
velutinus GERM., *Otiorhynchus (Arammichnus)* 7, 36

ventricosus GERM., *Trachyphloeus* 7, 41
vespertinus (F.), *Phyllobius (Phyllobius) piri* ab. 55
Vicia cracca L. 109
viciaefolia SCOP., *Onobrychis* 108
Vicia faba L. 110
Vicia villosa ROTH 109
villosa ROTH, *Vicia* 109
villosopunctatus GYLL., *Otiorhynchus niger* ab. 5, 15
villosulus (GERM.), *Brachysomus* 61, 85, 86*
villosus FORM., *Omius* 8, 48
virideaeris (LAICH.), *Phyllobius (Subphyllobius)* 8, 52
viridicinctus GYLL., *Polydrosus (Tylodrusus)* 60, 69
viridicollis (F.), *Phyllobius (Parnemoicus)* 8, 52
viridis LAM. et D. C., *Alnus* 73
vulgare L., *Echium* 36
vulgaris (L.), *Salisb.*, *Calluna* 97, 98, 99
waterhousei WALT., *Sitona (Sitona)* 63, 114*